

ทุนทางสังคมกับการจัดการเครือข่ายคนชายขอบ

: เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว – ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

Network Governance on the basis Social Capital of Marginal People

: The Network Protect the forest and the environment Doi Yao

Doi Phamon PhuChifa

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อติสร ภู่อสาระ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

2564

งานวิจัยชิ้นนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ทุนทางสังคมกับการจัดการเครือข่ายคนชายขอบ

: เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

Network Governance on the basis Social Capital of Marginal People
:The Network Protect the forest and environment Doi Yao-Doi Phamon
Phu Chifa.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการจัดการใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบในการจัดการเครือข่าย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือกรรมการเครือข่ายจำนวน 15 คนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบจำแนกข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ม้งถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบด้วย อคติทางเชื้อชาติ การเป็นผู้ทำลายป่าไม้ การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ และการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทุนทางสังคมของม้งคือ อัตลักษณ์ การปลูกฝังอุดมการณ์ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ประวัติศาสตร์การต่อสู้ร่วมกัน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ การจัดการเครือข่ายประกอบด้วย 1)การก่อตั้งของเครือข่ายจากความสัมพันธ์ตระกูลแซ่ 2)การจัดระบบเครือข่ายตามแนวราบเน้นความเสมอภาคเท่าเทียมกัน 3) การจัดระบบการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ และสื่อสังคมออนไลน์ 4) การสร้างกิจกรรมของเครือข่ายด้วยสันติวิธีเชิงรุกเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม 5) การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยส่งผ่านข้อมูลออนไลน์ ร่วมกันวิเคราะห์ สร้างองค์ความรู้ 6)การธำรงรักษาเครือข่ายโดยใช้อัตลักษณ์ม้ง ความเป็นเครือญาติที่ต้องช่วยเหลือกัน ปัญหาของเครือข่ายคือ การขาดแคลนทุนทรัพย์ ความรู้ทางวิชาการ และการดำเนินงานของภาครัฐที่ไม่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาในพื้นที่

คำสำคัญ : ทุนทางสังคม ;เครือข่าย ; คนชายขอบ

Abstract

This research purpose to study managed method for using social capital of marginal people to governance network. Key informants were 15 of network committees, the research instruments were interviewed forms and the typological analysis was used.

The result revealed that Hmong was discouraged to be marginal people because racial bias, forest destroyers, collaboration with Communist Party and narcotics relevant. Hmong's social capital were identity, cultivated an ideology of equality, joint battle history and resource utilization in the forest area. Network governance consisted of 1) network's formation from clan relationship 2) horizontal network system governed indeed equality 3) communication system governed with telephone and social media 4) created an event of network with proactive pacifism for shaped social space 5) collaboration learning process arrangement by online information transfer, joint analysis and created knowledge and 6) network maintain with Hmong identity and be kinship to help each other. Network problems were lack of capital, academic knowledge and the operation of government sector was not conducive to problem solving in the area.

Keywords: Social Capital ;Network Governance ;Marginal People

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความร่วมมือ อย่างดีจากพี่น้องมั่ง ดอยยาว ดอยผาหม่น คณะกรรมการเครือข่ายฯ ที่เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลต่าง ๆ

ขอขอบคุณผู้ใหญ่ เอกภพ จตุโชคอุดม ผู้ใหญ่บ้านห้วยห่าน ที่เป็นธุระจัดหาข้อมูล และประสานงานกับกรรมการเครือข่าย

ขอขอบคุณ “หมอแดง” ทูลสวัสดิ์ ยอดมณีบรรพต ที่อนุเคราะห์สนับสนุนให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการต่อสู้ของมั่ง ดอยยาว ดอยผาหม่น ตรวจสอบทั้งการตรวจสอบความถูกต้องของงานวิจัย ขอขอบคุณ “ครูใหญ่ดี” นิวัฒน์ ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มอนุรักษ์เชียงใหม่ และผู้ร่วมก่อตั้งสภาประชาชนลุ่มน้ำโขงที่ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของการวิจัย

ขอบคุณ สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ที่มอบทุนการวิจัยสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้

คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยชิ้นนี้ ขอมอบให้กับแม่ ผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะในการจัดทำงานวิจัยชิ้นนี้ และเป็นผู้ให้ทุกสิ่งกับผู้วิจัยเสมอมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดิสร ภูสาระ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(7)
บทที่ 1 บทนำ	3
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
กรอบแนวคิดการวิจัย	4
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1. การจัดการสาธารณสุขโดยประชาชน	5
2. การจัดการเครือข่าย	11
3. คนชายขอบ	23
4. ทูตทางสังคม	29
5. เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า	33
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
บทที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	41
วิธีการวิจัย	41
พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	41
การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	41
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	42
การเก็บรวบรวมข้อมูล	44
การวิเคราะห์ข้อมูล	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	45
ส่วนที่ 1 ทูนทางสังคมของม้ง	45
ส่วนที่ 2 ม้งกับการเป็นคนชายขอบ	58
ส่วนที่ 3 การจัดการเครือข่าย	64
ปัญหาอุปสรรคการดำเนินการของเครือข่ายและการจัดการแก้ไขปัญหา	74
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	77
สรุปผลการวิจัย	77
อภิปรายผลการศึกษา	81
ข้อเสนอแนะ	121
บรรณานุกรม	123
ภาคผนวก	133
แนวคำถามในการสัมภาษณ์	135
ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	137

บทที่ 1

บทนำ

การจัดการสาธารณสุขแนวใหม่ ใช้หลักการแนวพลเมืองประชาธิปไตย โดยเพิ่มบทบาทพลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ของตน อันเป็นการจัดการป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในพื้นที่ เนื่องจากผู้แทนที่ประชาชนเลือกตั้งเข้าไปทำงานมักจะมุ่งเน้นถึงการกำหนดนโยบายในระดับมหภาค หรือการดำเนินการตามวาระที่ตนเองให้ความสนใจ อีกทั้งอาจเกรงต่อผลกระทบทางการเมืองหากกำหนดหรือดำเนินนโยบายที่ขัดกับความคิดหรือความมุ่งหมายของประชาชนส่วนใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อคะแนนเสียงทางการเมือง

การจัดการสาธารณสุขในภาครัฐของไทย มีโครงสร้างการจัดการตามสายการบังคับบัญชา โดยผู้ปฏิบัติในพื้นที่ต้องรับฟังคำสั่งและดำเนินการตามนโยบายที่ผู้กำหนดมาจากส่วนกลาง ประกอบกับความรัดตรงของกฎ ระเบียบ ขาดความคล่องตัวในการแก้ไขปัญหาที่พบในพื้นที่ วิธีการจัดการแก้ไขปัญหาที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที รวมถึงก่อให้เกิดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่การจัดการสาธารณสุขของประชาชนที่ใช้วิธีการจัดการเครือข่ายเน้นความเท่าเทียมกันของสมาชิก มีความยืดหยุ่น สามารถประสานการใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ไขปัญหาสาธารณสุขได้อย่างทันท่วงที ทุกฝ่ายพึงพอใจกับผลประโยชน์ที่ได้รับร่วมกัน

คนชายขอบ เป็นกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ ความแตกต่างของอัตลักษณ์ที่ทำให้คนกลุ่มใหญ่ไม่ให้การยอมรับ ถูกเอาเปรียบ กีดกันการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณสุขจนถึงการดูหมิ่นดูถูกกลุ่มคนเหล่านี้ แต่ภายใต้ความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของคนกลุ่มใหญ่ คนกลุ่มนี้ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ลักษณะทางสังคมของตนเอง พร้อมทั้งยังถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง ดำรงรักษาและสืบสานอัตลักษณ์ เพื่อการดำรงอยู่และปรับตัวให้เข้ากับวิถีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมภายนอกได้

กลุ่มคนชายขอบที่นำมาศึกษาวิจัยเป็นกลุ่มชนเผ่าม้งที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ไม่เกิน 200 ปีที่ผ่านมา ด้วยลักษณะการตั้งถิ่นฐานของม้งที่อยู่บนภูเขาสูงมากกว่า 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล จึงไม่มีการติดต่อกับชาวไทยพื้นราบ จนกระทั่งเริ่มมีการติดต่อทางเศรษฐกิจการจัดการทางการปกครอง จึงมีข้าราชการระดับท้องถิ่นเดินทางขึ้นไปจัดระเบียบการปกครองเพื่อการเก็บภาษีจากชาวม้ง

ผลของการจัดเก็บภาษีอย่างไม่เป็นธรรม การดำเนินคดีกับผู้ที่ไม่สามารถจ่ายภาษีในอัตราที่ข้าราชการท้องถิ่นกำหนดประกอบกับการชักนำของผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือม้ง ทำให้ม้งบางส่วนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต่อสู้ด้วยอาวุธกับรัฐบาลไทย ม้งจึงถูกมองว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ จนกระทั่งรัฐบาลได้ประกาศนโยบายเพื่อให้ม้งวางอาวุธ แยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มาเป็นคนไทยในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย

มั่งยังถูกคนส่วนใหญ่มองว่าเป็นผู้ผลิตและค้ายาเสพติด ตั้งแต่ยุคบรรพบุรุษที่มั่งปลูกและค้าฝิ่น อันเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของมั่ง จนกระทั่งมั่งเปลี่ยนแปลงชนิดของพืชเศรษฐกิจ โดยเลิกการปลูกฝิ่นเพื่อการค้าอย่างเด็ดขาด แต่ยังคงมีมั่งบางกลุ่มเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติดประเภทใหม่คือ ยาบ้า และยาไอซ์ ทำให้คนกลุ่มใหญ่ยังคงมองมั่งว่าเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด

ในขณะที่พื้นที่ตั้งถิ่นฐานของมั่งอยู่บนภูเขาสูง มั่งจึงถูกมองว่าเป็นพวกที่ตัดทำลายป่าไม้ การถางป่าและเผาป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ภาวะความแห้งแล้งฝนทิ้งช่วง และไฟป่า ล้วนเกิดจากการกระทำของมั่ง

ความแตกต่างทางอัตลักษณ์ วัฒนธรรมประเพณี กริยาท่าทาง ตลอดจนสำเนียงเสียงพูด การนับถือภูมิผีตามบรรพบุรุษ มั่งจึงถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มที่มีวัฒนธรรมต่ำต้อยกว่าชนส่วนใหญ่ของประเทศไทย ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการผลักดันให้มั่งกลายเป็นคนชายขอบของประเทศ

แม้ว่ามั่งจะภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ไม่ให้ความสนใจกับการถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบ แต่จากการพัฒนาที่ใช้หลักการวิชาการทางตะวันตก โดยเฉพาะหลักการการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้โดยการแยกคนออกจากพื้นที่ป่าไม้หวังให้พื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่บริสุทธิ์ ปราศจากการรบกวนของมนุษย์ รัฐบาลจึงกำหนดกฎหมายหลายฉบับที่กำหนดให้เกิดการแยกมนุษย์ออกจากพื้นที่ป่า ไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ได้อีกต่อไป ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งหลาย รวมทั้งมั่งที่อาศัยทรัพยากรจากพื้นที่ป่าไม้เพื่อการดำรงชีพมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า เกิดจากการรวมตัวของหัวหน้าชุมชนมั่ง กลุ่มที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับรัฐบาลไทยในพื้นที่ดอยยาว-ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย จนกระทั่งรัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบาย 66/2523 กลุ่มแกนนำมั่งในพื้นที่จึงได้เจรจาทอรองกับรัฐบาลไทย จนออกมามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในปี พ.ศ. 2525

เงื่อนไขสำคัญในการเจรจาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ประกอบด้วย การรับรองความปลอดภัย การให้สัญชาติไทย การจัดสรรสิทธิและออกเอกสารสิทธิที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน การส่งเสริมการศึกษาและการส่งเสริมด้านสาธารณสุข พร้อมให้ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยกลับไปตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเดิมก่อนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านมั่งในพื้นที่ดอยยาว-ดอยผาหม่นอยู่ในพื้นที่ อำเภอเวียงแก่น อำเภอเทิง และอำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

รัฐบาลไทยได้สนับสนุนการตั้งถิ่นฐาน มีการสร้างเส้นทางคมนาคม และการสร้างโรงเรียน พร้อมการส่งเสริมอาชีพกับประชาชน จนมั่งในพื้นที่เลิกปลูกฝิ่นหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจที่ได้รับการส่งเสริม จนกระทั่งรัฐบาลได้ประกาศพื้นที่วนอุทยาน พญาภีภักดีบนดอยยาว และวนอุทยานภูชี้ฟ้าบนดอยผาหม่น ประชาชนในพื้นที่เริ่มประสบปัญหาการประกาศพื้นที่วนอุทยานทับซ้อนกับพื้นที่ทำการเกษตร จำต้องเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้มาตรการทางกฎหมายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า โดยรวมเขตนอุทยานภูชี้ฟ้า และวนอุทยานภูทอกเข้าด้วยกันพร้อมขยายเขตพื้นที่อุทยานเข้าไปยังพื้นที่ทำการเกษตรของประชาชน โดยที่พื้นที่ทำการเกษตรของประชาชนที่ได้ทำการเพาะปลูกมาตั้งแต่บรรพบุรุษไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ต้องกำหนดจากทางราชการ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเคยได้ใช้ประโยชน์มาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ความเป็นคนชายขอบของม้งที่ต้องการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชนเผ่าเพื่อการตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต แต่ถูกจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรและการกีดกันโดยใช้กฎหมายของรัฐจำกัดพื้นที่ประกอบอาชีพ จึงรวมตัวกันโดยอาศัยพื้นฐานทุนทางสังคม รวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐ โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การจัดการพื้นที่ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมถึงการได้รับสิทธิการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างยั่งยืนอันเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมของม้งชายขอบให้ได้รับการยอมรับมากขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยการจัดการเครือข่ายบนพื้นฐานทุนทางสังคมคนชายขอบใช้ทุนทางสังคมคนชายขอบของม้ง เพื่อการจัดการเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อมดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบในการจัดการเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อมดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

2. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบถึงรูปแบบการจัดการเครือข่ายรักษป่า และสิ่งแวดล้อมดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ทุนทางสังคม ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร ทุนภูมิปัญญา วัฒนธรรมและทุนทรัพยากรธรรมชาติ

2) การจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย การก่อตัวของเครือข่าย การจัดระบบบริหารเครือข่าย การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการธำรงรักษาเครือข่าย

3) การเป็นคนชายขอบประกอบด้วย การมีอัตลักษณ์ร่วมกันและการถูกกีดกันการเข้าถึงทรัพยากร

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ คณะกรรมการเครือข่ายรักษ่าป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า จำนวน 15 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ทุนทางสังคม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคม และมีการถ่ายทอดออกมาเป็นมรดกทางสังคม อันเป็นสิ่งที่ช่วยให้มีการประสานประโยชน์ระหว่างกันโดยมีที่มาจาก การเรียกร้องคุณค่าในสังคม

ทุนมนุษย์ หมายถึง ความรู้ความสามารถของบุคคล ความมีจิตสาธารณะพร้อมเสียสละผลประโยชน์เพื่อชุมชน

ทุนองค์กร หมายถึง ความเป็นมาาร่วมกันของชุมชนที่ผลักดันให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและทำประโยชน์ร่วมกัน

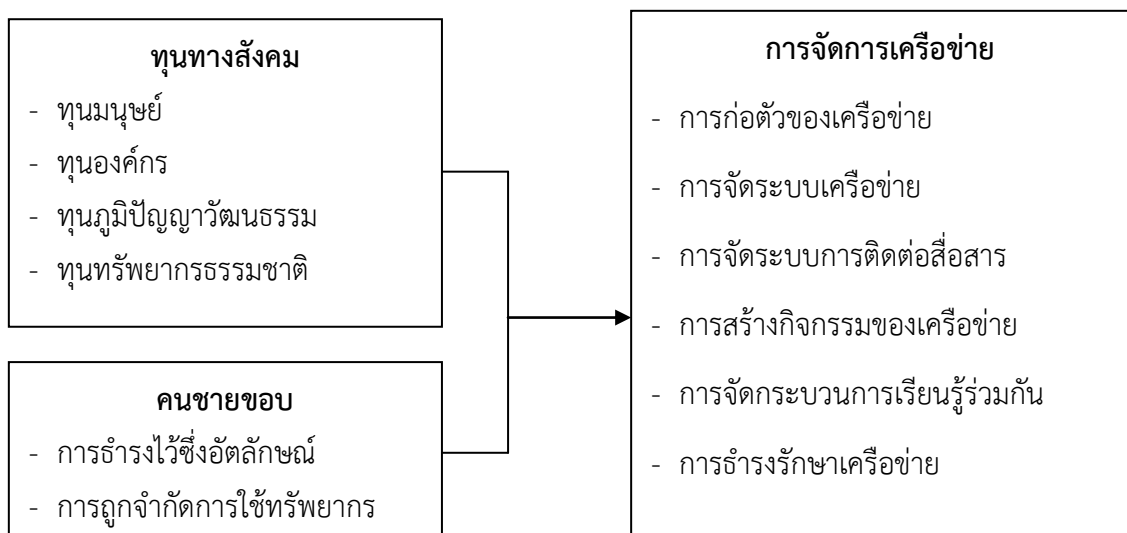
ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม หมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณี ค่านิยมความเชื่อในชุมชน

ทุนทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน

การจัดการเครือข่าย หมายถึง การจัดการองค์การที่ใช้วิธีการประสานความร่วมมือระหว่างสมาชิกที่มีประเด็นปัญหาสาธารณะร่วมกัน โดยสมาชิกมีความเสมอภาค เป็นอิสระต่อกัน

คนชายขอบ หมายถึง กลุ่มมั่งที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม แตกต่างจากคนไทยกลุ่มใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน จึงถูกจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรในการดำรงชีวิต

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดการเครือข่ายบนพื้นฐานทุนทางสังคมคนชายขอบ : เครือข่ายรักษ์ป่า และสิ่งแวดล้อมดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การจัดการสาธารณะโดยประชาชน
2. การจัดการเครือข่าย
3. คนชายขอบ
4. ทุนทางสังคม
5. เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การจัดการสาธารณะโดยประชาชน

1.1 การบริหารสาธารณะแนวใหม่

แนวคิดการบริหารสาธารณะแนวใหม่เป็นของ Robert B. Denhardt และ Janet V. Denhardt (2000) ประกอบด้วยแนวคิดความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย (Democratic Citizenship) ตัวแบบชุมชนและประชาสังคม (Model of Community and Civil Society) โดยแนวคิดความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยจะปรากฏในตัวบทกฎหมายที่กล่าวถึงและบัญญัติให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้ามามีบทบาทในความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ และสร้างภาครัฐที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางส่วนตัวแบบชุมชนและประชาธิปไตยเป็นรากฐานแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนการใช้กลไกการร่วมมือกันของชุมชนและประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน โดยที่ Denhardt ได้สรุปสิ่งที่ได้จากตัวแบบชุมชนและประชาสังคมเป็นชุมชนที่มีเครือข่ายพลเมืองที่เข้มแข็ง นักรัฐประศาสนศาสตร์สามารถใช้เครือข่ายเหล่านั้นในการสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น รวมทั้งการสร้างชุมชนและทุนสังคม (Social Capital) โดยกระตุ้นให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ (ปกรณ์ ศิริประกอบ, 2562 : 71-75)

การบริหารสาธารณะแนวใหม่ แตกต่างจากการบริหารภาครัฐแบบเดิมที่เน้นให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีเชื่อฟังนโยบายและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับที่รัฐกำหนดในขณะที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543 : 196 – 200) กล่าวถึง เรื่องสิทธิพลเมืองในการไม่เชื่อฟังรัฐ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการใช้สิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐในสังคมไทย จะออกมาในรูปแบบของการเคลื่อนไหว ประท้วง

การแสดงพลังขององค์กร โดยพบปัญหา 2 อย่างของการใช้สิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ คือ การสู้มเสี่ยงที่จะถูกตราหน้าว่าเป็นพลเมืองไม่ดี เพราะเราถูกกำหนดมาว่าจะต้องเป็นพลเมืองดีและการสู้มเสี่ยงที่จะถูกรัฐใช้มาตรการรุนแรงที่จะปราบปราม กลัวที่จะถูกแก้แค้น ถูกข่มขู่ในอนาคต ซึ่งแสดงว่าสังคมที่อยู่ไม่มีระบบไว้เนื้อเชื่อใจทางสังคม (Social trust) หรือมีไม่มากพอที่จะรับประกันความปลอดภัยของพลเมือง ซึ่งพลเมืองไทยมีความคุ้นเคยกับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะผู้ชนไม่เปิดเผยตนเอง และมีผู้นำ มาตรการที่จะชี้วัดว่าสังคมมีความเป็นประชาสังคมหรือไม่ ความเป็นประชาสังคมเข้มแข็งเพียงใด คือการใช้สิทธิประชาชนในการไม่เชื่อฟังรัฐ โดยต้องมีความรับผิดชอบดังนี้ ประการแรกต้องเป็นการใช้สิทธิเรียกร้องในเรื่องใหญ่ และมีความสำคัญในเรื่องที่เป็นหลักการ เช่น ความยุติธรรมในสังคม ประการที่สอง จะต้องกระทำหลังจากที่ได้ลองกระบวนการต่าง ๆ ในระบบที่มีอยู่ไม่สำเร็จ ไม่มีทางเลือกอื่น เพราะระบบไม่เปิดให้ทำ ประการที่สาม ควรทำในลักษณะที่สงบสันติวิธี และประการสุดท้าย ไม่ควรขัดขืนกฎหมาย

สำหรับสาเหตุของการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิผลประโยชน์ของประชาชนนั้น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2557 : 92-93) ได้อธิบายถึงสาเหตุหลักที่ประชาชนหลายหมู่เหล่าออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิผลประโยชน์ของตนเอง สืบเนื่องจากการเข้าไม่ถึง (Inaccessibility) กระบวนการใช้อำนาจของรัฐที่มุ่งตอบสนองการขยายตัวของทุน โดยไม่สนใจผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อกลุ่มคนที่เสียเปรียบเท่าที่ควร ความไม่พอเพียง (Inadequacy) ของระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทนเช่นนี้ ทำให้การเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองของฝ่ายประชาชนกลายเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องในสังคมไทย และในอีกมิติหนึ่งกลายเป็นความจำเป็นทางการเมืองของกลุ่มชนในระดับรากหญ้าด้วย ถ้าหากพวกเขาต้องการรักษาสิทธิหรือผลประโยชน์อันชอบธรรมของตนเองเอาไว้ เดวิท แมททิส (2552 : 11) กล่าวเสริมว่า เมื่อประชาชนเห็นว่าแทนที่ผู้แทนจะสนใจปัญหาของประชาชน กลับเสียเวลาไปกับความสนใจเฉพาะประเด็น ทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่มีใครสามารถช่วยเหลือประชาชนได้ เมื่อเขาดูวิธีการปฏิบัติการทางการเมืองจากกรรมาธิการและนักการเมืองที่มุ่งเน้นการดำเนินการที่เป็นวาระของตนอย่างเต็มที่ โดยไม่ยอมรับฟังเสียงของผู้อื่น ทำให้ประชาชนรู้สึกประหลาดใจว่า พลเมืองเช่นพวกเขายังมีพลังอำนาจที่จำเป็น เพื่อที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงหรือกระทำใ้คนได้ยินเสียงของพวกเขา (Make their voices heard) ประชาชนมีความพึงใจว่ากระบวนการทางการเมืองมีความทุจริตและไม่ได้สนใจกับปัญหาของประชาชน หรือให้ความสนใจต่อผลประโยชน์หรือความวิตกกังวลสาธารณะ

ดังจะเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับรากหญ้าเกิดจากนักการเมืองที่เขาเลือกตั้งให้ความสนใจกับประเด็นปัญหาสาธารณะประเด็นใหญ่ หรือการกำหนดวาระนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่มากกว่าการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความต้องการของประชาชนกลุ่มเล็ก ทำให้ประชาชนกลุ่มเล็กๆ เหล่านั้นรวมตัวกันเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังที่สมใจ สังข์แสงตมภ์ (2556 : 131) กล่าวว่า ตัวแบบประชาธิปไตยแนวใหม่หรือตัวแบบประชาธิปไตย (Participatory State) ได้เน้นถึงการเมืองการปกครองแบบมีส่วนร่วมผสมผสานเข้ากับวิถีประชาธิปไตยทางตรงและประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือลัทธิชุมชนนิยม โดยพยายามให้ประชาชนและองค์กรประชาสังคมได้มีโอกาสเข้ามา

มีส่วนร่วมในการบริหารปกครองบ้านเมืองโดยตรงมากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงสัญลักษณ์การเมืองด้วยการไปออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนเท่านั้น พร้อมกันนี้ก็ส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อดูแลและพัฒนาตนเอง บนพื้นฐานของจิตสำนึกสาธารณะหรือประโยชน์ส่วนรวม ความคิดดังกล่าวเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในคุณค่าของหลักการประชาธิปไตยที่ต้องการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองอย่างแท้จริง เป็นแนวคิดที่ใช้พลังประชาสังคมในการผลักดันภาครัฐด้วยการกดดันให้รัฐบาลจำเป็นต้องเปิดให้มีกระบวนการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานในภาคสาธารณะมากกว่าจะอาศัยข้อมูลทางเทคนิค และความคิดเห็นของฝ่ายข้าราชการประจำแต่เพียงอย่างเดียว

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสาธารณะในรูปแบบของการเมืองภาคประชาชน เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2557 : 140) ให้ความหมายของการเมืองภาคประชาชนคือ การมีส่วนร่วมของพลเมือง (Participatory Democracy) ซึ่งครอบคลุมทั้งการเคลื่อนไหวของสาธารณชนทั่วไปในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ และการเคลื่อนไหวของประชาชนเฉพาะกลุ่มเพื่อแสดงสิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองหรือเพื่อยับยั้งการกระทำของรัฐที่มีส่วนกระทบถึงผลประโยชน์ของพวกเขาโดยมีเงื่อนไขสองประการคือ ประการแรก ต้องมีการดำรงอยู่ในพื้นที่สาธารณะ (Public Space) สำหรับการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีของสาธารณชน และประการที่สอง ต้องมีการยอมรับโดยกฎหมายถึงสิทธิในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนหมู่เหล่าต่าง ๆ ที่กระทำโดยสันติ ตั้งแต่สิทธิทางการเมือง การชุมนุมประท้วง ไปจนถึงการหยุดงาน และการปฏิเสธคำสั่งของรัฐ

การบริหารสาธารณะแนวใหม่เปลี่ยนแปลงมาจากประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ให้ประชาชนเลือกผู้แทนหรือนักการเมืองเข้าไปทำหน้าที่บริหารจัดการปัญหาสาธารณะแทนตน โดยกำหนดนโยบาย กฎเกณฑ์ เพื่อให้ประชาชนต้องปฏิบัติตามในขณะที่นโยบายหรือกฎเกณฑ์เหล่านั้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาสาธารณะของประชาชนได้อย่างทั่วถึงด้วยนโยบายกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดจะตอบสนองต่อประชาชนส่วนใหญ่หรือเป็นวาระที่เกิดจากความต้องการของชนชั้นปกครองที่เป็นชนชั้นผู้นำของสังคม ทำให้ประชาชนรวมตัวกันในรูปแบบประชาสังคมเพื่อเจรจาท่องกับชนชั้นนำกำหนดนโยบายกฎเกณฑ์ที่สามารถแก้ไขปัญหาสาธารณะของตนเอง โดยวิธีการของตนเอง

1.2 การจัดการสาธารณะด้วยเครือข่าย

การจัดการสาธารณะเกิดขึ้นมาตั้งแต่มีการรวมกลุ่มของมนุษย์ โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การรวมกลุ่มกันมีการแบ่งงานกันทำ การสร้างระบบ การปกครอง อัมพร อารังลักษณ์ (2556 : 26) กล่าวถึง พัฒนาการของการบริหารสาธารณะและการเมืองในเชิงสัมพันธ์ทางโครงสร้างหรือเชิงกระบวนการของการขับเคลื่อนมี 4 ลักษณะใหญ่ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. โครงสร้างตามสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) ตามแนวคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ ที่ควบคุมให้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมายอย่างเคร่งครัด การกำหนดอาณาเขตระหว่างรัฐและเอกชนอย่างชัดเจน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้ต้องการความยืดหยุ่นทางการบริหารจัดการ ขนาดของส่วนราชการเล็กลง ลดการควบคุมความเป็นทางการมาเป็นการกำกับ ดูแล แจกแจงทางธุรกิจมากขึ้นเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการตัดสินใจ เกิดความจำเป็นต้องการความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนมากขึ้น

2. รูปแบบทางการจัดการของเครือข่าย (Network) รูปแบบนี้เข้ามาแทนที่การบริหารงานตามสายการบังคับบัญชาตามลำดับ มีการประสานความร่วมมือ (Co-Operation and Collaboration) โดยใช้ประเด็นนโยบายด้านต่าง ๆ มาเป็นเกณฑ์สร้างความร่วมมือร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันในประเด็นนโยบาย ซึ่งโดยส่วนมากการกำหนดประเด็นเพื่อสร้างเครือข่ายนี้จะขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของผู้เข้าร่วมในกระบวนการสร้างเครือข่ายมากกว่าจะคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ความเหนียวแน่นของการร่วมมือ เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการบริหารงานเครือข่ายนี้ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าการบริหารงานเครือข่ายได้สร้างความเป็นอิสระให้กับหน่วยงานในการทำงานมากกว่าโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นทางการของระบบราชการเดิม

3. การบริหารงานแบบการตลาด (Market) เป็นทางเลือกหนึ่งของความพยายามหนีจากความเป็นทางการของระบบราชการ โดยที่ไม่ต้องการความเกี่ยวข้องของภาคการเมืองเข้ามาในกระบวนการตัดสินใจ ทำงานจัดสรรทรัพยากรของหน่วยงาน และเชื่อว่าจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานมากกว่าระบบราชการเดิม รวมทั้งยังเชื่อว่าจะเป็นการเพิ่มอำนาจการตัดสินใจกลับไปสู่ประชาชนและเพิ่มทางเลือกการตัดสินใจ

4. การเน้นชุมชน (Communities) เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นปัญหาที่เล็กเกินกว่าความจำเป็นในการให้รัฐบาลเข้ามาแก้ไขปัญหาให้ ควรเปิดโอกาสและกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้กับชุมชนได้เข้ามาจัดการปัญหาที่ใกล้ตัวเอง

พัฒนาการของการบริหารงานสาธารณะเริ่มจากโครงสร้างสายการบังคับบัญชา การจัดการแบบเครือข่าย การบริหารงานแบบการตลาด และการเน้นชุมชน ซึ่งปัจจุบันรัฐยังคงใช้วิธีการจัดการสาธารณะตามสายการบังคับบัญชาในขณะที่ โกลด์สมิท สตีเฟน (2552 : 59) ได้กล่าวว่า ระบบบริหารแบบยึดสายการบังคับบัญชาตามลำดับขั้นกำลังจะมาถึงจุดจบ ตัวแบบการบริหารสาธารณะแบบเครือข่าย ซึ่งเป็นรูปแบบของการบริหารที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงเข้ามาแทนที่ ผู้บริหารภาครัฐจะต้องแจกแจงหน้าที่รับผิดชอบหลักของตัวเองเสียใหม่ โดยปรับเปลี่ยนหน้าที่จากการบริหารบุคลากรและโครงสร้างไปเป็นหน้าที่ประสานทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อสร้างคุณค่าสาธารณะให้เกิดการบริหารงานสาธารณะแบบเครือข่ายแสดงให้เห็นถึงจุดรวมของแนวโน้มการปรับเปลี่ยนมิติใหม่ของหน่วยงาน/องค์กร ภาครัฐทั่วโลกใน 4 ทิศทาง ได้แก่

1. เกิดการจ้างงานบริษัทเอกชน และองค์การที่ไม่แสวงหาผลกำไรเพื่อดำเนินงานแทนหน่วยงานภาครัฐ

2. ความพยายามในการผสมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐทั้งในแนวดิ่งและแนวนอนเพื่อให้กระบวนการปฏิบัติการเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและราบรื่น โดยประเมินจากมุมมองของประชาชนผู้รับบริการ

3. ความก้าวหน้าในเชิงเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ซึ่งช่วยลดต้นทุนของการร่วมงานแบบหุ้นส่วนมากมาย

4. ความต้องการทางเลือกในการรับบริการสาธารณะของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น

การบริหารงานสาธารณะแบบเครือข่ายจึงเป็นมิติใหม่ของการบริหารงานสาธารณะ ในขณะเดียวกัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543 : 30-31) ได้กล่าวเสริมถึงการบริหารงานสาธารณะแบบเครือข่ายว่า หัวใจของรัฐทุก ๆ รัฐ คือ รัฐเป็นศูนย์กลางของระบบเครือข่ายระบบหนึ่ง ทำหน้าที่ให้กลุ่มต่าง ๆ ของเครือข่ายมาต่อรองกัน และเกิดการประสานงานของเครือข่ายต่าง ๆ แต่ที่ผ่านมา รัฐจัดการต่อรองหรือประสานกับเครือข่ายต่าง ๆ โดยการเรียงลำดับเครือข่าย ให้เครือข่ายที่ใหญ่หรือมีความสำคัญอยู่ส่วนบน และเครือข่ายเล็กๆ อยู่ส่วนล่างตลอดเวลา เช่นการทำประชาพิจารณ์ รัฐใช้วิธีดังกล่าวนี้เพื่อให้คนที่อยู่ส่วนล่างยอมต่อผลประโยชน์ของคนที่อยู่ส่วนบน หากรัฐปรับตัวไม่ทันจะทำให้เกิดเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ คือ ประการที่หนึ่ง จะเกิดความรุนแรงค่อนข้างมาก เพราะกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่ยอมอยู่ในลำดับขั้นอีกต่อไปแล้วนั้นจะไม่ยอมให้ถูกเหยียบต่อไป และจะลุกขึ้นมาต่อสู้โลกหลังสมัยใหม่จะมีลักษณะที่เกิดกลุ่มย่อย คนจะเข้ามารวมกันเป็นกลุ่มย่อย ๆ มากขึ้น เช่น คนผิวดำในอเมริกา ที่มีกรรมกรรวมกลุ่มกันเอง ทำให้พวกเขาสามารถปกป้องสิทธิของตนเองได้มากกว่าที่จะรวมอยู่กับคนผิวดำ ประการที่สอง รัฐควรสร้างเครือข่ายแบบใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม อาจเรียกชื่อของรัฐเหมือนเดิม แต่รัฐใหม่นี้ประชาชนจะร่วมกันสร้างขึ้น จะไม่มีเทวดาหรือผู้มีอำนาจใด ๆ มาสร้างให้ จะไม่มีกลุ่มคณะนักเรียนนอกมายึดอำนาจจากผู้หนึ่งแล้วมามอบให้ประชาชน แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้น เป็นรัฐที่เป็นระบบเครือข่ายแบบใหม่ที่สร้างสันติสุข และประนีประนอมระหว่างกลุ่มเครือข่ายย่อย ๆ ที่อาจมีการขัดผลประโยชน์กันมากมายได้ในขณะที่ปรกรณ์ ศิริประกอบ (2562 : 267) กลับมีความเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐยังมีความสำคัญด้วย การจัดการเครือข่ายตามตัวแบบการบริหารการปกครองของ B. Gu Y. Peters ที่อธิบายตัวแบบการมีส่วนร่วมโดยมีสมมติฐานคือ การรับฟังว่าประชาชนต้องการอะไร และจัดบริการสาธารณะให้ตรงกับความต้องการของประชาชน ตัวแบบนี้มองว่าปัญหาของการบริหารจัดการในยุคเดิมคือลำดับขั้นผู้บังคับบัญชาและการบริหารแบบบนลงล่าง (Top-Down) ทำให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและนำไปสู่การบริหารจัดการภาครัฐที่ขาดประสิทธิภาพ ตัวแบบให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับต้น และความสัมพันธ์ที่ภาครัฐมีต่อพลเมืองมากกว่าเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับสูง ตัวแบบนี้มองว่า การบริหารจัดการภาครัฐไม่ได้ใช้ประโยชน์จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับต้นอย่างเพียงพอ ทั้ง ๆ ที่เป็นกลุ่มคน

ที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชน และมีข้อมูลเชิงลึก หากภาครัฐสามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ภาครัฐก็จะสามารถทำงานได้ดียิ่งขึ้น การจะทำให้องค์กรมีคุณภาพเจ้าหน้าที่ ทุกคนต้องให้คำมั่นกับคุณภาพและทำงานร่วมกันเป็นทีม ตัวแบบการมีส่วนร่วมจึงไม่สนับสนุนหลักลำดับชั้น การบังคับบัญชา (Hierarchy) ซึ่งแนวคิดนี้ยังคงให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนในการจัดการเครือข่ายภาคประชาชน แต่การลดความสำคัญของการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น

ในขณะเดียวกัน ชนิตา จิตตรุทธะ (2559 : 142 -143) กล่าวถึง การจัดการเครือข่ายโดยภาคประชาสังคมตามแนวคิดของ รอเบิร์ต พัตนัม (Robert D. Putnam, 1993) เชื่อว่าการเปลี่ยนผ่านไปสู่การทำให้เป็นประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับภาคประชาสังคมที่มีวัฒนธรรม พลเมืองที่เข้มแข็ง เช่น เอนจีโอ (NGOs) สหภาพ ชุมชนวิชาการ สื่อและกลุ่มนักสิทธิมนุษยชน เนื่องจาก 1) ภาคประชาสังคมเหล่านี้ทำให้ประชาชนมีเอกภาพ และจุดหมายร่วมกัน และมีเครือข่ายทางสังคมที่จะจัดระเบียบและท้าทายต่ออำนาจนิยมรัฐรวมศูนย์ได้ 2) การที่ประชาชนเข้าร่วมในองค์กรเหล่านี้ เป็นการเตรียมอนาคตของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย 3) เครือข่ายทางสังคมที่จัดตั้งขึ้นในแนวราบนี้สร้างความไว้วางใจให้กับประชาชน และความไว้วางใจเป็นสิ่งสำคัญในการทำหน้าที่ของสถาบันประชาธิปไตยทั้งหลาย อัมพร อารังลักษณ์ (2556 : 25) จึงให้ความสำคัญกับการจัดการเครือข่าย โดยกล่าวถึง การใช้คำว่า การบริหารการปกครอง (Governance) ตามแนวคิดของโรดส์ (Rhods, 1997) คือ การจัดการเครือข่าย (Network Management) เน้นถึงการวิเคราะห์เครือข่ายอัตราความใกล้ชิดของสมาชิกในเครือข่าย ประเภทของสมาชิกในเครือข่าย และวิธีการในการบริหารจัดการเครือข่ายให้สามารถทำงานบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้ ทั้งกระบวนการจัดตั้งเครือข่าย การกำหนดคุณค่านิยมสาธารณะ (Public Values) ร่วมกัน การกำหนดโครงสร้างการบริหารงานเครือข่าย กระบวนการสร้างเวทีและโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วม กลไกในการสร้างและอำนวยความสะดวกในการเจรจา สร้างวาทกรรมและจุดร่วมในการทำงาน และหาฉันทามติให้เกิดความเข้าใจร่วมแบ่งปัน ความรับผิดชอบ และความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากการทำงานในเครือข่ายนี้ ในลักษณะนี้เครือข่ายเป็นองค์กรการเรียนรู้ประสบการณ์สะท้อนกลับปรับตัวเองได้ การพึ่งพาทรัพยากรซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายนี้ไม่ได้บ่งบอกถึงการถ่วงและแบ่งปันอำนาจกันอย่างสมดุล ความเข้มแข็ง และความต่อเนื่องของการทำงานขึ้นอยู่กับพันธะ ความไว้วางใจและความผูกพันที่มีให้กัน เช่นเดียวกับบอนุสรณ์ ลิ้มมณี (2558 : 285-286) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดของโรดส์ (1997) ว่าการบริหารการปกครองมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่จัดระเบียบตัวเองได้ และมีสภาพที่แตกต่างไปจากการจัดระเบียบความสัมพันธ์แบบระบบตลาด หรือระบบการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ทั้งนี้เครือข่ายจะมีลักษณะสำคัญคือ มีสถาบันเข้ามาเกี่ยวข้องกันอย่างมากมายและซับซ้อน องค์กรทั้งหลายในเครือข่ายจะพึ่งพาอาศัยในด้านทรัพยากรระหว่างกันและกัน มีการเจรจาท่องรองกันตามกติกาที่ผู้มีส่วนร่วมในเครือข่ายยอมรับ และเครือข่ายแต่ละเครือข่ายสามารถจัดการกับปัญหาของตนเองได้ โดยที่รัฐไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงโดยตรง

การจัดการสาธารณะแบบเครือข่าย เป็นส่วนสำคัญของการบริหารการปกครองที่มีรูปแบบการดำเนินการที่สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมกันสร้างพลังในการจัดการสาธารณะโดยทุกฝ่ายมีความเท่าเทียมกัน มีความยืดหยุ่นในการดำเนินกิจกรรม มีอิสระในการดำเนินกิจกรรม หรืออาจอยู่ในการสอดส่องดูแลจากหน่วยงานภาครัฐ จนถึงไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรภาครัฐก็ได้ ดังที่ อัมพร ชำรงลักษณะ (2556 : 28) ที่ได้ให้ความเห็นว่าการบริหารการปกครองก็คือ การจัดการเครือข่าย และได้กล่าวถึงบริบทของการบริหารการปกครองที่มีลักษณะร่วม ดังนี้

1. การพึ่งพากันระหว่างองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ มีความหมายครอบคลุมมากกว่าเพียงแค่หน่วยงานของรัฐ ไม่เพียงแต่หน่วยงานในระบบราชการแต่ยังครอบคลุมถึงผู้เล่นอื่น ๆ นอกเหนือจากระบบราชการ ได้แก่ ประชาชน เอกชน และหน่วยงานอาสาสมัครทั้งหมด ทำให้เส้นขีดแบ่งระหว่างสามภาคส่วนในสังคมไม่ชัดเจน อาจทำให้มองได้ว่า ภาครัฐและระบบราชการมีความอ่อนแอลง และเพิ่มอำนาจให้กับประชาชนและภาคส่วนอื่นให้เข้ามามีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

2. สมาชิกในเครือข่ายมีการปะทะสังสรรค์กันอย่างต่อเนื่อง ด้วยความจำเป็นต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทรัพยากร และเจรจาประนีประนอม เป้าหมายร่วมกัน

3. ลักษณะการปะทะสังสรรค์ คล้ายกับการเล่นเกม แต่มีฐานอยู่บนความไว้วางใจ เชื่อใจกันปฏิบัติตามกฎ กติกา ที่ผ่านมาเจรจาและตกลงโดยสมาชิกเครือข่าย

4. มีความเป็นอิสระจากรัฐบาลในการบริหารงานตนเอง ไม่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐหรืออาจอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐอย่างห่าง ๆ

การจัดการสาธารณะแบบเครือข่าย เป็นการจัดการที่ใช้วิธีการประสานความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกหรือองค์กรที่มีประเด็นปัญหาสาธารณะร่วมกัน อันเป็นรูปแบบของการบริหารการปกครองที่เน้นถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิก ความเสมอภาค และความมีอิสระต่อกัน อันเป็นการเพิ่มอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนดูแลจัดการพื้นที่สาธารณะในท้องถิ่น หรือในประเด็นที่ตนสนใจลดอำนาจและบทบาทของภาครัฐเพื่อไปกำกับดูแลหรือจัดการภาคสาธารณะในระดับมหภาคที่เป็นองค์รวม

2. การจัดการเครือข่าย

การจัดการเครือข่ายเป็นวิธีการสำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายมีความเท่าเทียมกันในการจัดการองค์กรให้ประกอบกิจกรรมได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2.1 ความหมายของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 28-34) ได้อธิบายความหมายของเครือข่ายเป็นความร่วมมือระหว่างปัจเจก/กลุ่ม/องค์กรประเภทเดียวกัน มีการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก ปัจเจกกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม หรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย มีการดำเนินกิจกรรม

บางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่สมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมร่วมกันเฉพาะกิจตามความจำเป็นเมื่อเสร็จภารกิจแล้วก็เลิกเครือข่ายไป และอาจรวมกลุ่มกันได้ใหม่หากจำเป็นหรืออาจเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ก็ได้ โดยมีสิ่งผูกโยงสมาชิกของเครือข่ายเข้าหากันคือ วัตถุประสงค์ อำนาจต่อรอง เพื่อการเสริมสร้างจุดแข็ง กลบจุดอ่อน หรือเพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ร่วมกัน

สร้อยญา จุฑานิล (2556 : 127) ได้ให้ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มคน หรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มและมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีการเชื่อมโยงและประสานงานร่วมกัน โดยลักษณะการเชื่อมโยงเครือข่ายจะมีการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กร ทั้งนี้มีการติดต่อซึ่งกันและกัน ทั้งในระบบภายในองค์กรและภายนอกองค์กร

พลเดช ปิ่นประทีป (2556 : เว็บไซต์) ให้ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การประสานรูปแบบหนึ่ง ซึ่งโยงใยการทำงานของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรหลายองค์กร ซึ่งมีทรัพยากรมีเป้าหมายมีกลุ่มสมาชิกของตนเองที่มีความคิด มีปัญหา มีความต้องการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกันหรือคล้ายกัน มาติดต่อประสานงานหรือร่วมทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง เพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการในเรื่องนั้น ๆ โดยยึดหลักการ การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพซึ่งกันและกัน มากกว่าการเชื่อฟังและปฏิบัติตามอำนาจผู้สั่งการ เครือข่ายจึงเป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบ โครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ปิยากร หวังมหาพร (2563 : 133 – 134) ได้ให้ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การที่องค์การสมัครใจมาทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน ลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน การรวมตัวเป็นเครือข่ายเป็นโดยความสมัครใจ ความสัมพันธ์ ในเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เมื่อองค์กรรวมเป็นเครือข่ายแล้ว องค์กรที่เป็นสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ อาจมีการมอบหมายหน้าที่บางอย่างให้กัน การกำหนดระเบียบบางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อบรรลุผลประโยชน์ร่วมกัน

เครือข่ายจึงหมายถึง การที่บุคคลหรือองค์กร สมัครใจทำกิจกรรมที่มีจุดหมายร่วมกัน หรือเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง โดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน การดำเนินกิจกรรมมีการเชื่อมโยงการติดต่อประสานงานกัน โครงสร้างเครือข่ายเป็นอิสระและสมาชิกมีความเท่าเทียมกัน

2.2 องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การรับรู้มุมมองที่สำคัญ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิก การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การเกื้อหนุนพึ่งพากัน และมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน โดย ไพรัช ธีระชัยมหิทธิ และคณะ (2555 : 17-19) ได้ให้คำอธิบายองค์ประกอบของเครือข่าย ดังนี้

1. มีการรับรู้ มุมมองที่เหมือนกัน สมาชิกในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิด และการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย มีความเข้าใจในตัวปัญหา และมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน ประสบปัญหาอย่างเดียวกัน หรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะคล้ายคลึงกัน ส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

2. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลังมีความเป็นเอกภาพและช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

3. มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันนี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวเงิน เป็นความต้องการ (Need) ของมนุษย์ในเชิงปัจเจก เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า สุขและความสะดวกพอใจ เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกันทุกคนอยู่ในฐานะหุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal Relationship) คือความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนมากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Relationship) ในลักษณะเจ้านายกับลูกน้อง

5. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยการนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($1+1>2$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

6. การเกื้อหนุนพึ่งพากัน เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสถานะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเอง โดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

7. ปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนโดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมีการจัดกิจกรรมที่พบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ผลของการปฏิสัมพันธ์จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายตามมา ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนมากกว่าจะเป็นผู้ให้หรือผู้รับเพียงฝ่ายเดียว

องค์ประกอบของเครือข่ายมีส่วนสำคัญคือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้สมาชิกทุกคนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ร่วมกัน โดยพระมหาสุทิตย์ อาภาภาโร (อบอูน) (2547 : 8) ได้กล่าวเสริมถึงองค์ประกอบสำคัญของเครือข่าย ดังนี้

1. สมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ของแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน
 2. จุดมุ่งหมาย เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น
 3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก เมื่อบุคคลเห็นปัญหาหรือมีความต้องการที่จะพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นจะเป็นแรงขับที่จะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมเพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรอง
 4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน อันทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะนำไปสู่การให้และการรับ การระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจของเครือข่ายบรรลุเป้าหมาย
 5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร โดยกระบวนการสื่อสารช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน
- องค์ประกอบของเครือข่าย จึงประกอบด้วยสมาชิกที่มีจุดมุ่งหมายในการทำงานร่วมกัน ทำงานด้วยจิตสำนึก และมีวิธีการสื่อสารร่วมกัน

2.3 ความสัมพันธ์ของเครือข่าย

การเข้ามารวมกลุ่มเป็นเครือข่าย เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในเครือข่ายที่มีจุดมุ่งหมายและกระบวนการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งพระมหาสุทิตย์ อากาศาโร (อบอุณ) (2547 : 20-28) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในระดับสังคมมนุษย์ ที่มีทั้งความสัมพันธ์ในแง่ของการแข่งขัน การขัดแย้งต่อสู้ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยความเป็นเครือข่ายจะประกอบด้วยความสัมพันธ์ 3 ประการ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม อันเป็นกระบวนการตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจส่วนใหญ่ของคนส่วนใหญ่ในสังคม มีการเก็บรักษาไว้ในรูปแบบของแนวคิด แบบแผน การปฏิบัติและการสั่งสม สืบทอดต่อคนรุ่นใหม่ ซึ่งจะกลายเป็นวัฒนธรรมทางสังคมในที่สุด และระบบที่มีอยู่ภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนนำไปสู่การจัดการชุมชนและเครือข่าย ในลักษณะของความเกื้อกูลและการไว้วางใจ ซึ่งเป็นผลให้เกิดระเบียบแบบแผน และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง
2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกัน ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจสามารถพิจารณาจากความเท่าเทียมของการให้และการรับในสังคมมนุษย์ ถ้าเมื่อใดคนในสังคมมีผู้ให้น้อยกว่าผู้รับแต่มีอิทธิพลมากกว่าหรือมีการครอบงำและการแข่งขันมากกว่าการพึ่งพาอาศัย สังคมนั้นอาจถือได้ว่า เป็นสังคมที่มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ นอกจากนี้มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในแนวทางการปกครองภาครัฐเป็นการครอบงำใน

ด้านสิทธิและผลประโยชน์ หากเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนหรือสมาชิกภายในเครือข่ายมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะค่อย ๆ นำไปสู่การสร้างสัมพันธ์ที่เท่าเทียม กลายเป็นการประสานผลประโยชน์ร่วมกันในที่สุด

3. ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ ที่นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และปัญหาในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและสำคัญกับข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำไปสู่การจัดการและการยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน ก่อให้เกิดกระบวนการและวิธีการสร้างความหมายร่วมระหว่างบุคคล กลุ่มคน และเครือข่ายนำไปสู่การจัดการสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นอิสระจากการครอบงำเชิงอำนาจและความอ่อนล้าทางวัฒนธรรม

2.4 รูปแบบของเครือข่าย

Paul Starkey (1997) ได้จำแนกรูปแบบของเครือข่ายตามความสัมพันธ์กับองค์การหรือปัจเจกบุคคลโดยรอบ ออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้ (ปิยากร หวังมหาพร, 2563 : 134-135)

1. เครือข่ายแบบรวมศูนย์ และไม่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับองค์การกลาง มีการกำหนดให้องค์การหลักมีเพียงองค์การเดียวอยู่ตรงกลาง (Central Secretariat) มีบทบาทในการควบคุม ป้อนข้อมูลตลอดจนการกระจายบริการต่าง ๆ ให้แก่องค์การหรือปัจเจกบุคคลโดยรอบ โดยองค์การหรือปัจเจกบุคคลโดยรอบไม่มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลกับองค์การที่เป็นจุดศูนย์กลางได้เลย

2. เครือข่ายแบบรวมศูนย์ แต่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับองค์การกลาง มีการรวมศูนย์ไว้ที่องค์การกลาง ซึ่งมีบทบาทในการป้อนข้อมูลตลอดจนสนับสนุนปัจจัยหรือข้อมูลให้กับปัจเจกบุคคลโดยรอบ ซึ่งองค์การหรือปัจเจกบุคคลโดยรอบมีโอกาสดูแลส่งข้อมูลย้อนกลับสู่องค์การกลาง แต่องค์การหรือปัจเจกบุคคลโดยรอบจะไม่มีการสร้างร่วมมือกันเอง

3. เครือข่ายแบบรวมศูนย์ แต่ขณะเดียวกันก็มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกันเอง เป็นเครือข่ายที่มีลักษณะบูรณาการมากขึ้น มีองค์การกลางทำหน้าที่แสดงบทบาทในการป้อนและรับข้อมูลจากองค์การหรือปัจเจกบุคคลที่อยู่รายล้อม แต่องค์การและปัจเจกที่อยู่รายล้อมสามารถติดต่อกันได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ องค์การกลางยังรับบทบาทเป็นผู้อำนวยการในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์การหรือปัจเจกบุคคลรายล้อมด้วย

4. เครือข่ายสมบูรณ์แบบตามหลักทฤษฎี องค์การหรือปัจเจกบุคคลทั้งหมดที่เข้ามาร่วมมือกันสามารถเชื่อมความสัมพันธ์กันได้อย่างเสรีโดยปราศจากองค์การกลางที่จะต้องเข้ามารับบทบาทในการป้อนหรือรับข้อมูลจากองค์การหรือปัจเจกบุคคล

5. เครือข่ายแบบกระจายอำนาจ มีการส่งเสริมให้เกิดการติดต่อสื่อสารตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์อย่างเป็นอิสระร่วมกันระหว่างองค์การหรือปัจเจกบุคคล กล่าวคือ มีการตั้งเครือข่ายที่ปราศจากบทบาทขององค์การกลาง โดยสิ่งที่เพิ่มเติมคือ องค์การเหล่านี้อาจมีเครือข่ายหรือองค์การย่อยของตนเองด้วย

รูปแบบของเครือข่ายจะแสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การป้อนข้อมูลและการรับรู้ข้อมูลย้อนกลับของเครือข่าย นอกจากนี้แล้วภายในเครือข่ายยังอาจมีเครือข่ายย่อยของตนเองหรือมีการปฏิบัติงานร่วมกันกับเครือข่ายอื่นที่มีรูปแบบของเครือข่ายแตกต่างกันเพื่อเสริมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยพระมหาสุทิตย์ อากาศาโร (อบอุ่น) (2547 : 104-105) ได้กล่าวถึงบทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้ดังนี้

1. ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นการทำงานในพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่มีลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและทรัพยากรในพื้นที่

2. ระดับการสนับสนุนและการประสานงาน (ทีมนำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายและภาคีต่าง ๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายในระดับนี้อาจเป็นทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค

3. ระดับการส่งเสริม และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กร สถาบัน และหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนา และพัฒนาเป็นเครือข่าย

บทบาทและหน้าที่ของกลุ่มและเครือข่ายดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีระดับการมีส่วนร่วม และมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง เครือข่ายย่อยในพื้นที่หรือเครือข่ายเชิงประเด็นเล็ก ๆ อาจพึ่งพาอาศัยเครือข่ายในระดับจังหวัด ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานรวมทั้งเครือข่ายระดับจังหวัดอาจให้การสนับสนุนข้อคิดเห็นตามกิจกรรมและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น

2.5 การจัดการเครือข่าย

แนวคิดด้านการจัดการเครือข่าย เป็นแนวคิดการบริหารจัดการแบบใหม่ (New Governance) นันธิดา จันทร์ศิริ (2557 : 147) ได้อธิบายถึงแนวคิดด้านการจัดการเครือข่ายแตกต่างจากการบริหารจัดการภาครัฐในยุคดั้งเดิมที่เน้นความสัมพันธ์แบบสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) ซึ่งมีลักษณะของการสั่งการ มีความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจที่มีผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งการจัดการเครือข่ายได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบทางอำนาจเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ทั้งในลักษณะที่หลายองค์กรมีความแตกต่างกันในทรัพยากรและศักยภาพมารวมมือกันภายใต้เป้าหมายอย่างเดียวกัน โดยที่แต่ละองค์กรไม่ได้สูญเสียความเป็นอิสระในการจัดการองค์กรของตนเอง ไม่มีโครงสร้างของสายการบังคับบัญชา ไม่มีการแข่งขันกันภายในเครือข่าย แต่มีความสัมพันธ์ในเชิงร่วมมือกัน (Collaboration) ในการตัดสินใจจัดการบางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้จึงมีความแตกต่างกับสายการบังคับบัญชาและการตลาดที่มีตัวกระทำที่หลากหลายในตลาดที่เน้นการแข่งขันและไม่มีสายการบังคับบัญชา โดยไชยรัตน์

เจริญสินโอพาร์ (2557 : 263) กล่าวเสริมว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการองค์การมาเป็นการจัดการแบบเครือข่าย มีผลอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนการรับรู้จากอัตบุคคลที่ถูกตรึงอยู่บนตำแหน่งหน้าที่ในระบบการจัดการชั้นสูงต่ำของระบบราชการในฐานะผู้กำหนดและผู้ควบคุมนโยบาย และการแยกเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานออกจากกันอย่างเด็ดขาด เพื่อให้เกิดความเป็นกลางในการทำงานสู่การเป็นปัจเจกบุคคล ที่สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระเสรีในระดับหนึ่งในเครือข่ายของความสัมพันธ์ในองค์การและระหว่างองค์การ (Gloating, Self-Governing individuals) กล่าวคือ เป็นปัจเจกบุคคลที่สามารถดูแลตัวเองภายใต้โครงสร้างที่สิ้นไหลของระบบเครือข่าย นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจัดองค์การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตัวตนของนักบริหารรัฐกิจ จากข้าราชการ (Bureaucrat) สู่การเป็นพนักงานที่ทำหน้าที่รับใช้ประชาชน (A Civil Servant)

การจัดการเครือข่าย จึงมีความแตกต่างกับการบริหารจัดการแบบดั้งเดิม ที่เน้นถึงสายการบังคับบัญชาโดยการจัดการเครือข่ายจะเน้นถึงความเป็นอิสระของปัจเจกหรือองค์การเป็นการร่วมมือปฏิบัติภายใต้ความเท่าเทียมกันและมีอิสระต่อกัน โดยเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 61) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดการเครือข่ายตามวงจรชีวิตของเครือข่ายประกอบด้วย 1) การก่อรูปของเครือข่าย 2) การจัดระเบียบการบริหารเครือข่าย 3) การใช้ประโยชน์เครือข่าย และ 4) การธำรงรักษาเครือข่ายโดยแนวทางการพิจารณาการจัดการเครือข่ายนี้ จะเป็นไปตามเงื่อนไขสองประการประกอบด้วย การค้ำประกันว่าเครือข่ายอยู่ในช่วงโตของวงจรชีวิต และความแตกต่างในวิธีการบริหารจัดการระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับหน่วยงานภาคเอกชน

1) การก่อรูปเครือข่าย (Network forming) เกิดจากหน่วยงานที่ริเริ่มสองลักษณะคือ หน่วยงานภาครัฐเข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักในปัญหาและผลักดันให้ประชาชนรวมตัวกันอีกแนวทางคือ หน่วยงานที่ประชาชนตระหนักและตื่นตัวต่อปัญหาที่พบรวมกลุ่มกัน แก้ไขปัญหาโดยอาจมีองค์การพัฒนาเอกชน องค์การวิชาการหรือสื่อมวลชนช่วยสนับสนุน

ก. การสร้างความตระหนักในปัญหา และสำนึกในการรวมตัว โดยมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพื่อสื่อสารให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการตื่นตัวอยากเข้าร่วมกับเครือข่าย

ข. การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ โดยมีการหาตัวร่วมหรือประเด็น (Issues) ที่จะเป็นจุดร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วม

ค. การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย โดยแกนนำจะเป็นผู้เล่นหลัก (Key actors) ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม และมีอิทธิพลในการผลักดันการดำเนินการ

ง. การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย การดึงปัจเจก/กลุ่ม/องค์การที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมเข้ามาเป็นสมาชิกของเครือข่าย

2) การจัดการระบบบริหารเครือข่าย (Network Organizing) เป็นการกำหนดหน้าที่วิธีการ การประสานประโยชน์ของสมาชิกในเครือข่าย

ก. การจัดผังกลุ่มเครือข่าย (Mapping) เพื่อให้ทราบถึงการกระจายตัวของเครือข่าย การเชื่อมโยงเครือข่าย การขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกัน

ข. การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (Role and responsibility) เป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนให้ชัดเจน รวมทั้งการเชื่อมโยงกับฝ่ายอื่น ๆ โดยการแบ่งหน้าที่จะนำมาจากความสนใจ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญของสมาชิกแต่ละคนที่ต่างกันมาเสริมกัน และผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดของเครือข่ายคือผู้นำของเครือข่าย ที่เป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามารถระดมความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกในกลุ่ม มีความรู้และประสบการณ์กับเครือข่าย เข้าใจในปัญหาและความต้องการของกลุ่ม มีบารมีเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิก สามารถบริหารจัดการกลุ่มได้

ค. การจัดระบบติดต่อสื่อสาร (Communication System) กระบวนการสื่อสาร เพื่อแพร่กระจายความรู้และยกระดับความตระหนักในปัญหา โดยการจัดกระบวนการสนทนาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างสมาชิกในเครือข่าย โดยกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยเปิดช่องทางการเจรจาเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาคี เป็นช่องทางในการประสานงาน และช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันทำงานร่วมกันไปอย่างราบรื่น ช่วยลดความซ้ำซ้อนในการทำงานด้วย

ง. การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning System) สามารถดำเนินการในรูปแบบของการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive action learning) อันเป็นการสร้างองค์ความรู้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานจากประสบการณ์จริง

จ. การจัดระบบสารสนเทศ (Information System) ระบบสารสนเทศต้องยึดหลักการใช้ง่าย เข้าถึงได้ง่าย และเผยแพร่ให้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งเปิดให้สาธารณชนใช้ร่วมกันได้

3) การใช้ประโยชน์เครือข่าย

ก. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน โดยเครือข่ายจะเป็นช่องทางการประสานงานกันของฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ แผนการทำงาน วิธีการทำงาน และแนวทางปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน

ข. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดความคิดและความรู้ระหว่างสมาชิกเครือข่าย ตลอดจนการพัฒนากระบวนการพัฒนาระบบสารสนเทศให้ง่ายต่อการสืบค้นและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของสมาชิกเครือข่าย

ค. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นบุคลากร เงินทุน สถานที่หรือวัสดุอุปกรณ์

ง. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีร่วมสร้างสรรค์ และพัฒนาความรู้ใหม่ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และลงมือศึกษาค้นคว้าร่วมกันระหว่างสมาชิก

จ. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ โดยการปลุกให้สังคมเกิดความตื่นตัวในเรื่องนั้น ๆ อาจรวมถึงการขยายผลให้กว้างขึ้นตามระดับความกว้างขวางและเข้มแข็งของเครือข่าย

4) การบำรุงรักษาเครือข่าย

ก. การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกิจกรรมเพื่อดึงสมาชิกให้มีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งหากมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นแบบแผน (Pattern) ของการกระทำที่สมาชิกยอมรับก็จะเกิดความยั่งยืนของเครือข่ายที่มีโครงสร้างของกิจกรรมที่ชัดเจนทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และความน่าสนใจของกิจกรรมที่จัดขึ้น

ข. การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ีระหว่างสมาชิกเครือข่าย โดยมีการจัดกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ และยังคงควรมีมาตรการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างสมาชิกเครือข่าย

ค. การกำหนดกลไกการสร้างระบบจูงใจ ซึ่งปัจเจกคนมีแรงจูงใจที่ต่างกัน เช่น ค่าตอบแทน เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ จึงควรทำการวิเคราะห์เพื่อป้องกันความแตกต่างของแรงจูงใจสมาชิกเครือข่าย

ง. การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะแหล่งเงินทุนเพื่อรองรับการจัดซื้อจัดหาวัสดุอุปกรณ์รวมถึงบุคลากร

จ. การให้ความช่วยเหลือ และช่วยแก้ไขปัญหา โดยมีที่ปรึกษาของเครือข่ายซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลความคืบหน้าของเครือข่าย การศึกษาค้นคว้าวิจัยองค์ความรู้การจัดการเครือข่าย และเป็นผู้จัดการฝึกอบรมให้ความรู้ที่จำเป็นกับเครือข่าย

ฉ. การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยการคัดเลือกฝึกฝน และส่งเสริมให้มีการพัฒนาคนรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดงานของคนยุคปัจจุบันอยู่เสมอ

การจัดการเครือข่าย ตามแนวทางของการบริหารการปกครองที่ อัมพร ชำรงลักษณะ (2556 : 31-34) ประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ดังนี้

1. ระบบความสามารถรับผิดชอบได้ที่เน้นความไว้วางใจ โดยพิจารณาจากมิติอัตราการควบคุมและแหล่งที่มาของการควบคุมภายในหรือภายนอก ตามข้อเสนอของโกลด์สมิทและเอกเกอร์ (Golsmith and Eggers, 2004) จำนวน 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าหมาย 2) การปรับค่านิยมให้สอดคล้องกัน 3) การสร้างความไว้วางใจ 4) การกำหนดโครงสร้างผลประโยชน์ตอบแทน 5) ร่วมรับความเสี่ยงในเครือข่ายด้วยกัน 6) การวัดและติดตามผลการปฏิบัติงาน และ 7) การบริหารการเปลี่ยนแปลง

2. ความเป็นมืออาชีพ โดยนักบริหารต้องพัฒนาตัวเองให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เพิ่มศักยภาพ สมรรถนะและความรู้ในประเด็นนโยบาย เพื่อเปิดโอกาสให้ได้รับการยอมรับใน “ฝีมือ” เข้ามาสู่ในกระบวนการกำหนดนโยบาย และบริหารจัดการในเครือข่ายนโยบายเฉพาะด้าน (Policy Issue Network) การทำงานในเครือข่ายมีหลายประตูและโอกาสที่ใครก็ได้ (ได้รับเชิญ) ที่มีความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมแต่ในขณะเดียวกันประตูนี้อาจถูกปิดหรือกีดกันไม่ให้ผู้เล่นคนอื่นเข้ามาในกระบวนการนี้ก็เป็นไปได้

3. ทักษะในการประสาน หากมองว่าการบริหารการปกครองในบริบทปัจจุบันเหมือนกับการเล่นเกม (Game-Like) สำหรับผู้เล่นหรือสมาชิกในเครือข่ายสมรรถนะใหม่ของผู้บริหารงานในภาครัฐไม่เพียงกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตื่นตัว รวมกลุ่มและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเครือข่ายปกครองนี้เท่านั้น เนื่องจากผู้แสดงได้ขยายวงกว้างขึ้นครอบคลุมทุกภาคส่วนในสังคม นักบริหารรัฐกิจจะต้องมีความสามารถในการอำนวยความสะดวก สร้างความสัมพันธ์ ประสานความร่วมมือ ทรัพยากรและพลังจากหลายทิศ ประนีประนอมและเจรจาให้การบริหารเครือข่ายเกิดประสิทธิภาพ

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนอื่นในสังคม เป็นที่ประจักษ์แล้วว่ากลไกของรัฐเองในระบบราชการไม่เข้มแข็ง อ่อนแอ และมีความสามารถไม่พอรับมือกับการแก้ไขปัญหา ประเด็นนโยบายที่มีความเกี่ยวข้องกับหลายกลุ่มชน และหลายหน่วยงานในภาครัฐ เอกชนและภาคสังคมอื่น ๆ ความสำเร็จของการบริหารการปกครองที่ดีที่สุดจะต้องไม่ใช่วิธีการของระบบราชการ แต่จะเป็นการเปิดโอกาสให้หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแบบชั่วคราว แบ่งปันกันช่วยเหลือหรือร่วมกันในภาพรวมทั้งหมดด้วยกัน รวมทั้งสื่อมวลชนยังมีความจำเป็นต่อการเป็นตัวช่วยประสานความร่วมมือและเผยแพร่ข่าวสาร และเปิดพื้นที่ขยายความร่วมมือในประเด็นนโยบายหรือปัญหาที่กระทบผู้เกี่ยวข้อง

การจัดการเครือข่ายทางสังคมตามแนวคิดของนักวิชาการสามารถประมวลเป็นวิธีการจัดการเครือข่าย สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. การก่อตัวของเครือข่ายโดยการจัดประชุมสมาชิกตามวาระประเด็นปัญหาสาธารณะร่วมกัน เพื่อสร้างความตระหนักในปัญหา พิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดการตามศักยภาพของเครือข่าย
2. การจัดระบบบริหารเครือข่าย โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิก การแสวงหาทรัพยากรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายและการเสาะหาผู้มีความรู้ความสามารถเพื่อให้คำปรึกษาแก่เครือข่าย
3. การจัดระบบการติดต่อสื่อสารเพื่อให้ข้อมูลและการประสานข้อมูลระหว่างสมาชิกของเครือข่าย รวมทั้งการแจ้งข้อมูลข่าวสารของเครือข่ายสู่สังคม
4. การสร้างกิจกรรมเครือข่าย โดยวิธีการมีส่วนร่วมของสมาชิก ตามวัตถุประสงค์ของเครือข่าย
5. การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการสร้างองค์ความรู้ การทบทวน ถอดบทเรียน การทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนากิจกรรมของเครือข่าย
6. การบำรุงรักษาเครือข่ายโดยการจัดกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยมีการให้ข้อมูลข่าวสาร ความคืบหน้าของกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2.6 ปัญหาและการวิเคราะห์เครือข่าย

การดำเนินการขององค์กรทุกองค์กรล้วนประสบปัญหาในการจัดการ โดยเฉพาะกับการจัดการเครือข่าย ซึ่งเป็นการรวมตัวของปัจเจกหรือองค์กรในการประกอบกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ โดยมีโครงสร้างแบบหลวม ๆ ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคลตลอดถึงความมีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือออกจากเครือข่ายดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2543 : 205) ได้รวบรวมปัญหาของเครือข่าย ดังนี้

1. ขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน
2. ความไม่เท่าเทียมกันของสมาชิก การครอบงำ การข่มขู่อื่น ยึดถือความคิดของตนเป็นหลัก ไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. การครอบงำ เนื่องจากมีทุนทรัพย์มากกว่า ผลงานมากกว่า มีอิทธิพลมากกว่า อาจครอบงำเครือข่าย อาจเกิดจากความแตกต่างของชาติพันธุ์ กลุ่มทางการเมืองหรือกลุ่มทางวิชาการ
4. การรวมศูนย์ และความเป็นราชการ คณะกรรมการแกนนำ เริ่มควบคุมและดำเนินงานเครือข่ายเพื่อตนเองมากกว่า ทำการประสานงาน ทำให้มีการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ และการสื่อสารต้องผ่านศูนย์กลางของเครือข่าย แทนที่จะสื่อสารโดยตรงระหว่างสมาชิกเครือข่าย
5. มีความแตกต่างกันมากเกินไปในหมู่สมาชิก
6. การขาดปัจจัยทุน
7. การใช้ทรัพยากรร่วมของเครือข่ายเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
8. การสื่อสารที่ผิดในเครือข่าย จากข้อจำกัดทางภาษา วิธีสื่อสาร หรือเครื่องมือสื่อสาร
9. การแข่งขันกันระหว่างเครือข่าย โดยเฉพาะการเกิดเครือข่ายใกล้เคียงที่มีวาระประเด็นเรื่องการทำงานที่คล้ายคลึงกันหรือเหลื่อมกัน โดยเครือข่ายข้างเคียงมีปัจจัยหรือทรัพยากรมากกว่าสามารถครอบงำ หรือดูดดึงสมาชิกจากเครือข่ายอื่นเข้ามาเป็นสมาชิกเครือข่ายของตน
10. การแทรกแซงขององค์กรผู้ให้ทุน การกำหนดเงื่อนไขของผู้ให้ทุน ถ้อยสิทธิ์ในการให้ทุนเข้ามาแทรกแซงแบ่งการทำงานของเครือข่าย
11. การติดตามและการประเมินผล เครือข่าย ไม่สามารถกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ โดยเฉพาะการประเมินเชิงปริมาณ
12. ข้อจำกัดทางการเมือง โดยเฉพาะเครือข่ายระดับชาติที่ได้รับกระทบจากอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศ

ดังจะเห็นได้ว่าปัญหาของเครือข่ายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในของเครือข่าย เช่น ความแตกต่างระหว่างสมาชิกของเครือข่าย จนถึงปัจจัยภายนอกเครือข่ายทั้งด้านการเมืองและการสนับสนุนทางเศรษฐกิจ

นอกจากการศึกษาปัญหาของเครือข่ายแล้ว ยังมีการวิเคราะห์เครือข่ายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการของเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้าใจระบบการทำงานของเครือข่ายหากพบว่ากระบวนการทำงานใดมีแนวโน้มจะก่อให้เกิดปัญหาของเครือข่ายจะได้เตรียมการป้องกันที่เกิดขึ้น

ตลอดจน เพิ่มความแข็งแกร่งในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย พระมหาสุทิตย์ อาภาภาโร (อบอุณ) (2547 : 152-171) กล่าวถึงการวิเคราะห์เครือข่ายมีความแตกต่างจากการวิเคราะห์ถึงระบบการทำงานประเภทอื่น ๆ เพราะความเป็นเครือข่ายเป็นกระบวนการที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ สลับซับซ้อน เป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับกระบวนการ กล่าวคือ เครือข่าย แต่ละเครือข่ายต่างมีวัตถุประสงค์เป้าหมายภารกิจ และกิจกรรมที่ต่างกันไป อีกทั้งวงจรชีวิตของ เครือข่ายก็จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งมีแนวทางการวิเคราะห์เครือข่ายเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ในกระบวนการของเครือข่าย ดังนี้

1) การวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการของเครือข่าย เป็นการสร้างความเข้าใจ ใน ความเป็นเครือข่าย โดยไม่ยึดติดกับสถานะของเครือข่ายที่เป็นอยู่ในขณะนั้น โดยมีลักษณะการวิเคราะห์ ดังนี้

ก. การวิเคราะห์องค์ประกอบของเครือข่าย จะพิจารณาได้จากสิ่งที่มีอยู่และสิ่ง ที่เกิดขึ้นจากการกำหนด ในความหมายของการเป็นเครือข่าย สามารถพิจารณาได้จากสมาชิก วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กติกา ภารกิจ กิจกรรมและกองทุนของเครือข่ายอันเป็นสิ่งที่ มีอยู่ มองเห็น จับต้องได้ และการพิจารณาจากความหมายของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เช่น กระบวนการเรียนรู้ ของสมาชิก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งสามารถสร้างตัวชี้วัดหรือข้อกำหนดขึ้นมาได้

ข. การวิเคราะห์กระบวนการของเครือข่ายที่หลากหลายซับซ้อน และแปรเปลี่ยน ตลอดเวลา ประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์เครือข่ายโดยนัยแห่งการประสานพลัง เป็นการพิจารณาถึง กระบวนการทำงานของเครือข่ายที่เป็นการเชื่อมประสานผู้คน กระบวนการและสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการจัดการตนเอง และสังคมในแนวทางใหม่ที่มาจากความพึงพอใจในการประสาน ผลประโยชน์ระหว่างกัน

(2) การวิเคราะห์เครือข่ายโดยนัยของการจัดการตนเองโดยพิจารณาถึงการจัดการ ตนเองของเครือข่ายในมิติของการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างภารกิจและกระบวนการที่นำไปสู่ การเรียนรู้ การปรับตัวและการทำกิจกรรมการเคลื่อนไหวของเครือข่าย

(3) การวิเคราะห์ความเป็นพลักษณ์ของเครือข่าย เป็นการพิจารณาความ หลากหลายของเครือข่ายโดยนัยต่าง ๆ ทำให้มองเห็นถึงภารกิจกิจกรรมของเครือข่ายที่เลื่อนไหลไป มา มีวงจรชีวิตขึ้นลง

2) การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดการข้อมูล การติดต่อสื่อสารและความสามารถในการตอบสนองการเรียนรู้ระหว่างคนกับกลุ่ม คน องค์กร กิจกรรม กระบวนการทำงานและรูปแบบความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การจัดการตนเองและ ความสัมพันธ์ระหว่างกัน

3) การวิเคราะห์ผลงานของเครือข่าย เป็นการวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่าง ๆ ได้แก่ การต่อรอง และการจัดสรรผลประโยชน์ การสร้างพื้นที่ทางสังคม การสร้างตัวตนของเครือข่าย การปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการสร้างชุมชน ความรู้ เพื่อให้ทราบถึงการจัดการเครือข่ายที่มีชีวิต และสังคมเครือข่ายแห่งการสร้างอัตลักษณ์

การวิเคราะห์เครือข่ายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการของเครือข่าย ประกอบด้วย การวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการของเครือข่าย การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายและการวิเคราะห์ผลงานของเครือข่าย

3. คนชายขอบ

3.1 ความหมายของคนชายขอบ

คนชายขอบ (Marginal People) ในทางภูมิศาสตร์ หมายถึง คนที่อยู่ชายขอบพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยไม่เคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิมและกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ หรืออพยพเข้าเมืองด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้ผู้คนเหล่านั้นต้องไปตั้งรกรากถิ่นฐานใหม่ หรือมีวิถีชีวิตที่ต้องไปแก่งแย่งแข่งขัน การถูกกีดกันเอาเปรียบจากคนอื่นกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ในดินแดนหรือเป็นเจ้าของเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน และการเคลื่อนย้ายภูมิลำเนาของผู้คนเหล่านั้นได้นำคำว่า “ชาติพันธุ์” เข้ามา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางประวัติศาสตร์ สังคมและอัตลักษณ์ (Identity) ที่มักไม่ได้รับการยอมรับหรือเลือกปฏิบัติจากผู้คนในสังคมนั้นจนกลายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (ชาคริต แก้วทันคำ, 2561 : 111-112)

สุรัชย์ หวันแก้ว (2550 : 19-20) อ่างแนวคิดของสุรียา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิตติอาษาที่ให้ความหมายของคนชายขอบ คือ กลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่กึ่งกลางหรือห่างไกลจากศูนย์กลางทั้งในทางภูมิศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม “คนชายขอบ” มักเป็นกลุ่มที่ต้องเคลื่อนย้ายจากภูมิลำเนาเดิมด้วยเหตุผลทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพหรือวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขัน เพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ถูกกีดกันและเอาเปรียบจากคนกลุ่มใหญ่ที่อาศัยในดินแดนหรือเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน สำหรับทางสังคม วัฒนธรรม “คนชายขอบ” ย่อมกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมใหม่ วัฒนธรรมประจำกลุ่มจึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับ หรือได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนกระแสวัฒนธรรมหลัก การเรียนรู้ การปรับตัวและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อที่จะเอาตัวรอดหรือมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าว จึงเป็นสาระสำคัญของวิถีชีวิตของประชากรที่อาศัยในวัฒนธรรมชายขอบ

เสาวนีย์ น้านวน (2554 : 29-30) อ่างแนวคิดของ ชูศักดิ์ วิทยากัค (2554) ให้ความหมายของคนชายขอบว่า เป็นผู้คนที่ด้อยอำนาจ คนยากไร้และคนที่ตกเป็นเบี้ยล่างของคนกลุ่มใหญ่ยิ่งหากเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์ คนกลุ่มน้อย เพศด้อยและไม่มีตำแหน่งทางสังคม หรือเรียกวม ๆ ว่ามีสถานะเป็นคนอื่น (The Others) จึงทำให้คนกลุ่มนั้นตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกกีดกันออกแล้วซ้ำอีก

(Multiple Exclusions) แทบจะกล่าวได้ว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของคนเหล่านี้เท่ากับศูนย์ มักถูกกีดกันหรือถูกเบียดขับออกจากสังคม ไม่ว่าจะบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติพันธุ์กลุ่มน้อยที่มักเรียกกันว่าเป็นกลุ่มคนโลกที่สี่หรือ The Forth Word

คนชายขอบ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ หมายถึง กลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่ที่มีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมแตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่ จึงถูกกีดกันจากชนกลุ่มใหญ่ให้เข้าถึงปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต จึงต้องดิ้นรนเพื่อที่จะเอาตัวรอด และสร้างการยอมรับจากชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งคนชายขอบทั้งสองประเภทนี้ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่และได้รับการยอมรับจากชนกลุ่มใหญ่

3.2 กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ

คนชายขอบเป็นคนกลุ่มน้อยทางสังคมถูกเลือกปฏิบัติ หรืออาจไม่ได้รับการยอมรับซึ่ง ธีชชก สัตยวิจิตร (2559 : 103) กล่าวถึงกระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ คือคนที่อยู่ห่างไกลทั้ง ในด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ หรือวิถีชีวิตที่คนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับการแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเข้าถึงทรัพยากร การถูกเอาเปรียบและกีดกันกับคนกลุ่มใหญ่ที่อาศัย ในดินแดนหรือเขตภูมิศาสตร์นั้นมาก่อน ส่วนทางสังคมวัฒนธรรมคนชายขอบย่อมกลายเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมใหม่ วัฒนธรรมประจำกลุ่มจึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ไม่ได้รับการยอมรับ หรือได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสหลัก การเรียนรู้ การปรับตัว และการต่อสู้ดิ้นรนที่จะเอาชีวิตรอด หรือมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพดังกล่าวจึงเป็นสาระสำคัญของวิถีชีวิตประชาชนที่อาศัยในวัฒนธรรมชายขอบ

ความต้องการการอยู่รอดเพื่อการแย่งชิงทรัพยากร หรือการอยู่รอดภายใต้กระแสวัฒนธรรมหลักทำให้เกิดกระบวนการที่ทำให้คนกลุ่มน้อยเหล่านั้นถูกผลักดันให้กลายเป็นคนชายขอบ พิชรี กล่อมเมือง (2562 : 4-5) กล่าวถึงกระบวนการสร้างคนชายขอบซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ทิศทางที่ตรงข้ามกัน คือ การถูกกีดกันและการลดอำนาจทำให้แปลกแยกจากสังคม ถูกผลักดันให้กลายเป็นคนชายขอบ ในลักษณะที่คนในสังคมไม่ยอมรับ และพวกเขาพยายามแยกตัวตนออกจากสังคมเพื่อให้เห็นตัวตนของเขาไปด้วยและในทิศทางที่สองเป็นการถูกดึงให้เข้าร่วมกระบวนการจนกลายเป็นคนชายขอบในทิศทางตรงกันข้ามกับทิศทางแรก เช่นกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยที่ถูกดึงให้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนา ดังนั้นเงื่อนไขและสาเหตุที่มีการผลักดันให้กลายเป็นคนชายขอบมี ดังนี้

1. ชุมชนเผชิญอยู่กับกระแสหลักของชาติ ซึ่งสร้างแรงกดดันลงไปชุมชน เช่น การผสมกลมกลืนชาวมลายูให้กลายเป็นคนไทย ในขณะที่รัฐชาติที่เน้นการอนุรักษ์ที่จะสร้างกระแสของการกีดกันชุมชนจากการเข้าถึงทรัพยากร

2. ชุมชนที่ตกอยู่ในกระแสทุนนิยมหรือโลกาภิวัตน์จนเกิดปัญหาเรื่องพื้นที่ยึดเดิมซึ่งมักเกี่ยวข้องกับชุมชนภาคใต้หน่วยที่ซับซ้อน กรณีหน่วยเดิมเป็นเรื่องของชุมชนและชาติพันธุ์แต่ต้องไปยึดในกระแสเชิงวราภของทุนนิยม บริโภคนิยม กระแสของโลกาภิวัตน์ทำให้ถูกเปลี่ยนความหมายจนสูญเสียพื้นที่ของความเป็นมนุษย์

3. ความเป็นตัวตนของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านซึ่งจะเกี่ยวข้องกับ การก่อตัวของคน

การเป็นคนชายขอบจึงไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นเฉพาะในบริเวณชายขอบเท่านั้นความเป็น ชายขอบสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกแห่ง เมื่อมีการกีดกันพื้นที่ในรูปของการสร้างพรมแดนขึ้นมาปิดกั้น คนบางกลุ่ม แต่ความเข้าใจเพียงว่าคนชายขอบเป็นเพียงวัฒนธรรมกลุ่มย่อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ขนาดเล็ก ทั้งนี้เพราะมองเห็นง่ายและคนทั่วไปอาจยังติดอยู่กับความคิดแบบเหยียดสีผิว และเชื่อชาติอยู่ การใช้มิติทางชาติพันธุ์จึงเป็นวิธีที่ง่ายที่สุด ดังที่เนตรดาว ยิงอุบล (2544 : 8-9) กล่าวถึง กระบวนการ ของรัฐในการผลักดันชุมชนชาวปกากะญอ ให้กลายเป็นคนชายขอบจากการจำกัดสิทธิการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติโดยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในการจัดการทรัพยากรเป็นไปในลักษณะที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ รัฐได้เข้าไปแทรกแซงการจัดการของชุมชนและมีบทบาทเหนือชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยรัฐได้ใช้แนวคิดแบบระบบกรรมสิทธิ์เป็นของรัฐโดยสมบูรณ์ และเน้นการจัดการแบบรวมศูนย์ อำนาจไว้ที่ระบอบราชการด้วยการอ้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก ขณะที่แนวคิดของ ชุมชนในการจัดการทรัพยากรคือ กรรมสิทธิ์แบบส่วนรวม เมื่อแนวคิดในการจัดการทรัพยากรอยู่บน พื้นฐานที่แตกต่างกันจึงเกิดความขัดแย้งขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน ด้วยเงื่อนไขสอง ประการ คือ ประการที่หนึ่งความขัดแย้งระหว่างความต้องการของรัฐเพื่อประโยชน์ในการขยาย ผลผลิตเพื่อการส่งออก และรองรับอุตสาหกรรมโดยรวมของประเทศในขณะที่ชุมชนขยายตัวและเป็น ผู้ผลิตเพื่อยังชีพและขาย ประการที่สอง ความขัดแย้งที่เกิดจากการที่รัฐใช้อำนาจเข้ามาควบคุมและ จัดการกลไกของรัฐหรือข้าราชการประจำ ซึ่งการรวมศูนย์ในการจัดการดังกล่าวทำให้เกิดความไม่เท่าเทียม กันในการใช้ทรัพยากรและก่อให้เกิดความขัดแย้งในที่สุด

การเป็นคนชายขอบจากความแตกต่างของชาติพันธุ์ การถูกจำกัดสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร ธรรมชาติด้วยการใช้ระบบกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่ของรัฐในขณะที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ชุมชนต้องเปลี่ยนรูปแบบการผลิตแบบยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า สร้างความ ยึดแย้งกับ ภาครัฐในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า รวมถึงการถูกกีดกันและแบ่งชนชั้นระหว่างความเป็นคนไทย กับการเป็นชาวนา พร้อมสร้างภาพให้ชาวเขาคือผู้ที่ทำลายป่าไม้และค้ายาเสพติด เป็นผู้สร้างปัญหา ให้กับชนส่วนใหญ่ของประเทศ

3.3 ปัญหาของคนชายขอบ

สุรัชย์ หวันแก้ว (2550 : 107) ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาของคนชายขอบที่ผ่านมาในสภาพการณ์ ตั้งแต่ยุคสงครามเย็น ทำให้มีนโยบายด้านความมั่นคงเป็นแกนของนโยบายทั้งปวงในบริบทความ ไม่ไว้วางใจของชนกลุ่มที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม และชนกลุ่มน้อยจะเป็นต้นแหล่งของนโยบาย สำคัญประการหนึ่ง ผลจากแนวทางดังกล่าวในนโยบายเชิงรุกได้แก่นโยบายการผสมกลมกลืน (Assimilation) หมายถึง การทำให้ “เหมือนคนส่วนใหญ่ของประเทศ เช่น ทำให้คนมุสลิมกลายเป็น

คนพุทธ ทำให้คนจีนหรือจีนลูกครึ่งเป็นคนไทย หรือการทำให้คนกะเหรี่ยงเหมือนคนพม่า แต่อย่างไรก็ดี นโยบาย “ทำให้เหมือน” กลับมาเป็นที่มาของความหวาดระแวงไม่ไว้เนื้อเชื่อใจ เมื่อชนกลุ่มน้อยถูกทำให้เป็นคนชายขอบมากขึ้น ก็ถูกกลืนหรือรู้สึกตัวเองว่าตนถูกกลืนจนกระทั่งจะเกิดความคับแค้นใจและไม่พอใจมากขึ้น จนต่อมาจะกลายเป็นปัญหาความมั่นคงโดยเฉพาะรัฐที่มีพลเมืองส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมร่วมกัน

การสถาปนาอำนาจความเป็นศูนย์กลางของรัฐภายในบริบทแห่งยุคสมัยหนึ่งที่เกิดจากวาทกรรมเชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในแนวคิดทฤษฎีที่เน้นบูรณาการและเอกภาพทางวัฒนธรรมผ่านนโยบายนิยมแบบเชื้อชาติเดียวและประเทศเดียว (One race one nation) ทำให้เกิดการรวมเอาคนที่มีอัตลักษณ์ร่วมไว้เป็นพวกเดียวกันและกีดกันคนบางกลุ่มที่มีความแตกต่างให้กลายเป็นคนชายขอบเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างรัฐชาติที่ส่งผลต่อการสร้าง “ชาตินิยม” (Nationalism) (พัชรี กล่อมเมือง, 2562 : 8) คนชายขอบจึงถูกกีดกันไม่ให้เป็นพลเมืองหลักของประเทศที่มีพลเมืองมีอัตลักษณ์ความเป็นชาติร่วมกัน

เมื่อวิกฤตเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงมากขึ้น คนชายขอบบางส่วนโดยเฉพาะคนไทยบนพื้นที่สูง คนต่างชาติพันธุ์มักจะกลายเป็นผู้ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา หรือถูกจ้างในมิติเชิงลบได้ง่าย เช่น เป็นตัวทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เป็นภัยต่อความมั่นคงหรือการค้ายาเสพติด เมื่อสังคมและวงการนโยบายขาดความเข้าใจในมิติของชุมชนในปัญหาเหล่านี้จึงเกิดการแก้ไขปัญหาแบบกีดกัน การมีส่วนร่วมของชนกลุ่มน้อยทำให้พวกเขาเป็นฝ่ายรับเคราะห์โดยไม่สามารถมีปากมีเสียงต่อสาธารณะ ทำให้เกิดภาพของความไม่เข้าใจต่อแนวโน้มของความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มคนอย่างเด่นชัดมากขึ้น (สุรัชย์ หวันแก้ว, 2550 : 152)

ปัญหาของคนชายขอบเกิดขึ้นจากนโยบายความมั่นคงของรัฐที่จะดำรงอัตลักษณ์ของพลเมืองส่วนใหญ่เพื่อสร้างความเป็นชาตินิยม ด้วยการผสมกลมกลืนให้ชนส่วนน้อยกลายเป็นหรือเหมือนกับพลเมืองส่วนใหญ่ รวมถึงการกีดกัน การป้ายสีปัญหาที่พบในพื้นที่ของคนชายขอบให้คนชายขอบเป็นผู้รับผิดชอบกับปัญหาเหล่านั้น ด้วยเห็นว่าคนชายขอบไม่สามารถโต้แย้งได้

3.4 มั่งกับความเป็นคนชายขอบ

จากตำนานคำบอกเล่าของบรรพบุรุษม้ง กล่าวว่า คนม้งมีถิ่นกำเนิดอยู่ในดินแดนจีน มีอาณาจักรและพื้นที่เป็นของตนเอง ถูกกดขี่ข่มเหงจากชนเผ่าที่แข็งแกร่งกว่า ทำให้ต้องทำสงครามต่อสู้กับชาวฮั่น และชาวแมนจูจนพ่ายแพ้ ทำให้ขึ้นไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่ปลอดภัยจากชาวฮั่นและชาวแมนจูบนภูเขา แล้วค่อย ๆ อพยพตามแนวทิวเขาลงมาทางใต้สู่เวียตนาม ลาว และเข้าสู่ประเทศไทย โดยที่ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2548 : 10-11) กล่าวว่า จากการสอบถามผู้สูงอายุของแต่ละตระกูลในหมู่บ้านม้ง สันนิษฐานว่า กลุ่มแรกของชาวม้งน่าจะอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ประเทศไทย ในระหว่างช่วงพุทธศตวรรษที่ 2930-2934 อันเป็นช่วงที่กองทัพของรัฐบาลจีนเข้ามาปราบปรามกองกำลังของ

ชนกลุ่มน้อย ชาวมุสลิมและอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นมณฑล กุ้ยโจว และมณฑล ยูนาน ของจีน อันเนื่องจากรัฐใช้มาตรการการเรียกเก็บภาษีแพง ทำให้ชนกลุ่มน้อยแถบนี้ต่อต้าน จากรายงานโครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม ดอยยาว-ผาหม่น (กรกฎาคม พ.ศ. 2554) กล่าวถึงการอพยพของม้งมายังดอยผาหม่น และพัฒนาการทางการตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพโดยการอพยพของม้งจากจีนผ่านเวียดนามและลาวขึ้นสู่ภูเขาสูงในภาคเหนือของไทยมี 4 สาย คือ

สายแรก อพยพจากยูนาน ผ่านเมืองหล้าในเขตปกครองตนเองของลื้อสิบสองปันนา มาพักอาศัยในหลวงน้ำทาอุดมไซในลาว แล้วข้ามแม่น้ำโขงมายังเทือกเขาหลวงพระบาง ซึ่งเป็นเทือกเขาแบ่งเขตประเทศไทย-ลาว ที่จังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน

สายที่สอง อพยพมาจากตอนเหนือของเวียดนาม เข้ามายังพงสาลี ซำเหนือ (หัวพัน) เชียงขวาง หลวงพระบาง ข้ามแม่น้ำโขงมายังไชยะบุรี แล้วใช้เทือกเขาหลวงพระบาง เทือกเขาเพชรบูรณ์ เข้าพื้นที่ตอนในของประเทศไทย

สายที่สาม อพยพจากยูนานผ่านเทือกเขาในเชียงรุ่ง สิบสองปันนา ต่อยังเทือกเขาตอนเหนือของรัฐฉาน สูเทือกเขาในพม่ามาประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก

สายที่สี่ อพยพจากภูเขาควายทางตอนเหนือของเวียงจันทน์ ประเทศลาว อพยพตามแนวทิวเขาจนถึงแม่น้ำโขง เข้ามาประเทศไทย แถบจังหวัดเลย ซึ่งมีจำนวนน้อยที่สุด

การอพยพเข้าสู่ดินแดนภาคเหนือของไทย อยู่ในช่วงที่คนไทยไม่ทราบว่ามีคนม้งเข้ามาอีกทั้งโดยทั่วไปแล้ว พื้นที่เขตป่าเขาคนไทยไม่นิยมเข้าไปตั้งถิ่นฐาน พบเพียงชาวขมุ บริเวณเชิงเขา ส่วนบนภูเขาจะมีชาวลัวะ และปกากะญอ ตั้งถิ่นฐานแต่ก็จะอยู่ในระดับสูงที่ไม่เท่ากับการตั้งถิ่นฐานของม้ง จนมีคำกล่าวว่า “ฟ้าเป็นของนก น้ำเป็นของปลา ภูเขาเป็นของม้ง”

พื้นที่บนภูเขาสูง สลับหุบเขาและเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ตามระบบนิเวศ ภูเขาสูงมากกว่า 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเลบนเทือกเขาหลวงพระบางตั้งแต่ผาตั้ง (อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน) จนถึงภูชี้ฟ้า (อำเภอเทิง จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน) มีม้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยที่คนพื้นที่ราบไม่รู้ตัว พื้นที่นี้เดิมอยู่ในเขตปกครองของเจ้าเมืองเชียงของ ในยุคที่เปลี่ยนผ่านจากอาณาจักรล้านนาสู่อาณาจักรสยาม ประมาณปี พ.ศ. 2423 มีม้ง กลุ่มหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานเหนือพื้นที่บ้านร่มโพธิ์เงิน (ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น) ใกล้ภูชี้ฟ้า เรียกหมู่บ้านนี้ว่า “หาบอ” แปลว่าพื้นที่แสงตะวันสาดส่องไม่ถึง หรือพื้นที่อับแสง และมีการอพยพกระจายหมู่บ้านม้งหลายแห่งบนดอยผาหม่น จนคนไทยพื้นราบเรียกชื่อว่าดอยผาม้ง หมายถึง ผาที่มีคนม้งมาอาศัยอยู่ จนคนไทยในยุคต่อมาออกเสียงเป็น “ผาหม่น”

รัฐไทยเริ่มให้ความสนใจม้ง และกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในปี พ.ศ. 2498 ซึ่งก่อนหน้านั้นรัฐไทยไม่สามารถขยายอำนาจไปถึงพื้นที่ชายแดน จึงปล่อยให้กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานอย่างเป็นอิสระ จนกระทั่งรัฐไทยรับนโยบายความหวาดระแวงลัทธิคอมมิวนิสต์ ตามทฤษฎีโดมิโนของสหรัฐอเมริกา

และเลือกประเทศไทยเป็นฐานการต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์ในกลุ่มอินโดจีน รวมถึงอิทธิพลของจีน และโซเวียต จึงมีการให้ตำรวจตระเวนชายแดนทำหน้าที่สอดส่องชนกลุ่มน้อย รักษาความสงบ รักษาโรค สร้างโรงเรียน พัฒนาการเกษตร และการคมนาคมในพื้นที่ชายแดน และตั้งคณะกรรมการกลาง สงเคราะห์ชาวเขา สังกัดกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. 2502

นอกจากนี้แล้ว การออกพระราชบัญญัติป่าไม้ในปี พ.ศ. 2484 และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2501 ที่ให้เลิกการเสพและจำหน่ายฝิ่นทั่วราชอาณาจักรในปี พ.ศ. 2502 ทำให้เกิดผลกระทบกับม้งที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าไม้ โดยมีพืชเศรษฐกิจสำคัญคือฝิ่น ซึ่งก่อนหน้านี้รัฐไทยไม่เคยเข้ามาจัดแต่อย่างใด มีการใช้อำนาจรัฐอย่างไม่เข้าใจประชาชนในช่วงเวลา พ.ศ. 2498 – 2510 การดำเนินชีวิตของม้งเป็นไปด้วยความยากลำบาก จนกระทั่งมีการออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ยิ่งเพิ่มแรงกดดันต่อม้งในพื้นที่ป่าเขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีการข่มขู่ การปรับ และการจับม้งที่ใช้พื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรอยู่เสมอ

จากนโยบายของรัฐ รวมถึงการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ที่ขาดความเข้าใจ การนำเสนอออกทางการสื่อสารว่า ม้งเป็นคนอื่นของแผ่นดินไม่ใช่คนไทย การถูกเหยียดหยามม้ง เมื่อเจ้าหน้าที่เข้าไปในหมู่บ้านม้ง ก็จะขู่เข็ญขยิบฉวยสมบัติส่วนตัว รวมทั้งลวนลามสตรี จัดเก็บภาษีปีละ 3 รอบ คือ รอบที่ 1 นายอำเภอขึ้นมาเก็บ รอบที่ 2 กำนันขึ้นมาเก็บ และรอบที่ 3 ผู้ใหญ่บ้านขึ้นมาเก็บ ประเภทของภาษีที่เก็บประกอบด้วย ภาษีข้าว ภาษีสัตว์เลี้ยง ภาษีที่อยู่อาศัย ภาษีการเกิด และที่สำคัญคือ การเก็บภาษีการถางป่า ทำไร่ ปลูกข้าว หรือเก็บภาษีต่อไร่ มูลค่าของภาษีที่เก็บในปี พ.ศ. 2510 ม้งแต่ละชุมชนบนดอยยาว-ดอยผาหม่นต้องจ่ายภาษีถึงรอบละ 3,000 บาท เมื่อม้งไม่สามารถหาเงินมาจ่ายภาษีได้ จึงต่อต้านอำนาจฝ่ายรัฐจนเกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2510 เจ้าหน้าที่ของรัฐได้เผาบ้านเรือนม้ง ทำให้ม้งจึงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ส่วนหมู่บ้านม้งในพื้นที่ดอยยาวดอยผาหม่น รัฐได้ส่งกองกำลังทหารพรานและอาสาสมัคร (อส.) ไปประจำทุกหมู่บ้าน มีการจับตัวผู้ต้องสงสัย และผู้นำหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านม้งทุกแห่งแตก ม้งต้องหนีเข้าสู่ต่อสู้อาวุธกับรัฐในทุกหมู่บ้าน มีกองกำลังมากจนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจัดตั้งเป็นเขตงานที่ 8 ทำการต่อสู้กับกองกำลังของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 จนถึงปี พ.ศ. 2525

การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ และนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปี ทำให้รัฐบาลไทยพยายามแยกม้งออกจากกระบวนการลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยการส่งหน่วยงานต่าง ๆ เข้าช่วยเหลือและพัฒนาพื้นที่สูง ซึ่งการต่อสู้ที่มีระยะเวลานานทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รับความเสียหายไม่น้อย นำไปสู่การประกาศใช้นโยบาย 66/2523 และ 65/2525 ม้งจึงได้วางอาวุธ และเข้าร่วมกับแนวทางเสรีนิยมประชาธิปไตยตามที่รัฐบาลต้องการ ในที่สุดก็บรรลุข้อตกลงโดยสันติ ชุมชนม้งในพื้นที่ดอยยาว-ดอยผาหม่น จึงได้นามว่า “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย”

การออกมามอบตัวในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยของมั่ง ทำให้มีการจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ใน ดอยยาวและดอยผาหม่น รัฐได้จัดสร้างโรงเรียน ตัดถนน เพื่อการพัฒนาสาธารณสุขไปภาคตามข้อตกลงที่ ได้ร่วมกันทำไว้ก่อนออกมามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เช่น การให้สัญชาติไทย การให้สิทธิที่ดิน ทำกิน การสาธารณสุข การให้ความปลอดภัย และการพัฒนาการเกษตร เปลี่ยนแปลงการปลูกฝิ่นมา ปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ

หลังการออกมามอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เป็นช่วงที่มั่งต้องสร้างบ้านเรือนเป็น ชุมชนใหม่อีกครั้ง บริเวณพื้นที่เดิม ที่เคยตั้งถิ่นฐานมาก่อนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในปลายปี พ.ศ. 2524 – พ.ศ. 2525 มีการตั้งชุมชนมั่งบนดอยผาหม่น คือ บ้านทรายทอง บ้าน ห้วยคู บ้านห้วยหาน (อำเภอเวียงแก่น) บ้านพญาเลาอู และบ้านแข่งเม็ง (อำเภอเทิง) และในพื้นที่ดอย ยาว คือบ้านขุนต้า และบ้านพญาพิภักดิ์ (อำเภอขุนตาล) จังหวัดเชียงราย

ดังจะเห็นได้ว่า มั่งเป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้ไม่นาน ความ แตกต่างทางวัฒนธรรม ระบบสังคมและพื้นที่ตั้งถิ่นฐานทำให้รัฐและชนกลุ่มใหญ่เอาเปรียบด้วยการ เก็บภาษี จนถึงการปล้นทรัพย์สิน ทำให้มั่งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับ รัฐบาลไทย หลายสิบปีจนกระทั่งกลับเข้ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ภายใต้ข้อตกลงกับรัฐบาลใน การใช้พื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ทำการเกษตร ตลอดจนการพัฒนาสาธารณสุขไปภาคยังหมู่บ้าน

เมื่อสถานการณ์กลับสู่สภาวะปกติ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะนโยบายที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ การขยายภารกิจของหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้ โดย เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชน ตลอดจนการจำกัดการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ เพื่อการดำรงชีวิตของชุมชนตามที่ได้รับบาดเจ็บจากบรรพ บุรุษ เช่น การหาอาหารประเภทเห็ด หน่อไม้ จนถึงการทำพืชสมุนไพร จนถึงการใช้โคในพื้นป่า และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะป่าชุมชน

4. ทูทางสังคม

ทูทางสังคม เป็นแนวคิดที่เกิดจากกระบวนการประชาสังคม และการบริหารการปกครอง ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานสาธารณะด้วยความเท่าเทียมกัน และการสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างพลังในการต่อรอง การแลกเปลี่ยนทรัพยากรและองค์ความรู้ต่อกัน วรูฒติ โรมรัตน์พันธ์ (2548 : 16-18) กล่าวถึงความสนใจต่อการศึกษาเกี่ยวกับทูทางสังคม (Social Capital) เกิดขึ้นจากการถกเถียงเรื่อง ประชาสังคม (Civil Society) จากแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ชื่อ Putman R. Bowling Alone (2000) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในอิตาลีใน ปี 1970 พบว่าแคว้นที่มีการจัดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ประชาชนมีความสนใจในประเด็นสาธารณะ ร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม (ไม่ใช่รวมกันเพราะระบบอุปถัมภ์) ประชาชนมีความไว้วางใจใจกัน มีการปฏิบัติต่อกันอย่างตรงไปตรงมา รวมทั้งมีความเคารพกฎหมายอย่างเคร่งครัด ผู้นำชุมชนมี

ความซื่อสัตย์ และมีการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน เครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายทาง การเมือง มีลักษณะเป็นไปตามแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ประชาชนมีค่านิยมเกี่ยวกับความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การมีส่วนร่วมและความซื่อสัตย์

ในขณะที่ บั้วพันธ์ พรหมพักพิง (2551 : 67) กล่าวถึง แนวคิดทุนทางสังคมในลักษณะ “ผู้กระทำนียม” (Actor-oriented paradigm) ที่พิจารณาถึงผู้กระทำการหรือผู้แสดงในระบบ พยายามหาช่องทางการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ (ทั้งทุนทางกายภาพและทุนทางสังคม) มาใช้สำหรับ กระบวนการเพื่อให้เขาได้บรรลุเป้าหมาย ทุนทางสังคมจะมีและมีความหมายก็ด้วย “ตระหนักรู้” (Acknowledge) ของผู้กระทำการนั้น ทุนทางสังคมจึงปรากฏในรูปของทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของกลุ่มเครือข่าย ขนาดของทุนทางสังคมที่เป็นเจ้าของและครอบครองโดยตัวแทนทางสังคม (Social agents) ขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่าย หรือขนาดของความเชื่อมโยงที่ตัวแทนทางสังคมนั้น ๆ สามารถนำมาใช้ได้จริง

แม้ว่าทุนทางสังคมจะสร้างความเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้นแก่ประชาชนในสังคม สามารถนำมา ใช้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน รวมถึง การนำทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้แต่ทุนทางสังคมกลับให้ผลทางลบกับสังคมโดยรวมที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง สีนาด ตรีวรรณไชย (2005 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงผลทางลบของทุนทางสังคมสามรูปแบบด้วยกัน คือ

ประการที่หนึ่ง ก่อให้เกิดปัญหาการกีดกันคนนอก กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนกลุ่มหนึ่งอาจก่อให้เกิดการกีดกันผู้อื่นเข้ามาจัดสรรทรัพยากรได้ หรือกล่าวได้ว่าก่อให้เกิดปัญหา การผูกขาดการจัดสรรทรัพยากรบางอย่างที่เฉพาะเจาะจงให้แก่กลุ่มบุคคลที่อยู่ในความสัมพันธ์เท่านั้น

ประการที่สอง ก่อให้เกิดปัญหาการจำกัดเสรีภาพ หรือจ่ายราคาของการมีพันธะกับทุนทางสังคมนั้นมากจนเกินไป (Heavy obligation) กล่าวคือ เครือข่ายหรือความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและแข็งจนเกินไป อาจยอมรับเฉพาะแต่คนที่เชื่อฟังกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดและไม่ยืดหยุ่นเท่านั้น การจะพยายามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์บางครั้งเป็นผลดีต่อสังคมโดยรวม แต่อาจจะถูกขับให้ออกจากชุมชนความสัมพันธ์ได้

ประการที่สาม ก่อให้เกิดวังวนของความเลวร้าย (Downward-leveling pressure) กล่าวคือ การเข้าไปอยู่ในกลุ่มความสัมพันธ์บางรูปแบบ เช่น แก๊งมาเฟีย แม้จะให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหลายอย่างให้กับคนในแก๊ง แต่การอยู่ในกลุ่มดังกล่าวมีทั้งแรงกดดันและวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างที่กดดันให้ลงสู่ห้วงแห่งความเลวร้าย ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อสังคมโดยรวม

4.1 ความหมายของทุนทางสังคม

ซินส์คค สุวรรณอัจฉริย (2549 : 124-125) ได้ให้ความหมายว่า ทุนทางสังคม หมายถึง ทรัพยากรบนฐานความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและความสัมพันธ์ในกลุ่มสมาชิก โดยเกิดจากผู้แสดง มีบทบาทที่สอดคล้องกันในกิจกรรมภายในโครงสร้างสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมาย ในขณะที่เครือข่ายทางสังคม จะหมายถึง ผลรวมความสัมพันธ์ของผู้ที่มีจุดยืนเดียวกันในการสร้าง

ช่องทางการหมุนเวียนทรัพยากรข้อมูลระหว่างกัน โดยเกิดจากความเชื่อใจกันในชุมชนที่ตนเองสังกัด อยู่ตามพื้นที่ทางวัฒนธรรม ทูทางสังคมจึงมีความแตกต่างจากทุนกายภาพและทุนมนุษย์เพราะ แสดงถึงระดับความสัมพันธ์มากกว่ากรรมสิทธิ์ส่วนตัวของบุคคลคนนั้น ซึ่งถูกสร้างขึ้นตามเวลาและ การลงทุนที่เป็นองค์ประกอบโดยมีความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าความเป็นปัจเจก

ไมตรี อินทรีย์ (2560 : 14) ให้ความหมายว่าทุนทางสังคมคือ ชีวิตประจำวันของคน เช่น การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การสร้างมิตรภาพและการติดต่อสัมพันธ์ทางสังคม การสะสม ความสัมพันธ์ทางสังคมให้คนบรรลุถึงความต้องการทางสังคม และชุมชน จะได้รับประโยชน์จากความ ร่วมมือของสมาชิกทุกคน สมาชิกก็จะได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีความเห็นอกเห็นใจกันทางสังคม

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543 : 286) ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่า ทุนทางสังคม และทุนทางองค์การเป็นทุนรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ และความรู้ ทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่มีลักษณะกว้างหลวม (Elusive) ยากที่จะวัดทั้งในแง่ปริมาณ ของทุนที่มีอยู่ในสังคมหนึ่ง ณ เวลาหนึ่ง และการวัดถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการมีทุนทางสังคม และ การอธิบายถึงรูปธรรมของทุนทางสังคม อย่างไรก็ตามนักวิชาการยอมรับว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญ ต่อความเข้มแข็งของชุมชน และต้องการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนและสังคม ทุนทางสังคม หมายถึง สถาบันทางสังคมและรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนที่ทำหน้าที่จัดระเบียบ ความสัมพันธ์และให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรร แลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการ สร้างความผสมกลมกลืนทางสังคมและการลดความขัดแย้งในสังคม อีกนัยหนึ่งทุนทางสังคมและ องค์การ คือ วิถีชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน วิถีและความสามารถในการจัดการองค์การ ของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตลอดจนวัดและโรงเรียน

ทุนทางสังคม จึงหมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือสังคม และมีการถ่ายทอดออกมาเป็นมรดกทางสังคม อันเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้มีการประสานประโยชน์ระหว่างกัน โดยที่มาของทุนทางสังคมเกิดจากการเรียกร้องถึงคุณค่าในสังคมและการปลุกจิตสำนึกในการสร้างพลังร่วมกัน ตามที่วรุฒิ โรมโรจน์พันธ์ (2548 : 47-49) ได้อธิบายถึงที่มาของทุนทางสังคม ดังนี้

1. เกิดจากการเรียกร้อง และความต้องการที่จะพลิกฟื้นสิ่งที่มีคุณค่า ได้แก่ ระบบคิด ค่านิยม ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ในสังคมที่แต่ละสังคมมีอยู่ให้เกิดขึ้น โดยมองหาทุนเหล่านั้น จากตัวบุคคล หรือผู้นำองค์กรเครือข่าย และระบบจัดการของชุมชน ฯลฯ มาประยุกต์ใช้เพื่อทดแทน สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นที่กำลังสูญหายให้กลับคืนมาดังเดิม

2. เกิดจากความพยายามในการปลุกจิตสำนึกเพื่อเสริมสร้างพลังร่วมกัน (Synergy) โดยให้ทุกคนทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงปัญหาและหล่อหลอมจิตใจร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาองค์กร สถาบัน ชุมชน และสังคม ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

4.2 องค์ประกอบของทุนทางสังคม

องค์ประกอบหลักของทุนทางสังคม ประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน/องค์กร ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรมและทุนทรัพยากรธรรมชาติ ไมตรี อินทรีย์ยะ (2560 : 22) ให้ความหมายขององค์ประกอบหลักของทุนทางสังคม มีองค์ประกอบดังนี้ ทุนมนุษย์ คือ บุคคลมีองค์ความรู้ ความสามารถ มีจิตสาธารณะ มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจและพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์เพื่อชุมชน ทุนสถาบัน/องค์กร คือสถาบัน องค์กรที่มีส่วนสนับสนุนผลักดันให้ชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และทำประโยชน์ร่วมกัน ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่นรวมถึงค่านิยมและความเชื่อที่ดีของชุมชน ทุนทรัพยากรธรรมชาติคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ในขณะที่ อาทิตย์ บุคตาตวง และสุพรรณณี ไชยอำพร (2555 :36) กล่าวว่า ทุนทางสังคมมีสถานะเป็นทรัพย์สินร่วม (Common property) มีสถานะหรือความเป็นอยู่อย่างไรในชุมชนนั้น เราไม่สามารถวัดเป็นปริมาณออกมาได้ ทั้งนี้ เนื่องจากว่าโดยธรรมชาติแล้วทุนทางสังคมส่วนใหญ่มีสภาพเป็นนามธรรม แต่สามารถสะท้อนให้เห็นผ่านปรากฏการณ์ที่สนับสนุนการมีอยู่หรือการผลิตซ้ำของทุนทางสังคมได้

4.3 การวัดทุนทางสังคม

แนวทางการวัดทุนทางสังคม โดยการนำเสนอของ Bullen Paul and Onyx Jenny (1998) อันเป็นการวัดทุนทางสังคมระดับปัจเจกตามหัวข้อดังนี้ (วรวิฑู โรมรัตนพันธ์, 2548 : 80-81)

1. การมีส่วนร่วมในเครือข่าย (Participation in network) เป็นความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ยึดติดแน่นภายในระหว่างบุคคลและกลุ่ม โดยบุคคลจะยึดติดกับปัจจัยที่มีอยู่ในองค์กรที่ต้องเป็นทั้งลักษณะสมัครใจและมีความเท่าเทียม

2. การต่างตอบแทน (Reciprocity) เป็นการรวมตัวกันที่เกิดจากความไม่เห็นแก่ตัวในระยะแรก และกลายเป็นความสนใจส่วนตัวในระยะยาว การต่างตอบแทนจะทำให้บุคคลแบ่งปันการให้บริการกับผู้อื่น หรือทำสิ่งให้เป็นประโยชน์กับคนอื่น

3. ความไว้วางใจกัน (Trust) จะเป็นการต้องการของบุคคลที่จะลดความเสี่ยงในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม ความไว้วางใจกันอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อใจในผู้อื่น โดยมีความคาดหวังว่าผู้อื่นจะตอบสนองด้วยการกระทำกลับมาในวิธีเดียวกัน

4. บรรทัดฐานในสังคม (Social Norms) จะเป็นรูปแบบการควบคุมที่ไม่เป็นทางการหรือเป็นการควบคุมทางอ้อม ซึ่งถือว่าการควบคุมแบบนี้มีความจำเป็นมากกว่าการควบคุมแบบเป็นทางการ หรือการใช้กฎหมายของสถาบัน บรรทัดฐานทางสังคมมีความจำเป็นสำหรับการตรวจสอบพฤติกรรมที่ถูกต้องคาดหวังในสังคม รวมทั้งการกำหนดพฤติกรรมที่มีคุณค่าที่สังคมยอมรับ

5. สิ่งที่เป็นสาธารณะที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (The communes) เป็นทรัพยากรร่วมของชุมชนไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้ การที่มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปยึดครองเป็นสิ่งสาธารณะ สังคมจะใช้วิธีป้องกันอย่างไม่เป็นทางการโดยการต่อต้านหรือการคว่ำบาตร (Social Sanctions)

การวัดทุนทางสังคม จึงประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในเครือข่าย การต่างตอบแทน ผลประโยชน์ ความไว้วางใจกัน บรรทัดฐานในสังคม และสิ่งที่เป็นสาธารณะที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยการวัดทุนทางสังคมมีความเป็นนามธรรมไม่สามารถวัดได้ในเชิงปริมาณ แต่ก็สามารถวัดสถานะความเป็นอยู่ของทุนทางสังคมตามปรากฏการณ์ที่คนในชุมชนนำทุนทางสังคมมาใช้ อย่างสม่ำเสมอ หรือความถี่ในการทำซ้ำของทุนทางสังคมนั้น

5. เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ซึ่งเคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเขตงาน 8 (ดอยยาว ดอยผาหม่น และดอยผาจิ) และได้รับอนุญาตให้ตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนในปี พ.ศ. 2525 โดยรัฐบาลได้เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนให้กับชุมชน ตัดถนนเข้าสู่ชุมชน และพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ตามข้อตกลงที่ได้ทำร่วมกับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เช่น การให้สิทธิสัญชาติไทย การให้สิทธิพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย การส่งเสริมทางการศึกษา สาธารณสุข และการรับรองความปลอดภัยของผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (นพรัตน์ ละมุล, 2554 : 62)

การเพิ่มจำนวนของประชากร ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางภูชี้ฟ้า-ผาตั้ง ทำให้ม้งในพื้นที่ต้องขยายพื้นที่ทำการเกษตร ประกอบการจัดตั้งวนอุทยานภูฏากี๊ดบนดอยยาว และวนอุทยาน ภูชี้ฟ้า บนดอยผาหม่น ทำให้มีการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ จนถึงการจับกุม เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายของรัฐ

เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อมดอยยาว – ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า มีวิสัยทัศน์ในการดำเนินการคือ “คนกับป่า อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน” โดยมีวัตถุประสงค์ของเครือข่าย ดังนี้

1. การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
 2. การจำกัดพื้นที่ป่าไม้ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สิทธิการใช้ประโยชน์ของประชาชนที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ก่อนประเทศบังคับใช้กฎหมาย
 3. เร่งรัดการจัดทำเอกสารการรับรองสิทธิการครอบครองที่ดินและการวางระบบการถ่ายโอนสิทธิอย่างเหมาะสม
 4. รับรองสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน
- สมาชิกของเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า ประกอบด้วยประชาชนม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย พื้นที่ดอยยาว-ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย โดยมีแกนนำของแต่ละชุมชน ดังนี้

1. พื้นที่ดอยยาว ประกอบด้วย แกนนำจาก
 อำเภอขุนตาล หมู่บ้าน ชุนต้า และหมู่บ้านพญาภิภักดิ์
 อำเภอเทิง หมู่บ้าน แผ่นดินทอง (บ้านสาม)
 อำเภอเวียงแก่น หมู่บ้าน ห้วยแล้ง
2. พื้นที่ดอยผาหม่น ประกอบด้วย
 อำเภอเทิง หมู่บ้านพญาเลาอู หมู่บ้านราษฎร์ภักดิ์ (เซ่งเม้ง) และหมู่บ้านราษฎร์รักษา
 (จิมเสี้ยว)
 อำเภอเวียงแก่น หมู่บ้าน ห้วยคู้ หมู่บ้านห้วยหาน และหมู่บ้านทรายทอง
 คณะกรรมการเครือข่าย ประกอบด้วย ประธานกรรมการและคณะกรรมการเครือข่าย
 จำนวน 15 คน
 การดำเนินการของเครือข่าย
 1. การทบทวนนโยบาย 68/2523 เพื่อการสานต่อนโยบายให้จบโครงการ โดยเฉพาะการออกเอกสารรับรองพื้นที่ทำการเกษตรให้กับประชาชน เพื่อสร้างความมั่นคงด้านพื้นที่ทำกิน และลดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบ การจัดการพื้นที่ป่าไม้
 2. การมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะการใช้จากทรัพยากร เพื่อการยังชีพในพื้นที่ป่าไม้อย่างยั่งยืน
 3. การจัดตั้งและการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562
 4. การทบทวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า กรณีพื้นที่อุทยานทับซ้อนกับพื้นที่ทำการเกษตรของประชาชน

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเครือข่าย

พิตรพิบูล ไชยเมืองและคณะ (2558 : 48-49) ทำการวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า

1. ปัจจัยการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีอิทธิพลในระดับมาก คือ ทูทางสังคมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มองค์กรผู้นำที่มีความตั้งใจ เสียสละ ซื่อสัตย์ มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนการบริหารจัดการ การแก้ไขปัญหา การตัดสินใจ การรับผิดชอบต่อ และการพึ่งพาตนเอง
2. องค์ประกอบการเสริมสร้างเครือข่ายที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เครือข่ายทางสังคมผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ทูทางสังคมผ่านกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการบริหารที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการและทูทางสังคมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหาร ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมทางการบริหารไม่ได้มี

อิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะที่พบว่าเครือข่ายทางสังคมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกลุ่มองค์กรยังไม่มีระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ทูทางสังคมเป็นสิ่งที่ผูกพันแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดและจิตสำนึก เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นการนำไปสู่การปฏิบัติจริงของกลุ่มองค์กรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างจุดมุ่งหมายเดียวกันในการพัฒนางาน กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมโดยการกำหนดกติกา ข้อบังคับ เป็นกรอบแนวทางของสังคมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการของกลุ่มองค์กรให้เกิดความเข้มแข็ง

บุญเพิ่ม สอนภักดีและคณะ (2559 : 104) ทำการวิจัยรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดเทศบาล พบว่า การทำงานแบบเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากสมาชิกเครือข่ายต่างมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กลไกของการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ มีการร่วมมือกันในเรื่องต่าง ๆ ทำให้เกิดพลังในการต่อรองกับอำนาจต่าง ๆ ได้ดี ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ องค์คณะบุคคล เครือข่ายความร่วมมือ เป็นการบริหารที่มีหลายส่วนเข้ามารับผิดชอบ กำหนดนโยบาย ตัดสินใจ ดำเนินการเพื่อให้ฝ่ายปฏิบัติในหน่วยงานหรือองค์กรมีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับสภาพปัญหา และความต้องการที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน องค์คณะบุคคลจะมีส่วนในการวินิจฉัย ชี้ขาดและกำหนดนโยบายสำคัญที่มีความละเอียดถี่ถ้วนในการตัดสินใจเพราะเป็นกิจกรรมของกลุ่มที่มีระเบียบในการทำงาน มีการประสานงานและแบ่งภาระรับผิดชอบ

งานวิจัยเกี่ยวกับทูทางสังคม

นวรรตน์ นิธิชัยอนันต์และ นภาพรรณ พัฒนฉัตรชัย (2561 : 105-106) ทำการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าวบ้านโจรก พบว่า การใช้ทูทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนอยู่บนพื้นฐานการแบ่งปัน การเกื้อกูลกัน การที่เป็นองค์กรที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและยึดหลักการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการคิด การตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหาโดยคนในชุมชนร่วมกันจัดให้มีระบบช่วยเหลือดูแลกันและกัน ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีแนวทางที่สำคัญคือ การขยายฐานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น ทั้งวิสาหกิจชุมชนประเภทเดียวกันและประเภทต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างความร่วมมือด้านการค้า การลงทุน การผลิต การตลาด เทคโนโลยี รวมถึงการสร้างอำนาจในการเจรจาต่อรอง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาความสัมพันธ์ทางเครือข่ายเพื่อทำให้เกิดมิตรภาพ ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างยืนยาว การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อนำความรู้มาพัฒนากลุ่มให้มีศักยภาพ เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บัณฑิตา ชำนาญกิจ (2556 : 149-150) วิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า มิติของความรักคือทุนทางสังคมที่โดดเด่นที่สุดอันดับ 1 ของชุมชนคือเครือข่ายทางสังคม โดยที่ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายสังคมที่มีความเข้มแข็ง รองลงมาอยู่ในมิติความดีคือบรรทัดฐานทางสังคม ประกอบด้วยกฎ กติกา ข้อตกลงที่ทำร่วมกัน และอันดับ 3 อยู่ในมิติของความรู้ คือ ศักยภาพของคนและผู้นำ โดยผู้นำจะเป็นฟันเฟืองสำคัญในการสืบทอด ถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาแก่คนรุ่นหลัง ส่วนการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน กระทำผ่านกิจกรรมโดยอาศัยทุนทางสังคม 3 ระดับ คือ

1. ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวตนเอง โดยมีขั้นตอนการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาการทดลองริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การระดมทุนทางสังคมเป็นการใช้ความไว้วางใจ ใช้ความเป็นเครือข่าย ภูมิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านคนสนิท และองค์ความรู้ภูมิปัญญาตนเอง เพื่อพัฒนาจนเป็นกลุ่มสร้างเครือข่าย

2. ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่าย โดยการวางแผนกำหนดกติกา สร้างข้อตกลงร่วมกัน โดยใช้ทุนทางสังคมมาช่วย เช่น ความไว้วางใจ ความคุ้นเคย และระดมทุนจากภายนอก มีการใช้สื่อมาช่วยดำเนินงาน

3. ระดับกลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชน เริ่มจากการตระหนักถึงปัญหา ร่วมเรียนรู้ทดลองทำเป็นตัวอย่าง มีการวางแผน ระเบียบกติการ่วมกัน มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายระดมทุนและลงมือทำโดยใช้ทุนทางสังคมมาช่วยโดยการตั้งกลุ่ม ใช้ความไว้วางใจ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาการสร้างสรรค์สิ่งใหม่

สฤกษ์ดี ผาอาจ (2560 : 255) ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนต่างศาสนา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี พบว่า ลักษณะทุนทางสังคมที่ปรากฏในโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมในชุมชน ได้แก่ ความไว้วางใจ ความเป็นเครือข่าย การมีบรรทัดฐานในทางปฏิบัติ และการคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสถิต หรือฝังรากลึกอยู่ในประเพณีเพื่อการปฏิสัมพันธ์และในการรวมกลุ่มและเครือข่าย โดยลักษณะทุนทางสังคมเหล่านี้ได้รับการจัดการด้วยการเสริมสร้าง การพัฒนาปรับปรุงและการดำรงรักษาจากกลไกต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และชาวบ้านหรือผู้นำทางธรรมชาติและกลไกภายนอกชุมชน ได้แก่ ผู้นำภาครัฐ เครือข่ายภายนอกชุมชน และองค์กรเอกชน ซึ่งกลไกเหล่านี้กระทำผ่านปัจจัยเชิงเงื่อนไขต่าง ๆ ได้แก่ ภูมิประเทศที่เอื้อต่อการพึ่งพิงกัน ความเป็นเครือข่าย การใช้ภาษาเดียวกันเพื่อการติดต่อในชีวิตประจำวัน การมีความเชื่อบางอย่างร่วมกัน ในชุมชนที่มีผู้นำศาสนาที่มีลักษณะพิเศษ คือ วีรบุรุษท้องถิ่น ความเป็นเพื่อนของผู้นำศาสนา เกียรติยศ ชื่อเสียงของชุมชน การผลิตซ้ำค่านิยม และความใกล้ชิดสนิทสนมในฐานะนายจ้างกับลูกจ้าง

ขวัญภา สุขคร และคณะ (2562 : 118) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคม วัฒนธรรมสู่การพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน ตำบลผาปัง อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง พบว่า ชุมชนมีทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาเชิงประจักษ์ คือ การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมเป็นเจ้าของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในรูปแบบการเรียนรู้ ด้วยการปฏิบัติจริงบนฐานทุนทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้การพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนก่อให้เกิดการต่อยอดและมีความต่อเนื่องร่วมกัน ทั้งการพัฒนาในมิติที่หลากหลายและสมดุล คณะผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนการสร้างชุมชนวิถีสู่การพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน เกิดการต่อยอดและมีความต่อเนื่องรวมทั้งการพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน โดยใช้ฐานศักยภาพคนผ่านตัวตนอัตลักษณ์ที่ชัดเจนของคนในชุมชน ฐานความเข้มแข็งของสถาบันทั้งสถาบันครอบครัว ระบบเครือญาติ องค์กรทั้งภายในและภายนอกที่สนับสนุน รวมทั้งองค์กรเครือข่ายพันธมิตรและวิสาหกิจชุมชน ฐานวัฒนธรรมชุมชน วิถีอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่โดดเด่นแตกต่างจากพื้นที่อื่นอย่างชัดเจน รวมทั้งฐานภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สะสมจากรุ่นสู่รุ่นของชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมในทุกมิติของชุมชน

งานวิจัยเกี่ยวกับคนชายขอบ

เนตรดาว ยิ่งอุบล (2544 : 125) ศึกษาเรื่อง คนชายขอบกับกระบวนการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากร พบว่า กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบของชุมชนชาวปกากะญอ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ประเด็นสำคัญสองประเด็น โดยประเด็นแรก เกิดจากการขยายอำนาจการควบคุมทรัพยากรของรัฐ กับการกีดกันให้คนปกากะญอกลายเป็นคนชายขอบโดยรัฐขยายอำนาจด้วยการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรผ่านนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากร การขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยกาประกาศเขตป่าสงวนแห่งรัฐ ทำให้เกิดการซ้อนทับระหว่างพื้นที่ป่าสงวนกับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่า ส่งผลกระทบต่อชุมชนปกากะญอ กลายเป็นผู้ละเมิดกฎหมายและถูกจับกุม ประเด็นที่สอง คือรัฐใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สร้างการกีดกันปกากะญอในการเข้าถึงทรัพยากร โดยการควบคุมการใช้ที่ดินและลุ่มน้ำโดยมีการจำแนกคุณภาพของลุ่มน้ำโดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และกำหนดคุณภาพของลุ่มน้ำ โดยมีการจำแนกคุณภาพของลุ่มน้ำโดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และกำหนดคุณภาพของลุ่มน้ำจากปัจจัยทางกายภาพและทางอุทกวิทยา ในรูปของสมการที่ถูกทดสอบและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานของรัฐ เพื่อใช้กำหนดเป็นคุณภาพลุ่มน้ำ ภายใต้กฎดังกล่าวทำให้พื้นที่อาศัยของชาวปกากะญออาศัยอยู่ ถูกกำหนดว่าเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1A ซึ่งคนไม่สามารถเข้าไปอยู่อาศัยได้ จึงต้องอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ โดยไม่เตรียมพื้นที่รองรับ การที่รัฐใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปกำหนดการจัดการพื้นที่ป่าบนพื้นฐานวิธีคิดที่แยกคนออกจากป่าแล้วใช้อำนาจรัฐออกนโยบายและกฎหมายกำหนดข้อบังคับควบคุมต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวเป็นกระบวนการทำให้กลายเป็นคนชายขอบจากอำนาจรัฐ โดยใช้นโยบาย กฎหมายและการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ จำกัดสิทธิในการเข้าถึง

ทรัพยากรของชาวปกากะญอจากเดิมที่เคยดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติมาตลอด ชาวปกากะญอได้กลายเป็นคนขายของของสังคมที่ถูกกีดกันปิดกั้นโอกาส และไร้อำนาจในการใช้ทรัพยากรตามสิทธิ และใช้เดิมที่ถูกสืบทอดจากบรรพบุรุษและไม่มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

พัชรี กล่อมเมือง (2562 : 7-8) ศึกษาเรื่องความเป็นคนขายของของชาวไทย เชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ความเป็นคนขายของเกิดขึ้นเพราะถูกปฏิเสธโอกาสในการเข้าถึงตำแหน่งสำคัญทางเศรษฐกิจ ศาสนาและอำนาจทางการเมืองในสังคม ซึ่งการถูกปฏิเสธและกีดกันมาจากกระบวนการสำคัญในการสร้างภาวะความเป็นชายขอบ คือ การสร้างความหมายในแง่ลบให้กับชาวไทยเชื้อสายมลายู โดยนำมาผูกติดเข้ากับอัตลักษณ์ซึ่งเป็นกระบวนการทำให้กลายเป็นคนขายขอบ เห็นได้ชัดเจนในกรณีที่เกิดความขัดแย้งอย่างยาวนานในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้คือภาพสะท้อนการขัดแย้งและไม่ยอมจำนนต่ออำนาจที่ผลักดันให้ตกอยู่ในกลุ่มคนขายขอบจากการสถาปนาอำนาจความเป็นศูนย์กลางของรัฐไทย โครงสร้างวาทกรรมเชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในทฤษฎีที่เน้นบูรณาการและเอกภาพทางวัฒนธรรมผ่านนโยบายนิยมแบบเชื้อชาติเดียวและประเทศเดียว ทำให้เกิดการนำคนที่มีอัตลักษณ์ร่วมไว้เป็นพวกเดียวกันและกีดกันคนบางกลุ่มที่มีความแตกต่างให้กลายเป็นคนขายขอบ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างรัฐชาติที่มีผลต่อการสร้าง “ชาตินิยม” ทำให้วัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สูญสลายกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมของคนกลุ่มใหญ่ นอกจากนี้ยังไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกกีดกันออกจากกระบวนการต่อรองอำนาจ ถูกมองว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ยิ่งทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติ และมีอคติต่อชาวไทยเชื้อสายมลายูมากยิ่งขึ้น

ธัชชนก สัตยวิจิตร (2559 : 124-127) ทำการวิจัยเรื่อง สิทธิชนชายขอบกับปัญหาที่ดินทำกินของชาวม้งบ้านป่ากลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชาวม้งเป็นคนขายขอบถูกรีดรอนสิทธิมนุษยชน โดยถูกเอาเปรียบจากรัฐ และชาวพื้นราบคือปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางวัฒนธรรม

ด้านเศรษฐกิจ โดยเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีผลกระทบจากการที่รัฐเห็นว่า ชาวม้งเป็นคนขายขอบที่รัฐสามารถกระทำการใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐ แต่ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของชาวม้ง การประกาศพื้นที่ป่าสงวนในพื้นที่ต้นน้ำได้ทำลายการเพาะปลูกสวนลื่นจีเพื่อรักษาพื้นที่ป่าและพัฒนาหารายได้จากการท่องเที่ยว

ด้านการเมือง จากการกระทำของรัฐ ที่ไม่ให้ความยุติธรรมกับชาวม้ง ม้งถูกมองว่าเป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ การสร้างเงื่อนไขให้ม้งที่ไม่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์แลกกับที่ดินและสัญชาติภายหลังการมอบตัวรัฐจัดสรรพื้นที่ต้นน้ำเป็นพื้นที่ทำกินแต่กลับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ป่าสงวนในภายหลังพร้อมกับการตัดทำลายพืชพรรณที่ปลูกไว้

ด้านสังคมวัฒนธรรม ทำให้ถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่แปลกแยกจากสังคม ถูกดูหมิ่นว่าเป็นพวกที่ด้อยทางวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก ที่ยึดถือตามวัฒนธรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติ

จากความแตกต่างระหว่างพื้นที่อาศัยและวัฒนธรรมทางสังคม ทำให้ชาวบ้านพื้นราบมองว่าชาวม้งป่ากลางเป็นอื่นที่แตกต่าง และเป็นคนละพวกกับตนแล้วพยายามร่วมมือกับรัฐก็ดันชาวม้งออกจากพื้นที่ทำกิน แล้วคิดว่าชาวม้งไม่มีสิทธิเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน ทำให้ชาวม้งกลายเป็นคนชายขอบในสายตาของรัฐและคนพื้นราบ

ธนุพงษ์ ลมอ่อน (2554 : 151) ทำการวิจัยเรื่อง การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวมุ ในอำเภอเวียงแก่น ภายใต้บริบทของการเป็นคนชายขอบ พบว่า การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวมุ เกิดขึ้นจากการพยายามปรับเปลี่ยนผสมผสานให้เกิดการเลื่อนไหลไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ภายใต้บริบทและสิ่งแวดล้อมที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่โดยพยายามหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรง หรือการตีแผ่อันเนื่องมาจกพลังในการต่อรองของพวกเขาไม่มีมากนัก ในขณะที่พวกเขาก็พยายามฉวยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของตนเองในการดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ด้วยเช่นกัน

บทที่ 3

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการเครือข่ายโดยใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบ : เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายถึงวิธีการใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบในการจัดการเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบกรณีศึกษารูปแบบเดี่ยว (Single case study) เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะ (Critical case) ของการจัดการเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า รูปแบบการวิจัยเป็นการศึกษาแบบครั้งเดียว (Snapshot case studies) อันเป็นการศึกษาเกี่ยวกับองค์การใดองค์การหนึ่ง เพียงองค์การเดียว โดยศึกษาถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (เอกพร รักความสุข, 2560 : 114-115) การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมาตรฐานแบบมาตรฐานด้วยคำถามปลายเปิด (Standardized open-ended interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant)

พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ หมู่บ้านม้ง ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย หมู่บ้านม้งในพื้นที่อำเภอเวียงแก่น จำนวน 4 หมู่บ้าน อำเภอเทิง 4 หมู่บ้าน และอำเภอขุนตาล 2 หมู่บ้าน

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ลักษณะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) คือ คณะกรรมการเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า จำนวน 15 คน
2. วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เริ่มจากการให้ความรู้กับผู้นำชุมชนในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น จัดทำเอกสาร การจัดตั้งป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และการจัดกิจกรรมเพื่อการทบทวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ โดยการกำหนดขอบเขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนกับพื้นที่การเกษตรของประชาชน

3. เกณฑ์การนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกจากกระบวนการเก็บข้อมูล จะพิจารณาจากความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กรณีผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่มีความพร้อมในการให้ข้อมูล หรือปัจจัยอื่นที่พบในขณะเก็บข้อมูล

4. การคุ้มครองผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยยินยอมให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกจากกระบวนการเก็บข้อมูลภายหลังกระบวนการจัดเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาใช้ในการวิจัย และรายงานต่อผู้ที่ถอนตัวออกจากกระบวนการเก็บข้อมูลว่าผลการวิจัยชิ้นนี้จะไม่นำข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลที่ถอนตัวออกจากกระบวนการเก็บข้อมูลมาใช้ในการวิจัย

5. การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในรายงานผลการวิจัยจะกล่าวในภาพรวมของเครือข่าย โดยไม่ระบุถึงชื่อหมู่บ้าน ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งจะไม่มี การบันทึกภาพและเสียงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงจะไม่มีการระบุชื่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย

6. กระบวนการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยจะชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย ข้อคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ การให้สิทธิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ปฏิเสธการให้ข้อมูลทั้งหมด การให้ข้อมูลเพียงบางส่วน หรือการถอนตัวจากการเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ รวมทั้งจะมอบหมายเลขโทรศัพท์ของผู้วิจัย และหน่วยงานที่รับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ที่พิจารณาและรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของงานวิจัยชิ้นนี้

7. ข้อพิจารณาเรื่องชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากพบว่าข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จะกระทบต่อภาพลักษณ์และผลกระทบทางกฎหมายของชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลดังกล่าวมาไว้ในรายงานการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์ เรื่อง การจัดการเครือข่ายโดยใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบ : เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า สามารถแบ่งประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์เป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลและชุมชน

ส่วนที่ 2 ทุนทางสังคมของคนชายขอบ

ส่วนที่ 3 การจัดการเครือข่าย

2. แบบบันทึกการสัมภาษณ์ในแต่ละประเด็น

3. แบบสรุปการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง และแบบสรุปรวม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาประเด็นทุนทางสังคม ความเป็นคนชายขอบ และการจัดการเครือข่าย
2. การเก็บข้อมูลกับกรรมการเครือข่ายตามวัน และเวลาที่ได้นัดหมายล่วงหน้าไว้ก่อนแล้ว
3. การแนะนำตัวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในมนุษย์
4. ดำเนินการสัมภาษณ์ประเด็นที่กำหนดไว้ แล้วบันทึกการสัมภาษณ์ในประเด็นที่สำคัญ
5. ในแต่ละครั้งที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนำมาสรุปประเด็นแต่ละข้อ
6. สรุปแล้วนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Reviewer) ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะหากมี

การแก้ไข

กรณีพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลถูกประกาศให้เป็นพื้นที่การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทางโทรศัพท์ หรือช่องทางการสื่อสารออนไลน์อื่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาคสนาม พร้อมบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึกการสัมภาษณ์ และหลังจากสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะจัดทำใบสรุปข้อมูลชั่วคราว พร้อมวางแผนในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไปว่าควรจะให้ความสนใจในประเด็นใด
2. การแยกแยะข้อมูลเพื่อจำแนกความแตกต่างและความคล้ายคลึงของข้อมูล
3. การพิจารณาความสอดคล้องการเรียงลำดับของประเด็นหลักของข้อมูล
4. การแปลความหมายจากข้อมูลการเชื่อมความสัมพันธ์ในประเด็นหลักของข้อมูล
5. การพิจารณาคุณภาพของงานวิจัย โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) จากขณะที่ปรึกษาของเครือข่าย ประกอบด้วย ผู้อาวุโสประจำพื้นที่และประชาชนเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนทางวิชาการกับเครือข่าย
6. การสรุปเพื่อให้ได้รูปแบบของการจัดการเครือข่าย บนพื้นฐานทุนทางสังคมของคนชายขอบ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

วิธีการใช้ทุนทางสังคมของม้งในการจัดการเครือข่าย รักษาป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า โดยมีหัวข้อสำคัญ ประกอบด้วยทุนทางสังคมของม้ง ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสัมภาษณ์วิธีการจัดการเครือข่าย โดยนำทุนทางสังคมของม้ง เข้ามาช่วยในการจัดการเครือข่ายอย่างไร ผลการศึกษาในครั้งนี้จึงแบ่งการรายงานผลออกเป็นสามส่วน ได้แก่ ทุนทางสังคมของม้ง ม้งกับการเป็นคนชายขอบ และการจัดการเครือข่าย

ส่วนที่ 1 ทุนทางสังคมของม้ง

ม้งสามารถดำรงอัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และมุมมองของคนส่วนใหญ่ต่อความเป็นคนชายขอบของม้ง ทุนทางสังคมของม้ง ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ได้แก่ อัตลักษณ์ม้ง ทุนองค์กร ประกอบด้วยประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ทุนปัญญาวัฒนธรรม ประกอบด้วย การนับถือตระกูลแซ่ และทุนทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

1. ทุนมนุษย์

1.1 อัตลักษณ์ม้ง ได้แก่ การแต่งกายและเครื่องประดับ การนับถือผีและวิญญาณบรรพบุรุษ

1) การแต่งกาย และเครื่องประดับที่ดำรงอัตลักษณ์ของม้งไว้ แม้ว่าปัจจุบันม้งแต่งกายตามแบบคนในเมืองทั่วไป แต่ม้งจะต้องแต่งกายและใช้เครื่องประดับม้งในประเพณีที่สำคัญ คือ การแต่งชุดม้งในเทศกาลปีใหม่ม้ง พิธีแต่งงานและการรวมกลุ่มเพื่อแสดงอัตลักษณ์ม้ง

“คนหนุ่มสาวจะแต่งตัวพร้อมใส่เครื่องประดับที่ทำจากเงิน มาโยนลูกผ้าในลานของหมู่บ้านในวันปีใหม่ม้ง การเล่นโยนลูกผ้าของม้งเป็นการเล่นเพื่อหาคู่ของคนหนุ่มสาว”

“แม้ว่าคนหนุ่มสาวจะแต่งตัวเหมือนกับคนในเมืองทุก ๆ วัน แต่ในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง หนุ่มสาวทุกคนต้องแต่งตัวด้วยชุดม้งที่สวยงามที่สุด ในสมัยก่อนสาวม้งต้องใช้เวลาว่างจากการทำไร่ทั้งปี เพื่อปักกลดลายผ้าประดับชุดม้ง สำหรับตนเองใส่เพื่อโยนลูกผ้าในวันปีใหม่ม้ง และยังคงปักกลดลายผ้าประดับชุดม้งสำหรับน้องชายหรือพี่ชายของตนเองด้วย สมัยนี้มีความสะดวกสบายขึ้น เพราะมีการใช้เครื่องจักรปักลายผ้า สามารถใช้คอมพิวเตอร์ออกแบบลายผ้า เพื่อผลิตและตัดชุดม้งจำหน่ายทั้งภายในชุมชน ภายในประเทศ จนถึงส่งออกไปสู่ชุมชนม้งในต่างประเทศ แต่ชุดม้งที่ส่งออกไปขายที่ปักในชุดยังคงความเป็นรูปแบบและลวดลายม้งไว้ ถ้ามองลายปักผ้าและรูปแบบของชุดก็จะรู้ได้เลยว่า นี่คือนักปักและชุดม้ง”

“มั่งทุกคนต้องมีชุดมั่งชุดพิเศษที่จะถูกนำมาใช้แต่งกายในพิธีศพของตัวเจ้าของชุดชุดพิเศษชุดนี้ใช้สำหรับใส่เพื่อการเดินทางไปสู่โลกของวิญญาณและอยู่ร่วมกันกับวิญญาณบรรพบุรุษในโลกหลังความตาย”

“หากมีกิจกรรมการรวมกลุ่ม การทำกิจกรรมหรือการประชุมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มั่งก็จะแต่งกายด้วยชุดมั่ง เพื่อแสดงให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นรับรู้ถึงความเป็นมั่งของตนเอง”

“มั่งทุกคนต้องมีชุดมั่งใส่ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ”

“เดี๋ยวนี้มีการประยุกต์นำรูปแบบเสื้อผ้าของคนเมืองมาปรับเข้ากับชุดมั่ง แต่ยังมีลายปักผ้าที่แสดงความเป็นมั่ง ลายผ้าของชนเผ่า แต่ละชนเผ่ามีลักษณะเฉพาะของตัวเองมองดูก็รู้อยู่ นี่คือลายปักผ้าของมั่ง ซึ่งแต่ละลายใช้สำหรับชิ้นส่วนของเสื้อ กางเกงและกระโปรงไม่เหมือนกัน ลายปักแขนเสื้อจะใช้ลวดลายหนึ่ง ขอบกระเป่า ชายเสื้อ หรือปกเสื้อก็จะมีอีกลายหนึ่ง โดยเฉพาะปกเสื้อด้านหลังของเสื้อผ้าผู้หญิงจะปักลายที่เชื่อว่าป้องกันผีร้ายที่จะมาข้างหลังได้”

“สมัยก่อนแม่จะสอนลูกสาวให้ปักผ้าเพื่อที่จะปักลายผ้าสำหรับพ่อ พี่ชาย น้องชาย ตัวเองและทุก ๆ คนในบ้าน แม่กับลูกสาวต้องปักผ้า เย็บเสื้อผ้าให้เสร็จก่อนวันปีใหม่มั่ง แต่เดี๋ยวนี้ มีคนมั่งนำเครื่องปักผ้าระบบคอมพิวเตอร์ที่สามารถออกแบบลวดลายผ้าตามที่ต้องการสามารถปักผ้าได้เร็วกว่าการปักมือ จึงไม่รู้ว่าอีหน้อยจะเหลือผู้หญิงมั่งสักกี่คนที่ปักลายผ้ามั่งด้วยมือเป็น”

“หมู่บ้านรณรงค์ให้ชาวบ้านทุกคนแต่งชุดมั่งในช่วงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ ในพิธีการของหมู่บ้านที่มีข้าราชการจากในเมืองเข้ามาในหมู่บ้าน และรณรงค์ให้เด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านไม่อายุที่จะใส่เสื้อผ้ามั่งคลุมทับ เสื้อยืด ลงดอยไปในเมืองเพื่อให้เขารู้ว่าเราเป็นมั่ง หรืออย่างน้อยไปมีเรื่องมีรายอะไรกับใครข้างล่าง พี่น้องมั่งที่ผ่านไปผ่านมาจะได้รู้ว่าเป็นมั่ง แล้วเข้าไปช่วยเหลือ”

“เวลาที่ต้องแสดงพลังต่อสู้กับอำนาจรัฐ พวกเราวมกันแต่ชุดมั่งลงดอยไปให้เขาเห็นว่าพวกเราก็เป็นเจ้าของแผ่นดินที่เราอยู่ พวกเราสามารถคิดกัน”

มั่งมีเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง แม้ว่าปัจจุบันมั่งจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าตามสมัยนิยมแต่ก็ยังคงมีการแต่งกายด้วยชุดมั่งในช่วงเทศกาลปีใหม่มั่ง การแต่งกายให้กับผู้ที่เสียชีวิตในการจัดงานศพ ความเป็นคนชายขอบทำให้มั่งใช้เครื่องแต่งกายที่แสดงอัตลักษณ์ สร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง

2) การนับถือผี และวิญญาณบรรพบุรุษมั่งนับถือผีอันเป็นผู้ที่คุ้มครองสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (เช่น ผีต้นน้ำ ผีที่ดูแลป่า ผีลำห้วย) และวิญญาณบรรพบุรุษ (ผีประจำตระกูลแซ่) การล่วงละเมิด การไม่แสดงความเคารพไม่ว่าจะเกิดจากการตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ การประพาดตัวที่ผิดไปจากวิถีชีวิต จะทำให้ผู้นั้นเจ็บป่วย เกิดอุบัติเหตุ น้อยหรือมากจนถึงขั้นเสียชีวิต ซึ่งต้องประกอบพิธีกรรมสอบถามผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษ และทำพิธีขอขมาในสิ่งที่ละเมิด

“มั่งเครพนบถือและเกรงกลัวต่อผีมาก จะเข้าป่าเก็บหน่อไม้ก็ต้องบอกกล่าวต่อผีป่าก่อน จะทำอะไร ทำแคไหน บอกจะไปเก็บหน่อไม้มากินก็เก็บแต่พอกิน เก็บมากินไปผีป่าจะลงโทษ”

“ทุกปี ชาวบ้านต้องรวบรวมเงินกันซื้อหมู ทำพิธีขอขมา เช่นสรงผีต้นน้ำในป่าดงซึ่งที่เป็นป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน ป่าดงซึ่งนี้จะไม่มีการเข้าไปยุ่งเกี่ยวเพราะถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์หากมีความจำเป็นก็จะบอกกล่าวให้ผีที่ดูแลป่ารับรู้ก่อน”

“ผีบรรพบุรุษจะอยู่ที่บ้าน มั่งทุกบ้านมีหิ้งผีบรรพบุรุษ ช่วงเทศกาลปีใหม่มั่งจะต้องฆ่าหมูเพื่อบูชาบรรพบุรุษ นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ในบ้านก็ต้องทำที่หิ้งผีบรรพบุรุษ”

“ผีเป็นผู้ที่ควบคุมพฤติกรรมความประพฤติเวลาที่อยู่คนเดียว ทำอะไรที่ไม่ถูกต้องมีใครเห็น แต่ผีที่อยู่ในพื้นที่นั้นเห็นและรับรู้ จะดลบันดาลให้ผู้ที่ทำผิดเจ็บป่วย หรือประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตได้ต้องจัดพิธีทำผีโดยการฆ่าหมูหรือไก่เพื่อขอขมา”

“ถึงจะรู้ว่าโรคภัยไข้เจ็บจะเกิดจากเชื้อโรค เราดูแลรักษาความสะอาดตัวเองดี แต่ก็ป่วยเป็นโรค ต้องไปโรงพยาบาล ต้องรักษาตัว แต่ก็ยังต้องกลับมาทำผีให้เกิดความสบายใจ ผีไม่ได้เป็นเชื้อโรคที่ทำให้เราป่วย แต่ที่เราป่วยเป็นเพราะเราไปละเมิดอะไรบางอย่าง ด้วยความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ผีจึงทำให้เราติดเชื่อโรค หรือทำให้เราบาดเจ็บ”

มั่งมีความเชื่อเกี่ยวกับผี ประกอบด้วย ผีที่ดูแลรักษารักรักษาชาติ ที่อยู่นอกบ้าน และวิญญาณบรรพบุรุษที่ปกป้องรักษาคนในบ้าน มั่งมีพิธีกรรมเพื่อแสดงการคารวะไม่ประพฤดิละเมิดต่อผีและวิญญาณ ผลของการละเมิดจะทำให้ผู้ละเมิดเจ็บป่วย หรือเกิดเหตุร้ายต่าง ๆ ซึ่งต้องจัดพิธีฆ่าสัตว์เล็กเพื่อขอขมา ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณบรรพบุรุษเป็นความเชื่อที่ควบคุมพฤติกรรมของมั่งให้ดำเนินวิถีชีวิตร่วมกันภายใต้ธรรมชาติและการเคารพยำเกรงต่อบรรพชนของตน

3) การรักษาความเป็นอิสระไม่ชอบการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และไม่มีเหตุผล

“มั่งต่อสู้กับการถูกกดขี่มาตลอด ตามประวัติความเป็นมาของมั่ง มั่งต่อสู้การกดขี่จากจีน เมื่อสู้ไม่ไหวก็อพยพหนีมาเพราะไม่ยอมให้จีนมากดขี่”

“การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มต้นจาก การถูกเก็บภาษีจากกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน (ขอสงวนชื่อ นามสกุลและชื่อหมู่บ้าน, ตำบล) โดยพวกเขาจะเรียกเก็บภาษีตามอำเภอใจในทุก 3-4 เดือน ชาวบ้านมั่งทุกหมู่บ้านต้องช่วยกันทำทางเดินจากพื้นราบขึ้นมายังหมู่บ้านมั่งโดยกำนันจะเดินทางขึ้นมาพร้อมผู้ช่วยกำนันฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกันและมีตาบตำรวจกับตำรวจส่วนหนึ่งมาคุ้มกัน ภาษาที่เรียกเก็บ มีภาษีโรงเรือน ภาษีบุคคล ภาษีดอกหญ้า ภาษีต่อไม้ ภาษีสัตว์เลี้ยงทุกชนิด ภาษีส้ว ภาษีส้วโปด และภาษีส้วเงิน เงินที่ชำระภาษีส้วจะใช้เงินที่ได้จากการขายฝิ่น (มั่งนำฝิ่นไปขายที่โรงฝิ่นเชียงราย) เงินหมั้น (เงินแท้ของฝรั่งเศสในยุคอินโดจีนใช้เป็นเงินในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชนเผ่า คนเมือง และชุมชนในพื้นที่ไทย-ลาว) และเงินแท่ง (คล้ายกับการใช้ทองคำแท่ง)

หากมั่งไม่มีเงินพอจะจ่ายภาษีจะต้องติดคุกภายหลังมีตชด. (ตำรวจตระเวนชายแดน) ขึ้นมาเก็บภาษีอีก ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐเหล่านี้ใช้อำนาจบาตรใหญ่อยากกินเปิดกินไต่ก็ยิ่งมากินเห็นหญิงสาวหน้าตาดีก็ลวนลาม จนกระทั่งวันที่ 8 พฤษภาคม 2510 เกิดเสียงปืนแตกที่บ้านห้วยชมภู ผู้ใหญ่บ้านมั่งดอยยาว และดอยผาหม่น ถูกเรียกตัวไปสอบสวนและขังคุก จนถึงเดือนสิงหาคม 2510 จึงปล่อยตัวผู้ใหญ่บ้านบางคนกลับมาแจ้งมั่งในทุกหมู่บ้านบนดอยยาว ดอยผาหม่น ให้อพยพลงมายังพื้นที่ราบภายในเวลา 90 วัน หากพื้นที่กำหนด จะใช้นโยบาย 3 เรียบ (1. เผาให้เรียบ 2. ปล้นให้เรียบ และ 3. ฆ่าให้เรียบ) ในต้นปี พ.ศ. 2511 ประกอบกับเหตุการณ์ ตชด. ฐานบ้านห้วยคุเก่า ดอยผาหม่น จับผู้อาวุธมั่งห้วยคุหายตัวไป กลุ่มมั่งจึงไปยัง ตชด. ที่ฐานบ้านห้วยคุเสียชีวิต 31 คน มีเหล็อรอด 3 คน หนีไปทางผาแล และเสียชีวิตระหว่างทาง 2 คน รอดไปถึงเชียงของเพียง 1 คน จากนั้นมั่งจึงเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์สู้รบกับรัฐบาลโดยมีความหวังว่าต้องการเป็นอิสระ และดำรงชีวิตอย่างเสมอภาค”

“ทุกคนในแผ่นดินต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน การบังคับใช้กฎหมายมั่งจะยอมเชื่อฟังรัฐยินยอมปฏิบัติตามคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ไม่ยอมถูกกดขี่”

“บรรพบุรุษมั่งสั่งสอนลูกหลานมาว่า แม้แต่จีนชาติที่ยิ่งใหญ่มั่งเราก็ต่อสู้มาแล้วเพียงแค่มั่งมีน้อยกว่าสู้ไม่ไหว แต่ก็ยอมให้จีนปกครองเป็นเจ้านาย จึงได้อพยพถอยร่นมาเรื่อยๆ อยู่ไหนก็ได้ถ้าได้อยู่อย่างเป็นอิสระ”

“มั่งเป็นคนดี ไม่ยอมรับกฎหมายไทย แต่จริงๆ แล้ว มั่งต้องการความถูกต้องและการปฏิบัติที่มีเหตุผลมากกว่า”

การต่อสู้ของมั่งเป็นการต่อสู้เพื่อแสดงออกถึงการไม่ยอมรับอำนาจที่มั่งคิดว่าเป็นอำนาจที่ไม่เป็นธรรม การแสดงออกถึงการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง เพื่อการดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระภายใต้วิถีชีวิตของมั่ง จากคำบอกเล่าการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เกิดจากบรรพบุรุษของมั่งที่ต่อต้านอำนาจของจีน เมื่อพ่ายแพ้จึงอพยพเข้ามาในพื้นที่ที่คิดว่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างอิสระ แต่เมื่อพบการปฏิบัติที่มั่งคิดว่าไม่เป็นธรรม ประกอบกับการมีผู้สนับสนุนให้ต่อต้านการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมนั้น มั่งจึงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพื่อต่อสู้หาหนทางแห่งวิถีชีวิตที่เป็นอิสระ และได้รับการปฏิบัติที่มั่งคิดว่ามีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

1.2 วิธีการดำรงอัตลักษณ์ของมั่ง โดยการใช้ภาษามั่งเพื่อการสื่อสาร ภายในกลุ่มชนเผ่าและการดำรงรักษาประเพณี อันเป็นวิถีในการดำรงชีวิต

1) การใช้ภาษามั่ง มั่งเป็นภาษาพูดเป็นของตนเอง สามารถสื่อสารกันระหว่างกลุ่มได้

“พ่อแม่ พี่น้องจะสอนให้ลูกรู้จักภาษามั่งตั้งแต่เกิด สอนให้รู้จักและเข้าใจในประเพณีมั่ง”

“เด็กยุคใหม่ ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน ไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน จบการศึกษาถึงปริญญาตรี ปริญญาโท ไปทำงานในเมืองหลาย ๆ ปี แต่เมื่อทุกคนกลับมาในหมู่บ้านก็ยังคุยกับพ่อแม่ด้วยภาษามั่ง”

“ภาษาม้งเป็นสิ่งที่ติดตัวคนม้ง ไม่ว่าจะแต่งตัวด้วยชุดอะไร อยู่ในสถานที่แห่งไหน แต่ภาษาม้งก็ติดอยู่ในหัวของเขาตลอดไป”

“ม้งคุยกันเสียงดัง เวลาไปในเมืองบางครั้งก็จะพูดกันด้วยภาษาไทย เพราะถ้าคุยกันด้วยภาษาม้งจะเปลืองตัวคุยเสียงดัง คนที่ผ่านไปผ่านมาจะคิดว่าทะเลาะกัน แต่ถ้าอยู่ด้วยกันในที่ที่ไม่มีคนอื่นก็จะคุยกันด้วยภาษาม้งเสมอ”

“คนในหมู่บ้านทุกคนพูดภาษาม้งได้ เท่าที่คิดดูแล้วไม่มีใครสักคนที่พูดม้งไม่ได้”

“ม้งขาวและม้งเขียวจะแตกต่างกันเล็กน้อยสำหรับเสื้อผ้า และภาษาพูด แต่พอออกจากป่ามาอยู่ด้วยกันไม่รู้แล้วว่าใครเป็นม้งขาว ใครเป็นม้งเขียว แต่งงานผสมกลมกลืนกันไปหมด”

“ม้งมีแต่ภาษาพูดไม่มีภาษาเขียน ตำนานต่าง ๆ ถูกสืบทอดมาจากคำบอกเล่าจากปู่สูลู่ พ่อ จากพ่อสูลู่ ลูก ภาษาม้งจึงมีความสำคัญสำหรับการบอกเล่าถึงความเป็นมาของม้ง”

ม้งมีความเห็นว่าไม่่ว่ากระแสแห่งความเจริญเข้ามาในพื้นที่ ไม่มีคนแต่งกายด้วยชุดม้ง การสร้างบ้านเรือน มีวิถีชีวิตแบบคนเมือง แต่สิ่งที่จะติดตัวไปกับม้งทุกคนคือภาษาพ่อแม่จะสอนลูกให้พูดภาษาม้ง การสื่อสารกับคนในชุมชนก็ต้องใช้ภาษาม้ง การใช้ภาษาจึงเป็นการอ้างอัตลักษณ์ม้ง รวมถึงการยอมรับว่าผู้สนทนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมม้ง

2) การรักษาวัฒนธรรมประเพณี ม้งมีประเพณีความคิด ความเชื่อในการดำรงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีผ่านวิถีชีวิตให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ สืบทอดต่อไป

“ประเพณีทุกอย่างของม้ง มีความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษและเทวดา ที่ดูแลธรรมชาติแฝงตัวอยู่ การทำผิดประเพณีจะทำให้ผีและเทวดาไม่พอใจจะทำให้คนที่ละเมิดเจ็บป่วย หรือประสบภัยได้”

“คนเฒ่าคนแก่ที่รู้ประเพณีม้งค่อย ๆ ตายไป บางครั้งลูกหลานจะประกอบพิธีก็กลัวจะผิดประเพณี แต่สมัยนี้ สามารถใช้อินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูล ใช้โทรศัพท์สอบถามคนที่รู้ในจังหวัดอื่น ม้งจากอเมริกา (ญาติพี่น้องที่อพยพออกจากประเทศเพื่อนบ้านไปตั้งถิ่นฐานที่สหรัฐอเมริกา) ยังโทรศัพท์และส่งเมลล์มาสอบถามพี่น้องม้งในหมู่บ้านถึงการทำให้พิธีบางอย่าง”

“ม้งใช้ความทันสมัยของเทคโนโลยี มีการเผยแพร่วิธีการทำผีแบบต่าง ๆ การจัดพิธีตามประเพณีลงใน YouTube ม้งด้วยกันก็จะมาให้ความเห็นว่าจะจัดแบบใด จึงจะถูกต้อง เพราะคนทำ YouTube เป็นเด็กยุคใหม่ ส่วนคนที่รู้ประเพณีเป็นคนรุ่นเก่า เด็กยุคใหม่ก็ถามคนรุ่นเก่านำข้อมูลที่มีมาหาข้อสรุปกัน เพราะม้งเราอยู่กระจายกันทั่วโลกทั้งในยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย ซึ่งคนที่รู้ประเพณีก็ลดน้อยลง แต่ลูกหลานที่เกิดที่นั่นเป็นม้ง ก็ต้องประกอบพิธีของม้งให้ได้ พวกนี้เลยต้องมาศึกษากันใน YouTube”

“เด็ก ๆ เขาจะดูเองว่าพวกผู้ใหญ่ทำพิธีกรรมกันอย่างไร ม้งไม่เคยปิดกั้นไม่ให้เด็ก ๆ เข้ามายืนดูการประกอบพิธีต่าง ๆ เด็กจะได้รู้เห็นและนำไปปฏิบัติเมื่อพวกเขาเติบโตขึ้น”

“เคยสอบถามเจ้าหน้าที่อำเภอว่า ทำไมต้องระบุให้มั่งนับถือศาสนาพุทธในบัตรประชาชนในเมื่อมั่งนับถือผี เจ้าหน้าที่บอกว่า นับถือผีไม่ใช่ศาสนา แต่มั่งก็ไม่ได้ปฏิเสธศาสนาพุทธ มีพระมาจุดธูปปักกลดอยู่ในถ้ำ เข้าๆ พระมาบิณฑบาต มั่งก็เอาข้าวใส่บาตรให้พระ บางบ้านส่งลูกไปบวชเณรเพื่อให้ได้เรียนหนังสือ แต่พอกลับมาอยู่ในหมู่บ้านทุกคนก็นับถือผี ปฏิบัติตัวตามวิถีความเชื่อของมั่งกันหมด”

“เทศกาลสำคัญของมั่งคือ ปีใหม่มั่ง กลุ่มมั่งจะร่วมกันจัดงานให้หนุ่มเวียนกันไปภายในงานจะมีเครื่องเล่น การออกร้านเหมือนงานทั่วไป ต่างไปที่จะมีการแข่งขันกีฬา มั่ง เช่น ยิงหน้าไม้ ตีลูกข่าง มีการประกวดนางงามมั่ง การแสดงดนตรีสากลของวงดนตรี ลูกหลานมั่ง บางหมู่บ้านรณรงค์ให้หนุ่มสาวที่มาเล่นโยนลูกผ้าที่ลานหมู่บ้าน จะต้องแต่งตัวด้วยชุดมั่ง แม้ว่าจะไม่ได้บังคับแต่ทุกคนโดยเฉพะสาว ๆ ก็จะต้องแต่งตัวด้วยชุดที่สวยงามที่สุด พร้อมประดับเครื่องเงินมาเต็มๆ เหมือนจะมาประกวดกันนอกเวที”

ประเพณีของมั่ง เกิดจากความเชื่อ และความเคารพยำเกรงต่อผี และวิญญาณบรรพบุรุษ การประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องจะส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติ มั่งจึงได้ถ่ายทอดอัตลักษณ์การประกอบพิธีกรรมจากรุ่นสู่รุ่น แม้ว่า บางพื้นที่ขาดผู้มีความรู้ มั่งได้ประยุกต์ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อสาร เผยแพร่ เพื่อธำรงรักษาประเพณีมั่งได้สืบไป

2. ทูบองค์กร

การตั้งถิ่นฐานของชุมชน มั่งในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น มีประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานและเหตุผลในการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐาน ทำให้เกิดลักษณะเด่นในการรวมตัวกันจัดตั้งเครือข่ายและความเหนียวแน่นในการสร้างกิจกรรมของเครือข่าย ดังนี้

“มั่งกลุ่มแรกเริ่มอพยพจากประเทศลาวข้ามแม่น้ำโขง และขึ้นมาดอยผาหม่นในช่วงปี พ.ศ. 2382 – 2385 และเดินทางตามสันดอยผาหม่นไปถึงดอยยาว และดอยผาจิในจังหวัดพะเยา ตั้งหมู่บ้านบนภูเขาสูง ตามสันดอย มีน้ำดี มีดินดี และมีอากาศดี เหมาะสำหรับปลูกข้าวไร่ และฝิ่น”

“ในสมัยรัชการที่ 5 เจ้าเมืองเชียงของ แต่งตั้งมั่ง 2 คนเป็นพญา คือ พญาพิภักดีและพญาเลาอู โดยทั้งสองคนเป็นคู่เขยกัน พญาพิภักดีตั้งอยู่บ้านบนดอยยาว ทำหน้าที่ปกครองดูแลมั่งตั้งแต่ดอยยาวไปทางตะวันตก ถึงเชียงดาว เชียงใหม่ ดอยอินทนนท์ และดอยปุย ส่วนพญาเลาอู ตั้งหมู่บ้านบนดอยผาหม่นทำหน้าที่ปกครองดูแลมั่ง ตั้งแต่ดอยผาหม่น ไปทางตะวันออกถึงเมืองไชยะบุรี ซึ่งในยุคนั้นยังอยู่ในดินแดนไทย มีการสืบทอดตำแหน่งพญาสุรกุลรุ่นหลาน ได้ 2-3 ชั่วคน”

“ปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตำแหน่งพญาถูกยกเลิกไป มีกำนันและผู้ใหญ่บ้านจากหมู่บ้านคนเมืองมาปกครองแทน มั่งถูกกำนันผู้ใหญ่บ้านรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐหลายหน่วยงานกดขี่ข่มเหง ขูดรีดภาษีอย่างไม่เป็นธรรม”

“วันที่ 8 พฤษภาคม 2510 เป็นวันเสียงปืนแตกที่ห้วยชมภู เจ้าหน้าที่รัฐจับมั่งที่กำลังถางป่าทำไร่ เรียกค่าปรับ 3,000 บาท อันเป็นเงินจำนวนมาก เมื่อไม่มีเงินจ่าย เจ้าหน้าที่รัฐจึงจับหลานพญาพิภักดิ์ เป็นตัวประกัน กลุ่มมั่งจึงขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ของพรรคคอมมิวนิสต์ที่เคลื่อนไหวหาแนวร่วมในพื้นที่อย่างเงียบ ๆ ในพื้นที่มานาน เจ้าหน้าที่ของพรรคจึงแนะนำให้ต่อสู้กับอำนาจรัฐ จนกระทั่งมั่งในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ทอยยเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ จนถึงต้นปี พ.ศ. 2524 ได้ส่งตัวแทนเจรจากับเจ้าหน้าที่ของรัฐจนได้ออกมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย”

“เหตุที่มั่งยอมรับนโยบาย 66/2523 รวมถึง การเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยเงื่อนไข คือ

- 1) การนิรโทษกรรม แก่ผู้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทุกคน และต้องรับรองความปลอดภัยกับมั่งทุกคน
- 2) มั่งทุกคนจะต้องได้รับสัญชาติไทย
- 3) มั่งทุกคนจะต้องได้รับสิทธิ เสรีภาพเท่ากับคนไทย จะไม่มีการกดขี่ข่มเหงมั่งอีก
- 4) ทุกครอบครัวจะต้องได้รับสิทธิที่ดินทำกินอย่างถูกกฎหมาย ครอบครัวละ 15-20 ไร่ รวมถึงการให้ความช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ
- 5) รัฐต้องสร้างถนน สร้างโรงเรียนและจัดบริการสาธารณสุข
- 6) รัฐต้องจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร

“ในส่วนของมั่งดอยยาว รัฐบาลจะจัดสรรพื้นที่ตั้งหมู่บ้านบนที่ราบแถวตำบลยางฮ่อม อำเภอเทิง (ปัจจุบันตำบลยางฮ่อม อยู่ในพื้นที่อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย) แต่ด้วยความไม่เชื่อใจว่าการออกมามอบตัวกับเจ้าหน้าที่รัฐจะจริงใจหรือไม่ จึงยืนยันที่จะตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่เดิมด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านของพญาพิภักดิ์ ผู้ปกครองดูแลมั่งที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมืองเชียงของ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มั่งดอยยาวจึงตั้งถิ่นฐานที่บ้านขุนต้า และบ้านพญาพิภักดิ์”

“เจ้าหน้าที่รัฐ พยายามจะให้มั่งดอยผาหม่นออกห่างไกลจากชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน เพราะช่วงเวลานั้นประเทศเพื่อนบ้านใช้การปกครองคนละแบบกับไทย อีกทั้งช่วงที่มั่งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้รับการสนับสนุนผ่านทางประเทศเพื่อนบ้านตามแนวชายแดน ภาครัฐน่าจะต้องการจัดระเบียบตามแนวชายแดนใหม่ โดยจัดสรรพื้นที่ที่ทุ่งคำ อำเภอเวียงแก่น แต่มีพื้นที่คับแคบไม่เพียงพอต่อการตั้งบ้านเรือนและทำการเกษตร มั่งห้วยหาน ห้วยคุ จึงกลับมาตั้งในพื้นที่ปัจจุบันโดยคนเฒ่าคนแก่มองเห็นว่าเป็นพื้นที่ดินดี น้ำดี และที่สำคัญช่วงเวลานั้นมั่งยังไม่แน่ใจว่ารัฐจะตั้งใจให้มั่งออกมามอบตัวจริงหรือเพียงแค่หลอกให้ออกมามอบตัวหากมีเหตุอะไรก็จะได้อพยพหนีไปประเทศเพื่อนบ้านได้ทัน”

“คงมีแต่บ้านเลาอู และบ้านจิมเสี้ยว บนดอยผาหม่นที่หลังจากออกมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยแล้วได้กลับมาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่เดิมก่อนเข้าป่า ที่แรกทางการไม่ยอมเพราะบ้านเลาอูอยู่ใกล้ชายแดนมากเกินไป แต่พวกเราที่ยืนยันจะอยู่ที่เดิม เพราะพื้นที่นี้ก็อยู่ในประเทศไทย พวกเราไม่ได้ไปอยู่ในประเทศ (เพื่อนบ้าน) เราก็สงสัยว่าทำไมไม่ให้เราอยู่ที่ ยิ่งทำให้คิดว่าทางการจะมาจับเราอีกไหม ถ้าเป็นแบบนั้นจริงก็จะหนีไปฝั่ง (ประเทศเพื่อนบ้าน) ก่อน”

“เหตุผลของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปัจจุบัน โดยการตั้งหมู่บ้านของสมาชิกเครือข่ายฯ เกิดขึ้นภายหลังนโยบาย 66/2523 พร้อมการเจรจาต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกี่ยวกับการกำหนดพื้นที่ที่ตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำการเกษตร”

“มั้งเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ส่วนการอยู่บนดอยสูงจะทำให้มองเห็นคนที่เดินทางมาหาได้ง่าย สามารถพิจารณาได้ว่าผู้มาเยี่ยมเป็นมิตรหรือศัตรู”

“ตอนที่มั้งออกจากป่าด้วยนโยบาย 66/2523 เจ้าหน้าที่ของรัฐเจรจาต่อรองให้ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบ เพื่อจะได้ดูแลจัดสวัสดิการให้สะดวก แต่พวกเราไม่ได้เป็นผู้แพ้สงคราม จึงไม่ต้องเชื่อฟังเจ้าหน้าที่รัฐ เราเลือกพื้นที่หมู่บ้านตามที่คนเฒ่าคนแก่พิจารณา และกลับไปทำไร่ในพื้นที่เดิมที่บรรพบุรุษเคยทำมา เพราะพื้นที่ไร่น้ำดี มีน้ำดี”

“อยู่ใกล้ชายแดนเผื่อไว้ว่าถ้ารัฐไม่ทำตามข้อตกลง หรือหลอกให้ออกจากป่าแล้วมาทำร้ายก็จะหนีไปได้ทัน”

“ภายหลังรัฐบาลได้มีการจัดระเบียบชายแดน โดยได้ตัดถนนสายบ้านฮวก-ผาตั้ง พร้อมจัดตั้งเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองตามแนวชายแดน เพื่อให้ราษฎรอาสาสมัครเข้ามาอาศัย ช่วงแรกจัดให้คนพื้นราบอยู่ร่วมกับม้งหมู่บ้านละ 15 ครัวเรือน รวมเป็น 30 ครัวเรือน และจัดสรรที่ทำกินให้ครัวเรือนละ 15 ไร่ โดยมีม้งจากห้วยคู้ ห้วยหาน แซ่ม้าง และพญาเลาอู อาสาสมัครไปอยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้กับคนพื้นราบภายหลัง คนพื้นราบไม่เคยชินกับอากาศหนาวเย็น และการทำการเกษตรบนดอยจึงอพยพลงไปเกือบหมด กองทัพอากาศที่ 3 จึงเปิดรับสมัครใหม่ ซึ่งก็มีม้งจากหมู่บ้านม้งเก่า ๆ ขึ้นไปจนหมู่บ้านตามชายแดนทั้งหมดเป็นหมู่บ้านม้ง”

“เท่าที่จำความได้ พ่อของปู่อยู่บนดอยแห่งนี้ เมื่อพ่อของปู่ ปู่ และพ่อเสียชีวิต ก็ฝังอยู่บนดอยนี้ ถ้าตายลูกหลานก็คงนำไปฝังบนดอยนี้ ไปอยู่ที่อื่นก็ต้องทิ้งหลุมศพบรรพบุรุษตัวเอง ที่สถานที่ที่คิดว่าถ้าจะตายก็คงต้องนำร่างไปฝัง”

“พื้นที่ดอยผาหม่น มีดินดี น้ำดี อากาศดี พื้นที่ที่เคยปลูกฝิ่นได้ดี ปลูกพืชผักอะไรก็งดงาม”

“ในช่วงปี พ.ศ. 2382 – 2385 มั้งได้อพยพข้ามแม่น้ำโขง แล้วใช้เส้นทางสันเขา ของดอยยาวและดอยผาหม่นตลอดไปถึงดอยผาจี ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนหลายกลุ่มบ้าน ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าเมืองเชียงของจึงได้แต่งตั้งหัวหน้าชุมชนม้ง 2 คน ให้ดำรงตำแหน่งพญาภิภักดิ์ ทำหน้าที่ปกครองดูแลม้งจากดอยยาวไปจนถึงเมืองเชียงใหม่ และพญาเลาอู ทำหน้าที่ปกครองดูแลม้งจากดอยผาหม่นจนถึงเมืองไชยะบุรี กำหนดให้ม้งปกครองดูแลกันเอง”

“ปี พ.ศ. 2475 เปลี่ยนแปลงการปกครอง ยกเลิกการปกครองโดยเจ้าเมือง แล้วให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นคนพื้นราบปกครองดูแลมั่งในลักษณะของการเก็บภาษี ตามประเภท และอัตรา ที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้กำหนด มั่งถูกเก็บภาษีอย่างไม่เป็นธรรม มีการเก็บภาษีซ้ำซ้อน รวมถึง การกดขี่ข่มเหงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เดินทางไปเก็บภาษีในหมู่บ้าน”

“ก่อนปี พ.ศ. 2510 มีการเคลื่อนไหวด้านมวลชนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น จนกระทั่งเกิดเหตุมั่งถูกเจ้าหน้าที่รัฐจับกุมด้วยข้อหาตัดทำลายป่าไม้ พร้อมเรียกเงินค่าปรับจำนวนมหาศาล กลุ่มมั่งจึงเข้าปรึกษาขอความช่วยเหลือจากพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย ที่พบว่า มั่งถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม การดูถูกความเป็นชนเผ่า และการใช้อำนาจ ที่เหนือกว่ามาเป็นระยะเวลายาวนาน สถานการณ์สุกงอมเพียงพอที่จะจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับรัฐ จึง ร่วมกับมั่งต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐในวันที่ 8 พฤษภาคม 2510 เป็นครั้งแรกที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่ง ประเทศไทยในพื้นที่ภาคเหนือต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ”

หลังจากวันเสียงปืนแตกที่บ้านห้วยชมพู มีการจับกุมผู้ใหญ่มั่งในพื้นที่ดอยยาว ดอย ผาหม่นหลายหมู่บ้าน มั่งจึงหนีเข้าป่าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนกระทั่ง รัฐบาลกำหนดนโยบาย 66/2523 มั่งจึงกลับมาร่วมกับรัฐบาลในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยมี เงื่อนไขของการมอบตัวที่สำคัญ คือ การให้ความปลอดภัย การได้รับสัญชาติไทย การได้รับบริการ สาธารณูปโภค โรงเรียน การสาธารณสุข การส่งเสริมการเกษตร และการได้รับสิทธิพื้นที่ทำกินใน พื้นที่เดิม ซึ่งมีดินอุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ทำการเกษตรได้

3. ทุนปัญญาวัฒนธรรม

มั่งมีทุนปัญญาวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่า คือ การใช้ระบบเครือญาติ การเคารพ ผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ มีวิธีการของตนเองในการธำรงรักษาอัตลักษณ์นั้น ด้วยการใช้อาษา มั่งและ การรักษาวัฒนธรรมประเพณีมั่ง

3.1 การใช้ระบบเครือญาติ และการเคารพผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ โดยมั่งจัดระบบเครือ ญาติตามตระกูลแซ่ในแต่ละตระกูลแซ่จะมีการลำดับอาวุโส และกำหนดผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลแซ่ ไว้

“มั่งมี 12 ตระกูลแซ่ มั่งแซ่เดียวกันถือว่าเป็นพี่น้องกัน มีข้อห้ามสำคัญคือ ห้ามมั่งแซ่ เดียวกันแต่งงานกันอย่างเด็ดขาด”

“เมื่อพระเจ้าสร้างมั่ง พระเจ้ากำหนดให้มั่งมี 12 ตระกูลแซ่ แต่ละตระกูลแซ่จะมี หน้าที่แตกต่างกัน เช่น มั่งแซ่ว่างทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้พระเจ้า มั่งแซ่จาง ทำหน้าที่ดูแลรักษากฎหมาย มั่งแซ่ลี เป็นทหาร แต่ในยุคปัจจุบัน มั่งสามารถทำงานทุกอย่างได้ตามความถนัด”

“มั้งแต่ละแชนมีวิญญานบรรพบุรุษเฉพาะแต่ละตระกูล จึงมีพิธีกรรมความเชื่อแต่ละตระกูลแตกต่างกันไป เช่น ห้ามมั้งแช่อื่น แต่งงานหรือจัดพิธีศพภายในบ้านของตนเอง แม้กระทั่งลูกสาวที่แต่งงาน ออกจากบ้านไปก็ต้องไปอยู่ในตระกูลแช่ของสามี ไม่สามารถกลับมาคลอดบุตรที่บ้านหรือหากเสียชีวิตก็ไม่สามารถกลับมาที่บ้านบิดามารดาของตนได้ การกระทำดังกล่าวจะทำให้วิญญานบรรพบุรุษที่คุ้มครองบ้าน รวมถึงวิญญานบรรพบุรุษที่คุ้มครองตระกูลแช่ไม่พอใจ”

“หากพบเจอมั้งที่ไม่รู้จักกันมาก่อน ก็จะสอบถามกันว่าฝ่ายตรงข้ามเป็นมั้งที่อยู่ในตระกูลแช่ใด และจะมีความยินดีเมื่อทราบว่าอยู่ตระกูลแช่เดียวกัน เพราะถือว่าได้พบเจอพี่น้องกัน”

“มั้งแต่ละตระกูลแช่ในประเทศไทย ตั้งชมรมมั้งของแต่ละตระกูลแช่ขึ้น เพื่อร่วมกันพิจารณาดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านพิธีกรรมและประเพณีที่เกิดขึ้นของตระกูลแช่ รวมถึง การให้ความช่วยเหลือกันภายในตระกูลแช่ เช่น ชมรมมั้งแช่จางจะให้เจ้าภาพยืมเงินค่าทำศพทันที เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตของมั้งแช่จาง จำนวนเงิน 30,000 บาท เพื่อจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ จัดงานศพ ตามประเพณีก่อน หลังจากเสร็จพิธีแล้ว เจ้าภาพจะรวบรวมเงินที่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมงานญาติพี่น้อง แล้วคืนเงินให้กับชมรมมั้งแช่จาง เพื่อหมุนเวียนสำหรับช่วยเหลือพี่น้องในกรณีต่อไป”

“แม้ว่าข้อห้ามตามความเชื่อบางประการจะถูกละเลย หรือเลิกกันไป จากความทันสมัย การติดต่อกับคนเมือง แต่สิ่งที่มั้งห้ามเด็ดขาดคือ การแต่งงานของมั้งแช่เดียวกัน”

“มั้งแต่ละแชนมีบรรพบุรุษแตกต่างกัน มีความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่น มั้งแช่สีจะไม่ใส่เสื้อสีแดง แม้แต่รถยนต์ก็ไม่ซื้อรถยนต์สีแดงใช้ หรือมั้งแช่จาง จะไม่กินหัวใจของสัตว์ทุกชนิด”

“การใช้ระบบเครือญาติตระกูลแช่ ยังสามารถกำหนดหรือประกอบพิธีกรรมของตระกูลแช่ที่ไม่ทันสมัยได้ เช่น การแต่งงานทำให้ผู้หญิงมั้งเปลี่ยนแช่ไปใช้แช่เดียวกับสามี นับถือวิญญานบรรพบุรุษตามแช่ของสามี หากผู้หญิงมั้งหย่าขาดจากสามี จะไม่สามารถกลับมาอาศัย มาคลอดบุตร หรือหากเสียชีวิตก็ไม่สามารถประกอบพิธีศพในบ้านบิดาของตนเองได้ เพราะถือว่าเปลี่ยนแช่ไปอยู่กับสามีทำให้ผู้หญิงมั้งที่หย่าขาดจากสามีไม่มีความเป็นตัวตนในชุมชน จากปัญหาดังกล่าว ชมรมเครือข่ายมั้งของแต่ละตระกูลแช่ เช่น ชมรมมั้ง แช่มัว และชมรมมั้งแช่จาง ได้จัดพิธีกรรมเพื่อบอกกล่าววิญญานบรรพบุรุษประจำตระกูล เพื่อให้ยินยอมรับลูกหลานที่หย่าขาดจากสามีกลับเข้ามาในตระกูลแช่ของบิดาได้ หากเกิดเหตุการณ์ขึ้นก็ให้บิดาทำพิธีกรรม แจ้งวิญญานบรรพบุรุษประจำตระกูลรับกลับสู่แช่เดิม หญิงสาวก็สามารถกลับไปใช้ตระกูลแช่ก่อนแต่งงานได้”

“มั้งจะเชื่อฟังการตัดสินของผู้อาวุโสประจำตระกูลแช่ เมื่อเกิดข้อพิพาท หากเป็นมั้งแช่เดียวกัน ก็จะทำให้ผู้อาวุโสประจำตระกูลพิจารณาดตัดสิน และหากข้อพิพาทเกิดขึ้นกับมั้งคนละแช่ก็จะให้ผู้อาวุโสของฝ่ายจำเลยเดินทางมาพบกับผู้อาวุโสของฝ่ายโจทก์หรือตามกับผู้อาวุโสของทั้งสองตระกูลจะสะดวก การตัดสินข้อพิพาทของผู้อาวุโสประจำตระกูลถือเป็นข้อยุติ จะไม่มีการอุทธรณ์ต่อไป”

“พื้นที่ดอยยาว และดอยผาหม่น จะมีผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทของม้งภายในตระกูลแซ่ หรือข้อพิพาทกับม้งตระกูลแซ่อื่น การตัดสินของผู้อาวุโสถือเป็นเด็ดขาด การไม่ยอมรับคำตัดสินเท่ากับไม่ยอมรับจารีตประเพณี ต่อไปถ้าเกิดปัญหาอะไรก็จะมีพี่น้องช่วยเหลือ ต้องแก้ไขปัญหาเอาเอง”

ม้งจัดระบบเครือญาติโดยใช้ตระกูลแซ่ มีข้อกำหนดที่ชัดเจนถึงลำดับความสำคัญว่าม้งแซ่เดียวกันคือพี่น้องกัน ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากมีความสามารถม้งแต่ละแซ่ก็นับถือผีบรรพบุรุษที่แตกต่างกัน มีข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่แตกต่างกัน แต่ข้อห้ามสำคัญและม้งทุกคนทุกพื้นที่ต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดคือการห้ามม้งแซ่เดียวกันแต่งงานกัน

ม้งยังจัดระบบการเคารพผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ โดยผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่มีหน้าที่ระงับข้อพิพาทระหว่างญาติพี่น้องในตระกูล รวมถึงรวมกันกับผู้อาวุโสตระกูลแซ่อื่นระงับข้อพิพาทระหว่างม้งต่างตระกูลแซ่กัน การตัดสินของผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ถือเป็นเด็ดขาด หากไม่ยอมรับคำตัดสินจะไม่มีสิทธิอุทธรณ์ รวมทั้งญาติพี่น้องก็จะไม่เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหากันต่อไป

4. ทนทรัพยากรธรรมชาติ

ม้งเลือกตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ที่มีดินดี เหมาะสำหรับการปลูกพืช มีน้ำดีเพื่อการอุปโภคบริโภค นอกจากนี้ม้งยังเลือกพื้นที่บนภูเขาสูงที่มีอุณหภูมิเหมาะสำหรับการปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นอาชีพหลักก่อนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภายหลังการกลับมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ม้งก็เลือกพื้นที่บนภูเขาสูงเช่นเดิม เพิ่มเหตุผลด้านความปลอดภัยเพราะยังไม่ไว้วางใจกับภาครัฐ หากมีปัญหาจะได้อพยพไปสู่อีกประเทศเพื่อนบ้าน แต่สิ่งสำคัญสำหรับการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานคือ หมู่บ้านม้งจะต้องอยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ โดยม้งใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืนด้วยเหตุผลการใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต ประกอบด้วย การหาอาหาร การใช้ประโยชน์ จากเนื้อไม้โดยตรง การหาพืชสมุนไพร และการเลี้ยงสัตว์ และพบปัญหาการถูกกีดกันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

4.1 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

1) การหาอาหาร โดยม้งจะเก็บพืชผัก หน่อไม้ และเห็ดจากป่าเพื่อนำมาเป็นอาหาร

“ถึงเวลาเห็ดออก ม้งก็จะเข้าไปเก็บเห็ดในป่า แต่ไม่ได้ไปกินทุกคนหรือไปเก็บเห็ดกันทั้งวัน แค่นี้ทำอะไรจะกลับบ้านก็แะเก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ เอามากินกันในบ้าน ไม่ได้เอามาขาย ไม่ได้เอามาฝากใคร ใครจะกินก็ไปเก็บกินได้ของสด ๆ เลือกได้ด้วย”

“กลับจากไร่ ยังไม่รู้เลยว่า จะกินอะไรก็แะเข้าป่าเดี๋ยวก็น่าจะไปกินตอนเย็นได้”

“ช่วงโควิด ปิดหมู่บ้านหนึ่งเดือนคนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้าไม่มีการนำของจากตลาดเข้ามาขายในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็อยู่กันได้ ยังคิดเลยว่า ปิดหมู่บ้านไปแบบนี้หนึ่งปีก็ไม่มีใครอดตาย ก็จะมีขาดแคลนบ้าง พวกเกลือ และเครื่องปรุงรส ซึ่งรุ่นพ่อแม่มีแค่เกลือก็นำมาปรับปรุงอาหารกินกันได้ทั้งบ้าน เด็กยุคใหม่อาหารต้องมีเนื้อสัตว์มีเครื่องปรุง แต่ครั้งที่ปิดหมู่บ้านหนึ่งเดือนพวกเราก็หาของกินในป่าได้”

“ให้มั่งไปอยู่ที่ไหน มีป่า มั่งก็ไม่อดตายแน่”

“เมื่อหมู่บ้านเติบโตขึ้น มีคนทำงานอยู่ในบ้านไม่ได้ออกไปไร่ไปสวน ก็เริ่มมีพวกที่เข้าป่าไปหาผัก หาหน่อไม้มาขายก็ยังมีคนซื้อทั้งที่เดิมในชุมชนก็จะแบ่งปันกันกิน จะกลายเป็นว่าพืชผักในป่าชุมชนที่อนุญาตให้เฉพาะการเก็บมากินก็เริ่มมีคนเก็บมาขาย”

“มั่งยังมีความเชื่อว่า ถ้าเข้าไปเก็บอะไรในป่ามาเป็นอาหารก็จะไม่เก็บมากเกินไป ไม่เก็บทิ้งเก็บขว้าง เอาไปแค่พอกินพอใช้ เก็บแบบทำลายจะทำให้ผีที่ดูแลป่าไม่พอใจจะทำให้เจ็บป่วยได้”

2) การใช้ประโยชน์จากไม้โดยตรง ประกอบด้วย การเก็บฟืน และการสร้างบ้านเรือน

“สมัยก่อนมั่งจะตัดต้นไม้ทำฟืน พวกต้นไม้จากการถางไร่ ต้นไม้หนึ่งต้นใหญ่ ๆ ค่อย ๆ ผ่าทำฟืนใช้ในบ้านได้ทั้งปี แต่สมัยนี้ตัดต้นไม้ใหญ่ ๆ ไม่ได้ หมู่บ้านก็เจริญขึ้น ใช้เตาแก๊ส จุดติดง่าย ควันไม่เต็มบ้าน เพราะบ้านสมัยนี้ผ้าบ้านอิฐบล็อก หลังคาสังกะสีหรือกระเบื้องก่อกองไฟในบ้านควันก็เต็มบ้าน แต่ทุกบ้านก็ยังต้องมีกองไฟ ต้องใช้ฟืน บนดอยเวลาหนาวจัดไม่มีอะไรให้ความอบอุ่นได้ดีเท่ากองไฟ”

“(เจ้าหน้าที่) ป่าไม่ให้ชาวบ้านเข้าป่าเก็บฟืนได้เฉพาะไม้ที่ล้มเองตามธรรมชาติ ห้ามตัด และยังให้เก็บผักเก็บเห็ดกินได้อยู่”

“การใช้ฟืนทำอาหารลดลงพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของเตาแก๊สในบ้าน แต่บ้านมั่งยังต้องมีกองไฟที่ค่อย ๆ เล็กลง”

“เดี๋ยวนี้ไม่มีใครใช้ไม้ในป่ามาสร้างบ้านแล้ว อิฐหินปูนทรายขนส่งเข้ามาจากในเมือง ราคายังถูกกว่าตัดต้นไม้สร้างบ้าน ที่ต้องเสี่ยงกับการถูกจับกุมของเจ้าหน้าที่ เพราะเสียงเลื่อยยนต์ในป่ามันดังไปไกล แต่ก็ยังมีบ้างที่ตัดไม้มาซ่อมแซมบ้านเรือน เอามาทำประตูบ้าน ทำเตียงนอน จะหาบ้านมั่งที่สร้างใหม่ด้วยไม้ทั้งหลังไม่มีแล้ว จะมีบ้างก็คงจะเป็นพวกไม้ไผ่ มุงหญ้าคา”

3) การหาพืชสมุนไพร มั่งถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ เนื่องจากความสะดวกในการเข้ารับบริการทางสาธารณสุขของรัฐ แต่หากมีอาการไม่มาก ก็จะหาพืชสมุนไพรต้มยาดูแลตัวเอง

“ต้นไม้ ใบไม้ในป่าเอามาทำยาสมุนไพรได้หมด การสืบทอดการใช้ยาสมุนไพรนี้เป็นจากพ่อจากญาติพี่น้องถ่ายทอดให้กันมากกว่า เจ็บป่วยอะไรก็เก็บใบไม้เปลือกไม้ สูตรเดิมที่เคยรักษาแล้วหาย ลองเอาเปลือกไม้ ใบไม้ที่มีลักษณะใกล้เคียง ๆ กัน รสชาติเหมือน ๆ กัน ผสมลงไปต้มกินหรือต้มทา ดูถ้าทำแล้วมันดีขึ้น ก็หามาต้มเพิ่ม ต่างคนก็ต่างพัฒนาสูตรยาสมุนไพรของตัวเอง สูตรไหนได้ผลดีก็จะบอกต่อกันไป”

“โควิดแพร่เข้ามาในหมู่บ้านมั่ง แต่ไม่มีมั่งคนไหนตายเพราะโควิด ตอนที่กักตัวหมอให้ยาพวกที่ติดเชื้อมากักตัว ฟัน้องก็ต้มยาฝากไปให้กินทั้งยาของหมอ กินทั้งยาสมุนไพรจึงไม่มีคนตาย”

“ดอยแต่ละดอยจะพบพืชสมุนไพรที่แตกต่างชนิดกัน บางอย่างพบได้เฉพาะในเขตหมู่บ้านหนึ่ง บางอย่างก็พบในอีกหมู่บ้านหนึ่ง มั้งไม่หวงพืชสมุนไพรกัน ถ้าจะมาเก็บพืชสมุนไพรในป่าชุมชนของหมู่บ้านก็ไม่ว่าอะไร แต่ก็มีบางรายที่ตัดเดือนไปคือให้เก็บเฉพาะพอใช้ ไม่ใช่เก็บไปเยอะ ๆ วันหน้าจะได้ไม่มา หรือตัดต้นไม้เพื่อจะเอาผลทำยาโดยไม่ยอมป็นขึ้นไปเก็บ การเก็บแบบทำลายต้นไม้นี้แบบนี้ถ้ามาอีกก็จะต้องจับและปรับ”

“ที่หมู่บ้านจะสงวนพื้นที่ป่าต้นน้ำหรือป่าดงเชิงเป็นที่อยู่ของผีเจ้าป่า ห้ามคนที่เข้าไปในป่าแสดงอาการลบหลู่ เช่น ขับถ่ายของเสียจากร่างกาย หักกิ่งไม้ หรือเอามีดฟันต้นไม้โดยไม่จำเป็น ในสมัยก่อนถึงกับห้ามเข้าไปในป่าดงเชิงเลย และทุก ๆ ปี หลังปีใหม่มั้งจะต้องฆ่าหมูทำพิธีให้กับผีเจ้าป่า เพื่อจะได้มีความร่มเย็น มีน้ำไว้ใช้ตลอดปี”

4) การเลี้ยงสัตว์ ประกอบด้วยโค กระบือ โดยมั้งเลี้ยงโคกระบือในป่าเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม

“มั้งเลี้ยงวัวอยู่ในป่า ปล่อยให้วัวกินหญ้ากินใบไม้ ประมาณ 4-5 วัน เจ้าของวัวจะไปดูแลวัวของตัวเอง โดยการนำเกลือไปให้วัว วัวทุกตัวจะจำเจ้าของได้ เมื่อเจ้าของวัวถูกรบกวนก็จะเดินมากินเกลือที่เจ้าของนำมาให้”

“มั้งจะฆ่าวัว หรือควายในพิธีศพ ตามความเชื่อที่ว่าวัวควายตัวใหญ่จะเป็นร่มเงาให้กับวิญญาณของผู้ตายไปสู่โลกของดวงวิญญาณ จะจากจนขนาดไหนก็ต้องกู้เงินญาติพี่น้องซื้อวัวอย่างน้อย 1 ตัว เพื่อฆ่าในพิธีศพ คนที่มีเงินญาติพี่น้องมาร่วมพิธีมากอาจฆ่าวัวควายถึง 4 ตัว”

“นอกจากใช้ในพิธีศพแล้ว มีการฆ่าวัว ควายเพื่อส่งอาหารให้กับบรรพบุรุษพ่อแม่พี่น้องที่ล่วงลับไป มั้งฆ่าหมู ฆ่าไก่ เลี้ยงผี แต่ฆ่าวัวฆ่าควายเลี้ยงให้คนที่ตายแล้ว”

“มั้งเลี้ยงวัว ควายในป่าชุมชน ที่ไหนเลี้ยงวัว ควาย ป่าจะไม่ทึบ วัวควายจะกินหญ้า กินใบไม้ เหยียบย่ำเศษใบไม้ใบหญ้า ขี้วัวขี้ควายจะทำให้ดินชุ่ม เมื่อเกิดไฟป่า ไฟป่าจะไม่ลามเข้ามาในพื้นที่ที่วัวควายอยู่”

“เลี้ยงวัวเลี้ยงควายในป่า ไม่ต้องกลัวหายไม่ใช่เจ้าของวัวควายก็ไม่ไปหา แล้วพวกเขาจะอยู่ร่วมกันเป็นฝูง เจ้าของก็ผลัดเปลี่ยนขึ้นไปดูแล จนกลายเป็นว่าเกือบทุกวันจะมีคนไปดูแล การเลี้ยงก็จะอยู่ในป่าชุมชนเขตหมู่บ้านใครหมู่บ้านมัน วัวควายที่เข้าไปหากินในป่าอื่น เจ้าของก็จะตามกลับมาเอง เคยพบว่าวัวควายข้ามเขตแดนไปหากินในประเทศเพื่อนบ้าน หรือวัวควายของประเทศเพื่อนบ้านข้ามเขตแดนมาประเทศไทย เจ้าของมาตามเจอกันในป่าก็ทักทายกัน เพราะเป็นพี่น้องมั้งเหมือนกัน”

“มั้งไม่มีโฉนดที่ดิน ที่จะนำไปค้าประกันเงินกู้ธนาคาร การเลี้ยงวัวเลี้ยงควายเป็นการออมเงิน และมีหลักทรัพย์จะไปยืมเงินใครเขาสัก 500-600 บาท เขาก็ให้กู้ยืมเพราะเห็นว่าเรามีวัวมีควายอยู่ หรือยามจำเป็นต้องใช้เงินมาก ๆ ก็ขายวัว ขายควาย รวมไปถึงขายให้ญาติพี่น้องที่เขาไม่ได้เลี้ยงวัวใช้ในพิธีศพ”

มั่งใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในการเป็นแหล่งอาหาร โดยการเก็บพืชผักในป่า การใช้ไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงและการก่อสร้างบ้านเรือน การเก็บพืชสมุนไพรซึ่งการเก็บผลผลิตจากพื้นที่ป่าไม้มั่งจะเก็บในปริมาณเพียงพอต่อการบริโภค เพราะหากเก็บในปริมาณมากเกินไปความต้องการจะทำให้ผีป่าผีภูเขามัวใจ ดลบันดาลให้เจ็บป่วย นอกจากนี้มั่งใช้พื้นที่ป่าไม้เลี้ยงวัว ควาย อันเป็นสัตว์เลี้ยงที่สำคัญเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมและขายกรณีมีความจำเป็นต้องใช้เงิน มั่งจะเลี้ยงวัวควายโดยการปล่อยให้หากินเองในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งการเลี้ยงวัวควายในพื้นที่ป่าชุมชนทำให้พื้นที่ป่าโปร่ง ต้นไม้ในป่าโตเร็ว และช่วยป้องกันไฟป่า มั่งยังสงวนพื้นที่ป่าต้นน้ำ หรือป่าดงเชิงไว้เป็นที่อยู่ของผีเจ้าป่า ห้ามเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึง การขับถ่ายของเสียในร่างกาย ในลักษณะของการดูหมิ่นผีเจ้าป่า ในทุก ๆ ปี จะจัดทำพิธีบูชาผีเจ้าป่า เพื่อคุ้มครองป่าต้นน้ำ ทำให้หมู่บ้านร่มเย็นมีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี

ส่วนที่ 2 มั่งกับการเป็นคนชายขอบ

มั่งถูกผลักดันให้กลายเป็นคนชายขอบ เนื่องจากอคติทางเชื้อชาติ การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การตัดทำลายป่าไม้ และการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ผลของการกลายเป็นคนชายขอบ ทำให้มั่งถูกจำกัดการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต

2.1 การกลายเป็นคนชายขอบ

การกลายเป็นคนชายขอบของมั่งเกิดขึ้นจาก การที่มั่งมีวิถีชีวิตและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างทำให้เกิดอคติทางเชื้อชาติ รวมถึงการมีมุมมองว่ามั่งเป็นคอมมิวนิสต์เป็นพวกตัดทำลายป่าไม้ และค้ายาเสพติด

1) อคติทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐานบนภูเขาที่ห่างไกลเกินการรับรู้และความเข้าใจของคนเมือง

“มั่งเป็นคนป่าคนดอย เป็นพวกป่าเถื่อน ไม่มีวัฒนธรรม”

“มั่งพูดไทยไม่ชัด แม้จะพยายามสื่อสารแต่คนฟังไม่รู้เรื่อง”

“มั่งเป็นคนป่าคนดอย มาทำงานกับคนเมืองไม่ได้แน่”

“มั่งเป็นชาวเขาไม่มีทักษะในการทำงาน ทำให้ต้องเพิ่มความพยายาม ทำงานให้หนักกว่าคนอื่น เพื่อให้เขายอมรับความสามารถ จะไม่ตอบโต้ทำให้เขาเห็นดีกว่า”

“มั่งไม่ใช่คนไทย ก็ไม่รู้ว่าเมื่อเราเกิดในประเทศไทยแล้ว ไม่ให้เราเป็นคนไทย จะให้เราเป็นคนประเทศไหน”

“คำพูดที่ทำให้เจ็บใจที่สุด คือ การเรียกพวกเราว่า แม้ว เพราะมั่งถือว่าการเรียกมั่งว่าแม้วเป็นการดูหมิ่นศักดิ์ศรีความเป็นชาติพันธุ์”

2) การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ ทำให้ถูกมองว่ามั่งเป็นคอมมิวนิสต์ แม้ว่ามั่งดอยยาว ดอยผาหม่น จะเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2525 ซึ่งผ่านช่วงเวลาดังกล่าวมายาวนาน มั่งยังถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ทั้งที่การเข้าร่วมกับพรรคฯ เกิดจากมั่งไม่อาจทนกับการกดขี่จากเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งด้านการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม และการจับกุม มั่งขณะที่ใช้พื้นที่ป่าทำการเกษตร

“ตอนที่มั่งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ มั่งไม่ได้มีอุดมการณ์อะไรเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เลย ก่อนเข้าป่ามีคนของพรรคฯ เข้ามาพูดคุย มาศึกษาชีวิตมั่ง แต่ก็คุยกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะ มั่งส่วนใหญ่ในเวลานั้นไม่รู้ภาษาไทย ภาษาคำเมือง จะมีแต่พวกผู้ชายที่ลงไปติดต่อกับคนเมืองที่คุยกับเขารู้เรื่อง แต่มั่งก็ไม่สนใจอะไร ใส่ใจกับการเพาะปลูกทำมาหากินดีกว่า พอเสียงปืนแตกมีการชุมนุม ก็ไม่รู้จะไปไหน ก็เข้าป่าเพราะคนในป่า (พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) มีอาวุธคุ้มครองมั่งได้ จนในที่สุด มั่งก็เป็นทหารหลักของพรรคฯ ในเขตงาน 8 พวกเราถือปืนต่อสู้กับรัฐเพราะต้องป้องกันพี่น้องให้ทำมาหากินในพื้นที่ได้ ตอนที่ออกมาบอดตัว ก็เพราะเจ้าหน้าที่รัฐเจรจาต่อรองว่ามั่งจะได้สัญชาติไทย มีที่ดินทำกิน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต เท่าเทียมกันกับคนไทย มั่งต้องการเพียงเท่านั้นคือ มีที่ทำกิน มีเสรีภาพ มีความเสมอภาคเหมือนกับคนไทย ไม่ได้คิดว่าจะมีอุดมการณ์เป็นคอมมิวนิสต์”

“การต่อสู้ของมั่งไม่ได้สู้เพื่อลัทธิการเมืองแบบไหน มั่งต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระ มั่งในประเทศลาวยังร่วมกับ (ประเทศมหาอำนาจที่ไม่ขอกล่าวานาม) ช่วยรัฐบาลลาว (ในยุคนั้น) ต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ลาว เพราะกลัวว่าถ้าพรรคคอมมิวนิสต์ลาวยึดประเทศได้ มั่งจะถูกขับออกจากดินแดนลาว”

“มั่งคอยยาว คอยผาหม่นไม่ได้เข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ทุกหมู่บ้าน มั่งที่ต้องการความสงบก็ลงดอยมาตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ที่ทางการกำหนด เช่น บ้านห้วยแล้ง บ้านไทยสามัคคี อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย บ้านร่องช่า อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ทางการยังตั้งกองกำลังทหารมั่งฝ่ายรัฐบาล เพื่อสู้รบกับฝ่ายมั่งที่เป็นคอมมิวนิสต์ด้วย”

“การได้รับความรู้เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์อย่างจริงจังเกิดขึ้น เมื่อพวกเราหนีเข้าป่ามาอยู่กับพรรคฯ แล้ว ตอนนั้นพวกเรายังเด็ก ๆ ก็มีพวกนักศึกษา (กลุ่มนักศึกษาที่หลบหนีการจับกุมจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 มั่งจะเรียกว่าพวกนักศึกษา) เข้ามาสอนหนังสือและสอนอุดมการณ์ทางการเมือง แต่เวลานี้พวกเราอยู่แบบนี่ดีที่สุดแล้ว เพราะเป็นคอมมิวนิสต์ อยู่ในป่าลำบากมาก”

“คอมมิวนิสต์ไม่มีแล้ว ใครอยากจะไปจับปืนมีชีวิตที่สุขุมเสี่ยง และอยู่ในป่าก็ไม่ได้สุขสบายเหมือนปัจจุบัน”

3) การตัดทำลายป่าไม้ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่ทำการเกษตรและการดำรงชีวิตจากทรัพยากรในพื้นที่ป่า ทำให้มั่งถูกสังคมมองว่ามั่งเป็นผู้บุกรุกทำลายป่าไม้

“คนเมืองข้างล่างมองว่าพวกมั่งคือ พวกตัดทำลายป่าไม้ ทำให้ฝนไม่ตกทำให้เกิดน้ำท่วม ความผิดปกติทางธรรมชาติเกิดจากมั่ง”

“มั่งเป็นพวกที่ทำอะไรเลื่อนลอย อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง”

“ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เกิดขึ้น เพราะเจ้าหน้าที่มีอคติกับมั่งว่า มั่งคือพวกที่ทำลายป่าไม้ พอมีอคติก็จะหาทางจับผิดว่า มั่งใช้ของจากป่า มาตรวจถึงด้ามจอบที่จะไปขุดไร่ว่าเป็นไม้ต้องห้ามหรือไม่ ตัดมาจากป่าหรือไม่ คนเราพอมีอคติต่อกัน มองกันก็จะหาแต่ความผิด”

“วัฒนธรรมการทำไร่หมุนเวียนของม้ง เกิดจากการที่ม้งอยู่บนภูเขาที่ดินไม่สมบูรณ์ เหมือนที่ราบ การทำไร่ปลูกพืชได้ 1-2 ปี ดินก็จืดปลูกข้าวก็ไม่ได้ผล ก็จะย้ายไปปลูกข้าวบนพื้นที่อื่น แบบนี้ 1-2 ปี ไปยังที่แปลงที่สามและแปลงที่ 4 ปล่อยพื้นที่แปลงที่ 1 ให้ฟื้นตัวโดยธรรมชาติ เวลา 7-8 ปี ที่ไม่ได้ไปทำอะไรจะมีต้นหญ้า ต้นไม้ใหญ่ขนาดเท่าแขน ต้นไม้พุ่มขึ้นเองอยู่เต็มแปลง แสดงว่า ดินฟื้นตัวกลับมาดีแล้ว ก็จะถางและใช้พื้นที่เดิมนี้อีก คนที่ไม่รู้ก็จะมองว่าม้งตัดไม้ทำอะไรเลื่อนลอย ทั้งที่เป็นการทำไร่หมุนเวียนกลับมาใช้พื้นที่เป็นวงรอบ”

“เจ้าหน้าที่รัฐย้ายเข้า ย้ายออกในพื้นที่ได้ไม่นานพอจะเห็นม้งใช้พื้นที่ทำไร่แบบ หมุนเวียน ตอนพวกเขาใหม่ ๆ พวกเขาเห็นว่าพื้นที่เป็นไม้เล็กไม้น้อยขึ้นอยู่เต็มหมด อีกไม่นานม้ง กลับมาถางไร่ที่เขาเห็นและเขามองว่ามันเป็นป่าไม้เขาก็มาจับม้งหาว่าม้งถางป่า ถ้าเขามาอยู่ก่อนนั้น สัก 3-4 ปี เขาก็จะมองเห็นว่าม้งปลูกข้าวไร่อยู่ในพื้นที่แปลงนั้น”

“ม้งทุกชุมชนมีป่าที่จะต้องดูแลรักษา เป็นป่าต้นน้ำที่ทำให้ชุมชนมีน้ำกินน้ำใช้ โดยป่า ต้นน้ำเป็นที่อยู่ของเทพผู้ดูแลป่า และป่าชุมชนที่อาจเป็นป่าแปลงเดียวกับป่าต้นน้ำหรือในชุมชนอาจมี ป่าชุมชนหลาย ๆ แปลงก็ได้ ป่าชุมชนมีไว้เพื่อเข้าไปเก็บของป่า เก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ หายาสมุนไพร หาฟืน และเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย โดยเฉพาะการเลี้ยงวัว เลี้ยงควายในป่าชุมชนของม้งจะทำให้ป่าโปร่ง วัวควายจะกินหญ้า กินใบไม้อ่อนและเหยียบย่ำเศษวัชพืชผสมเข้ากับขี้วัวขี้ควายเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ในป่า การเหยียบย่ำคลุกเคล้าดิน วัชพืชและขี้วัวขี้ควายทำให้ดินชื้นเมื่อเกิดไฟป่า ไฟป่าก็จะไม่ลามเข้ามาใน ป่าชุมชน และความจำเป็นและความสำคัญของป่ากับม้ง คือ ม้งใช้พื้นที่ป่าเป็นที่ฝังศพ บรรพบุรุษม้ง ไม่ทำลายป่าทำลายหลุมศพบรรพบุรุษของตนเองแน่”

“ปัจจุบันมีการกันเขตพื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ตั้งบ้านเรือน และพื้นที่ป่าไม้อย่าง ชัดเจนโดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตร มีการกำหนดปักกั้นเขียนแผนที่ระบุขนาดของพื้นที่ทำการเกษตร ของประชาชน เพียงแต่พื้นที่พวกนี้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่รัฐรับรองเป็นรายบุคคล สิ่งที่ชุมชนใช้ต่อรองกับ เจ้าหน้าที่รัฐ คือ แผนที่การจัดสรรที่ดินที่กองทัพภาคที่ 3 จัดให้กับกลุ่มราษฎรอาสาสมัครตาม โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน ดอยยาว ดอยผาหม่น – ดอยผาจิ”

“มีแต่คนคิดว่าม้งทำลายป่า พวกนี้ไม่รู้หรอกว่าเวลาเกิดไฟป่าที่ลุกลามมาจากประเทศ (เพื่อนบ้าน) พวกป่าไม้ พวกไฟป่าดับไฟไม่ไหวก็จะมาขอความช่วยเหลือระดมชาวบ้านให้ไปช่วยกัน ดับไฟป่า พวกม้งก็เต็มใจไปเพราะกลัวว่าไฟป่าจะลุกลามถึงพื้นที่เกษตร ป่าชุมชน และบ้านเรือน”

4) การเกี่ยวข้อกับยาเสพติด อันเกิดจากเดิมพืชเศรษฐกิจสำคัญของม้งคือฝิ่น เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานบนภูเขาสูง หากปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว หรือ ข้าวโพด จะมีข้อจำกัดด้านการขนส่ง ผลผลิตเพื่อการจำหน่าย ฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจที่ตอบโจทย์ด้านการใช้พื้นที่เพาะปลูกได้ดี เนื่องจากฝิ่น เป็นพืชที่ต้องปลูกบนพื้นที่สูง อากาศหนาวเย็นและผลผลิตที่มีน้ำหนักน้อย มีราคาสูง และไม่มีปัญหา การเน่าเสียระหว่างการขนส่งที่ต้องใช้ระยะเวลาเวลานาน ผลจากการเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทยใน ปี พ.ศ. 2525 ม้งได้สัญญากับรัฐบาลว่าจะเลิกปลูกฝิ่น โดยรัฐต้องให้ความช่วยเหลือด้านการส่งเสริม

การเพาะปลูกพืชเมืองหนาว และการตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน และพื้นที่ทำการเกษตร เพื่อให้สามารถขนส่งผลผลิตทางการเกษตรได้สะดวก ภายหลังจากที่มีการแพร่ระบาดของยาบ้า มั่งกลับมาซื้อเสียทางด้าน การเป็นผู้ต้องหาในคดีที่เกี่ยวข้องกับการค้าเสพยาเสพติด แม้ว่าผู้ที่ถูกจับกุมบางรายจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ สื่อก็จะนำเสนอว่าผู้ต้องหาเป็นมั่ง

“สมัยก่อนนอกจากจะปลูกข้าวไว้กิน ปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์ มั่งและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บนดอย จะปลูกฝิ่นไว้ขาย หรือแลกเปลี่ยนกับของใช้ที่จำเป็น เช่น เกลือ เข็มเย็บผ้า ผ้าตัดเสื้อ จนถึงปืน”

“มั่งติดตามพ่อค้าที่มาแลกเปลี่ยนสินค้ากับฝิ่นไปขายฝิ่นที่โรงยาฝิ่น เชียงราย (ยุคนั้น การเสพยาฝิ่นที่โรงยาเป็นสิ่งถูกกฎหมาย) และบางส่วนเดินทางไปถึงตลาดค้าฝิ่น ที่หลวงพระบางจึงเปลี่ยนบทบาทเป็นพ่อค้าฝิ่นรวบรวมฝิ่นดิบจากดอยยาว-ดอยผาหม่นไปขายที่เชียงราย และหลวงพระบางทำให้เกิดภาพลักษณ์ว่ามั่งค้าฝิ่น”

“การมีญาติพี่น้องอยู่ที่ (ประเทศเพื่อนบ้าน) และการมีเครือข่ายพี่น้องในประเทศทำให้มั่งสามารถสร้างเครือข่ายในการขนส่งยาเสพติดได้ รวมถึงมั่งมีจิตใจนักสู้ กล้าได้กล้าเสีย และต้องการความสะดวกสบายโดยไม่ต้องทำงานหนัก มั่งจึงเข้าร่วมในขบวนการค้ายาเสพติด”

“เจ้าหน้าที่ของรัฐมองว่ามั่งเป็นพวกค้ายา เมื่อมั่งผ่านด่านตรวจของเจ้าหน้าที่ พอเห็นบัตรประชาชนว่ามาจากหมู่บ้าน (ขอสงวนชื่อหมู่บ้าน) ก็ให้ตรวจปัสสาวะทันที รู้สึกน้อยใจ แต่ทำอะไรไม่ได้ต้องยอมเขา

“การที่มั่งมีบ้านหลังใหญ่ เพราะมั่งมีลูกหลานมาก ช่วยกันทำมาหากินมั่งมีรถก็ไว้ใช้พาญาติพี่น้องไปทำไร่ ซ้อมปุ๋ยซื้อยา (กำจัดศัตรูพืช) มั่งทำไร่ทำสวนกันหนักทั้งปีไม่เคยหยุดพัก พวกมั่งขยันและประหยัดทำไมมั่งจะมีบ้านหลังใหญ่มีรถปิคอัพไม่ได้ คนเมืองคิดกันแค่ว่ามั่งค้ายา”

“เวลาที่ตำรวจทหารมาปิดล้อมหมู่บ้านพวกเรา เข้าตรวจค้นทุก ๆ บ้านเพื่อหาเสพยาเสพติดในบ้าน พี่น้องมั่งเรา เราก็เจ็บใจมากเพราะเขามองว่าพวกเราทั้งหมู่บ้านคือคนที่ค้ายาเสพติด โดยเฉพาะบ้านไหนหลังใหญ่ ๆ ก็ไล่พวกเราออกจากบ้านแล้วเข้าไปค้น พุดจากกับเราเหมือนว่าเราค้ายา พวกเขาไม่รู้หรอกว่าที่มั่งเรามีบ้านหลังใหญ่ เพราะเราอยู่กันหลายคน มั่งเราขยันช่วยกันทำงาน ใครก็มีบ้านหลังใหญ่ได้ถ้ามีคนเยอะ ๆ และขยันช่วยกันทำงาน”

“เขาตั้งธงไว้อยู่ในใจแล้วว่า ถ้าเป็นมั่งต้องค้ายาเสพติด ไม่ว่าจะเข้ามาปิดล้อมตรวจค้นหมู่บ้าน หรือตั้งด่านเจอตามถนน เขาก็คิดอยู่แล้วในบ้านต้องมียาในรถต้องมียา ต้องทำให้เจอ”

“มั่งที่ลงดอยไปทำงานในเมืองพอกันเคยกับเพื่อนร่วมงานที่เป็นคนเมือง มักจะได้คำถามว่า มาทำงานในเมืองทำไม ทั้งหนักและเหนื่อย ทำไมไม่ไปค้ายาสักพักก็รวยแล้ว ก็ได้แต่นิ่งเฉยไม่ตอบอะไรเพราะคนเมืองมองว่ามั่งเป็นแบบนี้ แต่ก็มิชอบนะ เพราะลูกหลานวัยรุ่นมั่งในหมู่บ้านจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะถ้าลงดอยไปเจอด่านเจ้าหน้าที่ของรัฐ เขาเห็นว่าเป็นวัยรุ่นมั่งก็มักจะจับตรวจปัสสาวะ ตรวจอย่างไรก็ไม่เจอ เพราะลูกหลานรู้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐชอบตรวจปัสสาวะ มั่งก็จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ส่วนการเสพยาฝิ่นหมู่บ้านไม่มีแน่ เพราะญาติพี่น้องจะช่วยกันสอดส่องดูแลพฤติกรรมลูกหลาน แต่เรื่องการตั้งวงตี๋มสุรา ก็เป็นเรื่องปกติของวัยรุ่น ถ้าเมาแล้วอะอะเสียงดัง ญาติพี่น้องเขาก็มาจัดการเอง”

การตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขา การดำรงชีวิตด้วยทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้อยู่ห่างไกลความเจริญทำให้มั่งถูกคนเมืองอยู่ในพื้นที่ที่เจริญกว่า มีมุมมองว่ามั่งและกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชนที่ไร้การศึกษา ไร้วัฒนธรรม ไม่สามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจน มั่งยังเป็นมวลชนหลักมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับอำนาจรัฐมากกว่า 10 ปี ทำให้มั่งยังมีภาพลักษณ์ว่าเป็นคอมมิวนิสต์พร้อมที่จะต่อสู้กับภาครัฐ นอกจากนี้แล้ว การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าเขาที่สภาพของดินไม่อุดมสมบูรณ์เพียงพอสำหรับการทำการเกษตรอย่างต่อเนื่องต้องปล่อยพื้นที่ทำการเกษตรเดิมให้ฟื้นตัวตามธรรมชาติ แล้วถากถางกลับมาใช้พื้นที่เดิมเป็นการตัดทำลายป่าไม้ทั้งที่วิถีชีวิตของมั่งต้องพึ่งพิงทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้

สุดท้ายมั่งยังถูกมองว่า เป็นกลุ่มที่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดเนื่องจากพืชเศรษฐกิจของมั่งและกลุ่มชาติพันธุ์คือ ฝิ่น ซึ่งเป็นพืชที่สามารถเพาะปลูกได้ผลผลิตดีในพื้นที่ภูเขาสูง การขนส่งผลผลิตสะดวกกว่าพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวชนิดอื่น แต่เมื่อมีการพัฒนาการเพาะปลูกในพื้นที่การสร้างเส้นทางคมนาคมที่สามารถขนส่งผลผลิตได้สะดวก ประกอบกับการป้องกันและการควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐ มั่งและกลุ่มชาติพันธุ์จึงเลิกปลูกฝิ่น หันมาเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นทดแทน แต่ภาพลักษณ์การยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดก็ยังคงติดอยู่กับมั่งว่าเป็นผู้ค้ายาเสพติดต่อไป

2.2 การถูกจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

แม้ว่ามั่งในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย จะได้รับการอนุญาตจากกองทัพให้ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่กำหนด แต่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐโดยการออกกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ จำกัดการเข้าถึงทรัพยากรอันเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพของมั่ง

“ตั้งแต่การประกาศใช้ พ.ร.บ. ป่าไม้ปี 2507 มั่งถูกจำกัดการเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ที่เคยหาอยู่หากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่ในช่วงต้น ๆ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่เข้ามายุ่งกับมั่งบนดอย จะทำเพียงการจับคนเมืองที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ตามพื้นที่ราบมากกว่า ส่วนทหารหรือตชด. ก็มายุ่งกับการเข้าป่าหาหน่อไม้ เก็บฝิ่น หรือเลี้ยงวัวในป่า พอมีการตั้งวนอุทยานเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีมากขึ้น มีการตั้งหน่วยในพื้นที่ก็เริ่มเข้มงวดกับการถางไร่ การล่าสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ ในป่า จนต้องคุยกับเจ้าหน้าที่แบ่งเขตกันให้ชัดเจนว่าจุดไหนคือพื้นที่ทำกิน จุดไหนคือพื้นที่วนอุทยาน”

“เมื่อปี พ.ศ. 2525 ในหลวง (รัชกาลที่ 9) เสด็จมาที่หมู่บ้าน (พญาพิภักดิ์) ตอนที่ท่านเสด็จมาทางเฮลิคอปเตอร์ ท่านเห็นฝิ่นป่าที่ยอดดอยเขี้ยวขจี เมื่อเสด็จมาถึงท่านขึ้นไปที่ยอดดอยแล้วตรัสว่า ป่าตรงนั้นถ้าไม่มีใครทำก็ขอไว้ จากนั้นชาวบ้านก็ไม่เข้าไปยุ่งเพราะเป็นป่าของในหลวง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 มีการจัดตั้งวนอุทยาน เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ทำถนนสร้างอะไรต่ออะไรในป่าของในหลวง เลยไม่รู้ว่ามีใครที่มายุ่งกับป่า”

“ปัญหาที่ดินเกิดขึ้นตั้งแต่มีการตั้งวนอุทยาน พร้อมกับการลดบทบาทของทหารในการควบคุมพื้นที่ การจัดตั้งวนอุทยานซึ่งในช่วงแรก ๆ เจ้าหน้าที่ก็จะดูแลพื้นที่ที่เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน มีการปลูกต้นไม้เพิ่มในพื้นที่ป่า และห้ามชาวบ้านเข้าไปล่าสัตว์ในเขตวนอุทยาน ขอความร่วมมือชาวบ้านช่วยกันดับไฟป่า ชาวบ้านกันพวกป่าไม้อยู่ร่วมกันได้ดี จนกระทั่งประมาณ ปี 2540 เริ่มมีการจับกุมชาวบ้านที่เข้าไปถางไร่ที่ปล่อยทิ้งไว้ให้ดินฟื้นตัว จึงรู้ว่าเขตวนอุทยานได้มีแค่ส่วนที่กันไว้เป็นป่าต้นน้ำ ป่าชุมชนแล้ว แต่เขตวนอุทยานครอบคลุมไปถึงพื้นที่ไร่ที่ชาวบ้านทำมาหากิน ตอนตั้งวนอุทยานใหม่ ๆ พื้นที่เจ้าหน้าที่รับรู้ เป็นเพียงพื้นที่ ป่าไม้ แต่ค่อย ๆ ขยายไปเรื่อยจากพื้นที่ที่ชาวบ้านปล่อยทิ้งร้างให้ดินฟื้นตัว พอต้นไม้โตจะกลับไปถางไร่ เจ้าหน้าที่ก็แจ้งแล้วว่าห้ามถางพื้นที่นี้คือเขตวนอุทยาน พวกมันจะมาอ้างว่าเคยทำกินมาก่อนนี่ก็ไม่มีหลักฐาน ไม่มีเอกสารมายืนยัน ไม่เหมือนพวกป่าไม้ เขาเอาแผนที่มากางแล้วก็ชี้เขตเลยว่าตรงไหนเป็นเขตที่เขาดูแล พวกเราไม่มีอะไรไปได้เถียงเขาได้”

“เจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจวิธีการทำไร่หมุนเวียนของม้งที่ต้องปล่อยให้มีการพักตัวของดิน หลังจากการเพาะปลูก 5-8 ปี โดยปล่อยให้ไม้ต้นหญ้ามีไม้พุ่มขึ้นในไร่จนไม้พุ่มโตเท่าแขนก็ถึงไปถาง ที่นี้พวกป่าไม้มาอยู่ในพื้นที่ เห็นว่าพื้นที่ตรงนั้นไม่มีการใช้ประโยชน์พอหลายปีเห็นม้งกลับมาถางไร่ก็คิดว่าม้งมาถางป่าก็จับดำเนินคดี ทั้งที่ม้งทำอะไรต่อเนื่องกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อเขา แต่เจ้าหน้าที่มาอยู่ได้ไม่กี่ปีก็คิดว่าเป็นป่าไม้เจ้าของไร่กลับไปถางไร่ของตัวเองก็ถูกจับกุม”

“ชาวบ้านหวาดกลัวเจ้าหน้าที่จับกุม หากเข้าป่าไปหาของกิน หาพืชสมุนไพร ต้องคอยหลบ ๆ ซ่อน ๆ เข้าไปทั้งที่ไม่ได้ทำอะไรผิด แต่หาของเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง หรือหาขายไปรักษาโรคตัวเอง”

“ถ้าเป็นป่าชุมชนแบบที่เคยทำมาก็อยู่กันได้ แต่หากประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อไรก็คงมีปัญหามากกว่านี้ เพราะกฎหมายอุทยานแห่งชาติจำกัดสิทธิคนเข้าไปในพื้นที่ป่ามาก การลงโทษก็แรง”

“ปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการกำหนดพื้นที่ป่าไม่แน่นอน เวลาโยกย้ายเจ้าหน้าที่คนใหม่มาจะต้องเจรจากันใหม่กว่าจะเข้าใจกันได้ว่าพื้นที่ทำกินชาวบ้านอยู่ที่ไหนพื้นที่ป่าไม้อยู่ที่ไหนพอยู่กันสงบ ๆ เจ้าหน้าที่ก็ย้ายก็ต้องเริ่มกันใหม่”

“การที่ม้งไม่มีเอกสารสิทธิ์ทำให้ไม่มีความมั่นใจในการใช้พื้นที่ไม่รู้ว่ามีเมื่อไรเจ้าหน้าที่จะมายึดพื้นที่จะไม่มีการทำกิน พวกที่ทำรีสอร์ทก็ไม่รู้ว่าจะต้องถูกรื้อทิ้งแบบที่ภูทับเบิก (เพชรบูรณ์) เมื่อไรอยู่กันด้วยความไม่มั่นใจ”

“สมัยก่อนยังไปยิงกระรอก กระแต เอามากินเป็นอาหารได้ แต่เดี๋ยวนี้อย่าว่าแต่ปืนแก๊ปเลยถือมีดเข้าป่าไปเจอเจ้าหน้าที่ เขายังคิดว่าไปล่าสัตว์ในป่าเลย”

“เสียงปืนแตกที่ห้วยชมพู เมื่อปี 2510 จริง ๆ แล้วก็เกิดจากเจ้าหน้าที่ไปจับม้งที่กำลังถางไร่อยู่นะ หาว่าม้งไปตัดไม้ทำลายป่า จึงเกิดข้อคำถามให้ม้งทั้งดอยยาว ดอยผาหม่นว่าถ้าไม่ให้ม้งถางไร่ปลูกข้าว แล้วจะให้กินอะไร เป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่ทำให้ม้งเข้าป่าต่อสู้กับรัฐ”

“ปัญหาสำคัญคือพวกม้งไม่มี เอกสารสิทธิที่ดินเหมือนกับคนในที่ราบซึ่งที่ก่อนออกมาเป็น ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย มีข้อตกลงกับกองทัพแล้วว่าต้องมีเอกสารที่ทำกินให้เราเป็นหลักประกันว่า พวกเราจะไม่ถูกจับจากการทำไร่อีก ผ่านมา 30 กว่าปี ก็คงไม่มีใครมาทบทวนคำพูดที่ตกลงกันไว้แล้ว ทั้งที่ ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคอีสานได้รับเอกสารสิทธิที่ดินทำกิน และได้รับเงินช่วยเหลือทั้งทหารบ้าน และมวลชน แต่ม้งเรากลับได้ไม่เท่าเทียมกับพวกเขา”

การถูกจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของม้ง เกิดจากม้งไม่ได้รับเอกสารสิทธิการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทำกิน ความไม่เข้าใจถึงวิธีการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน และการจำกัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้

ส่วนที่ 3 การจัดการเครือข่าย

การรวมตัวของม้งเพื่อจัดตั้งเครือข่ายรักษ่าป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า มีวิธีการจัดการเครือข่ายตามกระบวนการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย การก่อตัวของเครือข่าย การจัดระบบเครือข่าย การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย การธำรงรักษาเครือข่าย และปัญหาอุปสรรคการดำเนินการของเครือข่าย

1. การก่อตัวของเครือข่าย

เครือข่ายฯ เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาความขัดแย้งการใช้ประโยชน์ด้านที่ดินทำกินของม้งในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่นกับภาครัฐ เนื่องจากนโยบายการทวงคืนผืนป่าและนโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า

“กลุ่มหมู่บ้านมีความผูกพันกันตั้งแต่การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ช่วงที่ออกจากป่ามาใหม่ ๆ กองทัพภาคที่ 3 ยังส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น การจัดงานปีใหม่ม้ง การแข่งขันกีฬาระหว่างหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น เพราะฉะนั้นมีปัญหาอะไรผู้นำชุมชนก็จะไปประชุมหารือกัน”

“ตามข้อตกลงการเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยที่กำหนดให้รัฐต้องออกเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำกินให้กับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย แต่กลับไม่ได้รับตามข้อตกลง รวมถึงระยะหลังพื้นที่ทำกินก็ถูกประกาศให้เป็นป่าอนุรักษ์ พี่น้องม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยทั้ง 17 จังหวัด ภาคเหนือจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย 17 จังหวัดภาคเหนือโดยแต่งตั้งคณะกรรมการจังหวัด จังหวัดละ 3-5 คน เพื่อเจรจาดำเนินการกับรัฐเกี่ยวกับข้อตกลงที่รัฐยังไม่ดำเนินการไว้ ด้านเอกสารสิทธิที่ดินทำกินและการให้

ความช่วยเหลือค่าประกอบอาชีพซึ่งรัฐให้ความช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคอีสาน ในขณะที่กลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคเหนือซึ่งส่วนใหญ่เป็นม้ง มีผู้ได้รับการช่วยเหลือเพียงกลุ่มทหารหลัก ซึ่งรัฐได้มอบเงินช่วยเหลือให้ รายละ 125,000 บาท ในการนี้ครอบครัวสามีภรรยาทหารหลักจะได้รับการช่วยเหลือเพียงคนเดียว อีกทั้งกลุ่มมวลชนและทหารบ้านยังได้รับการช่วยเหลือใด ๆ ชาติกับข้อตกลงที่รัฐได้ทำไว้ก่อนออกจากป่า”

“เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า มีที่มาจากเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ ที่มีตัวแทนจากจังหวัดเชียงราย 3 คน ร่วมกับหัวหน้าหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น รวมตัวกันเพื่อจัดการปัญหาที่พบในพื้นที่ประเด็นเกี่ยวกับการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า และการใช้นโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ในที่ดินทำกินของประชาชน”

“เครือข่ายฯ เกิดสองช่วงในช่วงแรกเป็นเครือข่ายเกษตรกรดอยยาว ดอยผาหม่น เนื่องจากการทำการเกษตรของชาวบ้านจะทำให้พื้นที่ป่าสงวนเกิดข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงจัดตั้งเครือข่ายรวมพลังกันในการต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ กำหนดเขตพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ทำการกันเขตออกจากกันให้ชัดเจน แต่การรวมตัวของเครือข่ายในช่วงแรกทำไม่ได้ต่อเนื่อง พอไม่มีปัญหาอะไรก็ต่างคนต่างอยู่จนกระทั่งปี พ.ศ. 2551 – 2552 เกิดปัญหาการเตรียมพื้นที่จัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ซึ่งกินพื้นที่ต่อเนื่องกันตลอดดอยยาว ดอยผาหม่น ความรุนแรงในพื้นที่มากขึ้น ผู้นำชุมชนม้งถูกลอบสังหาร มีการเผชิญหน้ากันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้ง 2 ฝ่ายไม่ยอมจะพูดคุยเจรจากัน จึงมีการรื้อฟื้นเครือข่ายเกษตรกร ดอยยาว ดอยผาหม่น เรียกผู้นำชุมชนม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่มาพูดคุยกันเพื่อจัดตั้งเครือข่าย”

“เครือข่ายเกิดขึ้นจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ทั้งที่พระราชบัญญัติป่าชุมชนกำหนดให้ชาวบ้านช่วยเหลือเจ้าหน้าที่รัฐในการดูแลป่าแต่กลับผลักดันประชาชนให้ออกจากป่า ให้พื้นที่ป่าเป็นของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งที่ม้งในพื้นที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ก่อนมี พ.ร.บ. ป่าไม้ทุกฉบับ”

“เจ้าหน้าที่รัฐผู้ดำเนินการจัดทำคำขอจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า อ้างชื่อชาวบ้านในชุมชนยินยอมให้จัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ทั้งที่ไม่เคยมีการประชุมรับฟังความคิดเห็นใด ๆ จากชาวบ้านทำให้ต้องมารวมตัวกันต่อสู้ตามสุภาษิตม้งที่ว่า ‘สู้คนเดียวเหมือนมีขาเดียว’ การรวมตัวกันมีหลายคนหลายความคิด สามารถช่วยกันต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐได้”

“ถ้าไม่ต่อสู้ก็ไม่ได้เพราะบรรพบุรุษของพวกเราเวลาเสียชีวิตก็ถูกฝังอยู่ที่นี้ พ่อแม่เราเสียชีวิตก็ถูกฝังที่นี่ ถึงเวลาเราเสียชีวิตลูกหลานเราเสียชีวิตก็คงต้องฝังที่นี่เช่นเดียวกัน”

การก่อตั้งเครือข่ายเกิดจากการรวมกลุ่มกันของมั่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในการต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐ เกี่ยวกับข้อตกลงที่รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือภายหลังที่ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่รัฐยังให้ความช่วยเหลือไม่ครบตามที่ได้ตกลงกันไว้ภายหลังเกิดประเด็นปัญหาในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น กรณีนโยบายการทวงคืนผืนป่าและนโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ภูชี้ฟ้าที่ส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่ของประชาชน ดอยยาว ดอยผาหม่น กลุ่มผู้นำชุมชนมั่งจึงจัดตั้งเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้าเพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับนโยบายทั้งสองนี้

2. การจัดระบบเครือข่าย

เครือข่ายฯ มีลักษณะเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ การจัดระบบเครือข่ายใช้วิธีการจัดระบบแบบแนวราบ การดำเนินกิจกรรมเครือข่ายโดยกรรมการเครือข่ายซึ่งทั้งหมดเป็นผู้นำชุมชน ช่วยกันดำเนินการตามความถนัดของตนไม่มีการจัดสายการบังคับบัญชาหรือแบ่งระดับชั้นการทำงาน

“เดิมมีการประชุมร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการของผู้นำชุมชนมั่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เพื่อจัดกิจกรรมโดยความสนับสนุนของกองทัพภาคที่ 3 ถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูกหลานของผู้นำเหล่านี้”

“เครือข่ายนี้เกิดขึ้นจากผลของการจัดตั้งเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ การจัด แบ่ง โดยเขตงาน ซึ่งเครือข่ายดอยยาว ดอยผาหม่นอยู่ในเขตงานที่ 8 ซึ่งโดยปกติเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือจะมีการจัดประชุมตามประเด็นปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้อตกลงการชดเชยจากภาครัฐที่ได้ทำสัญญาไว้ก่อนมามอบตัว ซึ่งเครือข่ายฯ ได้ส่งประธานเครือข่ายไปร่วมประชุมในภาพรวมและจัดประชุมกรรมการเครือข่ายในประเด็นที่เกี่ยวข้องจนกระทั่งมีการประชุมเพื่อก่อตั้งเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะในพื้นที่ โดยให้ผู้นำชุมชนมั่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ทุกหมู่บ้านที่ต้องการเข้าร่วมกับเครือข่ายเป็นกรรมการ”

“กำหนดให้ประธานเครือข่าย คือ กรรมการเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ และกรรมการเครือข่ายคือ ผู้ใหญ่บ้านมั่ง ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น รวมไปถึงหมู่บ้านที่แยกตัวจากหมู่บ้านหลัก ได้แก่ บ้านจัดสรรที่กองทัพภาคที่ 3 จัดตั้งขึ้นใหม่บนดอยผาหม่น”

“กรรมการเครือข่าย จะทำกิจกรรมของเครือข่ายตามที่ตนถนัด และมีเวลาว่าง สะดวกที่จะไปทำงานนั้น การทำงานของเครือข่ายจะเป็นไปในลักษณะของการอาสาเกินไปมากกว่า ประธานก็ไม่มีอำนาจที่จะไปสั่งการให้กรรมการทำอะไร ประธานจะทำหน้าที่สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการประชุม และเป็นตัวแทนของเครือข่ายในการติดต่อเจรจากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งกรรมการเครือข่ายก็จะไปช่วยเสริมในการเจรจาด้วย”

“การให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นกรรมการเครือข่าย เพราะผู้ใหญ่บ้านรับรู้ปัญหาของชาวบ้าน และในแต่ละหมู่บ้านมีหลายตระกูลแซ่ ผู้ใหญ่บ้านสามารถประสานตระกูลแซ่มีอำนาจในการตัดสินใจขัดแย้งภายในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นตัวแทนของหมู่บ้านในการออกความคิดเห็นแทนคนในหมู่บ้าน รวมถึงผู้ใหญ่บ้านสามารถระดมมวลชนเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายได้”

“การเข้าร่วมเครือข่ายไม่มีผลตอบแทนอะไร มีแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาประชุมเอง การประชุมก็จะหมุนเวียนกันไปตามหมู่บ้าน จะไปประชุมหมู่บ้านไหนผู้ใหญ่บ้านก็ต้องจัดหาอาหารมาเลี้ยงกรรมการ จึงต้องจัดประชุมวนกันไปในช่วงแรก ๆ ก็มีกรรมการหลายคนออกจากเครือข่าย เพราะไม่เห็นหนทางในความสำเร็จ ก็ไม่ทำอะไรกัน แต่หากมีปัญหาก็คงพร้อมจะช่วย ไม่เพียงแต่ช่วยเหลือมั่ง คนเมืองหรือพี่น้องชนเผ่าอื่นมีปัญหาในพื้นที่ก็จะช่วย เพราะผลกระทบจากปัญหาโดยเฉพาะปัญหาที่ดินทำกินมันจะกระทบถึงกันหมดไม่ว่าจะเป็นม้ง คนเมืองหรือชนเผ่าอื่น”

“การจัดระบบเครือข่ายไม่มีระเบียบ ไม่มีกฎเกณฑ์ การทำงานโดยใช้จิตสาธารณะ การใช้ความเสียสละของผู้ที่เข้ามาทำงาน การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกันเพราะมีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายหลักโดยการทำอะไรให้สามารถอยู่ร่วมกันกับกฎหมายของรัฐได้ โดยที่ชาวบ้านอยู่ได้ เจ้าหน้าที่รัฐก็อยู่ได้ ระบบเครือข่ายก็จัดกันแบบหลวม ๆ คนที่จะเข้าก็เข้า จะออกเมื่อไม่พึงพอใจกับผลประโยชน์ หรือไม่พึงพอใจที่ได้ผลประโยชน์ก็ออก หากมีประเด็นปัญหาที่เกิดผลกระทบกับหมู่บ้านของเขาก็เข้ามาอีกด้วย เพราะว่าพื้นที่เป็นหนึ่งกัน ทำมาหากินอยู่ในพื้นที่เดียวกันไม่เจอกันเวลาประชุมเครือข่ายก็เจอกันเวลาประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน หรือเจอกันเวลามีงานสำคัญของคนในหมู่บ้านของเขาหรือเขามาร่วมงานในหมู่บ้านของเรา การจะเข้าหรือออกจากกรรมการเครือข่ายไม่สำคัญอะไร เพราะรู้ว่าถึงเวลาจริง ๆ พี่น้องกันเดือดร้อนทุกคนก็ต้องมาช่วยเหลือกัน”

เนื่องจากคณะกรรมการเครือข่าย เป็นผู้นำชุมชนม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย การจัดระบบเครือข่ายจึงเป็นการจัดระบบในแนวราบที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน จะแบ่งงานกันทำตามความถนัด การประชุมจัดกิจกรรมก็แยกกันไปจัดในแต่ละพื้นที่ และการหมุนเวียนกันเข้าประชุมตามประเด็นปัญหา การเข้า-ออกเครือข่ายเป็นไปโดยอิสระตามประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง

3. การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารของเครือข่ายฯ เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน คณะกรรมการเครือข่ายอยู่ในพื้นที่ภูเขาสูง และห่างไกล แต่เนื่องจากมีเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ กรรมการเครือข่ายจึงติดต่อสื่อสารกันด้วยโทรศัพท์ และสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) รวมถึงการที่คณะกรรมการเครือข่ายที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบลจะจัดให้มีการประชุมเป็นประจำในทุกลเดือน คณะกรรมการเครือข่ายกลุ่มที่อยู่ในอำเภอและตำบลเดียวกันก็จะพบปะกันอย่างเป็นทางการในทุก ๆ เดือน นอกจากนี้คณะกรรมการเครือข่ายซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมของแต่ละหมู่บ้านยังได้มีโอกาสพบปะสื่อสารกัน หากได้ร่วมงานประเพณี หรือการจัดพิธีกรรมที่เชิญผู้นำชุมชน และผู้นำตระกูลเข้าร่วมพิธี ส่วนการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกเครือข่ายจะเป็นไปในลักษณะของการประกาศข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องที่หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน หากมีวาระที่ต้องการความคิดเห็นจากสมาชิกเครือข่ายแต่ละหมู่บ้านก็จะเรียกประชุมสมาชิก

เครือข่ายที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน สำหรับการสื่อสารเครือข่ายไปสู่เครือข่ายอื่นที่ประสานกัน เช่น เครือข่ายสมาชิกผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ หรือชมรมมั่ง จังหวัดเชียงรายเครือข่ายฯ จะมีคณะกรรมการที่เป็นกรรมการเครือข่ายพันธมิตรเหล่านั้น พร้อมทั้งจะรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์เข้าร่วม สนับสนุน และร้องขอความสนับสนุนจากเครือข่ายพันธมิตร

เครือข่ายฯ ยังมีกลุ่มสื่อมวลชนที่พร้อมเผยแพร่ข่าวสารการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายสู่สาธารณชน เพื่อนำเสนอประเด็นปัญหาทางสังคมของคนชายขอบอันเป็นการเปิดเผยข้อปัญหาสู่สาธารณชน และผู้บริหารระดับสูงของภาครัฐตลอดจนเป็นการหาแนวร่วมจากกลุ่มคนชายขอบในพื้นที่อื่นที่ประสบปัญหาจากการดำเนินนโยบายของรัฐ แล้วเกิดผลกระทบจากประเด็นปัญหาที่ลักษณะเดียวกัน

“เดิมที่ไม่มีโทรศัพท์ กองทัพภาคที่ 3 จัดตั้งหมู่บ้านมั่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยให้เป็นหมู่บ้าน ป้องกันตนเองตามแนวชายแดน (ปชต.) มีการฝึกอาวุธและมอบปืนลูกซอง 5 นัด บ้านละ 1 กระบอก สำหรับป้องกันตัว นอกจากนี้ยังมอบวิทยุสื่อสารหมู่บ้านละ 1 เครื่อง เพื่อให้ติดต่อรับข่าวสารจากหน่วยทหารที่เชียงคำ (จังหวัดพะเยา) กลุ่มมั่งจึงใช้วิทยุสื่อสารติดต่อส่งข่าวนัดหมายกันพอถึงยุคที่มีโทรศัพท์มือถือก็จะใช้โทรศัพท์ติดต่อกัน”

“ถ้ามีเรื่องเร่งด่วนจะโทรศัพท์ติดต่อกันนัดหมายให้มาประชุมร่วมกัน ในหมู่บ้านที่กำหนด แต่ส่วนใหญ่จะใช้ไลน์คุยกัน ทั้งการพิมพ์ข้อความ หรือการใช้วีดีโอคอล สมาชิกเครือข่ายฯ ทุกคนสามารถอ่านและพิมพ์ข้อความด้วยภาษาไทยได้ดี”

“กรรมการเครือข่ายทั้งหมดเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือสมาชิก อบต. ปกติผู้ใหญ่บ้านต้องไปประชุมที่ที่ว่าการอำเภออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ส่วนพวกที่เป็นสมาชิก อบต. ก็จะไปประชุมที่ อบต. เดือนละ 1 ครั้ง เช่นเดียวกัน ถ้ามีข้อมูลอะไรที่เกี่ยวกับงานของเครือข่ายก็จะมาพูดคุยกัน แต่เนื่องจากกรรมการเครือข่ายจะอยู่กันต่างอำเภอ ต่างอบต. จะมาประชุมพร้อมหน้าพร้อมตากันก็ลำบาก แต่จะจัดประชุมเพื่อพูดคุยกันอย่างพร้อมเพรียงกันปีละครั้ง มีอะไรก็จะส่งไลน์ แจ้งข้อมูล แสดงความคิดเห็น หรือประชุมกันทางไลน์มากกว่า ซึ่งจริง ๆ ก็ไม่ได้ห่างไกล ห่างเหินกันเพราะกลุ่มกรรมการเครือข่ายต่างก็เป็นเพราะผู้นำชุมชนเวลาลูกบ้านจัดงานก็จะเชิญผู้นำชุมชน ผู้ที่เคารพนับถือ จากกลุ่มตระกูลแซ่ ญาติพี่น้อง ก็จะพบเจอกันในงานพิธีบ่อยมาก”

“กรรมการเครือข่ายเรายังเป็นกรรมการเครือข่ายอื่น ๆ เช่น เครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ภาคเหนือ ซึ่งมีสมาชิกเป็นมั่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย 17 จังหวัด ชมรมมั่งจังหวัดเชียงรายที่ประสานงานกับชมรมมั่งจังหวัดอื่น ๆ หากมีประเด็นปัญหา มีข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ก็จะนำมาแจ้งกันและ ทุก ๆ คนก็ยังเป็นกรรมการหรือเป็นสมาชิกของสมาคมมั่งตระกูลแซ่ เราเชื่อว่ามั่งเป็นพี่น้องกัน มีปัญหาอะไร แก้ไขไม่ได้ ก็จะมีพี่น้องมาช่วยเหลือกัน”

“การแจ้งข่าวสารให้กับคนในชุมชน ผู้นำชุมชนใช้วิธีการประกาศ ข้อความที่หอกระจายข่าวให้มวลชนในหมู่บ้านรับทราบ หากมีประเด็นสำคัญก็จะเรียกประชุมที่ศาลาประชาคม เพื่อขอความคิดเห็นหรือลงมติกันว่า จะดำเนินการอย่างไร”

“การติดต่อกับหน่วยงานภายนอก ส่วนใหญ่จะแบ่งงานกันไป ทุกคนสามารถติดต่อเจรจากับหน่วยงานได้เพราะเป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิก อบต. ที่มีประสบการณ์ การพูดคุยกับหน่วยงานต่าง ๆ มาแล้ว”

“ถ้ามีเหตุที่ต้องการแสดงพลังก็จะระดมกรรมการเครือข่ายพร้อมใจกันไป”

“สามารถติดต่อสื่อมวลชนทั้งโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์มาทำข่าวในประเด็นที่เกี่ยวข้อง หรือมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ได้”

เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า ติดต่อกันโดยใช้โทรศัพท์และสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เพื่อการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หากมีวาระจำเป็นก็จะเดินทางมาประชุมร่วมกัน ส่วนการสื่อสารกับหน่วยงานรัฐ ก็จะส่งตัวแทนผู้ที่สะดวกหรือมีความเข้าใจในประเด็นไป เนื่องจากทุกคนเป็นผู้นำชุมชน มีประสบการณ์ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้เครือข่ายยังสามารถใช้สื่อมวลชน เผยแพร่กิจกรรมของเครือข่ายสู่สังคมภายนอก เพื่อให้สังคมภายนอกได้รับรู้ และสร้างแนวร่วมกับพื้นที่ที่ประสบปัญหาแบบเดียวกัน

4. การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย

การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย เริ่มต้นจากการก่อตั้งเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ เพื่อประสานงานกับภาครัฐด้านสิทธิและผลประโยชน์ของผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ภายหลังมีการก่อตั้งเครือข่ายเพื่อจัดการประเด็นปัญหาในพื้นที่

“กลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ จำนวน 17 จังหวัดร่วมกันก่อตั้งเป็นเครือข่ายฯ เพื่อเจรจาท่องรองกับรัฐบาล กรณีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2560 เรื่องการอนุมัติงบประมาณรายจ่ายเพื่อช่วยเหลือค่าประกอบอาชีพสำหรับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (พรท.) จำนวน 6,183 คน ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ช่วยเหลือกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคอีสาน โดยมอบที่ดินทำกินครอบครัวละ 5 ไร่ 5 วัว 5 ตัว ในขณะที่ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคเหนือที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ได้รับคำสัญญาจากรัฐเกี่ยวกับการออกเอกสารสิทธิ์พื้นที่ทำกินให้กลับไม่ได้รับเอกสารนั้น ทำให้ไม่มีความมั่นใจเกี่ยวกับหลักประกันในพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ทำกินที่ไม่รู้ว่าภาครัฐจะยึดคืนไปเมื่อใด ส่วนกรณีเงินช่วยเหลือค่าประกอบอาชีพที่ได้รับการจัดสรรรัฐบาลจัดสรรให้เพียงผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย กลุ่มที่เป็นทหารหลักรายละ 125,000 บาท แต่ถ้าทหารหลักเป็นสามีภรรยา ก็จะจัดสรรให้เพียงรายเดียว นอกจากนี้กลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยที่เป็นกลุ่มทหารบ้าน และกลุ่มมวลชนจะไม่ได้รับการช่วยเหลือ ซึ่งผิดกับข้อตกลงที่เคยทำไว้ก่อนออกมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย จึงขับเคลื่อนประเด็นปัญหานี้ภายหลังในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น

ที่เคยเป็นเขตงาน 8 ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีปัญหาในพื้นที่ ตัวแทนผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย จังหวัดเชียงราย จึงมาตั้งเครือข่ายรักษป่า และสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า ดำเนินกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ แต่หากมีอะไรก็จะประสานกับเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือต่อไป”

“เดิมกองทัพภาคที่ 3 เป็นผู้ประสานงานและสนับสนุนการจัดการป่าใหม่ในหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย มีกิจกรรมที่สำคัญคือ การแข่งขันกีฬาทั้งที่เป็นกีฬาเมือง คือ การยิงหน้าไม้ การตีลูกข่าง และกีฬาสากล คือ ฟุตบอล แต่เดี๋ยวนี้งานป่าใหม่ในลักษณะที่มีการจัดงานรวมจะเป็นการรวมกลุ่มของแต่ละอำเภอมากกว่า”

“กิจกรรมการรวมตัวของเครือข่ายตั้งแต่ต้น คือ การเจรจาทันทีกับรัฐบาลเพื่อให้การช่วยเหลือมวลชนผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ซึ่งรัฐได้จ่ายค่าชดเชยให้เฉพาะกลุ่มที่เคยเป็นทหารหลัก แต่ไม่ได้ชดเชยให้กับกลุ่มทหารบ้านและมวลชน อันไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของนโยบายที่กำหนดให้มวลชนทุกคนต้องได้รับการชดเชยอย่างเท่าเทียมกัน จึงมีการตั้งเครือข่ายขึ้นต่อรองกับภาครัฐ และมีการรวมตัวทำหน้าที่พิจารณามวลชนในหมู่บ้านว่าใครที่เป็นผู้ออกมาจากป่า เพราะในแต่ละหมู่บ้านจะมีคนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ หรือมีคนที่ตั้งงานกับคนในหมู่บ้านหลังจากออกมาจากป่า จึงต้องแยกแยะให้เกิดความเป็นธรรมทั้งกับฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายมวลชน จนกระทั่งกลุ่มทหารบ้านและมวลชนได้รับการชดเชยจากรัฐ ทำให้รู้ว่าการรวมพลังกันเจรจากับภาครัฐทำให้มีเส้นทางการต่อสู้ที่เป็นแนวทางเดียวกัน มีทิศทางต่อสู้ที่แน่นอน ดังนั้น การทำงานที่เกี่ยวข้องกับพี่น้องเมือง ก็จะร่วมมือร่วมพลังกัน”

“การก่อตั้งเครือข่ายในพื้นที่และมีการจัดกิจกรรมเครือข่ายอย่างจริงจัง เริ่มจากกองทัพปลดปล่อยประชาชนในการควบคุมดูแลหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย และหมู่บ้านที่จัดตั้งตามแนวชายแดน ประกอบกับการเข้ามาของหน่วยงานของกรมป่าไม้ทำให้ต้องมีการกำหนดพื้นที่ให้ชัดเจนว่าพื้นที่ใดเป็นพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ใดเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งต้องมีการกำหนดพื้นที่ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งบนดอยยาวและดอยผาหม่น เนื่องจากพื้นที่ป่ามีความต่อเนื่องกัน รวมถึงพื้นที่ดินทำกินของชาวบ้านที่คาบเกี่ยวกันไปมาระหว่างหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจึงต้องร่วมกันเจรจาทันทีกับรัฐบาลด้านพื้นที่ทำกินกับการกำหนดเขตของป่าไม้ ป่าสงวนให้ชัดเจน”

“กลุ่มสมาชิกของเครือข่ายปรึกษาหารือกันในการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้านตาม พ.ร.บ. ป่าชุมชน มีการร่วมกันจัดทำแผนการจัดตั้งป่าชุมชนและการจัดทำเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งป่าชุมชน ขณะนี้อยู่ระหว่างพิจารณาของคณะกรรมการป่าชุมชนระดับจังหวัด”

“การเจรจาทันทีกับเจ้าหน้าที่รัฐ เกี่ยวกับการกำหนดเขตทำการเกษตรกับป่าไม้ โดยยึดเอาแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2545 ของกรมป่าไม้ และแผนที่การสำรวจพิศกาดการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้าน มีการกันเขตอย่างชัดเจนจนเจ้าหน้าที่ของรัฐยอมรับพื้นที่ที่เครือข่ายฯ ได้กำหนด”

“การรวมตัวของเครือข่ายเพื่อคัดค้านการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ซึ่งพบว่า แนวเขตอุทยานฯ ทับซ้อนในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน รวมไปถึงรีสอร์ตและกิจกรรมการขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว และภูชี้เดือน ตลอดจนการเก็บของป่า และการเลี้ยงวัวควายในพื้นที่ป่า มีความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ เมื่อผู้นำชุมชนมั่งถูกลอบสังหาร หมู่บ้านมั่งถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารปิดล้อมตรวจค้น ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ไม่ยอมหรือไม่กล้าเข้ามาพูดคุย เจรจากับผู้นำชุมชน จึงดำเนินการสำรวจกำหนดเขต เตรียมจัดตั้งอุทยานฯ แต่เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่มีการเจรจากับผู้นำชุมชนเหมือนกับการจัดการปัญหาในพื้นที่ก่อนหน้านี้”

“เครือข่ายได้จัดกิจกรรมสำคัญ คือ ดำเนินการคัดค้านการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ต่อ นายอำเภอทั้ง 4 อำเภอ (เชียงของ เวียงแก่น ขุนตาล และเทิง) ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย กรมป่าไม้ และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช การเดินขบวนคัดค้าน ส่งผลให้ กอธรมน. จังหวัดเชียงราย(กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน) ทำการประสานงานเพื่อเจรจา พูดคุย นำภาพรวมผลกระทบว่าฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชนจะต้องปฏิบัติอย่างไร และได้ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบแนวเขตพื้นที่ทำการเกษตร ป่าชุมชนและป่าอนุรักษ์”

“คราวที่มีการประกาศ พ.ร.บ. ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มีการหาข้อมูลติดต่อนักวิชาการมาช่วยกำหนดวิธีการจัดทำเอกสารขอจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่ง พ.ร.บ. ป่าชุมชนกับการจัดทำเอกสารการขอจัดตั้งป่าชุมชนยังไม่มีใครที่เ็นทำมาก่อน เพราะเป็นกฎหมายใหม่ ไม่สามารถหาตัวอย่าง วิธีการดำเนินการได้ แต่ก็มาร่วมกันจัดทำจนสามารถยื่นขอจัดตั้งป่าชุมชนได้”

“การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในชุมชนถึงสิทธิชุมชนกับการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ป่าว่าคนในชุมชนสามารถเข้าไปหาของป่าไว้กินไว้ใช้ทำยา เลี้ยงวัวได้แต่ห้ามไปตัดต้นไม้ใหญ่ การกำหนดเขตพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ทำกินพื้นที่ทำการเกษตรให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้มีการถางป่าอีก”

“การกำหนดเขต กันเขตพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่ทำการเกษตรให้ชัดเจนโดยใช้แผนที่การใช้ที่ดินที่กองทัพอากาศที่ 3 จัดแบ่งให้กลุ่มราษฎรอาสาสมัครในหมู่บ้านป้องกันชายแดนใช้เพื่อทำการเกษตร การสำรวจจัดทำแผนที่ โดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียมกำหนดเขตพื้นที่เพื่อทำการเกษตรของราษฎรในหมู่บ้าน นำแผนที่ที่ตรวจพิคัดกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ แบ่งเขตให้ชัดเจนว่าถ้าชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่ป่าก็ให้จับดำเนินคดี สร้างความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ถึงการทำไร่หมุนเวียนของมั่งที่ต้องปล่อยพื้นที่หลังการเก็บเกี่ยวเพื่อให้ฟื้นคืนฟื้นตัว 7-8 ปี แล้วจึงมาถางพื้นที่ทำการเกษตรใหม่ การถางไร่ในพื้นที่เดิมไม่ใช่การถางป่าหรือการทำลายป่าไม้”

“เครือข่ายรวบรวมกลุ่มมวลชนเดินขบวนแสดงการต่อต้านการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า โดยไม่ผ่านการจัดทำประชาคมของประชาชนในพื้นที่ทั้งที่ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ระบุอย่างชัดเจนว่า การจัดตั้งอุทยานแห่งชาติจะต้องผ่านการประชาคมจากชุมชน ท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง หรือได้รับผลกระทบจากการจัดตั้งอุทยาน เครือข่ายได้จัดประชุมให้ความรู้กับราษฎรในทุกหมู่บ้าน เกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการขยายพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มาในเขตหมู่บ้านและ

ป่าชุมชนของหมู่บ้าน เช่น ชาวบ้านสามารถเก็บเห็ด เก็บพืชผักสมุนไพรได้ก็ต่อเมื่อมีประกาศจากอุทยานเท่านั้น ชาวบ้านจะต้องเสียค่าธรรมเนียมสำหรับการนำวัวควายไปเลี้ยงในป่าที่เป็นเขตอุทยาน ตัวละ 10,000 บาท ชาวบ้านกลุ่มที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวจะได้รับผลกระทบจากการเก็บค่าผ่านทางเป็นรายหัวเพื่อเข้าอุทยาน การชำระค่าธรรมเนียมรถบรรทุกนักท่องเที่ยวขึ้นภูชี้ฟ้า ภูชี้ดาว ภูชี้เดือน ถึงคันละ 500,000 บาท ทั้งยังจะต้องมีการรื้อถอนรีสอร์ทที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ เมื่อชาวบ้านรับรู้ข้อมูลเหล่านี้ เครือข่ายได้นัดวันรวมตัวกันเดินขบวนแสดงพลังการคัดค้านพร้อมเชิญสื่อมวลชนทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อออนไลน์ เผยแพร่ข่าวสารพร้อมกันนี้ กรรมการเครือข่ายได้เดินทางไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายเพื่อให้ชะลอการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า เพื่อทบทวนการกำหนดพื้นที่และการจัดทำประชาสังคมกับประชาชนในพื้นที่ตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด สุดท้ายพวกเราพยายามประสานงานกับพี่น้องม้งจังหวัด (ขอสงวนชื่อ) เพื่อเข้าพบท่านรัฐมนตรี (ขอสงวนชื่อ) จึงได้รับการช่วยเหลือและชะลอการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายตั้งกรรมการทบทวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้าขึ้นมาใหม่ โดยเน้นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน”

การดำเนินกิจกรรมเครือข่ายต่อเนื่องมาจากกิจกรรมเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ภาคเหนือ ที่มีกิจกรรมเรียกร้องเอกสารสิทธิที่ดินทำกิน และเงินช่วยเหลือค่าประกอบอาชีพ ซึ่งรัฐพึงจัดให้กับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ภายหลังเกิดประเด็นปัญหาในพื้นที่ ประกอบด้วยการจัดตั้งป่าชุมชน และการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงกับการใช้พื้นที่ของประชาชน จึงมีการจัดตั้งเครือข่ายพร้อมจัดกิจกรรมตามประเด็นปัญหาที่พบในพื้นที่

5. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่าย เป็นการสืบค้นข้อมูลเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนกันระหว่างกรรมการเครือข่าย เพื่อจัดทำกับข้อมูลโดยการวิเคราะห์หาวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย

“การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้รับจากสื่อ การเข้าร่วมประชุมสัมมนาที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคประชาชนและองค์กรภาคประชาชน เมื่อเห็นว่าข้อมูลที่ได้รับมีประโยชน์และมีความจำเป็นสำหรับกรรมการและสมาชิกเครือข่ายก็จะแจ้งให้รับทราบในกลุ่มไลน์ หากจำเป็นต้องให้สมาชิกทราบอย่างเท่าเทียมกัน คณะกรรมการกลุ่มซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนจะประกาศเสียงตามสายของชุมชน”

“การแบ่งปันข้อมูลที่ได้รับ แลกเปลี่ยนข้อมูลให้ความคิดเห็นและหาข้อสรุปที่ดีที่สุดของเครือข่าย และของหมู่บ้านใช้วิธีการคุยกันทางไลน์ สามารถนัดคุยแลกเปลี่ยนกันได้ในช่วงเวลาเย็น-ค่ำ”

“ยุคนี้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ หากได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลก็จะส่งข่าวกันภายในกลุ่มให้ต่างคนต่างคิดวิเคราะห์แล้วจึงนัดคุยกันทางโทรศัพท์หรือประชุมร่วมกันทางโปรแกรมออนไลน์”

“พยายามจะจัดประชุมเสวนาโดยเชิญตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนมาพูดคุยให้ความรู้กับกรรมการเครือข่าย แต่มีข้อจำกัดด้านเงินทุนค่าใช้จ่าย”

“กรรมการเครือข่ายเป็นผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านได้พบเจอกันทุกเดือนในการประชุมที่จัดโดยนายอำเภอทุก ๆ เดือน กลุ่มเครือข่ายฯ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านในท้องที่ถึง 4 อำเภอในจังหวัดเชียงราย และยังร่วมกับผู้นำชุมชนม้งในจังหวัดอื่น ๆ หากมีข้อมูลข่าวสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพี่น้องม้ง พวกเราก็นำข้อมูลพวกนี้มาแลกเปลี่ยนกัน ถ้าเป็นในจังหวัดเดียวกันก็จะช่วยกันพิจารณาว่าทำไมแต่ละอำเภอนายอำเภอชี้แจงข้อมูลประเภทเดียวกัน แต่ให้ข้อมูลแตกต่างกัน รวมไปถึงความแตกต่างของจังหวัดอื่น ๆ ด้วย”

การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกัน ภายในเครือข่ายโดยกรรมการเครือข่ายตั้งกลุ่มสื่อสารข้อมูลทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยนำข้อมูลที่ได้รับทั้งจากเครือข่ายผู้นำชุมชน การประชุม ชี้แจงจากหน่วยงานราชการ และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ร่วมกันวิเคราะห์หาข้อสรุปเพื่อประกาศให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบข้อมูลร่วมกัน”

6. การบำรุงรักษาเครือข่าย

การก่อตัวของเครือข่าย เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นจากสมาชิกของเครือข่ายเป็นม้ง และเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ซึ่งบรรพบุรุษได้รวมกลุ่มกันต่อสู้กับสิ่งที่พิจารณาแล้วเห็นว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ถูกคุกคามจากผู้ที่มิอำนาจเหนือกว่าก็ตาม การต่อสู้หลาย ๆ ครั้งจะมีการเข้า ออกเครือข่ายตามผลประโยชน์ที่ได้รับ หากสมาชิกได้รับการปกป้องผลประโยชน์ของตนเองก็จะออกจากเครือข่ายไป แต่ที่พร้อมที่จะกลับเข้ามาเมื่อคิดว่าผลประโยชน์ของตนเองหรือพี่น้องของตนถูกคุกคาม

“เครือข่ายคงอยู่เช่นนี้ตลอด ด้วยความเป็นพี่น้องม้งกัน การที่มีกรรมการเข้าหรือออกเครือข่ายอยู่ตลอด เป็นเพราะบางประเด็นปัญหาการต่อสู้เป็นปัญหาการต่อสู้ที่กลุ่มมวลชนของเขาได้รับผลกระทบมาก เพราะการเข้าร่วมเครือข่ายของเราหากมีความจำเป็นที่ต้องแสดงพลังมวลชนถ้าหากเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นไม่มีผลต่อชาวบ้านในหมู่บ้านเขา เขาก็ถอนตัวออกจากเครือข่าย แต่ถ้าพบประเด็นปัญหาที่ชาวบ้านเดือดร้อนก็กลับเข้ามาในเครือข่าย กลุ่มกรรมการเครือข่าย ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนม้งสามารถพบเจอแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ทุก ๆ เดือนในการประชุมประจำเดือนของอำเภอ และยังได้พบเจอกันในงานศพ งานแต่งงาน หรืองานอื่น ๆ ที่ลูกบ้านมีญาติพี่น้องในหมู่บ้านอื่นเชิญผู้ใหญ่บ้านมาพบกัน”

“ความสำคัญการคงอยู่หรือการเลิกเครือข่ายไม่สำคัญเท่ากับการเป็นพี่น้องม้งด้วยกัน เวลามีปัญหาจะช่วยเหลือกัน แต่สิ่งที่พิสูจน์ชัดเจนแล้วว่าการรวมตัวเป็นเครือข่ายสามารถต่อสู้ได้อย่างเป็นระบบ สามารถติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก และมีอำนาจในการต่อรองได้ดีกว่าต่อสู้แบบโดดเดี่ยว”

“ควรจะต้องจัดกิจกรรมของเครือข่ายให้ได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ให้ประเด็นปัญหาที่พบค่อย ๆ ถูกลืมไป หรือทุกคนชินและอยู่ร่วมกันกับปัญหานั้นได้”

“ด้วยความที่การรวมตัวของม้งในพื้นที่ต่อสู้กันมาหลายเหตุการณ์ พออยู่ในความสงบก็แยกย้ายกันทำมาหากิน แต่พอเกิดปัญหาอะไรมารวมตัวกันต่อสู้ใหม่ จึงไม่กังวลว่าเครือข่ายนี้จะอยู่ได้นานเท่าไร จะเป็นอย่างไรต่อไป เพราะมั่นใจว่าถ้ามีปัญหาอะไรพวกผู้นำก็ต้องช่วยกันจัดการกับปัญหานั้นได้”

“ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ไม่ได้มีเฉพาะกลุ่มม้ง ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ปัญหายังเกิดกับม้งกลุ่มอื่น กลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน อะฮา หรือแม้กระทั่งคนเมือง ผู้นำชุมชนของกลุ่มต่าง ๆ นี้ ก็พร้อมที่จะเข้าร่วมกับเครือข่ายในการต่อสู้เรื่องที่ดินทำกิน และหากปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ เขาก็คงออกจากเครือข่ายไปแต่การดำรงอยู่ของเครือข่ายก็ไม่น่าจะสิ้นสุดไป เพราะหากมีปัญหาอะไรใหม่ ๆ เข้ามา กรรมการเครือข่ายก็พร้อมรวมตัวกันช่วยกันจัดการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นต่อไป”

“สมาชิกของเครือข่าย ไม่จำเป็นต้องระบุชื่อเหมือนผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ใครที่มีปัญหาก็ก้าวเข้ามาช่วยเหลือ แก้ไขปัญหากันถึงไม่มีเครือข่าย ไม่มีชมรมก็ต้องช่วยกัน เครือข่ายไม่ได้มีระเบียบข้อบังคับอะไร แต่รู้กันว่าถึงปีก็จะมาประชุมกันอย่างเป็นทางการ 1 ครั้งแต่การดำเนินงานกิจกรรมจะเกิดขึ้นตลอดเมื่อมีปัญหา เพราะพวกเราโทรศัพท์คุยกัน ส่งไลน์หากันทุก ๆ วัน”

การดำรงรักษาเครือข่ายเกิดขึ้นโดยความไว้วางใจกันจากอัตลักษณ์ม้งที่จะต้องช่วยเหลือกัน เมื่อพี่น้องได้รับความเดือดร้อน ส่วนกรรมการเครือข่ายมีการสื่อสารกันอยู่เสมอ โดยการใช้โทรศัพท์ การสื่อสารด้วยเครือข่ายทางสังคม (Social media) และการพบปะกันตามงานพิธีหรือมีประเด็นปัญหาใหม่เข้ามาในพื้นที่ก็จะรวมกลุ่มกันจัดการแก้ไขปัญหาต่อไป

ปัญหา อุปสรรคการดำเนินการของเครือข่ายและการจัดการแก้ไขปัญหา

อุปสรรคในการดำเนินการของเครือข่าย ประกอบด้วย อัตราของคณะกรรมการเครือข่าย การดำเนินการของรัฐในการจัดการแก้ไขปัญหา การขาดนักวิชาการ และการขาดแคลนเงินทุนเพื่อดำเนินการ

“การเข้าออกเครือข่ายของคณะกรรมการเครือข่ายตามประเด็นปัญหา หรือความคิดที่แตกต่าง เนื่องจากกรรมการเครือข่ายต่างก็เป็นผู้นำชุมชน มีวิธีคิดในการจัดการปัญหาที่แตกต่างกัน เมื่อเกิดข้อขัดแย้งต่างก็ใช้ความคิดของตนเป็นใหญ่ แต่ก็ไม่ได้ถึงกับตัดขาดจากกัน ไม่มองหน้ากัน เพราะยังต้องพบเจอกันตามงานต่าง ๆ การประชุมกันนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ประจำอำเภอเพียงแต่ไม่ยกเรื่องที่ขัดแย้งกันมาพูด”

“กรรมการต่างคนก็เป็นผู้นำ เป็นผู้ใหญ่บ้าน อบต. ต่างคนจึงมีความคิดกล้าแสดงออก ความคิดขัดแย้งกันบ้าง ก็จะช่วย ๆ กันเอาความคิดที่แตกต่างกันมารวมกันแล้วสรุปออกมา”

“การทำงานในกลุ่มเครือข่ายมีลักษณะเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ไม่มีการวางแผนป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อเกิดปัญหาในพื้นที่มักจะเรียกประชุมปรึกษาหารือ การแก้ไขคือการจัดประชุมสัมมนาให้เกิดความเข้าใจระบบการทำงานแบบเครือข่ายร่วมกันสร้างวิสัยทัศน์ของเครือข่าย”

“แม้ว่าเครือข่ายจะรวมกลุ่มประสานงานและดำเนินงานได้ดี แต่หน่วยงานภาครัฐกลับใช้วิธีการเมินเฉยต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนได้รับ การยื่นเอกสารต่าง ๆ ถูกเก็บไว้ในหน่วยงานระดับอำเภอ และระดับจังหวัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เท่านั้น เครือข่ายฯ แก้ไขปัญหานี้โดยพยายามยกประเด็นปัญหาในพื้นที่ให้เป็นปัญหาระดับชาติ ด้วยการเรียกร้องผ่านสื่อโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ แต่ก็ยังเป็นเพียงการสร้างกระแสได้ชั่วคราว”

“ความล่าช้าของระบบราชการ การรวมอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลาง พวกเราทำเรื่องส่งไปก็จะถูกดึง ถูกเก็บไว้ที่จังหวัด ในบางกรณีเจ้าหน้าที่รัฐอาจไม่ทราบว่าจะทำอะไรต่อไป เช่นการจัดตั้งป่าชุมชน ตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน ตามเรื่องก็ยังไม่ดำเนินการพิจารณาเรื่องคัดค้านการประกาศอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ก็หยุดอยู่ที่จังหวัด คงเพราะไม่อยากให้เจ้านายในส่วนกลางรู้ว่า มีปัญหา”

“เรื่องอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ก็รู้ว่าเขาคงต้องตั้งให้ได้ แต่ขอแค่การให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการกำหนดเขตพื้นที่อุทยานไม่ให้ทับซ้อนกับพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็บอกเพียงว่าใช้เขตวนอุทยานเดิมคือวนอุทยานภูชี้ฟ้า รวมกับวนอุทยานพญาพิภักดิ์ แต่พอขอแผนพื้นที่ก็ไม่ยอมให้ดู ไม่รู้ว่าจะใช้หลักกฎหมายอะไรขอให้เขาเปิดเผยได้”

“เหตุที่พวกเราเดินขบวน ปิดถนนหน้าที่ทำการของวนอุทยาน (ขอสงวนชื่อ) เพื่อต้องการแสดงให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจในกรุงเทพฯ ได้รับรู้ปัญหาของเรา การเดินขบวนให้สื่อมวลชนทำข่าวการเผยแพร่ภาพการเดินขบวน แสดงความเดือดร้อนให้คนที่มีความรู้ได้รับรู้ ติดตาม แก้ไขปัญหาให้กับพวกเรา”

“เครือข่ายช่วยกันทำงานด้านการกำหนดพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านให้ชัดเจน และการทบทวนพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้ายื่นเรื่องผ่านหน่วยงานก็เงียบอยู่ที่หน่วยงานระดับจังหวัดรับเรื่องแล้วก็แจ้งว่าจะดำเนินการให้ คงเห็นว่าพวกเราเป็นมั่งไม่คอยรู้เรื่องอะไร เราทุกคนเป็นผู้ใหญ่บ้าน อบต. บางคนจบการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี เราทำงานติดต่อกับราชการ รู้ระบบการทำงานของราชการพอสมควร ก่อนที่พวกเราจะดำเนินกิจกรรม เราก็ติดต่อขอความคิดเห็นขอข้อมูลทางวิชาการกับอาจารย์มหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัย 2 แห่ง ขอสงวนชื่อ) เกี่ยวกับการดำเนินการตามพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องเป็นรายประเด็น”

“ไม่แน่ใจว่าเรื่องที่ส่งให้หน่วยราชการจะถูกเก็บไว้ โดยไม่ดำเนินการในขณะที่หน่วยงานที่ดำเนินการจัดตั้งอุทยานฯ ภูชี้ฟ้า แอบดำเนินการต่อไปหรือไม่ จึงขอความช่วยเหลือพี่น้องมั่งในพื้นที่จังหวัด (ขอสงวนชื่อ) ติดต่อขอเข้าพบกับท่านรัฐมนตรี (ขอสงวนชื่อ) พร้อมยื่นหนังสือทบทวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ทำให้มีข้อสั่งการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชะลอโครงการไว้ก่อน ซึ่งก็เป็นเพียงการชะลอ แต่ยังไม่เห็นอะไรเป็นรูปธรรม”

“เครือข่ายฯ ไม่มีเงินทุนในการดำเนินงาน กรรมการเครือข่ายของแต่ละหมู่บ้านต้องจ่ายเงินกันเองตามรายกิจกรรม เช่น ถ้าต้องไปติดต่อกองานที่จังหวัด ก็ต้องเติมน้ำมันรถเอง ค่าใช้จ่ายทุกอย่างก็ออกเอง จะจัดกิจกรรมรวบรวมมวลชนก็ต้องเหมารถ เลี้ยงอาหารกับมวลชนหมู่บ้านของตัวเอง เป็นผู้นำชุมชนต้องใจกว้าง เครือข่าย ควรต้องจัดกิจกรรมเพื่อหาเงินทุน เช่น จัดงานหรือกิจกรรมเสวนาทางวิชาการ เกี่ยวกับวิถีชีวิตม้ง เก็บค่าเข้าร่วมนำรายได้มาใช้ขับเคลื่อนเครือข่ายต่อไป”

เครือข่ายฯ มีปัญหาด้านการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับอัตราของกรรมการ ซึ่งทุกคนต่างเป็นผู้นำชุมชน ที่มีลักษณะความเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกัน จึงควรต้องกำหนดวิสัยทัศน์ของเครือข่ายอย่างชัดเจน เพื่อการดำเนินกิจกรรมจะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เครือข่ายฯ ยังพบปัญหาด้านการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่ยึดกฎระเบียบ มีขั้นตอนในการดำเนินงานมาก ทำให้การดำเนินการล่าช้า ผู้มีอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ส่วนกลาง เครือข่ายฯ จึงใช้วิธีการเดินขบวน เรียกร้อง เพื่อใช้ให้ระบบสื่อสารมวลชนกระจายข่าวให้สังคมและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจรับทราบถึงปัญหาในพื้นที่ เครือข่ายฯ ยังขาดความรู้ทางวิชาการ โดยเฉพาะการตีความในกฎหมาย ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตม้ง ทิศทางในการดำเนินกิจกรรม จึงติดต่อนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษาให้กับเครือข่าย และเครือข่ายมีปัญหาด้านเงินทุนสนับสนุน โดยกรรมการเครือข่ายจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมในส่วนที่ตนรับผิดชอบเองทั้งหมด จึงควรจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้มาเป็นทุนสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายฯ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ทูนทางสังคมกับการจัดการเครือข่ายคนชายขอบ : เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบในการจัดการเครือข่าย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ กรรมการเครือข่าย จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การจัดการเครือข่ายโดยใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบในประเด็นของทุนทางสังคม ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรมและทุนทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นคนชายขอบ ประกอบด้วย การกลายเป็นคนชายขอบ การถูกจำกัดการใช้ทรัพยากร และการดำรงอัตลักษณ์ การจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย การก่อตัวของเครือข่าย การจัดระบบเครือข่าย การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการดำรงรักษาเครือข่าย การวิเคราะห์ข้อมูลแบบจำแนกข้อมูล

ความเป็นคนชายขอบกับการสร้างพื้นที่ทางสังคม

ความเป็นคนชายขอบของมัง เกิดขึ้นจากการเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาสูงห่างไกล การรับรู้และการติดต่อกับคนเมืองและชนเผ่าอื่น มังมีอัตลักษณ์สำคัญ ประกอบด้วย การใช้ภาษา การแต่งกายและเครื่องประดับ ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณบรรพบุรุษ การใช้ระบบเครือญาติเพื่อสร้างความสามัคคี การเคารพผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อย ตลอดจนการใช้วิถีชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ นอกจากนี้ มังดอยยาว ดอยผาหม่น ยังมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากมังในพื้นที่อื่น คือ การได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้ได้รับการปลูกฝังถึงความคิด และอุดมการณ์เสียสละเพื่อสังคม

มังถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบ เนื่องจากอคติทางเชื้อชาติ ด้วยการที่มังเป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้ไม่นาน ประวัติศาสตร์ของมังในประเทศไทยมีน้อยกว่าประวัติศาสตร์ของคนไทยส่วนใหญ่ อีกทั้งการตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาสูงที่ห่างไกลอารยธรรมทำให้คนทั่วไปมองมังว่าเป็นกลุ่มคนที่ป่าเถื่อน ไม่สามารถใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารได้อย่างชัดเจน รวมถึงการที่มังเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ แม้ว่าจะกลับมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยแล้วแต่ภาพลักษณ์ของมังเป็นคอมมิวนิสต์ อันเกิดจากความเกรงกลัวต่อคอมมิวนิสต์ของคนทั่วไป ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย

มายาคติเกี่ยวกับม้ง ที่เป็นผู้ทำลายป่าไม้และการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เป็นอคติทางเชื้อชาติอีกประการที่ทำให้ม้งถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบ เกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการดำเนินนโยบายการจัดการป่าไม้ที่รัฐเป็นผู้ให้สัมปทานป่าไม้กับเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เมื่อพื้นที่ป่าไม้ลดลงจนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ จำเลยที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายป่าไม้ กลับเป็นม้งและกลุ่มชนเผ่า อันเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีสิทธิมาปกป้องตนเองจากข้อกล่าวหาทั้งที่วิถีชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ การตัดทำลายป่าไม้จึงเท่ากับการทำลายวิถีชีวิตของตนเอง นอกจากนี้การที่ม้งเคยค้าขายและปลูกพืชเศรษฐกิจหลักคือฝิ่น ม้งจึงมีชื่อเสียงด้านลบเกี่ยวกับยาเสพติด แม้กระทั่งม้งเปลี่ยนการเพาะปลูกมาเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ซึ่งสร้างรายได้ให้ม้งดีกว่าฝิ่นแล้วก็ตาม เมื่อมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้านและด้วยการนับถือระบบเครือญาติทำให้ม้งเดินทางติดต่อญาติพี่น้องในประเทศเพื่อนบ้าน รู้ช่องทางการเข้าออกได้ดีประกอบกับความคิดทางวัตถุนิยมทำให้ม้งบางกลุ่มต้องการแสวงหาทรัพย์สินโดยง่ายจึงเข้าสู่วงจรของการค้ายาเสพติด

อคติทางเชื้อชาติ การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ การตัดทำลายป่าไม้ และการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นตัวการผลักดันให้ม้งกลายเป็นคนชายขอบในขณะที่ม้งพยายามต่อสู้เพื่อรักษาอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และการยอมรับความมีตัวตนของม้งในพื้นที่ทางสังคม

ม้งดอยยาว ดอยผาหม่น มีประวัติศาสตร์การต่อสู้อันเนื่องมาจากม้งได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ จึงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับอำนาจรัฐในปี พ.ศ. 2510 จนกระทั่งรัฐบาลประกาศนโยบาย 66/2523 และ 65/2525 ทำให้ม้งกลับออกมาร่วมกับรัฐในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือการรับรองความปลอดภัยและให้สัญชาติไทย การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ การจัดการด้านการศึกษาและสาธารณสุข และการรับรองสิทธิที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย

ม้งดอยยาว ดอยผาหม่น เลือกตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่บรรพบุรุษได้ตั้งถิ่นฐานก่อนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือตามเงื่อนไขทุกประการ ยกเว้นการออกเอกสารสิทธิ์ของที่ดิน เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับการออกเอกสารสิทธิ์บนพื้นที่ป่าไม้และภูเขาสูง จนกระทั่งมีการจัดตั้งวนอุทยานภูชี้ฟ้าและวนอุทยานพญาพิภักดิ์ เริ่มมีความขัดแย้งระหว่างม้งกับเจ้าหน้าที่ด้านการใช้ประโยชน์จากไร่หมุนเวียน ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐมองว่าการถากถางพื้นที่ไร่เดิมที่ถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างเป็นการตัดทำลายป่าไม้ รวมถึงการเข้าหาประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้เพื่อการยังชีพ เป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ความขัดแย้งเริ่มมีมากขึ้นเมื่อรัฐประกาศนโยบาย “ทวงคืนผืนป่า” ตามคำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 และคำสั่ง คสช.ที่ 65/2557 รวมทั้งนโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า

ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ และความวิตกกังวลด้านพื้นที่ทำกิน พื้นที่ที่อยู่อาศัยตลอดถึงวิธีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าไม้ ทำให้มั่งคอดยาว ดอยผาหม่น รวมตัวกันก่อตั้งเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้าโดยมีวัตถุประสงค์ในการรวมตัวเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับมั่ง ซึ่งถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบ ได้มีอำนาจในการเจรจาต่อรองถึงสิทธิชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่อย่างยั่งยืน

ทุนทางสังคมกับการจัดการเครือข่าย

ทุนทางสังคมของมั่งคอดยาว ดอยผาหม่น ประกอบด้วย การใช้ภาษาม้ง ความเชื่อ วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนอุดมการณ์ความเสมอภาคทางสังคม ด้วยยอคติทางเชื้อชาติ มั่งถูกมองว่าเป็นผู้ไร้วัฒนธรรม มั่งเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นผู้ทำลายป่าไม้ และเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทำให้มั่งกลายเป็นคนชายขอบในสังคมไทย การบังคับใช้กฎหมายของรัฐโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบของประชาชน ทำให้มั่งซึ่งมีลักษณะนิสัยรักความสงบ รักความเป็นอิสระ และความยุติธรรม จึงรวมตัวกันต่อสู้ แสดงพลังสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรอง

มั่งคอดยาว ดอยผาหม่น ร่วมกันสร้างเครือข่าย มีการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย สร้างพื้นที่ทางสังคม ด้วยการสร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ จากข้อตกลงกับรัฐเมื่อเข้ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย กรณีการมอบสิทธิการใช้พื้นที่ทำกินและพื้นที่การตั้งถิ่นฐาน การให้ความหมายของการทำไร่หมุนเวียนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อให้ได้ถึงสิทธิการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ รวมถึงอำนาจในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชน การนำเอากระแสโลกาภิวัตน์ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศมาปรับใช้ด้วยการนำเสนอ ความคิด อุดมการณ์ผ่านช่องทางสื่อสารมวลชน และสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึง การสร้างแบบแผนชีวิตเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ทุนทางสังคมสำคัญของมั่งที่ใช้ในการจัดการเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า สามารถอธิบายได้ตามวงจรชีวิตของเครือข่าย ดังนี้

การก่อตัวของเครือข่าย เกิดขึ้นจากระบบการจัดการความสัมพันธ์ทางเครือญาติของมั่งที่จัดความสัมพันธ์ภายในตระกูลแซ่ และความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องต่างตระกูลแซ่ เกิดเป็นสายใยที่เชื่อมต่อกันได้อย่างยืดเหนียว มั่งกลุ่มนี้ยังมีประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นมาแบบเดียวกัน คือ ได้ร่วมต่อสู้แข่งขันกับอำนาจรัฐ ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้รับการปลูกฝังความมีวินัย และอุดมการณ์เสียสละเพื่อมวลชน

การจัดการระบบเครือข่าย ด้วยการที่ได้รับการปลูกฝังถึงอุดมการณ์ความเสมอภาคเครือข่ายฯ จึงจัดระบบตามแนวราบ เน้นถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่มีการกำหนดสายการบังคับบัญชาหรือหน้าที่ประจำ การดำเนินกิจกรรม เป็นไปในลักษณะของการอาสาสมัคร ดำเนินการตามความถนัดและความสะดวก

การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ประกอบกับความห่างไกลและทุรกันดารของพื้นที่ กรรมการเครือข่ายเลือกใช้วิธีการติดต่อสื่อสารกัน ทางโทรศัพท์ และสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในขณะเดียวกันก็ไม่ละทิ้งการติดต่อสื่อสารด้วยการพบปะกัน เกิดเป็นสัมผัสแห่งมนุษย์ (Human Touch) อันเป็นการสร้างความสนิทสนม ความจริงใจ และความเชื่อใจกัน ซึ่งกรรมการเครือข่ายทั้งหมดเป็นผู้นำทางการของชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหรือสมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีการพบปะกันในการประชุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นประจำทุกเดือน ทูตทางสังคมที่มีจะเป็นการพบปะกันในงานพิธีของมั้งที่จะเชิญผู้นำชุมชนเข้าร่วม สำหรับการติดต่อสื่อสารกับภายนอกเครือข่าย เครือข่ายฯ ใช้วิธีการรวมพลังเดินขบวนเพื่อสร้างข่าวให้สื่อมวลชนนำข่าวเผยแพร่ต่อสาธารณชน ผลการดำเนินงานทำให้กิจกรรมของเครือข่ายฯ ได้รับการเผยแพร่ในสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสังคมออนไลน์

การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่ายเป็นกิจกรรมการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพื่อให้ภาครัฐและภาคประชาชนให้ความสนใจถึงปัญหาที่เกิดจากการกำหนดนโยบายที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน วิธีการดำเนินกิจกรรมใช้สันติวิธีเชิงรุกเป็นการเคลื่อนไหว แสดงการต่อต้านขัดขืนอย่างสงบด้วยการระดมมวลชนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับ แสดงอัตลักษณ์มั้งเพิ่มกระแสความไม่เห็นด้วยของคนชายขอบต่อนโยบายของรัฐ และเผยแพร่ข่าวสารการเคลื่อนไหว

การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กรรมการเครือข่ายสืบค้นหาข้อมูลจากการร่วมประชุม การสัมมนาทางวิชาการ รวมถึงการสืบค้นแบบออนไลน์ ส่งต่อข้อมูลภายในกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ ถอดบทเรียน พร้อมถ่ายทอดข้อมูลที่สำคัญแก่สมาชิกเครือข่าย

การธำรงรักษาเครือข่าย แม้ว่าการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายจะไม่ใช่ไปแบบต่อเนื่อง กิจกรรมที่ได้ดำเนินการก็ยังคงอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาจากหน่วยงานภาครัฐ กรรมการเครือข่ายยังคงติดต่อประสานงานกัน โดยใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างสม่ำเสมอ กรรมการเครือข่ายเชื่อมั่นว่าเครือข่ายสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยอัตลักษณ์ของมั้งที่รักษาความเป็นอิสระ พร้อมรวมตัวกันต่อสู้โดยจะไม่ปล่อยให้พี่น้องแก้ไข้ปัญหาโดยลำพัง

ปัญหาของเครือข่าย ประกอบด้วย การขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำเนินกิจกรรม แต่ด้วยความเป็นผู้นำชุมชน มีศักยภาพในการเสียสละทรัพย์สินเพื่อดำเนินกิจกรรมเครือข่าย เครือข่ายยังพบปัญหาเกี่ยวกับความรู้ด้านวิชาการโดยเฉพาะการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบข้อบังคับของภาครัฐ จึงส่งตัวแทนติดต่อนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่ปรึกษา และเครือข่ายยังพบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามระบบราชการ การไม่นำเสนอข้อเรียกร้องไปสู่ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

อภิปรายผลการศึกษา

การอภิปรายผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการเครือข่ายโดยใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบ : เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า ประกอบด้วย การอภิปรายถึงทุนทางสังคมของม้ง ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ โดยอัตลักษณ์ของม้ง ได้แก่ เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณบรรพบุรุษ การรักความเป็นอิสระ ทุนองค์กรได้แก่ การมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ในการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและการทำข้อตกลงกับรัฐ เมื่อเข้ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ทุนปัญญาวัฒนธรรมม้ง ได้แก่ การนับถือตระกูลแซ่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้

ความเป็นคนชายขอบของม้ง ประกอบด้วย อคติทางเชื้อชาติ การตัดทำลายป่าไม้ การเกี่ยวข้องกับยาเสพติด การถูกจำกัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ม้งต้องต่อสู้เพื่อธำรงอัตลักษณ์ของตนไว้

การจัดการเครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้าจะอภิปรายถึงการก่อตัวของเครือข่าย การจัดระบบเครือข่าย การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย การจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการธำรงรักษาเครือข่าย

ทุนทางสังคม

ม้งนำวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ สร้างความมีตัวตนในพื้นที่ทางสังคม ตลอดจนการต่อสู้ดิ้นรนภายใต้ภาวะความไม่เท่าเทียม ความกดดัน จากคนเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายซึ่งกำหนดให้ม้งดำเนินชีวิตแตกต่างจากวิถีชีวิตที่เคยปฏิบัติมา ประกอบกับมายาคติที่คนทั่วไปมีมุมมองกับม้งว่าเป็นผู้ทำลายไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงของชาติ ตลอดจนการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดที่ทำลายพลังแรงงานของประชาชนในชาติ ม้งจึงใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่จัดการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น ทุนทางสังคมเหล่านี้ประกอบด้วย ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ตลอดจนการปรับตัว การต่อสู้เพื่อการคงอยู่ของม้งภายใต้สภาวะการณ์ตามสภาพแวดล้อมที่ต้องเผชิญ การรวมตัวกันเพื่อสร้างพลังในการต่อรองในรูปแบบของเครือข่าย โดยนำวิถีชีวิตที่มีมาประยุกต์เข้ากับการจัดการเครือข่าย

ทุนมนุษย์

อัตลักษณ์ของม้ง

ม้งมีทุนมนุษย์ที่สำคัญ คือ การดำรงอัตลักษณ์ของชนเผ่า มีการสืบทอดรูปแบบการใช้เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย ที่มีลักษณะเฉพาะแสดงความเป็นม้ง แม้ว่าปัจจุบันม้งจะแต่งกายและใช้เครื่องประดับเช่นเดียวกับคนทั่วไป แต่ก็ยังรักษาประเพณีการแต่งกายในเทศกาลสำคัญ รวมถึงการแต่งกายด้วยชุดม้งในกิจกรรมการรวมกลุ่ม การแสดงพลังเพื่อสร้างการยอมรับในพื้นที่ทางสังคม ม้งมี

ความเชื่อสำคัญคือการนับถือผีและวิญญาณบรรพบุรุษ ส่งผลให้ม้งต้องประพฤติตัวตามจารีตที่ถูกกำหนด โดยมีผีและวิญญาณบรรพบุรุษ การล่วงละเมิดทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจจะส่งผลให้ผู้ล่วงละเมิดเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุ และอัตลักษณ์สำคัญประการสุดท้ายคือม้งเป็นกลุ่มชนที่รักความอิสระพร้อมจะตั้งดีดิ่งและต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบ และความไม่เป็นธรรม ซึ่งสามารถอธิบายใน แต่ละประเด็นได้ ดังนี้

เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย

ม้งมีเสื้อผ้าและเครื่องประดับที่เป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่า แม้ว่าในยุคปัจจุบันม้งจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าตามสมัยนิยม แต่เมื่อถึงเทศกาลวันปีใหม่ ม้งก็จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าเครื่องประดับแสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นม้ง โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวที่ต้องร่วมประเพณีโยนลูกฟ้าหาคู่ในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง ม้งทุกคนยังต้องมีชุดสำคัญเก็บไว้เพื่อใส่ในพิธีศพของตนเอง เพื่อเดินทางไปสู่โลกแห่งวิญญาณ นอกจากนี้ ม้งจะแต่งกายด้วยชุดม้งเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของม้งในการร่วม กลุ่มทำกิจกรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น รวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อยื่นข้อร้องเรียนต่อหน่วยงานรัฐอันเป็นการแสดงพลังความเป็นกลุ่มก้อน และเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อให้หน่วยงานรัฐยอมรับการมีตัวตนของม้งในพื้นที่สาธารณะ ดังที่เลหล้า ตรีเอกานุกูล (2552 : 23) กล่าวถึงการใช้พื้นที่ทางสังคมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมของชนเผ่า โดยพื้นที่ทางสังคมเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ ที่เป็นการเปิดช่องทางหรือโอกาสให้กลุ่มบุคคล ชนกลุ่มน้อย ผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่คนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้จัก ไม่ยอมรับแม้จะอยู่ในพื้นที่สังคมเดียวกัน ได้มีโอกาสแสดงตัวตนให้ปรากฏต่อสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็กลุ่มที่ในอดีตต้องอยู่อย่างหลบๆ ซ่อนๆ กลุ่มศาสนา แม้แต่ชนเผ่าซึ่งไม่เปิดโอกาส เปิดเผยตัวตนให้สังคมได้รู้จักยอมรับหรือจนกลายเป็นถูกกีดกันให้ออกไปเป็นบุคคลเฉพาะกลุ่มแยกออกจากสังคมที่คนส่วนใหญ่ใช้มาตรฐานของตนเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ม้งจึงใช้เสื้อผ้าและเครื่องประดับแสดงอัตลักษณ์ของม้ง เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม เช่นเดียวกับงานวิจัยของ มาโนช ชุ่มเมืองปัก (2560 : 106) ที่พบว่า การแสดงความเป็นตัวตนของชาวปกากะญอที่แสดงให้เห็นถึงวิถีการเมืองเชิงวัฒนธรรมว่า ชาวปกากะญอ ผลิตสื่อทางเลือกโดยจัดทำภาพยนตร์ในลักษณะของวีดิทัศน์และสื่อออนไลน์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อสู้และต่อรองกับอำนาจรัฐและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และชุมชนของพวกเขาโดยการผลิตสื่อของชาวปกากะญอ สามารถกล่าวได้ว่า เป็น “การเมืองเชิงวัฒนธรรม (cultural politics) ซึ่งหมายถึง การต่อสู้เชิงอำนาจของคนเล็กน้อยในสังคม โดยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และการสื่อสารผ่านทางวัฒนธรรม โดยการต่อสู้ดังกล่าวสามารถใช้เพื่อผลประโยชน์ต่าง ๆ อาทิ สิทธิการใช้ทรัพยากร ความเป็นตัวตน และพื้นที่ทางสังคมในแง่นี้ การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสื่อ ปกากะญอจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งยังมีความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมกันของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยปัจจัยทางชาติพันธุ์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดสภาพการณ์ดังกล่าว

การใช้เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย จึงเป็นการสร้างการยอมรับตัวตนของชนกลุ่มที่ต้องการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้มองเห็นว่าภายใต้ความหลากหลายของเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ยังมีตัวตนของชนกลุ่มนี้อยู่

ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณบรรพบุรุษ

มั้งมีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณบรรพบุรุษ โดยพื้นที่ของผีและวิญญาณจะถูกแบ่งแยกกัน ผีของมั้งเป็นผู้ปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ภูเขา ป่าไม้ ลำห้วย ส่วนวิญญาณบรรพบุรุษจะปกป้องรักษาสิ่งที่อยู่ในบ้านเรือนซึ่งทั้งผีและวิญญาณจะต้องให้ความเคารพ จัดพิธีกรรมเช่นสรวงตามชนิดของผีและวิญญาณ การละเมิดไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ จะถูกลงโทษให้ผู้ละเมิดได้รับความเสียหาย เจ็บป่วย ประสบอุบัติเหตุ หรือเสียชีวิต เช่น การออกไปทำไร่ในวันที่ห้ามออกนอกบ้าน จะทำให้มีศัตรูพิษมาทำลายผลผลิต ผู้ออกนอกบ้านอาจจะได้รับบาดเจ็บจากอุปกรณ์ทำไร่หรือการละเลยการบูชาหิ้งผีบรรพบุรุษในบ้านจะทำให้เจ้าบ้านเจ็บป่วย ดังนั้น กรณีที่มั้งได้รับความเสียหายบาดเจ็บ หรือเจ็บป่วยจะต้องประกอบพิธีกรรม เช่นสรวงผี หรือวิญญาณที่ละเมิด เพื่อให้ผู้ละเมิดบรรเทาอาการเจ็บป่วยที่ถูกดลบันดาลจากสิ่งที่ละเมิดนั้น แม้ว่าจะมีความเจริญทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยวิทยาการทางการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่มั้งก็ยังสามารถผสมผสานความเชื่อกับวิทยาการทางการแพทย์ได้อย่างลงตัว ดังที่ ปัทมาพร เอี่ยมสังวาลย์ (2554 : 54-55) ได้ศึกษาถึงความเชื่อเรื่องผีกับการรักษาความเจ็บป่วยของชาวมั้ง บ้านเข็กน้อยจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ชาวมั้งชุมชนเข็กน้อย มีความเชื่อเรื่องผีอย่างแน่นแฟ้น จนกระทั่งชาวมั้งมีความเชื่อเรื่องผีว่าผีสามารถทำให้ชาวมั้งเป็นสุขก็ได้ หรือจะทำให้เป็นทุกข์จนกระทั่งเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้ ฉะนั้นจึงมีการเซ่นไหว้ผีให้หายจากอาการเจ็บป่วย ต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลชุมชนเข็กน้อย ประกอบกับการรณรงค์ด้านสาธารณสุขเข้าสู่ชุมชน ชาวมั้งจึงเริ่มปรับเปลี่ยนแนวทาง การรักษาความเจ็บป่วยจากเดิมที่เคยรักษาด้วยหมอผี (อัวเน้ง) อย่างเดียว ก็มีแนวทางการรักษาความเจ็บป่วยแบบผสมผสานคือรักษาทั้งสองอย่าง การรักษาด้วยแพทย์แผนใหม่จึงกลายเป็นทางเลือกใหม่ ต่อการรักษาความเจ็บป่วยของชาวมั้ง แต่ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ยังคงดำรงอัตลักษณ์และเป็นวัฒนธรรมอันโดดเด่น และยังคงปรากฏชัดเจนในปัจจุบัน ความเชื่อช่วยให้ชาวมั้งสามารถต่อสู้และดำรงชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมที่เป็นโลกาภิวัตน์ได้ ความเชื่อจึงเปรียบ เสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เสริมสร้างความเชื่อมั่น ขวัญและกำลังใจเพื่อการดำรงอยู่ โครงสร้างทางสังคมที่มีความเชื่อเรื่องผียังสามารถกำหนดให้ชาวมั้งอยู่ในข้อกำหนด กฎเกณฑ์ การดำรงชีวิต อยู่ร่วมกันในคนหมู่มาก ทำให้ชาวมั้งไม่กล้าทำผิดความเชื่อที่ยึดเหนี่ยวจิตใจกันอยู่

ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณเป็นสิ่งที่ควบคุมมนุษย์ให้ระมัดระวังตัว เคารพธรรมชาติและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม รวมถึงการเคารพยำเกรงต่อบรรพบุรุษของตน เกิดเป็นจารีตของชุมชนให้คนในชุมชนมีวิถีปฏิบัติร่วมกันทุกชาติทุกชนเผ่า ดังที่ เบญจมาศ สุริยาวงศ์ และวรวรรณ ศรียาภย์ (2562 : 113) ที่ทำการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอาข่าในจังหวัดเชียงราย พบว่า ความเชื่อเรื่องภูตผีเทวดาเป็นความเชื่อที่อยู่คู่กับชนอาข่ามานาน หรือแม้แต่กระทั่งชนชาติอื่นก็จะมี ความเชื่อเรื่องผี แต่ก็อาจมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น คนไทยในภาคเหนือมีความเชื่อเรื่อง

ผีกะ ผีม้าบอง คนไทยในภาคอีสาน มีความเชื่อเรื่องปอบผีฟ้า ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าเป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ ภูตผี ปีศาจ ไสยศาสตร์ สิ้นเร็นลับ และเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้สามารถทำร้ายมนุษย์ให้ได้รับความเจ็บป่วยได้ เป็นกุศโลบายอันชาญฉลาดของชาวอาข่า ในการให้เกิดการระมัดระวังตัวในการเข้าป่า การใช้ชีวิต การเคารพธรรมชาติ หรือการใช้ทรัพยากรให้เหมาะสม

ภายใต้ความเชื่อผีและวิญญาณบรรพบุรุษ มังยังมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อนี้ซึ่งผลจากพิธีกรรมตามความเชื่อเป็นตัวยึดโยงความเป็นชุมชนและการประสานเครือข่ายมั่งเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีระพงษ์ วงษ์นา (2560 : 111) ที่พบว่า พลวัตการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานทุนทางสังคมในชุมชนคลองทะเล จังหวัดพังงา พบว่า การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาเดียวกัน ทำให้ประเพณีและพิธีกรรมทั้งในเรื่องส่วนตัวและเรื่องส่วนรวมต่างก็อยู่ภายใต้ระบบความคิดที่สอดคล้องกัน ชาวบ้านในชุมชนมีการกระทำต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocity) เสมือนเป็นบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ประการหนึ่ง ผ่านการจัดงานกิจกรรมเหล่านี้ ดังนั้นพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน จึงถูกผลิตซ้ำ เพื่อหวังผลในทางที่ติงามกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดเป็นหลักการเบื้องต้นของบรรทัดฐานที่คนในชุมชนมีความคาดหวังต่อกันและมีมาตรการลงโทษที่ไม่เป็นทางการ หากคนใดไม่ให้ความร่วมมือบรรทัดฐานเหล่านี้เป็นเครื่องมือยึดโยงการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนของคนในชุมชนผ่านความสัมพันธ์ที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน อันเป็นการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งมีพลังที่มาจากทุนในสังคม ช่วยทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนดำเนินการไปได้ด้วยประสิทธิภาพของทุนทางสังคม

ดังจะเห็นได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับผีและวิญญาณของบรรพบุรุษของมังจะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและการกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมที่จะควบคุมพฤติกรรมของมังภายในชุมชน ตลอดจนถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ แม้ว่าในปัจจุบันความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีมากขึ้น แต่ก็ไม่อาจทำลายความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีและวิญญาณบรรพบุรุษของมังทั้งยังนำความเชื่อไปผสมกลมกลืนกับการจัดการสังคมและการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนและพื้นที่การใช้ประโยชน์รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ทำกิน ป่าไม้ ลำธาร และสภาพธรรมชาติอื่น ๆ ดังที่ ฮันวา ใจเที่ยง (2560 : 43-44) กล่าวถึงการบูรณาการศาสตร์ทางนิเวศวิทยากับภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมว่า แม้หลักการทางวิทยาศาสตร์จะเป็นจุดแข็งโดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ดั้งเดิม (Mechanistic World View) ที่เน้นการพิสูจน์วัดได้อาจทำให้เข้าใจได้ว่าความจริงแห่งธรรมชาติมีและเพียงพอเรื่องของสารวัตถุทำให้การมองภาพหรือระบบนิเวศขาดความซับซ้อนและขาดมิติทางจิตวิญญาณ รวมถึงขาดระบบคุณค่า และความรู้สึกรู้สึกอ่อนโยนและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ การขาดมิติใดมิติหนึ่งโดยเฉพาะขาดเรื่องคุณค่า ขาดการให้ความหมายและความสำคัญจากท้องถิ่น มักนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมหรือการดูแลธรรมชาติไม่ยั่งยืน เช่น การมองแม่น้ำและแผ่นดินเป็นเพียงสสารขณะที่ภูมิปัญญาตะวันออกมีมิติแห่งความเป็นแม่พระคงคา และแม่พระธรณีหรือการมองต้นไม้มี

ประโยชน์แค่นี้เชิงวิทยาศาสตร์หรือการค้า ตามขนาด ความสูง และปริมาตรมองสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงทรัพยากรทำให้ขาดการเคารพและให้คุณค่าของต้นไม้ในมิติอื่น นำไปสู่การทำลายได้ง่าย ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่าง ๆ ควรบูรณาการทั้งส่วนแข็งของนิเวศเชิงวิทยาศาสตร์ ที่เน้นศึกษาความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งทางธรรมชาติ ซึ่งสามารถวัดและตรวจสอบได้แม่นยำ และภูมิปัญญาตะวันออกที่หมายรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ชนพื้นเมืองที่ให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าของธรรมชาติทางจิตวิญญาณ เน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติอย่างสมดุลตั้งแต่ระดับวิถีชีวิตในการศึกษาธรรมชาติ การให้ความหมายความสำคัญของธรรมชาติ และสรรพสิ่งทั้งมิตินิเวศวิทยาเชิงวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาตะวันออก อันจะนำไปสู่การเข้าใจความจริงแท้ของระบบธรรมชาติ และการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี

สิ่งที่เกิดขึ้นจากความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณบรรพบุรุษคือ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ อันจะสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงความเคารพในสิ่งที่มองไม่เห็น การแสดงออกถึงวิธีการแสดงความประพฤติปฏิบัติ ดังที่ อาหมัดอัลซารีย์ มูเก็ม (2559 : 132) กล่าวถึง พิธีกรรม ความเชื่อที่มีต่อวิถีของคนกลุ่มชาติพันธุ์ เขมรบน จังหวัดสุรินทร์ ว่า การประกอบพิธีกรรมความเชื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อของการเคารพนับถือภูตผี ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าสิ่งใดดีและสิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรไม่ควรนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ และตั้งอยู่ในหนทางที่ดีงาม ไม่ทำการสิ่งใดด้วยความประมาท มีสติ รู้คิดในทุกขณะของการใช้ชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งเป็นประการสำคัญและเป็นพื้นฐานของการใช้ชีวิตอย่างสงบสุข ราบรื่น โดยที่อาจจะไม่ต้องพึ่งพากฎระเบียบ ข้อบังคับและเป็นขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีที่ดีงามให้ลูกหลานตลอดจนคนในชุมชนได้ถือปฏิบัติตามสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบในชุมชนมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และยุภากร ยุภาศ (2559 : 81-82) ที่ได้ศึกษากระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน พบว่า ในบริบทวัฒนธรรมอีสาน มีการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผี เพื่อเป็นเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในการควบคุมบรรทัดฐานทางสังคม หรือเป็นการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งชุมชนอีสานจะมีการเลือกว่าความเชื่อในรูปแบบใดจะมีประโยชน์ต่อชุมชน และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน นั่นคือการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน นั่นจะเป็นข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ที่ชุมชนตั้งขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามกรอบของประเพณี หากมีใครฝ่าฝืนก็จะได้รับการตำหนิจากสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่าจะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ความเชื่อเรื่องผีถูกทำให้คงอยู่บนพื้นที่ทางศีลธรรมผ่านรูปแบบของประเพณี และคุณค่าของสังคมที่มีความสำคัญกับการจัดระเบียบทางสังคม

ความเชื่อเรื่องผี เป็นวิธีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบ ภายใต้ความเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ พร้อมถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อนับเป็นการสั่งสมทุนทางสังคมให้กับสมาชิกในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชัย จ้าวเจริญ (2547 : 216) ที่ได้ศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การปรับตัวต่อ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของม้งบ้านป่าเกี๊ยะ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน จึงน่าจะเป็นแนวทางที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนมากกว่า กล่าวคือ ชาวม้งบ้านป่าเกี๊ยะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติมายาวนาน ฉะนั้นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมักเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อที่สมาชิกในชุมชนเชื่อว่า ป่าทำให้หมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข ฉะนั้นในทุก ๆ ปี ชุมชนจะจัดให้มี “พิธีกรรม ดงเซ่ง” ซึ่งเป็นการบูชาต้นไม้ใหญ่ในชุมชนที่มีต้นตรงสูงใหญ่ไม่มีตำหนิ เพราะเชื่อว่าเจ้าผู้ครอบครองชุมชนสิงสถิตอยู่ ณ ต้นไม้ต้นนั้น การจัดพิธีกรรมดงเซ่งย่อมจะหมายถึง ชุมชนมีความเชื่อว่า ต้นไม้ใหญ่คือแหล่งกำเนิดสรรพชีวิตในชุมชน การจัดพิธีกรรมเพื่อบอกกล่าวขอบคุณบรรพบุรุษ

ดังนั้น การถ่ายทอดการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อม้ง จะส่งผลต่อความผูกพันกันภายในสังคมชนเผ่า และการสร้างสมดุลกับธรรมชาติ รวมทั้งเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ม้งให้ดำรงอยู่ดังที่ นิตินันท์ พันทวี (2544 : 292-293) ที่ศึกษาถึงพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรม พบว่า ความมีสำนึกร่วมกันในประวัติศาสตร์ของชุมชน เชื่อมมั่นในคุณค่าพิธีกรรมแบบดั้งเดิมและการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ อีกทั้งมีการขัดเกลาสังคมตามคตินิยมชุมชนด้วยความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความรู้สึกผูกพันกับชุมชนขึ้นอยู่กับสถานภาพความเป็นอยู่ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาของการอยู่อาศัย สถานภาพทางเศรษฐกิจและความเชื่อมโยงทางสังคม ซึ่งความเชื่อมโยงทางสังคมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความผูกพันต่อชุมชน ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์กับเครือญาติ เพื่อนบ้าน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ลักษณะความเชื่อมโยงอาจเกิดจากสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านหรือญาติ เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นพิเศษ จนเกิดความผูกพันต่อกลุ่มและส่งผลต่อความผูกพันชุมชนด้วย การประกอบพิธีกรรมจึงเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชนให้เป็นทุนทางวัฒนธรรม อันหมายถึง รากเหง้าทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาสั่งสมที่สามารถนำมาใช้เป็นรากฐานในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนได้ โดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ถูกต้องเป็นไปในทางสร้างสรรค์และสอดคล้องกันระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชน เป็นการสร้างพลังชุมชนในการพัฒนาให้เกิดคุณภาพ โดยใช้ระบบความคิด หรือปัญญาของชุมชน เป็นตัวเชื่อมโยงจิตวิญญาณของชุมชนเป็นพลังที่สร้างสรรค์ในการพัฒนาต่อไป

ม้งรักความเป็นอิสระ

เมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาบรรพบุรุษม้งทำสงครามกับจีนมาเป็นเวลายาวนาน เนื่องจากม้งไม่ต้องการอยู่ในความครอบงำของจีนด้วยความที่ม้งมีกำลังน้อยกว่า จึงพ่ายแพ้จีนและอพยพหลบหนีจีนเข้ามาอยู่ในดินแดนอินโดจีนกลายเป็นคนชายขอบของประเทศในกลุ่มอินโดจีน ด้วยการเลือกที่ตั้งชุมชนอยู่บนภูเขาสูงเพื่อป้องกันตนเอง ประกอบกับความทุรกันดารของภูมิประเทศทำ

ให้เจ้าของประเทศไม่ให้ความสนใจกับมั่ง มั่งจึงดำรงชีวิตอย่างมีอิสระจนเกิดคำขวัญ “น้ำเป็นของปลา ฟ้าเป็นของนก ภูเขาเป็นของมั่ง” พร้อมกับปลุกฝังแนวความคิดความเป็นอิสระไม่ยอมรับการกระทำที่ไม่ถูกต้องแก่ลูกหลานมั่งสู่รุ่นต่อ ๆ ไป

เมื่อมั่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนดอยยาว ดอยผาหม่น มากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าเมืองเชียงของแต่งตั้งผู้นำมั่งในตำแหน่งพญา ทำหน้าที่ปกครองมั่งด้วยตนเองสืบทอดมา 2-3 รุ่น จนกระทั่ง พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มั่งจึงถูกปกครองจากเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐมองว่ามั่งมีรายได้สูงจากการปลูกและค้าขายฝิ่น จึงขึ้นมากำหนดและเรียกเก็บภาษีรวมถึงจับกุมผู้ที่ตัดไม้เถาไร่ แล้วเรียกค่าปรับในอัตราที่ไม่เป็นธรรม เจ้าหน้าที่รัฐหลายหน่วยงานจะหมุนเวียนมาเก็บภาษีที่หมู่บ้านมั่ง ถึงปีละ 3 ครั้ง เมื่อไม่มีเงินพอจะจ่ายก็จะจับกุมตั้งข้อหาดำเนินคดี ประกอบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต้องการหาแนวร่วมจากชนชาติกลุ่มน้อย เพื่อเข้าร่วมการปฏิวัติ โดยใช้ประเด็นการถูกกดขี่ข่มเหงในขณะที่มั่งซึ่งถูกปลุกฝังความคิดการรักความอิสระพร้อมตำนานการต่อสู้กับจีนผู้รุกรานซึ่งจีนมีกำลังทหารที่มากกว่ามั่ง มั่งก็ยิ่งพร้อมต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระ แม้ว่าจะพ่ายแพ้จีนก็ยังไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจของจีน ย่อมที่จะถอยเพื่อหาพื้นที่ใหม่ที่ไม่มีผู้มากดขี่ข่มเหง มั่งจึงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับอำนาจรัฐตรงกับเงื่อนไขที่พรรคคอมมิวนิสต์กำหนด จากงานวิจัยของปฐมพร ศรีมันตะ (2559 : 192) ที่ได้ศึกษาเรื่องสหยาชวบ้านกับขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พบถึงเงื่อนไขสำคัญในการเข้าร่วมปฏิวัติของสหยาชวบ้านเป็นเหตุผลที่เป็น “รูปธรรม” อย่างที่สุด คือ ประการแรก การถูกกดขี่ รังแกจากเจ้าหน้าที่รัฐไม่ใช่เหตุผลเรื่องอุดมการณ์อันแสนสวยงามและด้วยเหตุผลที่ชาวบ้านที่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานมาเพียงประถมศึกษาปีที่สี่ และประกอบอาชีพก่อนหน้าเป็นเพียงชาวสวนชาวนาจึงไม่มีเหตุผลหรือเข้าใจเหตุผลเรื่องอุดมการณ์มาก่อนหน้าแต่อย่างใด ประการที่สองต่อเนื่องมาจากประการแรกคือ ด้วยปัจจัยทางชาติพันธุ์ ณ ขณะนั้น อายุและการศึกษาเป็นพื้นฐานของสหยา เมื่อเข้าไปศึกษาและทำงานในพรรคแล้วสหยาแทบทั้งหมดถือว่าพรรคเปรียบได้ดัง “มหาวิทยาลัย” ของตนเอง ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า การมีพื้นที่ที่แตกต่างจากสหยาปัญญาชนอย่างมากเหล่านั้น ส่งผลต่อการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่แตกต่างระหว่างสหยาชวบ้านและสหยากลุ่มอื่นอย่างมีนัยสำคัญ

จากนิสัยรักความอิสระไม่ชอบการเอาเปรียบ จนถึงแรงกดดันจากการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ทางออกของมั่งคือ การต่อสู้ด้วยการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งกำลังเคลื่อนไหวหาแนวร่วมจากคนชายขอบ ดังที่มุทิตา เจริญสุข (2562 : 123 - 125) ที่ได้ศึกษาถึงแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พบว่า ชนชาติส่วนน้อยเป็นกลุ่มคนที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) สนใจต้องการสร้างแนวร่วมเพื่อดึงกำลังของคนกลุ่มนี้ ซึ่งห่างไกลจากอำนาจรัฐให้ร่วมสนับสนุนการปฏิวัติโดยใช้ประเด็น “การกดขี่ข่มเหง” เป็นจุดร่วม และเสนอหนทางแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของชนชาติส่วนน้อยผ่านการต่อสู้ด้วยอาวุธที่มี พคท. เป็นผู้นำภาคเหนือเป็นพื้นที่แรกที่เริ่มมีการสร้างแนวร่วมกับชนชาติส่วนน้อย พคท. เริ่มดำเนินการสร้าง

แนวร่วมกับชนชาติมั่งในต้นศตวรรษที่ 2510 พคท. สร้างฐานที่มั่นในพื้นที่ภูดอยที่อยู่อาศัยของชาวมั่งหลายจังหวัด โดยผู้ปฏิบัติงานของพรรคได้เริ่มทำงานในเขตชนชาติส่วนน้อยบริเวณชายแดน จังหวัดน่าน และเชียงรายตั้งแต่พ.ศ. 2507 โดยเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวมีเงื่อนไขในการเข้าร่วมปฏิวัติมากที่สุด บริเวณนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของ “ชาวมั่ง” พวกเขาเป็นชนชาติส่วนน้อยที่มีความเป็นอยู่ยากลำบาก ขาดโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษา สาธารณสุข และทางเลือกในทางเศรษฐกิจที่สำคัญ พวกเขาถูกข่มเหงจากการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่มุ่งหวังรีดไถพวกเขาเพื่อประโยชน์ของตนเอง ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น จึงให้การศึกษาด้านการเมือง นำเรื่องจริงจากชีวิตชาวมั่งมาอธิบายถึงความไม่ยุติธรรมในสังคมที่อำนาจรัฐ และชนชั้นนายทุน เป็นผู้เอาเปรียบข่มเหงรังแกประชาชน หากต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ยากมีแต่ต้องโค่นล้มอำนาจรัฐเก่าแล้วสถาปนาอำนาจรัฐใหม่ขึ้นมา ชาวมั่งในจังหวัดน่านและเชียงรายต่างไม่ลังเลต่อการปฏิวัติเพราะพวกเขาต่างปรารถนาอยากมีชีวิตที่ดีกว่า

ดังจะเห็นได้ว่า คุณลักษณะนิสัยการรักความเป็นอิสระของมั่ง ทำให้มั่งต่อสู้ในสิ่งที่คิดว่าไม่เป็นธรรม การต่อสู้ของมั่งมีมาตั้งแต่การสู้รบกับจีนจนอพยพมายังประเทศไทย เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อต่อสู้กับความไม่เท่าเทียม และความไม่เป็นธรรมที่มั่งได้รับ ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น ความชำนาญในพื้นที่ภูเขาสูง มั่งจึงเป็นนักรบหลักของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในเขตงานภาคเหนือ จนกระทั่งมั่งออกจากป่ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย มั่งก็ยังเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันต่อสู้กับสิ่งที่มั่งมองว่าไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ

ทุนองค์กร

มั่งดอยยาว ดอยผาหม่น อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ในช่วงปีพ.ศ. 2532-2535 คาดว่ามีชุมชนมั่งขนาดใหญ่กระจายทั้งดอยยาว ดอยผาหม่น ทำให้เจ้าเมืองเชียงของ แต่งตั้งผู้นำชุมชนมั่งในตำแหน่งพญาพิภักดิ์ ให้ดูแลชุมชนมั่งบนดอยยาว และพญาเลาอู ดูแลชุมชนมั่งบนดอยผาหม่น

ในปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยกเลิกระบบเจ้าเมือง ใช้ระบบวิธีการปกครองส่วนท้องถิ่น หมู่บ้านมั่งอยู่ในการปกครองของหมู่บ้านคนเมือง โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลและเรียกเก็บภาษีจากมั่ง ซึ่งลักษณะการจัดเก็บภาษี วิธีการจัดเก็บภาษี ตามดุลยพินิจของผู้จัดเก็บ นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นไปเรียกเก็บภาษี พร้อมแสดงอำนาจข่มขู่รังแกมั่ง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2510 มั่งในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น เป็นมั่งกลุ่มแรกในประเทศไทยได้รับการชี้นำและเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้าต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ปี พ.ศ. 2524 รัฐบาลใช้นโยบาย 66/2523 พร้อมการใช้ยุทธวิธีการเมืองนำการทหารมีการเจรจากับผู้นำมั่งให้วางอาวุธ เข้ามาร่วมมือกับภาครัฐในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยมีข้อตกลงร่วมกัน ดังนี้

- 1) การนิรโทษกรรมและรับรองความปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทุกคน
- 2) การให้สัญชาติไทยกับม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยทุกคน
- 3) การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพม้ง ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยให้ปลอดภัยจากการใช้อำนาจหน้าที่ที่ไม่เป็นธรรมกับม้ง
- 4) การได้รับการส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพ การให้สิทธิที่ทำกินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
- 5) การจัดสร้างถนน โรงเรียน และระบบบริการสาธารณสุข
- 6) การจัดหาแหล่งน้ำ เพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร

ภาครัฐพยายามให้ม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยตั้งหมู่บ้านใหม่ในพื้นที่ราบ สะดวกต่อการคมนาคม และการดำเนินการให้การดูแลช่วยเหลือ แต่ม้งคอยยาว คอยผาหม่น ยืนยันที่จะตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดิมที่บรรพบุรุษเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ เนื่องจากเชื่อมั่นในวิธีการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่บรรพบุรุษเลือกไว้ และยังไม่มีความมั่นใจเกี่ยวกับความปลอดภัยที่จะได้รับจากรัฐ เพราะการตั้งถิ่นฐานใกล้แนวชายแดนหากเกิดปัญหาทั้งรัฐก็สามารถอพยพไปขอความช่วยเหลือกับชุมชนม้งในประเทศเพื่อนบ้านได้

ทุนองค์กรของม้งคอยยาว คอยผาหม่น ที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือกลุ่มม้งในพื้นที่อื่นคือ การได้รับการปลูกฝังและพัฒนาแนวคิดทางการเมืองและการเกาะรวมกันของกลุ่มม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เพื่อจะช่วยเหลือกันยามเกิดปัญหา ดังเช่นงานวิจัยของพงแก้ว เรื่องไฟศาล (2535 : 159) ที่กล่าวถึงความแตกต่างของแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในภาคอีสานว่า ชาวบ้านกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยเป็นชาวบ้านที่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงกว่าชาวบ้านทั่ว ๆ ไป สาเหตุมาจากการได้รับการถ่ายทอดแนวคิดที่ผ่านการพัฒนาความคิดทางการเมืองมาเป็นเวลายาวนาน ในช่วงที่เป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ดังนั้น ความตื่นตัวทางการเมืองของชาวบ้านตลอดจนแนวคิดทางการเมืองของชาวบ้านจึงค่อนข้างลึกซึ้งและแหลมคมมาก การเกาะกลุ่มกันภายในชุมชนเองเป็นไปอย่างเหนียวแน่น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ปฐมพร ศรีมันตะ (2559 : 233) ที่ได้ศึกษาถึงเหตุผลที่ลูกหลานของอดีตสหายผู้เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พบว่า ในขณะที่กลุ่มรุ่นลูกของอดีตสหายอันเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น และไม่ต้องต่อสู้กับอำนาจรัฐโดยตรง แต่ก็ได้รับอิทธิพลความคิดจากรุ่นพ่อแม่ที่เป็นอดีตสหาย แม้ว่าจะผ่านการครอบงำเชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้จากภายนอก แต่ก็ยังเน้นความสำคัญเชิงทัศนคติความคิดเห็น และความไม่พอใจในสังคมเกี่ยวกับความยุติธรรม และความเท่าเทียมกันในสังคม สวัสดิการ และความเสมอภาคทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งสิ่งเหล่านี้สำหรับพวกเขาแล้วจะสำเร็จลงได้ก็ด้วยความช่วยเหลือหรือการกระทำจากรัฐ และพวกเขามองภาครัฐเป็นสิ่งที่จะขึ้นขึ้นขึ้นตายในการจัดให้มีสวัสดิการ ความยุติธรรม ความเท่าเทียม เศรษฐกิจและการศึกษา ซึ่งมีความคิดใกล้เคียงกับแนวความคิดแบบสังคมนิยม อีกประการหนึ่งคือ ลูก ๆ ของอดีตสหายเหล่านี้ติดตาม

การเมือง และวิพากษ์วิจารณ์การเมืองอย่างเผ็ดร้อน ซึ่งไอเดียที่เห็นได้ชัดเจนของเหล่าลูก ๆ อดีตสหราชอาณาจักรต่อต้านระบบศักดินา หรือชนชั้นอย่างรุนแรง สิ่งเหล่านี้อาจมาจากปัจจัยทางอิทธิพลของการเมืองในปัจจุบัน แต่ความรู้สึกต่อต้านนั้นเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าสอดคล้องกับไอเดียของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยเป็นอย่างดี

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของม้งดอยยาว ดอยผาหม่น ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย การถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐประกอบกับลักษณะนิสัยที่รักความอิสระไม่ยอมรับการกระทำที่คิดว่าไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม จึงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับรัฐนานกว่าสิบปี ด้วยการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมืองของรัฐ ทำให้ม้งดอยยาว ดอยผาหม่น กลับเข้าร่วมมือกับรัฐในฐานะผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ด้วยการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้ม้งดอยยาว ดอยผาหม่น ได้รับการปลูกฝังและถ่ายทอดอุดมการณ์ความเท่าเทียมกันในสังคม อันเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญที่ทำให้ม้งดอยยาว ดอยผาหม่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่อไป

ทุนปัญญาวัฒนธรรม

ม้งมีทุนปัญญาวัฒนธรรมที่สำคัญคือ การนับถือตระกูลแซ่โดยม้งจะนับถือผู้ที่ใช้แซ่เดียวกันคือพี่น้อง ต้องให้ความเคารพกันภายใต้ลำดับอาวุโส และม้งแต่ละตระกูลแซ่จะบูชาวิญญาณบรรพบุรุษของตนเอง มีพิธีกรรม ข้อห้ามและวิถีปฏิบัติตัวของแต่ละตระกูลที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ภายใต้การนับถือตามลำดับอาวุโส ม้งแต่ละตระกูลจะมีผู้อาวุโสทำหน้าที่เป็นตัวแทนประกอบพิธีกรรม และตัดสินข้อพิพาทระหว่างม้งภายในตระกูลแซ่และข้อพิพาทกับม้งต่างตระกูลแซ่ ม้งอ้างอัตลักษณ์ของม้งโดยการใช้ภาษาม้งภายในบ้าน ชุมชน และการสื่อสารกับม้งทั่วไป และการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ความคิดความเชื่อให้กับลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

การนับถือตระกูลแซ่

ม้งเคร่งครัดอย่างยิ่งเกี่ยวกับการนับถือการสืบตระกูลแซ่ เนื่องจากม้งแต่ละตระกูลแซ่จะมีวิญญาณบรรพบุรุษที่บูชา และมีข้อห้ามเฉพาะของตระกูลแซ่ที่ต่างกัน เช่น ม้งแซ่สีจะไม่ใส่เสื้อผ้าหรือใช้รถยนต์สีแดง ม้งแซ่อย่างจะไม่บริโภคหัวใจของสัตว์ทุกชนิด เมื่อม้งพบเจอกันคำถามแรกที่จะต้องถามเมื่อทราบว่าคุณสนทนาเป็นม้งด้วยกัน คือ เป็นม้งแซ่อะไร โดยม้งจะจัดลำดับความสัมพันธ์เริ่มตั้งแต่ ความสัมพันธ์ระหว่างม้งต่างแซ่ กับความสัมพันธ์ระหว่างม้งแซ่เดียวกัน โดยมีข้อห้ามสำคัญของความสัมพันธ์ ดังนี้

1. การห้ามม้งต่างแซ่จัดพิธีศพ หรือมาคลอดบุตรในบ้านของตนเอง แม้ว่าผู้คนนั้นจะเป็นบุตรสาวของเจ้าบ้านที่ไปแต่งงานกับม้งแซ่อื่น เพราะถือว่าไปเป็นม้งในตระกูลแซ่ของสามี นับถือผีประจำตระกูลแซ่ของสามี

2. ห้ามมั่งแช่เดียวกันแต่งงานกันอย่างเด็ดขาด ไม่ว่าจะมั่งจะอยู่ในพื้นที่ใดก็ตามข้อห้ามนี้เป็นข้อห้ามที่มั่งต้องเคร่งครัดปฏิบัติตามเหมือนกัน เพราะมั่งแช่เดียวกันนับถือวิญญาณบรรพบุรุษตนเดียวกัน การแต่งงานกันเองเสมือนว่าพี่น้องแต่งงานกันเอง

การจัดลำดับความสัมพันธ์ทางสกุลของแช่ของมั่งที่กล่าวมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันเพ็ง ถ้อย (2556 : 17) ซึ่งได้ศึกษาถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมชุมชนมั่งแบบบุพกาล บ้านน้ำบางและบ้านห้วยไฮ เมืองซำใต้ แขวงหัวพัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มั่งจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ 2 ระดับ คือ ความสัมพันธ์ภายในสกุล “แช่” และความสัมพันธ์ระหว่างสกุล กล่าวคือ ความสัมพันธ์ในสกุลหรือแช่ ถือว่าเป็น “ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีระหว่างพี่น้อง และลูกพี่ลูกน้องในครอบครัวขยายที่รวม “ปู่” หรือ “พ่อ” เดียวกัน แต่ทั้งนี้ หากว่าน้องสาวแต่งงานและมีบุตรจะถือว่าบุตรที่เกิดนั้นเป็นคนนอกความสัมพันธ์ในสกุล เนื่องจากการแต่งงานเข้าไปนับญาติฝ่ายชายและเปลี่ยนเป็นแช่อื่นนั่นเอง สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสกุล ถือเป็น “ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ” คือ การนับความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลให้เป็นเครือญาติทางวัฒนธรรมในประเด็นดังกล่าว จึงทำให้สังคมมั่งมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น และให้ความสำคัญกับบุคคลที่ถือว่าเป็นพี่น้อง คือ มีแช่เดียวกัน ได้อย่างทันทีที่พบเจอครั้งแรก หรือแม้ว่าจะตั้งถิ่นฐานอยู่กับคนละที่ก็ตาม อย่างไรก็ตาม จากจารีตทางสังคมแบบดั้งเดิมที่มีข้อห้ามมิให้มีการแต่งงานระหว่างกันของคนแช่เดียวกัน ยังเปิดโอกาสให้มั่งสร้างความสัมพันธ์ใหม่ๆ กับมั่งสกุลอื่นๆ ได้ตลอดเวลา จากมูลเหตุข้างต้น จึงทำให้มั่งให้ความสำคัญกับคนร่วมชาติพันธุ์เดียวกัน และพร้อมจะช่วยเหลือรวมไปถึงเครือข่ายการทำงานในระบบราชการและธุรกิจด้วยเช่นกัน

ดังจะเห็นได้ว่า การมีความสัมพันธ์ด้วยการนับถือตระกูลแช่ของมั่ง ซึ่งมีทั้งความเป็นพี่น้องจากการใช้แช่เดียวกัน และความเป็นเครือญาติจากมั่งต่างตระกูลแช่ การพัฒนาเครือข่ายที่ใช้ความสัมพันธ์จากกลุ่มตระกูลแช่ จึงเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและเชื่อมโยงเป็นสายใยติดต่อกันกับเครือข่ายมั่งในพื้นที่อื่น ตลอดจนเครือข่ายมั่งที่เคลื่อนไหวดำเนินกิจกรรมด้านอื่น ๆ ทั้งระบบการผลิต การสร้างจิตวิญญาณความเป็นพี่น้อง และการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความปลอดภัยในพื้นที่ ดังที่ สุรศักดิ์ บุญเทียน (2564 : 8) กล่าวถึง กระบวนการพัฒนาคน บนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมมั่ง บ้านเจดีย์โคะ จังหวัดตากว่า มั่งมีการจัดความสัมพันธ์บนพื้นฐานระบบอาวุโส มีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณบรรพบุรุษ รักษาไว้ซึ่งประเพณี การแต่งกายและการเล่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทั้งหมดมาจากฐานความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เปรียบเสมือน “จารีต” หรือ “กฎหมาย” ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของความเชื่อมโยงกับระบบผลิต ระบบความสัมพันธ์และระบบคุณค่าอย่างเป็นองค์รวม ดังนี้ 1) ระบบผลิตจะให้ความสำคัญบนฐานคิดความกตัญญูการเช่นไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผีประจำสายตระกูลของตน 2) ระบบความสัมพันธ์การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ การเชื่อมโยงจิตวิญญาณการเป็นพี่น้อง กลุ่มเครือญาติสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน และ 3) ระบบคุณค่าการแสดงออกทางพฤติกรรมทางสังคมผ่านระบบความเชื่อ การจัดสายสัมพันธ์ของคนในตระกูลแช่และการแสดงพลังกลุ่มชาติพันธุ์ (ทุกสายตระกูลแช่) เพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจและความปลอดภัยในพื้นที่

สิ่งที่มาพร้อมกับการนับถือตระกูลแซ่คือ การให้ความเคารพผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ ซึ่งในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น มังแต่ตระกูลแซ่จะมีผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลแซ่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของตระกูลแซ่ในการประกอบพิธีกรรม และพิจารณาข้อพิพาทระหว่างมัง ทั้งข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในตระกูลแซ่ และร่วมกับผู้อาวุโสของตระกูลแซ่อื่นที่เป็นคู่กรณี รวมถึงข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างมังในพื้นที่อื่น ๆ ด้วย ซึ่งการพิจารณาตัดสินข้อพิพาทของผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ถือเป็นเด็ดขาด หากไม่ยอมรับการตัดสิน สังคมมังจะไม่ยอมรับหรือให้ความช่วยเหลือแก่ผู้นั้น หากพบปัญหาอื่นอีกต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัณณพงศ์ ศิริเชตต์, จรูญ แदनนาเลิศ และสุรัชย์ อุฬาวงศ์ (2563 : 14-16) ที่ทำการวิจัยการจัดระเบียบชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีการยึดถือและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละกลุ่มมาเป็นกรอบแนวทางการปกครองบังคับให้คนในชุมชนปฏิบัติตามโดยอ้างอิงวิถีประเพณีที่ผ่านกระบวนการประชาคมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานเป็นสำคัญ เมื่อวิเคราะห์แนวทางในการสร้างบรรทัดฐานในการลงโทษผู้กระทำผิดของกลุ่มชาติพันธุ์จะมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่ากฎหมายอาญาทั้งสิ้น เนื่องด้วยการออกระเบียบกฎหมายต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีการยินยอมพร้อมใจและยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ประกอบกับชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันในแบบเครือญาติ อยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย เมื่อมีการกระทำผิดที่เกิดขึ้นจึงมักจะจบลงด้วยการใช้ระเบียบ กฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน กลไกของผู้นำชุมชนมากกว่าที่จะปล่อยให้ไปสู่การดำเนินคดีตามกฎหมาย

การให้ความเคารพผู้อาวุโสประจำตระกูลแซ่ของมัง เป็นวิธีการจัดระเบียบทางสังคม โดยใช้บรรทัดฐานทางสังคมควบคุมความประพฤติและการจัดการข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนให้คนในชุมชนสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ลดปัญหา ค่าใช้จ่าย หากต้องพึ่งพาการจัดการข้อพิพาทตามกระบวนการทางกฎหมายของรัฐ

ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

มังได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้ชีวิต การเอาตัวรอด และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าไม้และภูเขาสูง สามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรจากในเมือง มังยังได้รับการปลูกฝังให้เคารพยำเกรงผีที่ปกป้องผืนป่า การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าจึงเป็นการเก็บเกี่ยวผลผลิตตามธรรมชาติเท่าที่จำเป็น ไม่เป็นการทำลายล้างเพื่อให้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต นอกจากจะเก็บเกี่ยวผลผลิตตามธรรมชาติในพื้นที่ป่าแล้ว มังยังใช้พื้นที่ป่าเพื่อเลี้ยงโคและกระบือในพื้นที่ป่าเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม และเป็นสินทรัพย์สำหรับขายในกรณีที่ต้องการใช้เงิน

วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าพึ่งพิงการใช้ทรัพยากรจากป่าไม้ มีความเชื่อ ความเกรงกลัวต่อการทำลายทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ และต้องดูแลรักษาป่าไม้เพื่อให้มีทรัพยากรเพียงพอต่อการดำรงชีวิต ดังที่ ญดาวรรณ ทองพันธุ์, นุสบา ไกรจันทร์ และสวรรยา ธรรมอภิพล (2557 : 1324-1332) ได้ศึกษาวิธีการจัดการป่าชุมชนตามแนวคิดของปกากะญอ บ้านห้วยหินลาด จังหวัดเชียงราย พบว่า ชาวชุมชนบ้านห้วยหินลาดเป็นชาวปกากะญอ ที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง มีลักษณะเด่นคือ ความเป็นอยู่เรียบง่ายและวิถีการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการบริโภคอาหารที่มาจากป่า การประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น เช่น การปลูกชา การเลี้ยงผึ้ง มีการพึ่งพิงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ไม่ใช่สอย ก่อสร้างเป็นต้น ทำให้เห็นได้ว่าชุมชนท้องถิ่นโดยรอบป่าชุมชนยังคงมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่าชุมชน สะท้อนให้เห็นได้จากวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมและความเชื่อในชุมชน การจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยหินลาด มีการผสมผสานผ่านระบบความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายในการป้องกันและรักษาป่าชุมชน

นอกจากจะเก็บผลผลิตในพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อการอุปโภค บริโภค ภายในครัวเรือนแล้ว กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่ายังนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค จำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวตามที่ศึกษา โยธาทักดี (2557 : 36) ได้ทำการศึกษาเพื่อประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจของป่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในแต่ละฤดูการการเก็บหาของป่า ชาวบ้านในตำบลอมก๋อยและพื้นที่ใกล้เคียงได้มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าอมก๋อย ซึ่งการประเมินมูลค่าผลผลิตที่ได้จากป่าสงวนแห่งชาติอมก๋อย มูลค่ารวมประมาณ 36 ล้านบาทต่อครัวเรือนทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา (1,690 ครัวเรือน) ทั้งนี้ โดยพบพืชเด่นที่ให้ผลผลิตและรายได้สูง ได้แก่ ยางรัก มะขามป้อม เห็ดเผาะ และหน่อไม้ แสดงว่าสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก เพราะผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บหาของมาบริโภคก่อนในครัวเรือน ถ้าเหลือจึงขายเพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือน สำหรับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า ของมิ่ง ดอยผาหม่น ในรูปแบบของการจัดการทรัพยากรร่วม อติศร ภูสาระ (2564 : 104) ได้ทำการศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชน บ้านร่มฟ้าหลวง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย พบว่า สมาชิกป่าชุมชน บ้านร่มฟ้าหลวง ดอยผาหม่น สามารถใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้เพื่อการอุปโภคและการบริโภค เฉพาะภายในครัวเรือน การเลี้ยงสัตว์ และการเพาะปลูกพืชบางชนิด ในรูปแบบของการเก็บเห็ด พืชผักผลไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในพื้นที่ป่าชุมชน เก็บพืชสมุนไพร เก็บพินจากไม้ล้มล่อนอนไพร การถากเปลือกไม้ ทั้งนี้ เป็นการเก็บในปริมาณเพียงพอสำหรับการอุปโภค บริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งเป็นไปตามวิธีการจัดการทรัพยากรร่วมที่หากพบว่า ปลอ่ยให้บุคคลเก็บผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ในปริมาณมากเกินความจำเป็น ในที่สุดบุคคลอื่นที่จะเข้ามาแย่งชิงและเก็บผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ในปริมาณมากที่สุด ทรัพยากรก็จะเสื่อมโทรมจนไม่มีใครสามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้

การเลี้ยงวัว ควายในพื้นที่ป่าไม้ของม้ง เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมและการสะสมทรัพย์สิน ลักษณะการเลี้ยงวัวควายจะเป็นการปล่อยให้สัตว์เลี้ยงหากินหญ้าและพืชในพื้นที่ป่าอย่างอิสระ ประมาณ 2 - 3 วัน เจ้าของสัตว์เลี้ยงจะเข้าไปดูแล้ววัวควายของตน ซึ่งการเดินทางเข้าไปติดตาม ดูแล สัตว์เลี้ยงก็จะช่วยกันสอดส่องดูแล สิ่งผิดปกติในพื้นที่ป่า โดยเฉพาะผู้ที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ หรือล่า สัตว์ป่า อันเป็นการช่วยดูแลรักษาพื้นที่ป่าอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งผลของการเลี้ยงวัวควายในพื้นที่ป่าไม้ ยัง เป็นการช่วยป้องกันการเกิดไฟไหม้ป่า หรือลดความรุนแรงของไฟป่าได้ด้วย ดังที่ พรชัย ปรีชาปัญญา และวารินทร์ จิระสุขทวีกุล (2544 : 284) ได้ศึกษาถึงภูมิปัญญาที่เกี่ยวพันกับความยั่งยืนของระบบ นิเวศน์ป่าไม้ต้นน้ำและวนเกษตร ดอยอินทนนท์ พบว่า การเลี้ยงวัวควายโดยกะเหรี่ยงที่ดอย อินทนนท์ วัวควายที่ถูกปล่อยให้หากินเองในป่า จะกินหญ้าและพืชอื่นในป่า ช่วยลดความรุนแรงและ ความถี่ของการเกิดไฟป่า ทั้งนี้ เชื้อไฟจะถูกทำลายหรือลดปริมาณลงและก่อให้เกิดระบบการป้องกันการ ชะล้างพังทลายของดิน กล่าวคือ ทำให้เกิดแนวการเดินตามเส้นขอบเขาที่ชะลอการไหลของน้ำป่า หน้าที่ดินและเกิดการสะสมของตะกอน และเศษไม้ตามแนวดังกล่าว

คนชายขอบ

การกลายเป็นคนชายขอบ

การกลายเป็นคนชายขอบของม้ง ทำให้เกิดความแปลกแยกจากคนเมืองด้วยความแตกต่าง ทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ก่อให้เกิดอคติทางชาติพันธุ์ ม้งยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่เข้าร่วมกับ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้ถูกคนเมืองมีมุมมองว่าม้งเป็นคอมมิวนิสต์ วิธีการดำรงชีวิต ของม้งที่ตั้งถิ่นฐานบนภูเขา มีข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่ทำการเกษตร ม้งก็ถูกมองอีกกว่าเป็นผู้ทำลายป่า ไม้ และวิถีชีวิตเดิมพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้ม้งคือ ผืน ม้งถึงถูกมองว่าเป็นผู้ค้ายาเสพติด แม้ ภายหลังม้งไม่ได้ปลูกฝิ่นแล้วก็ตามแต่ การแพร่ระบาดของยาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่ ประเทศไทยก็มีมุมมองว่าม้งเป็นผู้ขนส่งนำยาเสพติดเข้ามาในประเทศ ด้วยเหตุผลของความแปลก แยกดังกล่าว ทำให้ม้งต้องปรับตัวเพื่อลดความแปลกแยกเหล่านั้น เพื่อการอยู่ร่วมกับคนส่วนใหญ่ใน ประเทศอย่างเท่าเทียม และสันติ

อคติทางเชื้อชาติ

ม้งมีเชื้อชาติ วัฒนธรรม แตกต่างจากคนเมือง รวมถึงการตั้งถิ่นฐานบนภูเขาสูง ทำให้ม้งถูก มองว่าเป็นพวกที่ไร้อารยธรรม ป่าเถื่อน ไม่สามารถปฏิบัติตัวเข้ากับวิถีแห่งความเจริญเช่นคนเมืองได้ รวมไปถึง การใช้คำพูดที่ดูถูกถึงเชื้อชาติ ดังที่ ปองปรารถน์ สุนทรเกสัช (2563 : 30-42) ได้ศึกษา เกี่ยวกับอคติทางชาติพันธุ์ของคนไทยต่อสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ปรากฏในสื่อสังคม ออนไลน์ พบว่า อคติทางชาติพันธุ์ หมายถึง การเลือกปฏิบัติ การแบ่งแยก การเหยียดหยาม กีดกัน เพราะเห็นผู้อื่นแตกต่างจากเรา เกิดการสร้างความแตกแยกระหว่าง “เรา” กับ “คนอื่น” คิดว่า

ชาติพันธุ์เราเหนือกว่าชาติพันธุ์อื่น โดยมองไปที่จุดด้อยของคนชาติพันธุ์นั้น ๆ การดูถูกประเทศที่คิดว่าด้อยพัฒนาว่าตน โดยดูถูกเป็นทอด ๆ เช่น ฝรั่งเศสถูกคนไทยว่าล้าหลังไม่มีระเบียบวินัย คนไทยเราก็กวักถูกเพื่อนบ้าน พม่า เขมร ลาว หรือแม้แต่ดูถูกคนไทยด้วยกันเอง ตัวอย่างที่คนกรุงเทพฯ ดูถูกคนต่างจังหวัดว่าบ้านนอก เซย ไม่ทันสมัย ส่วนคนต่างจังหวัดในพื้นที่ราบก็ดูถูกชาวเขาเป็นทอด ๆ กล่าวได้ว่า เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ไม่ว่าเชื้อชาติภาษาใด ก็จะมีทั้งภูมิใจในชาติตัวเอง และดูถูกผู้อื่นที่กระทำบางอย่างที่ผิดจากวัฒนธรรมของตนที่ยึดถือปฏิบัติมา ดังเช่นในอดีตชนชาติตะวันตกก็มองคนที่ไม่มีความเจริญแบบพวกเขาว่าเป็น “พวกอนารยชน” เป็นต้น

ความแตกต่างด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรม รวมถึงการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าเขา ห่างไกลความเจริญ คนเมือง ซึ่งตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่มีความเจริญทางวัตถุมองหาคำอธิบายของลักษณะชาติพันธุ์โดยเฉพาะโอกาสในการได้รับความรู้ การศึกษา สติปัญญาที่ดีต่อกว่า การใช้คำเรียกขานที่เหยียดหยามชนเผ่า เช่น เรียก ปกาเกอญอว่า ย่าง เรียก อาข่า ว่า อี้อ้อ เรียก ม้ง ว่า แม่่ว ด้วยความคิดที่ตนเองมีความเฉลียวฉลาด ด้านภูมิปัญญา และสืบต่อความคิดนี้มายังรุ่นต่อไป ดังที่ เอื้อมพร ทิพย์เดช, สนม ครุฑเมือง และ เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ (2561 : 92-94) ที่ศึกษาเกี่ยวกับมายาคติในนิทานพื้นบ้านของล้านนา อ้างถึงทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) ที่อธิบายว่า เมื่อคนเรารวมกลุ่มแล้วจะเกิดการจำแนกกลุ่มทางสังคม แยกตัวเราเข้าไปในกลุ่มเราไม่ใช่กลุ่มเขา บุคคลมีแนวโน้มจะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองตามกลุ่ม และเราเอาเอกลักษณ์ของกลุ่มมาเป็นของตนหรือของเรา คนอื่นที่ไม่มีเอกลักษณ์นี้ไม่ใช่กลุ่มของเรา และกลุ่มเราเท่านั้นที่มีความเหนือกว่า (ต่างกัน) ในการศึกษานิทานพื้นบ้านล้านนาพบว่า มีตัวละครที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปรากฏอยู่จำนวนมาก ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าตัวละครที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นนอกเหนือจากกลุ่มที่นิยามตนเองว่าคนเมือง (ไตยวน) มักถูกประกอบสร้างให้เป็นคนที่มีความแตกต่างและด้อยกว่ากลุ่มของคน ทั้งในเรื่องของสติปัญญา ไหวพริบ ภาพลักษณ์ และอุปนิสัย โดยชาวล้านนาจะมองว่าตัวเองนั้นมีความเหนือกว่าด้านสติปัญญาและมีความเฉลียวฉลาดกว่า สามารถชักจูงและล่อลวงให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นเชื่อและคล้อยตามในทิศทางใดก็ได้ ยังมีการผลิตซ้ำมายาคติเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในเรื่องความโง่เขลาเบาปัญญา ซึ่งพบในนิทานพื้นบ้านล้านนา มีการใช้สรรพนาม เรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นว่า “แม่่ว” ซึ่งเป็นคำเรียกที่ไม่สุภาพในกลุ่มคนม้ง เพราะชาวม้งไม่ชอบให้เรียกว่า “แม่่ว” เพราะถือว่าการดูถูกกลุ่มชาติพันธุ์ของตน กล่าวโดยสรุปแล้วชาวล้านนามีความคิดความเชื่ออยู่ก่อนว่าการประกอบสร้างให้กลุ่มชนดังกล่าวด้อยกว่าตนจึงเป็นวิธีการกดทับขบเปียดให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นกลายเป็น “คนอื่น” ในความไม่เท่าเทียมกับคนล้านนาดังแสดงออกผ่านนิทานพื้นบ้านที่ฉายภาพของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในลักษณะของคนที่มีสติปัญญาที่ด้อยกว่า

การตัดทำลายป่าไม้

ข้อจำกัดของการเพาะปลูกบนพื้นที่ภูเขาสูงก็คือ พื้นที่ที่มีความลาดชัน อัตราการชะล้างพังทลายของหน้าดินอันเป็นแหล่งอาหารและพื้นที่ยึดเกาะของรากพืชมีมาก ทำให้ไม่สามารถเพาะปลูกพืชไร่ ต่อเนื่องกันตลอดไปได้เหมือนกับเพาะปลูกในพื้นที่ลุ่มน้ำ การเพาะปลูกพืชไร่บนพื้นที่ภูเขาสูงมีความลาดชัน สามารถเพาะปลูกพืชไร่โดยเฉพาะข้าว และข้าวโพดต่อเนื่องกันได้ไม่เกิน 2 ปี ดินก็จะขาดความอุดมสมบูรณ์หากยังคงเพาะปลูกต่อไป ก็จะได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค จำเป็นต้องพักการใช้พื้นที่เพื่อให้ดินฟื้นตัวประมาณ 7-8 ปี โดยปล่อยให้พื้นที่เพื่อให้ธรรมชาติฟื้นตัวด้วยตัวเองจากทุ่งหญ้าเป็นไม้พุ่มและไม้ยืนต้นขนาดเล็ก แล้วจึงกลับมาถางเพื่อปรับพื้นที่ทำการเกษตรใหม่

การถางถางพื้นที่ทำการเกษตรที่ถูกปล่อยให้ฟื้นคืนสภาพกลับถูกมองจากคนทั่วไป และเจ้าหน้าที่รัฐว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานบนภูเขาสูงเป็นผู้ทำลายป่าไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย ดังที่ชูศักดิ์ วิทยาค (2561 : 188) กล่าวถึงมายาคติเกี่ยวกับการทำไร่เลื่อนลอยว่า ประเด็นของมายาคติที่กล่าววาระบบการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอยเป็นระบบการจัดการสังคมร่วมกัน แบบดั้งเดิมนั้นเป็นเพราะว่าระบบการจัดการที่ดินและแรงงานของการทำไร่เลื่อนลอยมีความแตกต่างจากระบบการเกษตรแบบเข้มข้น ทำให้ผู้คนภายนอกไม่คุ้นเคยกับระบบการเกษตรดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐมักเข้าใจว่ากลุ่มผู้ทำไร่เลื่อนลอยมีการถือครองที่ดินร่วมกัน หรือไม่ก็ไม่มีระบบการถือครองที่ดินเลย เนื่องจากสาเหตุสองประการคือ ประการแรก คนภายนอกไม่สามารถจำแนกแยกแยะระหว่างสิทธิชุมชนและสิทธิครัวเรือน ประการที่สอง ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับผืนดินและระยะเวลาที่ปล่อยให้ฟื้นคืนสภาพ (Follow land/time) อันเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่โค่นแล้วเผาเพื่อเพาะปลูกหนึ่งฤดูกาลแล้วปล่อยให้ฟื้นคืนสภาพ เมื่อเวลาผ่านไปหลายปีจะกลายเป็นพื้นที่มีป่าไม้ มีต้นไม้ปกคลุมคนภายนอกจะคิดว่าเป็นพื้นที่ป่าไม้ไม่มีเจ้าของ โดยความเป็นจริงชุมชนยอมรับสิทธิการถือครองของผู้ที่เป็นเจ้าของพื้นที่ว่างนอกระบบการหมุนเวียน ผู้เป็นเจ้าของเดิมจะกลับมาถางเพื่อการเพาะปลูกอีกครั้งหนึ่ง ความเข้าใจผิดนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนอยู่เสมอ หรือเมื่อชาวบ้านแผ้วถางทำไร่ในพื้นที่ป่าที่เคยเป็นไร่เหล้าของตนก็มักจะถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินคดีในข้อหาทำลายป่าไม้

ความไม่เข้าใจถึงระบบทำการเกษตรเพื่อการเพาะปลูกพืชไร่บนพื้นที่ภูเขาสูง กระแสการอนุรักษ์ป่าไม้ นโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่า พร้อมหาผู้รับผิดชอบต่อการลดลงของป่าไม้ รวมถึงระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งในพื้นที่สั้นกว่าระยะเวลาในการทำไร่หมุนเวียน ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐมองเห็นว่าพื้นที่ถูกทิ้งร้างกำลังกลายเป็นพื้นที่ป่าที่ถูกกลุ่มผู้บุกรุกเข้ามาถางถาง กลุ่มชาติพันธุ์ ที่ไม่มีปากเสียงใด ๆ จึงถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบด้วยข้อหาเป็นผู้ทำลายป่าไม้ ทำลายแหล่งต้นน้ำ ดังที่ วุฒินันท์ แท่นนิล (2551 : 102) กล่าวถึงการที่รัฐกีดกันการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนกะเหรี่ยงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกกันให้เป็นคนชายขอบว่า ความเป็นคนชายขอบของชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำกับกลุ่มอำนาจในพื้นที่ทั้งรัฐ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นและกลุ่มทุน ได้สร้างความเป็นอื่นให้กับ

ชาวกะเหรี่ยงและนำไปสู่การเผชิญกับภาวะชายขอบของชาวกะเหรี่ยงในมิติต่าง ๆ แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงได้อำนาจสิทธิ์การอาศัยอยู่ในพื้นที่มานานแล้วในฐานะคนดั้งเดิมของพื้นที่ ก่อนที่รัฐไทยจะสถาปนารัฐชาติ แต่ด้วยความลึกลับหลั่นในสถานการณ์ป่าไม้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องตกในฐานะเป็นอื่น และในบริบทการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ป่าไม้ในระดับประเทศ ซึ่งรัฐจำเป็นต้องสร้างความชอบธรรมในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ของตน ผ่านการแสดงบทบาทกอนุรักษ์ ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการหาผู้รับผิดชอบของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ภายใต้บริบทดังกล่าว ทำให้ชาวกะเหรี่ยงกลายเป็นต้นเหตุการณลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ได้ถูกสร้างให้เป็นอื่นด้วยการประทับตราชาวกะเหรี่ยงในฐานะ “ผู้บุกรุกทำลายป่า” จึงถูกนำไปเป็นข้ออ้าง นำไปสู่การขับไล่ชาวกะเหรี่ยงออกจากพื้นที่และพื้นที่ทำการผลิต ถูกเข้มงวดจากรัฐ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเผชิญกับการจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร

นอกจากนี้คนชายขอบโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ป่าไม้ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้อย่างยั่งยืน ถ้ายทอดวิธีการจัดการพื้นที่ป่า พิธีกรรมในการดูแลรักษาพื้นที่ป่า มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดูแลป่ากลับถูกทำให้เป็นผู้ที่ตัดทำลายป่าไม้ เนื่องจากไม่มีโอกาสปฏิเสธหรือสื่อสารความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าไม้ได้ ดังที่ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2546 : 37) กล่าวถึงมายาคติที่เกี่ยวข้องกับมังว่า การสร้างภาพลักษณ์ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่สูงโดยชูประเด็นไร่เลื่อนลอยในวิถีทางการผลิตของพวกเขา นั้นทำให้สามารถเบี่ยงประเด็นของการตัดไม้ทำลายป่าในภาคเหนือโดยนายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐไปโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะไม้สักในภาคเหนือนี้เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ของบริษัทต่างชาติ เช่น บริษัทบอร์เนียว-เบอร์มา บริษัทแองโกลไทย บริษัทสยามฟอเรส และบริษัทหลุยส์ทีเลียโนเวนส์ มาช้านาน ประเด็นการตัดไม้กลายเป็นการขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างผู้มีอำนาจในท้องถิ่นภาคเหนือกับรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ การจัดตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 จึงเป็นความพยายามในการรวบอำนาจจัดการเรื่องผลประโยชน์เข้ากับส่วนกลางทั้งหมด แม้ว่าต่อมาจะมีประกาศพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ แต่การตัดไม้โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ที่รัฐดำเนินการเอง การสัมปทานให้บริษัทเอกชน และการลักลอบตัดไม้เพื่อแปรรูปและจำหน่ายยังคงดำเนินการมาตลอด ภายหลังจากการออกพระราชกำหนดยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ในพ.ศ. 2532 ก็ยังมีการลักลอบตัดไม้โดยนายทุนและคนของรัฐเสมอมา อย่างไรก็ตามการที่ไม่ปรากฏตัวผู้ลบลอบตัดไม้ดังกล่าวอย่างชัดเจนและต่อเนื่องกับการที่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคนที่มีอำนาจเข้าไปมีผลประโยชน์ จึงทำให้การสร้างภาพลักษณ์ในการตัดทำลายป่าไม้กับกลุ่มคนดังกล่าว นั้นยากกว่าชาวมังและกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอื่น ๆ ที่ไม่มีโอกาสในการสร้างวาทกรรมเพื่อโต้แย้งข้อกล่าวหาดังกล่าวที่มากไปกว่านั้นคือ การทำให้มังและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ต้องกลายเป็นคนชายขอบด้วยข้อกล่าวหาเรื่องการปลูกฝิ่นและการตัดทำลายป่าไม้นั้นกลายเป็นการชอบธรรมและการสร้างคุณงามความดีให้กับรัฐไทยและต่างประเทศในการเข้าไปจัดการและแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะการส่งเสริมพืชเชิงพาณิชย์ในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ภาครัฐใช้เหตุผลของการลดปริมาณพื้นที่ป่าไม้เกิดจากการใช้พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อการทำการเกษตรด้วยวิธีทำไร่เลื่อนลอย รัฐจึงต้องควบคุมการใช้พื้นที่ดังกล่าวโดยใช้หลักการและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ด้วยการกำหนดลักษณะพื้นที่หวงห้าม การบังคับใช้กฎหมาย เพื่อควบคุมและปราบปรามผู้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ที่กำหนด ตลอดจนถึงการระงับการออกเอกสารสิทธิการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ตามวิธีการที่รัฐออกแบบโดยไม่รับฟังความคิดเห็นจากผู้ที่ได้เข้าใช้ประโยชน์มาก่อนที่รัฐจะกำหนดวิธีการตามหลักการที่รัฐเป็นฝ่ายคิด และวางกฎเกณฑ์แต่ฝ่ายเดียว ดังที่อัญชลี หาญฤทธิ (2552 : 69) กล่าวไว้ในบทความเรื่องสิทธิชุมชนกับการใช้อำนาจผ่านเส้นแผนที่ว่าการควบคุมพื้นที่ของมนุษย์เป็นอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของคน โดยการกำหนดอาณาเขตบริเวณหรือการกำหนดอาณาเขตครอบครองเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่อำนาจทุกระดับ ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เทคโนโลยีทางแผนที่ได้เข้ามามีบทบาทในการจำแนกป่าโดยใช้เส้นแบ่งเขตป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ ทั้งยังมีการเข้ามาอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับการใช้แผนที่ในการวางแผนจัดการทรัพยากร ทั้งในกลุ่มคนพื้นราบและกลุ่มชนที่ได้มีการถูกกำหนด และการนิยามความหมายว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในบริบทของการใช้สิทธิของการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ ก็ได้รับผลจากการนำแผนที่มาใช้เป็นเครื่องมืออันทรงอำนาจที่รัฐใช้เพื่อปกป้องและควบคุมสิ่งที่ต้องการและไม่ต้องการภายในเส้นแบ่งเขตนั้น ๆ ภายใต้กรอบที่กำหนดดังกล่าว เส้นแบ่งเขตป่าและเขตแดนที่แบ่งตามธรรมชาติของชุมชนได้ถูกเขียนทับโดยการจัดแบ่งประเภทของป่าชนิดใหม่ของรัฐนั่นคือป่าต้นน้ำ และป่าอนุรักษ์ในขณะที่เส้นแบ่งเขตแดนของชุมชนเป็นสิ่งที่ “มองไม่เห็น” และไม่อาจพิสูจน์ได้ว่ามีอยู่จริง

ในขณะที่ภาครัฐพยายามควบคุมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ด้วยการโยนความผิดเกี่ยวกับการลดลงของปริมาณพื้นที่ป่าไม้ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ พร้อมสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐด้วยการกำหนดนโยบายควบคุม อนุรักษ์และการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนเผ่า ที่ไม่มีเอกสารสิทธิในพื้นที่ เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้อำนาจตามกฎหมายจัดการกับกลุ่มชนเผ่าที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ จนถึงการดำเนินการตามกฎหมายกับผู้ที่ตั้งถิ่นฐานทำการเกษตรในพื้นที่สูง ซึ่งรัฐไม่อาจออกเอกสารสิทธิให้ ซ้ำยังใช้วิธีการทางเทคโนโลยีจำแนกลักษณะขอบเขตของทรัพยากรเพื่อแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์เพื่อให้อำนาจในการจัดการดูแลพื้นที่ โดยไม่คำนึงถึงวิธีการจัดการที่กลุ่มชาติพันธุ์ดำเนินการตามวิถีของตน

มั่งเกี่ยวข้องกับยาเสพติด

วิถีชีวิตของมั่งตั้งแต่เดิมนั้น มั่งเพราะปลูกพืชเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนแต่ยังต้องพึ่งพาวัตถุดิบของเครื่องใช้จากภายนอก จำเป็นต้องใช้เงินเพื่อการแลกเปลี่ยน ผืนเป็นพืชที่สามารถตอบโจทย์นี้ได้ดี เนื่องจากมั่งปลูกฝิ่นมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษยังตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จีน มั่งปลูกฝิ่นเพื่อใช้เป็นยาสมุนไพรประเภทหนึ่งสำหรับบรรเทาอาการเจ็บป่วย ผืนเจริญงอกงามได้ดีบนพื้นที่ภูเขาสูง ผลผลิตจากฝิ่นเก็บรักษาไว้ได้นาน ต้นทุนการขนส่งต่ำกว่าพืชชนิดอื่นที่ต้องขนส่งสู่ตลาดในสภาพพื้นที่ทุรกันดาร ปราศจากเส้นทางคมนาคมขนส่ง อีกทั้งในยุคก่อนการค้าฝิ่นยังเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมายในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น มั่งจะเป็นผู้รวบรวมผลผลิตฝิ่นจากหมู่บ้านมั่งและหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ส่งขายโรงยาฝิ่นเชียงราย และหลวงพระบาง จนทำให้มั่งมีชื่อเสียงในฐานะพ่อค้าฝิ่น

เมื่อรัฐบาลไทยประกาศให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ก็ยังคงมีการลักลอบปลูกและค้าฝิ่น เนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่ไม่มีสินค้าทางการเกษตรชนิดใดสามารถปลูกและขายได้สะดวก ภายใต้ความทุรกันดารของภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูง จนกระทั่งมั่งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการล่อมปราบจากเจ้าหน้าที่รัฐ การปลูกและค้าฝิ่นจึงยุติลง และเมื่อมั่งกลับมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ก็มีข้อตกลงกับรัฐให้มั่งยุติบทบาทการปลูกและค้าฝิ่นโดยรัฐได้ส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น รวมทั้งการสร้างเส้นทางคมนาคม ทำให้การขนส่งผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจได้ดีขึ้น การปลูกและค้าฝิ่นในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่นจึงยุติลงแต่ อັตลักษณ์ “มั่งค้าฝิ่น” ยังคงติดตัวมั่งอยู่

แม้ว่าการค้าฝิ่นจะหมดไปจากพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่นแล้วก็ตาม ภายหลังจากกลับมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดชนิดใหม่ คือยาบ้า และยาไอซ์ ซึ่งมีแหล่งผลิตในประเทศเพื่อนบ้าน วิธีการลำเลียงขนส่งด้วยความที่พื้นที่ตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณแนวชายแดน ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับมั่งในประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงประสบการณ์และความชำนาญในการใช้เส้นทางคมนาคมขนส่งที่ใช้ขนส่งผลผลิตทาง การเกษตรเข้าสู่ส่วนในของประเทศ อีกทั้งกระแสวัฒนธรรมที่สร้างมนุษย์ให้บริโภควัตถุสิ่งของมากเกินไปจนความสามารถในการจัดหา จึงทำให้มั่งเข้าสู่วงจรของการค้ายาเสพติดตั้งที่สิทธิเดช วงศ์ปรัชญา (2550 : 186-187) ได้กล่าวถึงการเข้าสู่กระบวนการค้ายาเสพติดของมั่งว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2539 เป็นต้นมา มีการแพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่บ้านชาวไทยภูเขา กลุ่มชาติพันธุ์มั่ง อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะมั่งมีความฉลาดและมีความผูกพันทางระบบเครือญาติและมีภาษาวัฒนธรรมเป็นของตน เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวแพร่ระบาดอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังพบว่า การขาดความมั่นคงในชีวิตมนุษย์ ขาดที่ดินทำกินและปัญหาความยากจนและการเกิดค่านิยมใหม่เชิงวัตถุนิยมโดยมีกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามามีอิทธิพลต่อแนวความคิด วิธีคิดเกิดการเลียนแบบตามกระแสโลกาภิวัตน์ การมีวัฒนธรรมประเพณี ความผูกพันทางครอบครัวและเครือญาติส่งผลให้เกิดการค้ายาเสพติดอย่างเป็นขบวนการ อุปนิสัยของมั่งที่มีความอดทน ชำนาญภูมิประเทศเมื่อเห็นผลประโยชน์ทางการค้า ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพใหม่ และยากแก่การเข้าตรวจค้นจับกุมเนื่องจากเมื่อกระทำผิดจะช่วยกันปกปิดและหลบหนีไปอยู่กับญาติในพื้นที่อื่นจากการปราบปรามยาเสพติดโดยวิธีรุนแรงที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดปัญหาที่สำคัญคือ ความหวาดระแวงและความเชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปทำหน้าที่เนื่องจากที่ผ่านมาเคยมีเจ้าหน้าที่บางส่วนแสวงหาผลประโยชน์จากมั่งที่ค้ายาเสพติด และเมื่อสมผลประโยชน์ก็มักจะใช้อำนาจหน้าที่ทางราชการที่ใช้วิธีการจับกุมหรือวิสามัญฆาตกรรม ประกอบกับมีสื่อมวลชนบางส่วนนำเสนอข่าวสารในลักษณะเพ่งเล็งพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ จึงทำให้ชาวไทยภูเขา กลุ่มชาติพันธุ์มั่งเกิดสำนึกทางชาติพันธุ์และการอยู่ร่วมกับสังคมไทย มักมีการรวมตัวกันเรียกร้องทั้งที่ฝ่ายเห็นด้วยกับทางราชการและไม่เห็นด้วยกับทางราชการ

ภาพลักษณ์ของม้งในสังคมไทย เกิดจากอคติทางเชื้อชาติที่เกิดขึ้นโดยมุมมองของคนกลุ่มใหญ่ที่มีมุมมองกับผู้ที่ยอพยพเข้ามาใหม่ ไม่มีความรู้ ความเจริญว่าเป็นกลุ่มคนที่ด้อยกว่าตน ทำการกดขี่ข่มเหง เอาเปรียบ เกี่ยวกับผลประโยชน์จากกลุ่มผู้มาใหม่ จนถึงการยกปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ให้เป็นความผิดของกลุ่มคนผู้มาใหม่ เพื่อสร้างความชอบธรรม สร้างอำนาจให้ตนเองในการควบคุมกลุ่มชนกลุ่มน้อยนั้น

การถูกจำกัดการใช้ทรัพยากร

ด้วยความเป็นคนชายขอบ ตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาสูง ม้งดอยยาว ดอยผาหม่นจึงถูกกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรโดยเฉพาะการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์การจัดตั้งวนอุทยานแห่งชาติ พิภักดิ์ และวนอุทยานภูชี้ฟ้า ซึ่งช่วงแรกของการจัดตั้งพื้นที่ทำการอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ และป่าชุมชนของม้งและค้อยๆ ขยายเขตตามพื้นที่ทำการเกษตรที่ถูกปล่อยให้ดินฟื้นตัวภายหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต อาจใช้เวลา 7-8 ปี จะมีพืชพรรณธรรมชาติขึ้นปกคลุม หากเจ้าของพื้นที่กลับไปกลางเพื่อเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรก็จะถูกตัดเตียนหรือจับกุม รวมทั้งการตัดเตียนและจับกุมม้งที่เข้าไปหาผลผลิตจากทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อการอุปโภค บริโภคในครัวเรือน

การตั้งถิ่นฐานบนภูเขาสูงของม้งถูกมองว่าเป็นพวกตัดทำลายป่าไม้ ทำลายแหล่งต้นน้ำลำธาร จำเป็นต้องกีดกันไม่ให้สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้แหล่งต้นน้ำลำธารได้อีก ดังที่ รัชชนก สัตยวิจิตร (2559 : 126) ได้ศึกษาปัญหาความเป็นคนชายขอบของม้งปากกลาง จังหวัดน่าน เกี่ยวกับการถูกกีดกันให้ม้งออกจากพื้นที่ว่า จากความแตกต่างระหว่างพื้นที่ที่อาศัยและวัฒนธรรมทางสังคม ทำให้ชาวบ้านพื้นราบมองม้งปากกลางเป็นอื่น แตกต่างและเป็นคนละพวกกับตน แล้วพยายามร่วมมือกับรัฐกีดกันชาวม้งปากกลางออกจากพื้นที่ทำกินบริเวณป่าต้นน้ำของตนที่อยู่มาดั้งเดิม โดยคิดว่าชาวม้งมีสิทธิใดที่จะมาอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน ชาวม้งปากกลางเป็นความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติจากชาวบ้านทั่วไป จึงไม่มีสิทธิใดที่จะเข้ามาอาศัยหรือทำมาหากินในพื้นที่ป่าสงวนนี้ ดังนั้นชาวม้งปากกลางจึงกลายเป็นคนชายขอบในสายตาของรัฐและชาวพื้นราบ อีกทั้งไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องใดในการเรียกคืนที่ดิน แล้วหน่วยงานของทางภาครัฐก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับปัญหาที่ดินที่เกิดขึ้นกับชาวม้ง ปัญหาการใช้พื้นที่ต้นน้ำของชาวม้งปากกลาง ชาวม้งได้มีการเรียกร้องกับทางราชการให้ลงมาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพราะนั่นคือทางออกเดียวที่เป็นการเรียกร้องของพื้นที่ของคนชายขอบที่ทำให้สาธารณชนได้รับรู้ถึงการเอาเปรียบกับคนชายขอบอย่างม้งปากกลาง แม้ว่าม้งจะไม่มีอำนาจต่อรองกับราชการก็ตาม การเรียกร้องดังกล่าวเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเพิ่มพื้นที่ชายขอบให้แก่ชาวม้งที่ถูกมองว่าเป็นความแปลกแตกต่าง แล้วเป็นการเรียกร้องในการรวมชาวม้งขึ้นมา เพื่อมีอำนาจมากขึ้นในการต่อรองกับรัฐ และเป็นการลดความเป็นชายขอบลง

การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการกีดกันและจำกัดสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตอาหารสำหรับบริโภค และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เพื่อการดำรงชีพอันเป็นวิถีชีวิตที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษดังที่ ดร.ณิ จงประสิทธิ์กุล (2544 : 103) ได้ศึกษาถึงความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้างพบว่า สาเหตุและความรุนแรงของความขัดแย้งในชุมชนมีพื้นฐานมาจากชุมชนต้องการกรรมสิทธิ์ในที่ดินป่าที่อาศัยและทำกิน ซึ่งที่ผ่านมาถูกจัดการโดยรัฐมาตลอดโดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น รวมทั้งไม่ยอมรับการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านไม่มีสิทธิการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่านั้น ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของที่จะหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ จึงสำนึกในการอนุรักษ์ป่าจึงไม่เกิดขึ้น และมีการต่อต้านอำนาจการควบคุมจัดการพื้นที่ป่าของรัฐ ด้วยรูปแบบที่หลากหลายในการควบคุมจัดการพื้นที่ป่าของรัฐนั้นจะมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ปฏิบัติหน้าที่ควบคุม ดูแล ป้องกันรักษาป่าอย่างเข้มแข็ง เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าจับกุมตามหน้าที่ ความขัดแย้งก็ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พุกฤษ์ เกาถวิล (2542 : 144 – 145) ที่ได้ศึกษาถึงพลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดลำพูนพบถึงความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่าระหว่างรัฐกับชุมชน เกิดขึ้นในเงื่อนไขที่รัฐขยายอำนาจ ควบคุม และจัดการทรัพยากรไปสู่ท้องถิ่นจนทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบในการดำรงชีวิต เพราะไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าตามวิถีชีวิตที่เคยเป็นมา ประกอบกับผลพวงของการพัฒนาที่ทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อสนองระบบตลาดมีสูงขึ้น ในขณะที่ชาวบ้านก็เป็นหนี้สิน และมีความจำเป็นต้องหันหน้าเข้าพึ่งป่าเพื่อการยังชีพมากขึ้น ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่าอย่างเข้มข้นและสลับซับซ้อน

การสร้างภาพลักษณ์ให้กับม้งว่าเป็นผู้ทำลายป่าไม้ ทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับภาครัฐในการควบคุมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของม้ง การจำกัดสิทธิการใช้ประโยชน์และจัดการชีวิตของม้ง ดังงานวิจัยของ อรรถัญญา ศิริผล (2544 : 177) ที่พบว่า ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งและกลุ่มชนบนที่สูงผ่านกระบวนการใช้อำนาจต่าง ๆ เช่น การใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชุมชนชาวม้งด้วยการพัฒนา โดยในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ทำลายความมั่นคง รัฐกำหนดนโยบายสร้างความกลมกลืนดึงมวลชนเข้าร่วมกับรัฐด้วยการอพยพชาวม้งลงจากยอดดอย สร้างหมู่บ้านและจัดหาที่ทำกินให้ การส่งชาวม้งออกไปรบกับ พคท. เพื่อแสดงความภักดีกับรัฐในขณะที่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ติดยา-ปลูกฝิ่นและทำลายป่า รัฐกำหนดนโยบายการแก้ไขชาวม้งไปสู่การทำไร่ถาวรอยู่กับที่เปลี่ยนพืชที่ใช้การผลิตจากที่มีความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวอย่างสวนท้อ ลิ้นจี่ และกะหล่ำปลีเพื่อการค้าขายตลอดจนการสร้างโครงการพัฒนาต่าง ๆ มากมายบนภูเขากับชาวม้ง นอกจากนี้ม้งยังได้นำองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสร้างภาพตัวแทนวิถีการเกษตรที่คนเมืองมีอคติกับวิถีการเกษตรของม้งว่ามีลักษณะของการทำการเกษตรแบบไร้เงื่อนไข เป็นการทำลาย

ทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นการทำการเกษตรแบบไร้หมุนเวียนอันเป็นวิธีการจัดการพื้นที่ทำการเกษตร สอดคล้องกับระบบนิเวศ ดึงงานวิจัยของ ดริญญา โตตระกุล (2546 : 100) ที่ศึกษาถึงการเมืองของการเสนอภาพตัวแทนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนม้ง บ้านแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนม้งพยายามนำองค์ความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรแต่อดีตกำหนดนิยามใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นว่าคนม้งไม่ได้ทำอะไรเลือนลอยแต่ทำ “ไร่ย้ายที่” ที่มีระบบการจัดการสอดคล้องกับระบบนิเวศและไม่ได้ทำลายป่า แต่ทำกินจากป่าโดยมีระบบศีลธรรมเชิงอนุรักษ์กำกับรูปแบบการใช้ป่าหรือในขณะที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมการปลูกป่าทดแทนผ่านการให้สัมปทานแก่ภาคเอกชน กลับเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ของรัฐ พรรณไม้ที่นำมาปลูกก็ไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ของชุมชน กลับส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น การนำเสนอว่าไร้หมุนเวียนเป็นระบบการเกษตรที่สร้างความหลากหลายทางชีวภาพให้กับระบบนิเวศ และเป็นอาหารหลักของชาวม้งตลอดจนเป็นไร่ย้ายที่ที่รักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวม้งในแง่ของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมนั้น จึงเป็นการต่อต้านการนิยามการเกษตรที่เคยเรียกกัน

การธำรงอัตลักษณ์

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตม้งจากการดำรงชีวิตแบบโดดเดี่ยวบนภูเขาสูง มาสู่การเชื่อมโยงกับโลกภายนอก พร้อมกับการปรับตัวให้พ้นจากอคติทางเชื้อชาติที่มองว่าม้งเป็นชาวป่าชาวดอยไร้อารยธรรม รวมถึงความเจริญทางวัตถุที่เข้ามาประกอบกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าสร้างรายได้ให้กับม้ง พร้อมกับบรรยายในการซื้อวัตถุดิบเพื่อการปรับตัวให้ทันสมัยเท่าเทียมคนเมือง ส่งผลให้อัตลักษณ์ของม้งค่อยๆ หายไป ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การก่อสร้างบ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ม้งยังคงธำรงอัตลักษณ์ด้วยการใช้ภาษา และการจัดพิธีกรรมทางประเพณี เพื่อให้อัตลักษณ์ของม้งยังคงอยู่

ม้งไม่มีภาษาเขียน การสื่อสารและการถ่ายทอดเรื่องราวของบรรพบุรุษเกิดขึ้นจากการบอกเล่า การใช้ภาษาพูดจึงมีความสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของม้ง ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดจะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในครอบครัว และชุมชนดังที่ เอมอร์ ชลพิไลพงศ์ (2545 : 128) ที่ศึกษาถึงการสื่อสารเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนในเขตไชน่าทาวนว่า กลวิธีการสื่อสารเป็นไปตามแนวคิดที่เกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรง หรือโดยอ้อมให้ผู้ที่เป็นสมาชิกได้เรียนรู้ และรับเอาระเบียบ กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่าง ๆ ที่กลุ่มหรือสังคมกำหนดไว้ ซึ่งการสื่อสารเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนย่านไชน่าทาวนนี้ใช้ทั้งกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยตรง และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม กล่าวคือ ครอบครัวชาวจีนจะใช้การสื่อสารแบบเป็นกิจจะลักษณะ (สื่อสารโดยตรง) และการสื่อสารแบบไม่เป็นกิจจะลักษณะ (สื่อสารโดยอ้อม) ในการสืบทอดวัฒนธรรมของตนเองให้แก่ลูกหลาน และสถาบันที่มีความสำคัญต่อการสื่อสารมากที่สุด คือ สถาบันครอบครัววงลงมาคือกลุ่มเพื่อนและโรงเรียน

การใช้ภาษาม้งนอกจากจะใช้สื่อสารภายในครอบครัวและชุมชนแล้ว การใช้ภาษาม้งยังเป็นการส่งต่อวัฒนธรรมผ่านการฝึกฝนภายในครัวครัว ดังที่ เหนือขวัญ บัวเพื่อน (2560 : 288) กล่าวถึงวัฒนธรรมการสืบทอดภาษาของชาวไทย เชื้อสายจีนตอยแม่สลอง จังหวัดเชียงราย ว่าลักษณะของการสืบทอดภาษาไม่ได้มีการสืบทอดแบบเป็นกิจจะลักษณะ เพียงแต่ใช้วิธีการสื่อสารกันภายในครอบครัวเป็นประจำ พ่อแม่พูดภาษาจีนกับลูก ทำให้เกิดการเรียนรู้ และจดจำภาษาโดยธรรมชาติ มีการใช้ภาษาไทยและภาษาจีนในชีวิตประจำวัน ทั้งในครอบครัวและสังคมทั่วไป เนื่องจากประชากรบนตอยแม่สลอง เป็นชาวจีนโพ้นทะเล และมีการใช้ภาษาจีนสื่อสารกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

การรักษาวัฒนธรรมประเพณีม้งเป็นวิธีการสำคัญอีกวิธีการหนึ่งในการรักษาอัตลักษณ์ของม้ง การจัดพิธีกรรมตามประเพณีจะแฝงด้วยความเคารพยำเกรงต่อผีและวิญญาณบรรพบุรุษ แม้ว่าในยุคปัจจุบันผู้ที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้อย่างถูกต้องตามประเพณี ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุจะมีคนน้อยลง แต่ก็ยังคงมีคนรุ่นใหม่สานต่อ และสืบทอดประเพณีด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ม้งเผยแพร่และสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี รวมถึงมีผู้รู้สามารถตอบข้อคำถามถึงข้อสงสัยเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ม้งได้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่อัตลักษณ์ม้ง ซึ่งวัตถุประสงค์หลักมิได้เป็นการเผยแพร่ให้ชนต่างเผ่าพันธุ์รับรู้เข้าใจอัตลักษณ์ม้ง แต่เป็นการเผยแพร่เพื่อให้ม้งซึ่งกระจัดกระจายกันตั้งถิ่นฐานในประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปยุโรป อเมริกาและออสเตรเลียรับรู้และปฏิบัติตามวิถีของม้ง ในสภาพที่อยู่ในพื้นที่ที่วัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่า ดังที่ภิญญา แซ่ฮั้ง (2563 : 30) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงเครื่องดนตรี แคนม้ง (Qeej) ที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก พบว่ากระแสสังคมเมืองและสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมการแสดงแคนม้ง (Qeej) เป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมที่อ่อนจะถูกปรับตัวภายใต้สภาวะทางสังคมปัจจุบัน และวัฒนธรรมที่แข็งจะยังคงดำรงอยู่ แม้การแสดงแคนม้ง (Qeej) จะถูกลดความสำคัญลงในหลายกิจกรรมแต่ก็ยังคงเป็นการแสดงที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นสัญลักษณ์แทนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมเป็นสื่อกลางระหว่างผู้มีชีวิตและผู้เสียชีวิต ซึ่งยังคงตั้งมั่นในวิถีชีวิตชนเผ่าม้งท่ามกลางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อนอันสมอมา

การดำรงอัตลักษณ์ของม้งเป็นการปฏิบัติจริงด้วยการจัดพิธีกรรมตามประเพณีสะท้อนถึงความคิด ความเชื่อ ความเป็นตัวตนโดยให้คนรุ่นใหม่ได้รู้เห็นและปฏิบัติจริงเพื่อถ่ายทอดความรู้วิธีการ เพื่อดำรงความเป็นตัวตนของม้งต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ นวรัตน์ บุญภิละ (2559 : 153) ที่ทำการศึกษาวิจัย พบว่าการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาวผู้ไทบ้านนาเยิง จังหวัดอุดรธานี สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของชาวผู้ไทที่พยายามรักษาอัตลักษณ์ของตนผ่านการปฏิบัติจริง โดยยึดถือเรื่องความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีผลต่อด้านจิตใจ อุปนิสัยของผู้ปฏิบัติ แม้ผ่านกาลเวลาหลายยุคหลายสมัย แต่อัตลักษณ์นั้นยังคงใช้ได้ผลอยู่เพื่อรักษาอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนไม่ให้สูญหายไปตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง

การจัดการเครือข่าย

กระบวนการจัดการเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า สามารถอธิบายได้ดังนี้

การก่อตัวของเครือข่าย

การก่อตัวของเครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อมดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า เป็นเครือข่ายมั่งในพื้นที่มีประวัติการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต่อสู้กับรัฐบาลในพื้นที่ป่าและภูเขาบนดอยยาว และดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย จนกระทั่งรัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายการใช้การเมืองนำการทหาร มีการเจรจาทำข้อตกลงเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกลับมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยรัฐจะดูแลด้านความปลอดภัยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งผ่านระยะเวลาไปมากกว่า 30 ปี ก็ยังไม่สามารถบรรลุได้ ประกอบด้วยการให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนการประกอบอาชีพ และประเด็นสำคัญคือการออกเอกสารสิทธิการใช้ที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นหลักประกันสำคัญในการประกอบอาชีพ

กลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ ได้ตั้งเครือข่ายเพื่อรวมตัวกันให้เกิดพลังต่อรองภาครัฐในการทวงถามข้อตกลงที่ได้เจรจากันก่อนออกมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย โดยได้การจัดระบบเครือข่ายให้มีตัวแทนผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยจังหวัดละ 3 คน เป็นคณะกรรมการเข้าร่วมประชุมขับเคลื่อนกิจกรรมจนประสบความสำเร็จบางประการคือ การได้รับเงินกองทุนการประกอบอาชีพรายละ 250,000 บาท ซึ่งผู้ที่ได้รับการจัดสรรคือผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย กลุ่มทหารหลักและเครือข่ายฯ กำลังดำเนินการขับเคลื่อนด้านเงินทุนการประกอบอาชีพให้กับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยกลุ่มทหารบ้าน และกลุ่มมวลชนตามที่ได้ตกลงกันไว้ต่อไป นอกจากนี้ยังมีประเด็นสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้กลุ่มมั่งในพื้นที่จะต้องมารวมตัวกัน คือ การประกาศคำสั่ง คสช.ที่ 64/2557 และคำสั่ง คสช.ที่ 66/2557 อันเป็นคำสั่งให้ดำเนินคดีกับผู้ที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม่อย่างเด็ดขาด พร้อมกำหนดเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าไม่ถึงร้อยละ 40 หรือนโยบาย “ทวงคืนผืนป่า” ซึ่งการดำเนินการตามนโยบายทวงคืนผืนป่าสร้างปัญหาให้กับประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่ที่รัฐไม่อาจออกเอกสารสิทธิที่ทำกินให้ได้ ดังงานวิจัยของ ไพสิฐ พาณิชยกุลและคณะ (2560 : 27) ซึ่งได้วิจัยเกี่ยวกับสิทธิชุมชนของปกากะญอในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า ในช่วงรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา มีนโยบายเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาการไร้ที่ดินทำกินของเกษตรกรและการลุกฮือเขตนป่าสงวน โดยการกระจายสิทธิการถือครองให้แก่ผู้ที่ไม่อยู่ในพื้นที่และออกมาตรการป้องกันการเปลี่ยนมือไปอยู่ในครอบครองของผู้ที่มีใช้เกษตรกร ใช้เทคโนโลยีดาวเทียมสำรวจและวิธีการแผนที่ทันสมัย แก้ไขปัญหาเขตที่ดินทับซ้อนและแนวเขตพื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจน อันก่อให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้รัฐบาลยังคงมีนโยบายการจัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้ โดยไม่ต้องเป็นกรรมสิทธิ์ แต่รับรองสิทธิร่วมในการจัดการที่ดินของชุมชน และกำหนดให้คณะกรรมการที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เป็นกลไกหลักในการดำเนินงานแต่ในเบื้องต้น พบปัญหาอุปสรรคสำคัญของนโยบายมอบที่ดินแปลงรวมของคทช. ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับปัญหาที่ควรจะเป็น คือไม่ได้เป็นหลักการยอมรับสิทธิชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นการ “อนุญาต” จากหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น โดยชุมชนจะไม่ได้มีความมั่นคงที่

แท้จริงและหลักเกณฑ์การพิจารณาพื้นที่ไม่มีความชัดเจน ชัดแย้งกับความเป็นจริงและไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้จริง โดยเฉพาะเมื่อมีการประกาศใช้ “แผนแม่บท” การแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้พบว่า กระบวนการต่าง ๆ ยังขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่ครบถ้วนอย่างเพียงพอ เช่น ภาคประชาสังคม นักวิชาการ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินการตามแผนแม่บทดังกล่าว

เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า เกิดจากปัญหานโยบายทวงคืนผืนป่า ซึ่งอยู่ในยุทธศาสตร์ของกรมป่าไม้ พ.ศ. 2559 – 2564 (กรมป่าไม้, 2559) มีสาระสำคัญคือ รัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในวันศุกร์ที่ 12 กันยายน 2557 โดยกล่าวถึง นโยบายข้อ 9 การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรและการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในปัจจุบันมีการบุกรุกที่ดินของรัฐและตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพที่เคยอุดมสมบูรณ์ ถูกทำลายหรือถูกนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเป็นอันมาก ทั้งปัญหาภาวะมลพิษ โดยเฉพาะขยะประเภทต่าง ๆ ก็รุนแรงยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงมีนโยบายจะรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน นโยบายดังกล่าวรู้จักกันทั่วไปในนาม “นโยบายทวงคืนผืนป่า” ผลจากนโยบายนี้ รัฐบาลได้ออกคำสั่งสองฉบับได้แก่ คำสั่ง คสช.ที่ 64/2557 และ คำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 การสั่งการให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการตรวจยึด จับกุม ดำเนินคดีกับการกระทำของราษฎรที่ถือว่าเป็นความผิดต่อกฎหมายป่าไม้ ประกอบกับแผนแม่บทว่าด้วยการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติที่กำหนดเป้าหมายเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 และการยึดคืนพื้นที่เขาหัวโล้น (AO) เป็นต้น (เล่าฟ้าง บัณฑิตเทอดสกุล, 2564 : เว็บไซต์) ผลของนโยบายดังกล่าว มังในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น จังหวัดเชียงราย ประสบปัญหาการถูกยึดพื้นที่ทำการเกษตรโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ได้ทำการยึดพื้นที่ไร่มุมนเวียน อันเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่ถูกปล่อยทิ้งร้างรอการฟื้นตัว กลับมาเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เนื่องจากความไม่เข้าใจวิธีการเกษตรแบบไร่มุมนเวียนที่เจ้าของพื้นที่จะปล่อยให้พื้นที่เพื่อให้ดินฟื้นตัว หลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ประมาณ 7-10 ปี ทำให้เกิดวัชพืชและต้นไม้นขนาดเล็กขึ้นปกคลุมพื้นที่ และจะมาถากถางเพื่อการผลิตต่อไป ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐมองว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าไม้ เข้าจับกุมดำเนินคดีกับผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนี้ ปัญหาที่สำคัญในพื้นที่คือนโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ภูชี้ฟ้า ที่จัดตั้งภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 โดยรัฐได้ดำเนินการโดยไม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้แนวเขตของอุทยานแห่งชาติครอบคลุมถึงพื้นที่ทำการเกษตร และพื้นที่ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวของประชาชน รวมถึงข้อกำหนดด้านค่าธรรมเนียมการเลี้ยงสัตว์ ค่าธรรมเนียมการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่มีอัตราสูงเกินความสามารถของประชาชนที่ต้องชำระให้กับอุทยานแห่งชาติ

นโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติซึ่งกำหนดพื้นที่ครอบคลุมถึงพื้นที่ทำการเกษตรของประชาชนที่ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดินทำกินบนดอยยาวและดอยผาหม่น ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอขุนตาล อำเภอเทิง และอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ประชากรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมีกลุ่มคนหลายเผ่าพันธุ์ทั้งคนเมือง ม้ง เย้า อะข่า มูเซอร์ และจีนฮ่อ แต่กลุ่มคนที่รวมตัวเพื่อต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองเป็นกลุ่มม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยที่มีประวัติความเป็นมาถึงการต่อสู้กับอำนาจที่กลุ่มม้งมองว่าไม่เป็นความยุติธรรมกับพวกตน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าม้งกลุ่มนี้ได้ร่วมต่อสู้กับเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ เจริญต่อรองกับรัฐให้ได้มาตามข้อตกลงที่ทำกันไว้ตามนโยบายที่ 66/2523 ซึ่งรัฐไม่อาจดำเนินการตามข้อตกลงก่อนออกมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยได้ครบทุกข้อ โดยเฉพาะความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและสิทธิที่ดินทำกิน กลุ่มม้งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น จึงรวมตัวกันจัดตั้งเครือข่ายขึ้น

คณะกรรมการของเครือข่ายทุกคนจึงเป็นม้งกลุ่มที่มีความเป็นมาแบบเดียวกัน อาศัยความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อใจกันเป็นตัวประสานเครือข่าย ดังที่ ชินสีค สุวรรณอัจฉริย (2549 : 132 - 133) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเครือข่ายว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ให้บริการในตัวอย่างของการรวมค่านิยมและวัฒนธรรมของสมาชิกในกลุ่ม โดยการทำงานร่วมกันมีความคุ้มค่าต่อกัน องค์ประกอบของความสัมพันธ์ของคนที่ให้การเกื้อกูลกันและผนึกกำลังกัน เชื่อถือต่อกัน (ในรูปแบบของการกำหนดทางสังคมและสิ่งที่ต้องทำ) กลายเป็นกุญแจที่บ่งบอกความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์และทุนทางสังคมสำหรับการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์จะช่วยสนับสนุนวิธีการปรับตัว โดยทุนทางสังคมเสมือนเป็นแหล่งที่มาของข้อมูลในเส้นทางชีวิตและการสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเงินหรือแรงงาน ดังจะเห็นได้ว่า การรวมตัวของม้งในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น เกิดจากความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ ความรักในกลุ่มญาติพี่น้องและการเกี่ยวพันกัน การใช้ทุนทางสังคมเกี่ยวกับความเป็นญาติพี่น้องสร้างความรัก ความสมานฉันท์ภายในกลุ่มดังที่สายไหม ไชยศิริรินทร์ (2561 : 147-148) กล่าวถึง มิติด้านความรักของคนในชุมชนว่า มิติด้านความรักของคนในชุมชนประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ชุดของความเกี่ยวพันและผูกพันระหว่างกันของบุคคล ประกอบกันขึ้นเป็นครอบครัว เพื่อน และคนรู้จักกันเกี่ยวพันระหว่างกันของคนในสังคม ความไว้วางใจที่เป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างคนคนนั้นกับบุคคลอื่น ๆ ให้ออกมาในรูปความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การเป็นพวกเดียวกัน รักพวกพ้อง เป็นรูปแบบหนึ่งของความรักที่ทำให้คนอยู่เป็นกลุ่ม หมู่ญาติ เพื่อนฝูง เพื่อช่วยเหลือกันและเกิดพลังความสามัคคี

การจัดระบบเครือข่าย

เครือข่ายรักษป่าและสิ่งแวดล้อม ดอยยาว – ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า มีลักษณะของการจัดระบบเครือข่ายในแนวราบ โดยทุกคนมีบทบาทเท่าเทียมกัน การจัดแบ่งงานจะเป็นไปตามความถนัดของแต่ละบุคคล มิได้กำหนดไว้แบบตายตัว รวมถึงสมาชิกของเครือข่ายสามารถเข้าและออกจากเครือข่ายได้โดยอิสระ โดยสมาชิกเครือข่ายจะเข้ามาในประเด็นปัญหาที่ตนสนใจ หรือเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในประเด็นปัญหานั้นก็ได้

การจัดระบบเครือข่ายฯ มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงซ้อนเนื่องจากคณะกรรมการและสมาชิกของเครือข่าย เป็นมั่งซึ่งมีการนับถือสายสัมพันธ์จากตระกูลแซ่ และความเป็นเครือญาติกัน มีประวัติความเป็นมาที่เคยต่อสู้ร่วมกัน การรวมตัวของเครือข่ายก็เป็นการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทะลา วรณหงส์ และธนพฤษ์ ชามะรัตน์ (2561 : 144) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี เกี่ยวกับการจัดระบบเครือข่าย พบว่า ความสัมพันธ์ในเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ได้แก่ 1) บทบาทของเครือข่ายที่เป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อน เพราะมีความเป็นญาติพี่น้อง คนรู้จัก และความเป็นเพื่อน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกัน 2) ความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่าผลประโยชน์ที่หวังจะได้รับจากอีกฝ่าย สอดคล้องกับฐานแนวคิดในเรื่องการแลกเปลี่ยนซึ่งอาศัยการโต้ตอบที่พิจารณาจากรางวัลและความพอใจ

ในขณะที่เครือข่ายฯ ไม่ได้จัดทำกฎ ระเบียบ ข้อบังคับใดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเครือข่าย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายมีเพียงรายงานการประชุมเพื่อแบ่งงานและการติดตามงาน การเข้าร่วมเครือข่าย อยู่ในลักษณะของจิตสาธารณะภายใต้การตัดสินใจร่วมกัน อันเป็นรูปแบบการจัดการที่แสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันของสมาชิกเครือข่าย อาจเป็นเพราะคณะกรรมการเครือข่ายที่มีพื้นฐานมาจากผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ได้รับการปลูกฝังความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์การเสียสละเพื่อประชาชนและความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคล ดังแสดงในงานวิจัยของ ปฐมพร ศรีมันตะ (2559 : 213) ที่ได้วิจัยถึงทัศนคติของผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคอีสาน พบว่าทัศนคติภายหลังออกจากป่าเข้าสู่เมืองและความคิดเห็นที่ยังฝังแน่นเป็น “วินัย” ของเหล่าสหาย ด้วยวิถีคิด และการฝึกอบรมของสหายชาวบ้านร่วมกับปมหลังและประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงตัวตนของความเป็นคนท้องถิ่นแล้ว สหายชาวบ้านเป็นผู้ที่มีความยึดมั่นในอุดมการณ์ของพรรคมากกว่าสหายกลุ่มอื่น อันส่งผลบางประการที่สำคัญต่อบรรดาสหายโดยยังคงยึดมั่นในวินัยของทหารว่า ความซื่อสัตย์ต่อพรรคและแนวคิดของประธานเหมาเจ๋อตุงโดยแนวคิดทางการเมืองของอดีตสหาย ยังยึดอุดมการณ์พรรคเช่นเดิม แม้กาลเวลาจะผ่านมานานแล้วก็ตามและยังยืนยันว่าตนเอง “ไม่ได้ลาออกจากพรรค” อีกทั้งมีลักษณะของการต่อต้าน ชัดขึ้น และรับไม่ได้กับระบบเผด็จการ รวมทั้งความเป็นศักดินาอย่างรุนแรง

และยืนยันในความต้องการความเท่าเทียมระหว่างคนด้วยกันอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น การจัดระบบของเครือข่ายฯ จึงเน้นถึงรูปแบบความเท่าเทียมกันของสมาชิกและกรรมการเครือข่ายไม่ได้มีรูปแบบการสั่งการหรือการบังคับบัญชา ทุกคนมีสถานะในเครือข่ายที่เท่าเทียมอันเป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังและสืบทอดกันมาจากอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์ แม้ว่ากรรมการเครือข่ายจะเกิดและเติบโตหลังการสิ้นสุดการเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแต่ก็ได้รับการปลูกฝังแนวคิดมาจากบิดามารดาที่เคยเข้าร่วมกับพรรคฯ มาก่อน

การจัดระบบเครือข่ายแบบแนวราบ ทำให้สมาชิกเครือข่ายรู้สึกมีความเป็นหุ้นส่วนของเครือข่ายการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ก็เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมไม่ใช่ผลประโยชน์ของประธานหรือกรรมการเครือข่ายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิษฎา ศรีเรืองคง, จิตภา เร่งมีศรีสุข และพระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐริปัญโญ (กิตติยง) (2558 : 117) ที่ร่วมกันทำการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายบริหารงานของเทศบาลนครนนทบุรี พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่ายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในสถานะหุ้นส่วนของเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ คือ ความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้งในลักษณะเจ้านาย ลูกน้อง มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกันโดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณมากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เมื่อต่างคนต่างอยู่ การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเอง โดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันโดยอัตโนมัติ

การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร

พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น เป็นพื้นที่ป่าและภูเขาสูง หมู่บ้านของกรรมการเครือข่ายตั้งอยู่ห่างไกลกัน วิธีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายใช้การโทรศัพท์และสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) รวมถึงการพบปะกันระหว่างกรรมการเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นการประชุมในลักษณะที่เป็นทางการ การพบปะกันในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะการเข้าร่วมพิธีกรรมตามประเพณีม้งที่มักเชิญผู้อาวุโสในชุมชนและผู้นำชุมชนเข้าร่วม ส่วนการสื่อสารกับสมาชิกเครือข่าย ทุกหมู่บ้านจัดให้ข้อมูลข่าวสารกับสมาชิกโดยวิธีประกาศจากหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน หากมีวาระสำคัญที่ต้องการความคิดเห็นหรือจำเป็นต้องใช้มติจากการประชุมก็จะเรียกประชุมที่ศาลาประชาคมหมู่บ้าน สำหรับการสื่อสารภายนอกเครือข่ายจะใช้การเผยแพร่ข่าวสารทางสื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างประเด็นทางสังคมต่อไป

ด้วยความทันสมัยของเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างกรรมการเครือข่ายที่อยู่ในหมู่บ้านที่ไม่สะดวกต่อการคมนาคมและกระจายกันทั้งดอยยาว และดอย ผาหม่น การจัดระบบการติดต่อสื่อสารของเครือข่ายจึงเลือกใช้วิธีการโทรศัพท์ติดต่อกันโดยตรงระหว่างกรรมการเครือข่ายและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ตั้งกลุ่มประชุมทางไกลด้วยระบบการประชุมอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร ในขณะเดียวกันกรรมการเครือข่ายซึ่งทั้งหมดเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชนยังได้มีโอกาสพบปะกันในการประชุม กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน หน้าที่ว่าการอำเภอ หรือการประชุมสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงการเข้าร่วมพิธีกรรมในพื้นที่นับเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างกรรมการเครือข่าย ดังที่ชัยลักษณ์ ธนปกิจ และพัชนี เขยปัญญา (2560 : 116) ที่ศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดการสื่อสารแบบเครือข่ายจากพันธมิตรภาคธุรกิจสู่พันธมิตรภาคการศึกษา พบว่าแม้ว่าปัจจุบันจะมีสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ที่เป็น การสื่อสารแบบเครือข่ายที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย แต่มีจุดที่แตกต่างกันคือ การสัมผัสแห่งมนุษย์ (Human touch) การสื่อสารตามแบบฉบับของสำนักบริหารเครือข่ายธุรกิจนั้น เน้นการพบหน้ากันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ความไว้วางใจเชื่อใจกัน และความจริงใจต่อกัน ในกระบวนการถ่ายทอดการสื่อสารแบบเครือข่ายจากพันธมิตรภาคธุรกิจสู่พันธมิตรภาคการศึกษา เป็นการสร้างโอกาสใหม่ ๆ ในการร่วมมือกันระหว่างองค์กรซึ่งยังคงเปี่ยมมาที่ยังประโยชน์ต่อพันธมิตรที่อยู่ในเครือข่าย โดยอาจกล่าวได้ว่า ผลลัพธ์สุดท้ายของการสื่อสารแบบเครือข่ายคือ “การสร้างคุณค่า” (Value creation) ให้แก่ผู้อยู่ในเครือข่าย ทั้งนี้การสื่อสารแบบเครือข่ายเป็นวิธีการสื่อสารที่ต้องใช้ระยะเวลา ทรัพยากรบุคคล และงบประมาณ เนื่องจากเป็นการสร้างมิตรภาพและความเชื่อมั่น การสรรหาบุคลากร ที่มีคุณสมบัติครบทุกมิติอาจเป็นโจทย์ที่ท้าทายสำหรับองค์กรไม่น้อย

เครือข่ายฯ เลือกช่องทางที่ใช้สื่อสารเพื่อเผยแพร่สภาพปัญหาและวิธีการจัดการแก้ไขปัญหาของเครือข่าย โดยใช้สื่อสารมวลชนเนื่องจากการถูกผลักดันให้เป็นคนขายขอบอยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ห่างไกลความสนใจถึงปัญหาที่ได้รับ รวมทั้งความเดือดร้อนที่ได้รับก็ไม่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ รูปแบบและวิธีการเคลื่อนไหวเพื่อการต่อสู้เรียกร้องจึงใช้วิธีการสื่อสารเพื่อสร้างให้คนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่พบ ดังงานวิจัยของ โชติกา พรหมเพิก และอจिताส เพียรขุนทด (2562 : 517) ที่ศึกษาถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มดาวดิน พบว่า การใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ใช้ช่องทางการสื่อสารกับสาธารณะและยุทธวิธีการสร้างเครือข่าย ซึ่งในสังคมปัจจุบันการเคลื่อนไหวส่วนหนึ่งอยู่บนโลกโซเชียลมีเดีย การรณรงค์เรียกร้องเรื่องต่าง ๆ จึงไม่จำเป็นต้องออกมาเดินขบวนบนท้องถนนให้เสี่ยงถูกจับเพียงรูปแบบเดียว แต่สามารถรณรงค์ผ่านโลกออนไลน์ได้ รวมทั้งการเรียกร้องความต้องการผ่านช่องทางอื่น เพราะโซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือในการนำเสนอวัตถุประสงค์ของการรณรงค์เพื่อเกณฑ์แรงสนับสนุนในรูปแบบต่าง ๆ และยังเป็นการเรียกร้องให้คนในสังคมกว้างออกไปแสดงพลังเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งถือว่าเป็นยุทธวิธีการเคลื่อนไหวแบบใหม่ที่จะช่วยลดการเผชิญหน้าและสามารถทำงานได้ในระยะยาว และปลอดภัย

การใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารการทำงานของเครือข่าย จึงเป็นวิธีการสำคัญเพื่อสร้างประเด็นทางสังคมให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจของภาครัฐในส่วนกลางและประชาชนทั่วไปให้ความสนใจกับปัญหาที่ชนชายขอบ ซึ่งถูกหน่วยงานของรัฐในพื้นที่จำกัด ปิดกั้น การแจ้งการรายงานปัญหาจากการกำหนดนโยบายที่เกิดขึ้นจากส่วนกลางได้รับรู้ถึงผลกระทบจากนโยบายนั้น ดังที่สุทธิสุนทร ชัยขวัญ (2544 : 258-259) ได้กล่าวถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้สื่อมวลชนนำข้อมูลข่าวสารความเดือดร้อนของประชาชนมาสร้างเป็นกระแสสังคมได้ว่า เนื่องจากสังคมไทยเริ่มตื่นตัวให้ความสนใจในประชาธิปไตยมากขึ้น โดยมีการเข้าไปตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐมากขึ้น ประกอบกับความเจริญด้านเทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศที่จะช่วยกระจายข่าวสารต่าง ๆ ได้ง่าย โดยเมื่อสังคมเกิดความสนใจเรื่องใด สื่อมวลชนจะเป็นตัวช่วยหาข้อมูลรายละเอียดเรื่องนั้นมาเสนอให้ประชาชนได้ใช้ความคิดว่าจะเข้าข้างใดดี ทำให้เกิดกระแสสังคมต่อเรื่องนั้น โดยเฉพาะเรื่องที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนเกี่ยวกับการชุมนุมประท้วงก็คือ การชุมนุมประท้วงเป็นการแสดงความเดือดร้อนของประชาชนทำให้คนส่วนใหญ่สนใจจะทราบว่าเป็นกรณีปัญหาเช่นนี้ผู้มีส่วนรับผิดชอบจะเข้ามาแก้ปัญหาอย่างไร และกลุ่มผู้ชุมนุมมีพฤติกรรมอย่างไรเหมาะสมหรือไม่ เมื่อชั่งน้ำหนักเหตุและผลต่าง ๆ แล้วก็เกิดกระแสสังคมเข้าข้างกลุ่มที่มีพฤติกรรมดีกว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยกร มณฑาและสรตา อนุตตรังกุล (2563 : 74) ที่ศึกษาถึงการคัดค้านการก่อสร้างฟาร์มหมู อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การใช้ยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติโดยประชาชนใช้โซเชียลมีเดียในการกระจายข้อมูลให้บุคคลอื่นได้อ่านข้อมูลและรับรู้ถึงผลกระทบที่จะมีการก่อสร้างฟาร์มหมู จึงทำให้บุคคลที่ได้อ่านข้อมูลเกี่ยวกับการก่อสร้างฟาร์มหมูได้มีการแชร์ข้อมูลกันออกไป จึงทำให้เกิดเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนและนักข่าว และจึงทำให้เรื่องราวของฟาร์มหมูเกิดเป็นข่าวขึ้นมา เพื่อให้สังคมนั้นได้รับรู้และให้ความสนใจ รวมไปถึงการมีสำนักข่าว Thai PBS ได้รับทราบถึงความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่นั้น สื่อมวลชนช่วยเหลือในการกระจายข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้สังคมได้รับรู้ความเดือดร้อนของประชาชนและยังมีสำนักข่าวหลายสำนักให้ความสนใจในเรื่องนี้

การสร้างกิจกรรมของเครือข่าย

กิจกรรมของเครือข่ายเริ่มต้นจากการประสานงานกับเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ ขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อต่อรองกับรัฐถึงข้อตกลงก่อนออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ซึ่งรัฐยังไม่สามารถดำเนินการตามข้อตกลงได้ครบถ้วน โดยเฉพาะปัญหาเอกสารสิทธิที่ดินทำกิน จนกระทั่งรัฐบาลกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพหลักของม้งในพื้นที่ดอยยาว-ดอยผาหม่น ประกอบด้วย นโยบาย “ทวงคืนผืนป่า” พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และนโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า ซึ่งนโยบายของรัฐทั้ง 3 นโยบายส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงการประกอบอาชีพของม้งในพื้นที่ มีการจับกุมม้งที่เข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทำกินของตนเอง เนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ์ การขยายพื้นที่แนว

เขตอนุรักษ์เข้าง่ายพื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ทำการเกษตร การใช้กำลังตำรวจทหารเข้าปิดล้อมหมู่บ้าน ทำให้เครือข่ายจัดทำหนังสือข้อร้องเรียนไปยังหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง การเดินขบวนประท้วงการดำเนินนโยบายของรัฐ การใช้ช่องทางสื่อมวลชน และสื่อสังคมออนไลน์เผยแพร่ข่าวสาร รวมทั้งการหาทางเข้าพบนักการเมืองระดับชาติเพื่อขอความช่วยเหลือ นอกจากนี้เครือข่ายฯ ใช้วิธีการระดมมวลชน ปิดถนน เดินขบวนประท้วงนโยบายรัฐ พร้อมแจ้งสื่อมวลชนทำข่าวเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้คนในสังคมทราบถึงปัญหาที่กลุ่มคนชายขอบพบ รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์เผยแพร่ข่าวสารซึ่งลักษณะการใช้สื่อสังคมออนไลน์จะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย เป็นหลักฐานการต่อสู้ของม้งที่สามารถสืบค้นย้อนหลังได้

ในสถานะความเป็นคนชายขอบ ม้งได้รวมกลุ่มจัดกิจกรรมเพิ่มพื้นที่ทางสังคม สร้างอำนาจในการต่อรองกับรัฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของแทนธัญ ธรรมวิวัฒน์ (2558 : 80) ที่ได้ศึกษาถึงการสร้างพื้นที่การต่อรองในการทำงานของแรงงานข้ามชาติ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ของแรงงานข้ามชาติ เป็นกระบวนการพื้นฐานที่จะทำให้แรงงานข้ามชาติสามารถใช้ชีวิตในสังคมไทยได้ง่ายขึ้น ยังเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมและวาทกรรมของกลุ่ม มีความเข้มแข็งและมีอำนาจในการนิยามความหมายมากขึ้นอีกด้วย ยิ่งกับแรงงานข้ามชาติที่เป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยแล้วการรวมกลุ่มยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น เพราะพื้นที่ทางสังคมและอำนาจทางวาทกรรมที่มีอำนาจมากขึ้นของแรงงานข้ามชาติที่เป็นชนกลุ่มน้อย ต้องการพื้นที่ที่จะแสดงตัวตนของกลุ่ม เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคมไทยที่เป็นสังคมกระแสหลัก การรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองสร้างพื้นที่ทางสังคม ลดความเป็นชายขอบ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายจึงเป็นวิธีการหนึ่งในการแสดงบทบาททางการเมืองภาคประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ ดังงานวิจัยของธัสธร ตูทองคำ (2552 : 133-136) ที่ศึกษาถึงการแสดงบทบาททางการเมืองของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการจัดสรรพื้นที่ทำกิน ภายหลังจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ พบว่า บทบาททางการเมืองของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์โดยการชุมนุมเรียกร้องต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบทบาททางการเมืองของประชาชนดังกล่าวเป็นไปเพื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายภาครัฐ ในการตอบสนองความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มสมาชิก เพื่อสะท้อนปัญหาความต้องการของประชาชนที่ได้รับต่อหน่วยงานภาครัฐ มีการยื่นหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจนถึงการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานความเป็นธรรมเกี่ยวกับปัญหาที่ดิน อีกทั้งยังมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรภาคประชาชน เพื่อให้มีบทบาทในการเรียกร้องและข้อเสนอแนะให้แก่หน่วยงานภาครัฐในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ

วิธีดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายที่ทำให้ภาครัฐและภาคสังคมให้ความสนใจถึงปัญหาที่ม้งคอยยาว คอยผาหม่น ได้รับจากนโยบายทวงคืนผืนป่าและนโยบายการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูชี้ฟ้า คือ การรวบรวมมวลชนเดินขบวนปิดถนนเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม อันเป็นวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่แสดงถึงการไม่ยอมรับนโยบายของรัฐที่สร้างความไม่เป็นธรรม และกระทบถึงชีวิตความเป็นอยู่

ของประชาชนอันเป็นวิธีการที่เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมดอยยาว ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า เลือกใช้ปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นัสเซอร์ ยีหมะ (2561 : 111) ที่ได้ศึกษาถึงการใช้นิติวิธีเชิงรุกของเครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย พบว่า สันติวิธีเชิงรุก (Proactive Pacifism) หรือการต่อต้านขัดขืนโดยไม่ใช้กำลัง (Passive Resistance) เป็นรูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างสงบของประชาชนที่ตื่นตัวทางการเมือง เมื่อประชาชนไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลและออกมาประท้วงแสดงจุดยืนในการต่อต้านรัฐบาล ซึ่งประชาชนไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรงแต่ประชาชนสามารถเลือกที่จะไม่สนับสนุนรัฐบาลและแสดงออกด้วยการถือแฟง แต่ประชาชนอาจเลือกที่จะฝ่าฝืนกฎหมายใดกฎหมายหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การปิดถนนและกีดขวางการจราจรอย่างสงบ การเข้ายึดครองสถานที่ต่าง ๆ อย่างผิดกฎหมาย และจะขัดขืนอย่างเงียบ ๆ ไม่มีความรุนแรงโดยไม่ทำร้ายเจ้าหน้าที่ เพื่อกดดันรัฐบาลให้บริหารประเทศอย่างเป็นธรรม หรือเปลี่ยนแปลงสภาพทางการเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นให้ดีขึ้น นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวด้วยวิธีการสันติวิธีเชิงรุก ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิกา เนาวรัตน์ และชุลีรัตน์ เจริญพร (2563 : 116) ที่ทำการศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในการคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าจากก๊าซธรรมชาติบางคล้า พบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกรณีบางคล้าเป็นการดำเนินการคัดค้านจนประสบผลสำเร็จในที่สุด เป็นกรณีภาคประชาชนถึงการมีส่วนร่วมทางตรงของประชาชนที่มีความกระตือรือร้นจัดเป็นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นและเป็น “การเมืองภาคประชาชน” ได้กลายมาเป็น “ความชอบธรรมด้วยตัวมันเอง” และกลายเป็นพื้นที่ในการเผชิญหน้าการต่อสู้กันของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ นำไปสู่ความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน การแสดงออกถึงการคัดค้านโรงไฟฟ้าโดยการปิดถนนและการปฏิเสธที่จะให้บุคลากรของผู้ประกอบการโรงไฟฟ้าเข้ามาในพื้นที่เพื่อการทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของชาวชุมชนบางคล้า ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว หากพิจารณาว่าการแสดงออกเหล่านี้เป็นผลของวัฒนธรรม อันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ที่เรียกร้องเพื่อสิทธิการดำรงอยู่ของชุมชนบนฐานพื้นที่ของชุมชนอย่างชัดเจน

การสร้างกิจกรรมของเครือข่ายฯ ด้วยวิธีการสันติวิธีเชิงรุก จึงเป็นการรวมตัวของภาคประชาชน ที่แสดงการไม่ยอมรับนโยบายของรัฐอันเป็นนโยบายที่มุ่งการแสดงอำนาจตามกฎหมายโดยไม่ให้ความสำคัญต่อประชาชนดังที่ อภิญา ดิสสะมาน และชาติรี นนทศักดิ์ (2563 : 238-239) ที่ทำการรวบรวมข้อมูลความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐในภูมิภาคต่าง ๆ พบว่า ในสถานการณ์ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากแนวนโยบายของรัฐ พบว่า รัฐไม่อาจรักษาอำนาจได้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน เบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหมือนอย่างในอดีต เนื่องจากในอดีตรัฐใช้สภาวะการสร้างสภาวะกดทับประชาชนผ่านระบบกฎหมาย กระบวนการพัฒนาประเทศอย่างมีส่วนร่วมเทียม และการใช้วาทกรรมการพัฒนาภายใต้ความพยายามในการผลิตสร้าง “ความรู้ ความจริง” ผ่านนโยบายแบบสั่งการ (Top-down) นั้น ประชาชนได้ผ่านการเปิดพื้นที่ทางความคิด และสร้างจิตสำนึกใหม่จากกลุ่ม

คนที่มีประสบการณ์เป็น “ผู้ถูกกระทำ” กลายมาเป็น “ผู้กระทำการ” ในรูปของการสร้างวิถีการมองโลกและโลกทัศน์ใหม่ การส่งผ่านความรู้ในกลุ่มของตนเอง ร่วมกับการเคลื่อนไหวด้วยการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และอาศัยประสบการณ์ในการรวมกลุ่มลุกขึ้นต่อต้าน ชัดขึ้นต่อการดำเนินนโยบายนั้นๆ ของรัฐ ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากการต่อต้านแสดงความไม่พึงพอใจในโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยรัฐ และเกิดการประท้วงเพื่อให้รัฐได้ยิน (To be heard) ดังจะเห็นในลักษณะของการรวมตัวประท้วง การยื่นหนังสือประท้วง การปิดถนน ไปจนถึงการรวมตัวเป็นองค์กรประชาชนในหลากหลายพื้นที่เพื่อแสดงพลังในการเพิ่มอำนาจที่เสื่อมถอยจากการดำเนินนโยบายของรัฐ ดังจะเห็นได้ว่าการถูกผลักดันให้ตกอยู่ในสถานะขมขายของมั่งให้สูญเสียพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำมาหากิน รวมถึงการปิดกั้นวิถีชีวิตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่าไม้ทำให้มั่งต้องรวมตัวเป็นเครือข่าย พร้อมทั้งจะเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกัน สร้างพื้นที่ทางสังคม ทำให้เกิดอำนาจในการต่อรองกับรัฐ ดังเช่นงานวิจัยของ พนา ใจตรงและ กนกวรรณ มะโนรัมย์ (2557 : 98) ที่ได้ศึกษาถึงพลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้ฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล พบว่า ลักษณะของการเคลื่อนไหวและต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล เป็นการกระทำรวมหมู่ (Collective action) ในรูปแบบของการเดินขบวน ชุมนุมประท้วงและสร้างพลังทางการเมืองเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจรัฐที่เบียดขับชาวบ้านกลายเป็นคนขมขาย ส่วนน้อยที่ต้องเสียสละให้กับคนส่วนใหญ่ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งรัฐมองการเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่าเป็นเพียงพฤติกรรมรวมหมู่ที่เกิดขึ้นชั่วคราวในสังคม ไม่มีบรรทัดฐานทางสังคม ไม่สามารถหาโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมได้แน่นอน และไม่สามารถรู้ได้ว่าใครทำอะไร โดยอธิบายจากแง่มุมของจิตวิทยา กล่าวคือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางสังคมที่ไม่ปกติ และมองเป็นปรากฏการณ์ในแง่ลบ ในขณะที่ชาวบ้านมีการระดมทรัพยากรอย่างหลากหลายเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับรัฐภายใต้โครงสร้างที่รัฐไม่ได้ให้ความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้รวมกับกลุ่มคนขมขายจำนวนมากทั่วทั้งประเทศไทย กลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนที่มีขนาดใหญ่ครอบคลุมหลายประเด็น ไม่ใช่เฉพาะกรณีปัญหาเขื่อนปากมูลเท่านั้น แต่ได้รวมเอาประเด็นปัญหาจากการพัฒนาอื่นเข้าไว้ด้วย โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มหรือองค์กรและขยายเครือข่ายพันธมิตร เครือข่ายทางสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก

กิจกรรมของเครือข่ายเป็นรูปแบบของการสร้างพื้นที่ทางสังคม ต่อกับภาครัฐอันเป็นรูปแบบของการบริหารการปกครอง (Public Governance) ที่ประชาชนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการบริหารงานสาธารณะในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตน สอดคล้องกับแนวทางประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะไม่ใช่เพียงรับฟังและปฏิบัติตามนโยบายที่ถูกกำหนดจากรัฐจนเกิดปัญหาเฉพาะพื้นที่ โดยตัวแทนที่ประชาชนเลือกตั้งเข้าไปและระบบการจัดการ

แก้ไขปัญหามาอาจตอบสนองต่อประชาชนเฉพาะพื้นที่ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยณรงค์ เครือฉนวน (2559 : 183-185) ที่ศึกษาถึงการเคลื่อนไหวสังคมของเครือข่ายที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบล คลองหินปูน จังหวัดสระแก้ว พบว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบล คลองหินปูน จังหวัดสระแก้ว มีลักษณะการเคลื่อนไหวสังคมที่เรียกว่า “การเคลื่อนไหวสังคมแนวใหม่” (New Social Movements) เนื่องจากการรวมตัวของผู้คนที่เห็นว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative democracy) ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ทุกมิติทำให้มีความพยายามสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) และใช้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมหนุนเสริมประชาธิปไตยแบบตัวแทนเพื่อสร้างความอยู่รอดและทำให้ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ลักษณะการเคลื่อนไหวจะเน้นความสำคัญตามกรอบคิดเรื่องอัตลักษณ์ ดังจะเห็นได้จากความพยายามในการประกาศตัวตนในพื้นที่สาธารณะเพื่อให้การทำงานของเครือข่ายได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม โดยมีเป้าหมายของการเรียกร้องมิใช่การช่วงชิงอำนาจรัฐอย่างกระบวนการเคลื่อนไหวในอดีต แต่เครือข่ายภาคประชาชนกลุ่มนี้ต้องการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “แบบชุดใหม่ของการดำรงชีวิต (Grammar of Forms of Life) หรือ “การช่วงชิงการนำเพื่อสร้างค่านิยมของความหมายชุดใหม่” กล่าวคือเครือข่ายภาคประชาชนกลุ่มนี้พยายามสร้างนิยามใหม่ของสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทย และจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจากการใช้กลไกภาครัฐเป็นผู้มีบทบาทในการช่วยเหลือปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่โดยประชาชนเป็นผู้รับประโยชน์จากการทำงานของกลไกรัฐ กระบวนทัศน์ใหม่ของเครือข่ายเป็นความพยายาม “กลับหัวกลับหาง” ความคิดในการปกครองแบบเดิมเป็นการปกครองโดยประชาชนที่เน้นการพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก โดยพยายามจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการปกครองจากเดิมประชาชนต้องขอเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐเพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาเปลี่ยนเป็นรัฐหรือหน่วยงานราชการต้องเข้ามาร่วมกับกิจกรรมและโครงการที่ดำเนินการโดยภาคประชาชน

การจัดกระบวนกรเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดกระบวนกรเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายฯ เป็นกระบวนกรสืบค้นหาข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากสื่อออนไลน์ การเข้าร่วมประชุม การรับฟังบรรยาย รวมถึงการสอบถามข้อมูลจากผู้รู้ นักวิชาการ แล้วนำข้อมูลที่ได้ส่งต่อกันทางระบบสื่อสารสังคมออนไลน์ (Social media) เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้วิถีทางจัดกิจกรรมของเครือข่ายที่เหมาะสมที่สุด พร้อมเผยแพร่ข่าวสารความรู้ไปยังสมาชิกของเครือข่ายในทุกหมู่บ้าน เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสมต่อไป

การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกรรมการ และสมาชิกเครือข่ายเพื่อให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลกับภูมิปัญญาอันเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ เน้นถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้น ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ส.ศิริชัย นาคอุดม, ธนภุต ยอดอุดม และเพียงพิศ ศรีประเสริฐ (2563 : 122) ที่กล่าวถึงความได้เปรียบเชิงการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนว่า ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยภายนอกองค์กรที่สามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย 1) การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นปัจจัยที่เกิดจากความเชื่อ หมายถึงสิ่งที่ชาวบ้านคิดขึ้นเองจากความรู้ที่เกิดจากการส่งส่มาถ่ายทอดกันมา ผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน สอดคล้องกับยุคสมัยเพื่อลดปัญหาขาดการยอมรับในสินค้าจากภูมิปัญญาชาวบ้าน 2) การพัฒนาเครือข่ายเป็นกระบวนการในการสร้างความสัมพันธ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เกิดจากความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาหรือการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์เพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันทำให้กิจกรรมนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วยความสมัครใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจ อันเป็นกระบวนการที่ให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาร่วมคิดตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

กรรมการเครือข่ายจะส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย รวมถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการบริหารงานชุมชน เพื่อให้กรรมการทุก ๆ คน มีความรู้ร่วมกัน นำประเด็นปัญหากรณีศึกษาถอดบทเรียนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในกรณีที่มีความคล้ายคลึงกัน อันเป็นการสร้างพลังอำนาจให้กับเครือข่ายและชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดนุวัต สุวรรณวงศ์ และภัทรพงษ์ เกริกสกุล (2559 : 69) ที่กล่าวถึงกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่ายความรู้ เป็นกลไกหนึ่งในการแผ่ระงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับแต่ละชุมชนที่ทำเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนได้ ทั้งนี้การเติมกลไกการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ให้กับชุมชน เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องมีวงจรการเรียนรู้เข้ามาเสริมสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดการปรับแนวคิด เจตคติ รู้จักการวางแผนและสร้างหรือมีแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เป็นฐานความรู้เบื้องต้นของชุมชน ก่อนที่จะเข้าสู่วงจรจัดการความรู้ โดยมีกระบวนการถอดบทเรียนจากภายในสู่ภายนอก เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่ดี อันก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการดำเนินงานของเครือข่าย

ข้อได้เปรียบของเครือข่ายเป็นการที่กรรมการเครือข่ายเป็นผู้นำชุมชนในพื้นที่ 3 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเทิง อำเภอขุนตาล และอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ส่วนหนึ่งสมาชิกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลต่าบเต่า อำเภอเทิง องค์การบริหารส่วนตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น และเทศบาลตำบลยางฮอม อำเภอขุนตาล ความหลากหลายของพื้นที่และวิธีการปกครองท้องถิ่นทำให้สมาชิกต่างก็มีเครือข่ายที่จะได้รับทราบข้อมูลข่าวสารแล้วนำมาเผยแพร่ในเครือข่ายด้วยสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เพื่อให้กรรมการเครือข่ายได้รับ

ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์จากหน่วยงานอื่น ๆ นอกพื้นที่ เทคโนโลยี การสื่อสารที่ทันสมัยจึงมีความจำเป็นสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการสืบค้น เพื่อแสวงหาความรู้ และการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย สอดคล้องกับงานวิจัย ของ ชมสุภักดิ์ ครุฑทะกะ (2562 : 276) ที่ศึกษาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการความรู้สำหรับ อาจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐ พบว่าการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social network online) สามารถอธิบายการแสวงหาความรู้ของอาจารย์ได้มากที่สุด รองลงมาคือค้นหาความรู้จากอินเทอร์เน็ต จากฐานข้อมูลวิชาการของกูเกิล (Google Scholar) เนื่องจากมีการวางระบบอินเทอร์เน็ตความเร็ว สูงและเครือข่ายการจัดการความรู้ให้กับอาจารย์มหาวิทยาลัยได้เข้าถึงข้อมูลและความรู้ สามารถ ค้นหาข้อมูลความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้สะดวก รวดเร็ว ได้ทุกสถานที่ทุกเวลา นอกจากนี้ พบว่า เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ของอาจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐมีความ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และปรากฏว่าการใช้ไลน์กลุ่มทางการ (Group line official) สามารถอธิบายการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของอาจารย์ได้มากที่สุด รองลงมาคือการประชุมผ่าน ระบบคลาวด์และกิจกรรม ถาม-ตอบ บนเว็บไซต์ (Web board) ตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากอาจารย์ มหาวิทยาลัยต้องแสวงหาเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นใน งานและแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งในมหาวิทยาลัยและต่างมหาวิทยาลัย รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ได้ อย่างอิสระเสรีทั่วโลกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยแอปพลิเคชันที่มากับมือถือ เช่น ไลน์ คลาวด์ รวมถึง กิจกรรมถามตอบผ่านเว็บไซต์ ด้วยคุณสมบัติของเทคโนโลยีและแอปพลิเคชันดังกล่าวเอื้อต่อการใช้ งานที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างรวดเร็ว

การธำรงรักษาเครือข่าย

กลุ่มมั่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น มีประวัติศาสตร์การต่อสู้ร่วมกัน มาอย่างยาวนาน ประกอบกับอัตลักษณ์มั่งที่ให้ความสำคัญกับพี่น้องและเครือญาติ การก่อกำเนิดของ เครือข่ายฯ ก็เป็นการก่อกำเนิดเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม สร้างพลังการต่อรองกับภาครัฐในการกำหนดและ ดำเนินนโยบายโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ แม้ว่าเครือข่ายจะ ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ แต่กรรมการเครือข่ายเชื่อมั่นว่าด้วยอัตลักษณ์ความ เป็นมั่งเมื่อเกิดประเด็นปัญหา ก็จะรวมตัวช่วยเหลือกันต่อไป

เครือข่ายฯ เกิดขึ้นจากการขยายตัวของเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยภาคเหนือ 17 จังหวัด โดยสมาชิกกลุ่มจังหวัดเชียงรายที่เคยอยู่ในหน่วยงาน 8 ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นมั่งดอยยาว ดอยผาหม่น พบประเด็นปัญหาในพื้นที่ที่ต้องใช้พลังสร้างพื้นที่ในการเจรจา ต่อรองกับภาครัฐ อันเป็นรูปแบบของการสร้างความเจริญเติบโตให้เครือข่ายด้วยการขยายเครือข่ายที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาณิสรา เทียนอ่อน และประภาส ปิ่นตบแต่ง (2558 : 34) ที่ศึกษาถึง การเคลื่อนไหวของเครือข่ายประชาชนในลุ่มน้ำแม่กลอง พบว่า การก่อกำเนิดและการเติบโตของเครือข่าย จะไม่มีความเข้มแข็ง หากปราศจากปัจจัย/เงื่อนไขที่มีส่วนผลักดันให้เกิดกระแสการตื่นตัวของ

ประชาชน ด้วยการอาศัยช่องทางในการขยายเครือข่ายและมวลชน โดยเริ่มจากการประสานเครือข่ายที่มีอยู่ภายในจังหวัดและขยายความเชื่อมโยงโดยอาศัยพันธมิตรจากเครือข่ายเดิมที่มีและเชื่อมโยงประสานความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกจังหวัด เพื่อเป็นการขยายมวลชนและสร้างพลังในการต่อสู้ ทำให้การเคลื่อนไหวที่ใหญ่กว่าเป็นการเคลื่อนไหวของประชาชนภายในจังหวัดไปเป็นการเคลื่อนไหวของคนทั้งลุ่มน้ำแม่กลอง และความสามารถในการระดมพลังมวลชนและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวทั้งการกำหนดแนวทางการเคลื่อนไหวและการใช้วาทกรรมในการชักจูงประชาชนให้เกิดสำนึกร่วมหรือแม้แต่การเลือกใช้การสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ (facebook) เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับรัฐบาล

ความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย จะช่วยสร้างให้เห็นถึงศักยภาพของเครือข่าย ที่สามารถรวมตัวกันต่อรองกับรัฐได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีระพงษ์ วงษ์นา (2560 : 130 – 131) ที่ศึกษาพลวัตการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนคลองทะเล จังหวัดพังงา พบว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของชาวชุมชนคลองทะเล ได้ผลลัพธ์ท้ายสุดคือการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ของท้องถิ่นและเป็นที่น่าพอใจยิ่งกว่านั้น การขับเคลื่อนกระบวนการเคลื่อนไหวได้นำไปสู่ประเด็นความเข้าใจด้านสิทธิของชุมชนและความเป็นธรรมทางสังคมในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน กระบวนการเคลื่อนไหวนี้ถือเป็นหนึ่งในกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นศักยภาพของชุมชนภายใต้บทบาททางสังคมในการเคลื่อนไหวว่ามีพลังในการต่อสู้ ต่อรองกับอำนาจเชิงนโยบายของรัฐตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีสิทธิที่จะกำหนดอนาคตของชุมชน

เครือข่ายฯ ดำเนินกิจกรรมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อเห็นว่ารัฐได้กำหนดหรือปรับเปลี่ยนนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของมั่งในพื้นที่เครือข่ายฯ ก็จะมีระดมสมาชิกดำเนินกิจกรรมสร้างพื้นที่ทางสังคม และการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานรัฐด้วยวิธีการที่กรรมการระดมความคิดเห็นมาอันเป็นวิธีการที่แตกต่างไปจากการจัดการด้วยกลไกของรัฐ สอดคล้องกับงานวิจัยของไอยรา สังฆะ (2553 : 280) ที่ได้ศึกษาปฏิบัติการอารยขัดขืนของขบวนการเขื่อนราษีไศล พบว่าการก่อตัวของขบวนการชาวบ้านเกิดจากการขัดขืนต่ออำนาจรัฐ ด้วยการฉีกตัวออกจากวัฒนธรรมการเมืองแบบเดิม คือ **หนึ่ง** การฉีกตัวออกจากมายาคติ เรื่องสัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งเป็นมายาคติที่ไปหล่อหลอมสำนึกของชาวบ้านให้เข้าใจว่าพวกเขามีอำนาจน้อยกว่าหรือต่ำต่อยกกว่าอำนาจรัฐ ข้าราชการ และนักการเมือง **สอง** การฉีกตัวออกจากขีดจำกัดในการเข้าถึงการเมืองปกติของประชาชน โดยปกติถ้าไม่นับรวมการมีส่วนร่วมโดยการไปใช้สิทธิเลือกตั้งแล้วพบว่าชาวบ้านสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ก็ต่อเมื่อภาครัฐได้เปิดโอกาสให้เท่านั้น นอกจากนี้หากเกิดปัญหาขึ้นในชุมชนชาวบ้านจะสามารถเข้าถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยผ่านกลไกทางราชการเท่านั้น ซึ่งส่งผลในการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างล่าช้า และมักจะไม่เห็นผลในทางปฏิบัติมากนัก

การบำรุงรักษาเครือข่ายฯ จึงเกิดจากการรวมตัวเพื่อดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายรัฐ อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตมั่งคั่งในพื้นที่ กรรมการเครือข่ายเชื่อมั่นว่าเครือข่ายฯ จะดำรงอยู่ต่อไปเนื่องเพราะการมีอัตลักษณ์ร่วมกันโดยเฉพาะความเป็นมั่งคั่งที่เคยร่วมต่อสู้กับอำนาจรัฐมาด้วยกัน อันเป็นทุนทางสังคมของเครือข่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิตรพิบูล ไชยเมือง (2557 : 291) ที่ศึกษาถึงรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ปัจจัยทุนทางสังคม มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันกับปัจจัยเครือข่ายทางสังคม ซึ่งทำหน้าที่เสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่ปัจจัยเครือข่ายทางสังคมจะไปมีอิทธิพลทางตรงต่อกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในขณะที่ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานก็ไปมีอิทธิพลทางตรงต่อปัจจัยการมีส่วนร่วมในการดำเนินการและมีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ปัญหาการดำเนินงานของเครือข่าย

การดำเนินงานของเครือข่ายพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับอัตราของกรรมการเครือข่าย การขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน ความรู้ทางวิชาการ และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ

เนื่องจากกรรมการเครือข่ายทั้งหมด เป็นผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางกลยุทธ์ การขับเคลื่อนเครือข่าย รวมถึงมีมวลชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายช่วยสนับสนุนการประชุมปรึกษาหารือ ต่างก็จะแสดงลักษณะความเป็นผู้นำ แสดงความคิดเห็นและเหตุผลสนับสนุนความคิดที่แตกต่างกันไป แต่ด้วยความเป็นมั่งคั่งเป็นพี่น้องกันอีกทั้งความสามารถในการประสานความคิดของคณะกรรมการ ทำให้สรุปประเด็นได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิสิษฐ์ บุญถนอม (2563 : 97) ที่ศึกษาแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จในการทำงานของผู้นำชุมชน ตำบลบางสะแก จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชน คือการพูดจาและการตกลงไม่มีความชัดเจนการมีส่วนร่วมในการทำงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยความเต็มใจหรือความสมัครใจของแต่ละบุคคล การปิดบังข้อมูลที่เกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการทำงานและการไม่ให้ความสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน โดยปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นจุดอ่อนในการทำงานร่วมกันและส่งผลกระทบต่อการทำงาน ทำให้เกิดความติดขัดและไม่ราบรื่น ดังนั้น เพื่อให้การทำงานร่วมกันประสบความสำเร็จ ผู้ร่วมงาน ผู้นำชุมชนและผู้บริหาร ต้องให้ความสำคัญและช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการเอาปัญหาที่พบไปเป็นบทเรียนและประสบการณ์ เพื่อนำไปปรับใช้กับการทำงานครั้งถัดไปให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้นำชุมชนอันเป็นกรรมการเครือข่าย จึงควรประชุมร่วมกันเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ของเครือข่าย เพื่อให้มองเห็นภาพอนาคตในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน พร้อมถ่ายทอดวิสัยทัศน์สู่สมาชิกเครือข่ายดังที่ ชนธัญ แสงพุ่ม (2556 : 262 – 263) กล่าวว่า ผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการทำงานนั้นเป็นเพราะผู้นำชุมชนเหล่านี้ล้วนเป็น “นักสร้างแรงบันดาลใจที่ดี” ผ่านการสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในภาพอนาคตของชุมชน เป็นวิสัยทัศน์ที่ยิ่งใหญ่มีรายละเอียดที่ชัดเจน เป็นขั้นตอน และเป็นรูปธรรมที่จะเป็นแผนที่ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถเดินตามกันไปอย่างอิสระ ภายใต้กรอบการพัฒนาชุดเดียวกัน โดยการเดินอย่างอิสระนี้เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร่งรีบ แต่ทำงานทุกอย่างด้วยความละเอียด รอบคอบและนำบทเรียนต่าง ๆ เหล่านั้นมาเป็นสิ่งสอนใจให้คนในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้

การสร้างกิจกรรมเครือข่ายจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย ซึ่งกิจกรรมที่ผ่านมากรรมการเครือข่ายเป็นผู้รับผิดชอบในฐานะผู้นำชุมชนที่เสียสละทุนทรัพย์เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยองค์รวม อันเป็นลักษณะหนึ่งของการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ในรูปแบบเครือข่าย (Network Governance) ที่ประชาชนร่วมกันจัดการภาคสาธารณะโดยวิธีการของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่พึ่งพิงงบประมาณจากภาครัฐ ที่มีกฎ ระเบียบ ของการใช้จ่ายที่เข้มงวด แยกการดำเนินกิจกรรมต่างกันตามลักษณะการปกครองท้องถิ่น ในขณะที่พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ครอบคลุมพื้นที่ปกครองท้องถิ่น 3 อำเภอ การปกครองท้องถิ่น ระดับองค์การบริหารส่วนตำบล 2 แห่ง และระดับเทศบาล 1 เทศบาล หากใช้วิธีการจัดการแก้ไขปัญหาในพื้นที่โดยภาครัฐ ก็จะไม่เกิดการประสานเชื่อมโยงกัน ดังงานวิจัยของปิยะมาศ ทัพมงคล และเพียงกมล มานะรัตน์ (2561 : 525) ที่ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการสร้างเครือข่ายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมห้วยตองแหวดจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีงบประมาณค่อนข้างจำกัด การใช้จ่ายงบประมาณตามลำดับความสำคัญของปัญหา ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำซึ่งไม่ประสบปัญหาคุณภาพน้ำของลำห้วยตองแหวดไม่ได้ตั้งงบประมาณในการอนุรักษ์และฟื้นฟูห้วยตองแหวดเป็นการเฉพาะ ตรงกันข้ามกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ปลายน้ำมีข้อจำกัดด้านงบประมาณไม่เพียงพอในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ห้วยตองแหวด อีกทั้งการฟื้นฟูห้วยตองแหวด จะทำโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ปลายน้ำเพียงแห่งเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ลำห้วยไหลผ่านด้วย

ความรู้ทางวิชาการเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย เนื่องจากกิจกรรมของเครือข่ายในรูปแบบสันติวิธีเชิงรุก (Proactive Pacifism) อันเป็นการเคลื่อนไหวอย่างสงบเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมแสดงถึงความไม่พอใจกับนโยบายรัฐ วิธีการดังกล่าวหมิ่นเหม่ต่อการกระทำผิดกฎหมาย จึงควรต้องมีผู้ให้คำปรึกษาถึงเส้นแบ่งความผิดกับความชอบธรรม นอกจากนี้กิจกรรมของเครือข่ายยังเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่ง

กรรมการเครือข่ายไม่สามารถตีความทำความเข้าใจขั้นตอนและวิธีการดำเนินการของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายเหล่านั้น จึงได้ติดต่อประสานงานกับอาจารย์มหาวิทยาลัยอย่างน้อย 2 แห่ง รวมถึงนักวิชาการในองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำกับการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ทำให้กรรมการเครือข่ายมีความรู้ความเข้าใจสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กรกนก จีนาและอลงกรณ์ คูตระกูล (2561 : 77 – 78) ที่วิจัยกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชนอันเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมล้านนา การอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ จังหวัดลำปาง ให้กับชุมชนใกล้เคียงพบว่า การเดินทางของความรู้จากที่อยู่ในตัวอาจารย์ของมหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญในองค์ความรู้ นั้น ๆ นำไปถ่ายทอดโดยตรงให้แก่ผู้ได้รับการถ่ายทอดผ่านทาง การสื่อสารด้วยการพูด การบรรยาย การใช้สื่อประกอบ และการทดลองลงมือปฏิบัติ เมื่อทีมงานรับความรู้มาแล้วก็นำไปใช้ส่งผลให้กระบวนการ “รับเข้า-นำไปใช้” เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ระหว่างนั้นเมื่อมีความรู้บางอย่างที่เกิดขึ้นในการกระบวนการชัดเจนขึ้น จึงก่อให้เกิดการรวบรวมความรู้ที่ชัดเจนเหล่านี้เข้าด้วยกัน การเป็นองค์ความรู้ที่ถูกค้นพบใหม่จากสิ่งที่เกิดขึ้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นแบบมีพลวัตเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับความรู้ โดยที่บทบาทการเป็นผู้ให้และผู้รับความรู้ นั้นจะเกิดขึ้นสลับกันอยู่ตลอดเวลา ผ่านวิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) การแปลงให้เป็นความรู้ชัดเจน (Externalization) การรวมความรู้ (Combination) จนนำไปสู่การแปลงความรู้สู่ภายใน (Internalization) เมื่อกระบวนการนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จะทำให้ความรู้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น และเมื่อนำไปปรับใช้ก็จะทำให้เกิดความเชี่ยวชาญขึ้น หรืออาจกล่าวในอีกมุมหนึ่งได้ว่า ความเชี่ยวชาญที่เกิดขึ้นนั้นคือประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการใช้ความรู้

เครือข่ายฯ ยังพบปัญหาเกี่ยวกับการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องด้วยกฎระเบียบขั้นตอนการตัดสินใจของระบบราชการที่มีความซับซ้อน การยื่นเอกสารกับหน่วยงานภาครัฐ กลับพบความล่าช้า รวมถึงการถูกส่งกลับด้วยเหตุผลที่ว่า รูปแบบของเอกสารไม่ถูกต้อง หน่วยงานมีอำนาจตัดสินใจ แต่กลับไม่ส่งต่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนัสวี ศักดิ์วัลีสกุล (2558 : 70-71) ที่ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความล่าช้าในขั้นตอนการปฏิบัติงานของสำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานคร พบถึงปัญหาความล่าช้าจากการปฏิบัติงานด้วยระบบราชการ เนื่องจากโครงสร้างในการอนุมัติตามสายการบังคับบัญชาที่ต้องผ่านหัวหน้างาน หัวหน้าฝ่าย หัวหน้าส่วนราชการ ทำให้เกิดความล่าช้า เนื่องจากหลายขั้นตอน ผู้บังคับบัญชาบางรายไม่เข้าใจระบบงาน ตรวจสอบไม่เป็นใช้เวลาหลายวันในการอนุมัติ และถ้าผู้บังคับบัญชาไม่อยู่หรืออยู่แต่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ จะก่อให้เกิดความล่าช้าในขั้นตอนปฏิบัติงาน รวมถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภายใต้กฎระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งต่าง ๆ แม้ว่าจะทำให้งานเป็นระบบและมีประสิทธิภาพลดช่องว่างในการทุจริตให้น้อยลง แต่การตีความอาจผิดพลาดทำให้เกิดความเข้าใจและถือปฏิบัติไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงานเพราะต้องติดต่อสอบถามเพื่อให้ได้แนวทางที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่าง

ถูกต้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน สำหรับการแก้ไขปัญหาการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เครือข่ายได้จัดกิจกรรมเดินขบวนเรียกร้องเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยมีสื่อมวลชนได้ทำข่าวและเผยแพร่ข่าวให้สาธารณชนรับทราบปัญหา และประสานงานกับเครือข่ายมั่งจังหวัดใกล้เคียงเพื่อเข้าพบรัฐมนตรีที่กำกับดูแลหน่วยงานภาครัฐให้ชะลอโครงการที่ส่งผลกระทบต่อ

ข้อเสนอแนะทางการบริหาร

1. ในกระบวนการกำหนดนโยบาย รัฐควรรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนโดยเฉพาะ กลุ่มคนชายขอบที่อยู่ห่างไกลการรับรู้จากรัฐ
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐควรลดบทบาทการควบคุมและบังคับใช้กฎหมายเป็นการให้คำแนะนำถึงวิธีปฏิบัติตามขั้นตอนของกฎหมาย
3. ประชาชนในพื้นที่สามารถดำรงชีวิตภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ดี และตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ตามวาระ
4. การสนับสนุนให้กลุ่มคนชายขอบรวมตัวสร้างเครือข่ายเพิ่มอำนาจในการต่อรองและสร้างพื้นที่ทางสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. สันติวิธีเชิงรุกกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนชายขอบ
2. การสร้างสมานฉันท์ในชุมชนมั่งโดยผู้อาวุโสประจำตระกูล

บรรณานุกรม

- กรกนก จีนา และอลงกรณ์ คูตระกูล. (2561). “กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน”. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. 9(1) : 59-81.
- กรมป่าไม้. (2559). ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้ พ.ศ. 2559 – 2564. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กัณณพงศ์ ศิริเขตต์, จรูญ แदनนาเลิศ และสุรัชย์ อุฬาวงศ์. (2563). “การจัดระเบียบชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตตำบลลาวา อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย”. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ. 13(2) : 1-18.
- กัลยกร มณฑา และรตา อนุตตรังกุล. (2563). “กลุ่มคัดค้านการก่อสร้างฟาร์มหมู ตำบลนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์”. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย. 3(1) 69-81.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : ชัคเซสมิเดีย.
- โกลด์สมิท สตีเฟน. (2552). การบริหารภาครัฐแบบเครือข่าย : มิติใหม่ของภาครัฐ. (จักรติงศภัทย์ และกฤษฎา ปราโมทย์ธนา : ผู้แปล). กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ขวัญนภา สุขศรและคณะ. (2562). กระบวนการสร้างคุณค่าจากทุนทางสังคม วัฒนธรรมสู่การพัฒนาบนความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนตำบลผาปัง อำเภอมะพรัง จังหวัดลำปาง. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- จริยา ดำรงโฆสิต, ชลาลัย นพพรเลิศวงศ์ และทัศนวรรณ มานัสวิน. (2555). การทำนวยความเชื่อเหมารวมทางเชื้อชาติ เจตคติรังเกียจกลุ่ม และแนวโน้มการกีดกันทางสังคมโดยใช้การเห็นคุณค่าของตนเองแบบเด่นชัดและแบบแอบแฝง. โครงการทางจิตวิทยาปริญญา วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทึง ถ้อย. (2556). สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมชุมชนม้งแบบบุพกาล : บ้านน้ำบางและบ้านห้วยไฮ เมืองซำใต้ แขวงห้วยพัน สปบ. ลาว. วิทยานิพนธ์ ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จันทะลา วรรณหงส์ และธนพฤษชัย ชามะรัตน์. (2561). “เครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย”. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 5(2) : 127-148.
- ชนธัญ แสงพุ่ม. (2556). การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีจากข้อมูล กรณีชุมชนท่องเที่ยวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ ปริญญา วิทยาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ชมสุภักดิ์ ครุฑทกะ. (2562). “เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการความรู้ สำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐ”. **วารสารวิทยาการวิจัย : ฉบับบัณฑิตศึกษา**. 8(2) : 269 - 279.
- ชนิดา จิตตรุทธะ. (2559). **วัฒนธรรมพีระมิดกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2559). “การเคลื่อนไหวสังคมของเครือข่ายขบวนการที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบลคลองหินปูน อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว”. **วารสารร่วมพฤษภูมิ มหาวิทยาลัยเกริก**. 34(1) : 165-187.
- ชาคริต แก้วทันคำ. (2561). “ภาพสะท้อนความเป็นคนอื่นของคนชายขอบ ใน เรื่องสั้นบังไพร แห่งชัยจำปาและเรื่องอื่น ๆ”. **วารสารวิถรรณสาร**. 2(1) : 111-128.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). **การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ : เซ็นจูรี่.
- ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย. (2549). **เครือข่ายสังคม**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชูศักดิ์ วิทยากิต. (2561). **นิเวศวิทยามนุษย์ : การศึกษาสิ่งแวดล้อมในมิติของสังคมและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่ : ตองสามดีไซน์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). “สิทธิพลเมืองและความรับผิดชอบสาธารณะ”. **พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ**. (อนุชาติ พวงสำลี : บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- _____. (2557). “หลังโครงสร้างนิยมกับรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์”. **รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่นิยม**. (อัมพร ชำรงลักษณะ : บรรณาธิการ). ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โชติกา พรหมเพิก และอจิรภาส เพียรขุนทด. (2562). “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มดาวดิน”. **การประชุมวิชาการระดับชาติด้านการบริหารกิจการสาธารณะ ยุคดิจิทัล ครั้งที่ 5 การบริหารกิจการสาธารณะยุคดิจิทัล : กฎหมาย ความเป็นธรรมและการกลับคืนสู่ประชาธิปไตย**. ขอนแก่น : วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ญดาวรรณ ทองพันธ์, นุสบา ไกรจันทร์ และสรวรยา ธรรมอภิพล. (2557). “การจัดการป่าชุมชนตามแนวความคิดป่าเกอญอ กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยหินลาดใน ตำบลโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย”. **การประชุมวิชาการด้านการจัดการระดับชาติ วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ครั้งที่ 4**. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ชีฆา โยธากิตติ. (2557). “การประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจของป่าในด้านการใช้ประโยชน์จากป่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. 6(4) : 213 - 33.

- ดนูวัศ สุวรรณวงศ์ และภัทรพงษ์ เกริกสกุล. (2559). การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส) กับการเชื่อมต่อพื้นที่การท่องเที่ยวใน 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ตรีญา โดตระกูล. (2546). การเมืองของการเสนอภาพตัวแทนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนม้ง : กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดรุณี จงประสิทธิ์กุล. (2544). ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดอยผาช้าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เดวิท แมทธีวส์. (2552). การเมืองภาคพลเมือง. (วันชัย วัฒนศัพท์ : ผู้แปล). ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท.
- แพนธัญ ธรรมวิวัฒน์. (2558). การสร้างพื้นที่การต่อรองในการทำงานของแรงงานข้ามชาติ : กรณีศึกษา แรงงานข้ามชาติภาคการก่อสร้าง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคมและมนุษย์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ธโสธร ตูทองคำ. (2552). การแสดงบทบาททางการเมืองของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ได้รับผลกระทบจากการจัดสรรพื้นที่ทำกินของรัฐภายหลังการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ กรณีที่ราชพัสดุ แปลง 505-506. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธนิภา เนาวรัตน์ และชวีรัตน์ เจริญพร. (2563). “การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในการคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าจากก๊าซธรรมชาติบางคล้า”. วารสารนวัตกรรมสังคม. 3(1) : 106-120.
- ธนพงษ์ ลมอ่อน. (2554). การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวมุสลิมในอำเภอเวียงแก่นภายใต้บริบทของการเป็นชายขอบ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธัชชนก สัตยวิจิตร. (2559). “สิทธิของคนชายขอบกับปัญหาที่ดินทำกิน : กรณีศึกษา ชาวม้งบ้านป่ากลาง อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน”. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา. 2(1) : 99-129.

- ธัญลักษณ์ ธนปกิจ และพัชนี เขยปัญญา. (2560). “กระบวนการถ่ายทอดการสื่อสารแบบเครือข่าย จากพันธมิตรภาคธุรกิจสู่พันธมิตรภาคการศึกษา”. **วารสารปัญญาภิวัฒน์**. 9(3) : 155-168.
- ฉันวา ใจเที่ยง. (2560). “การบูรณาการศาสตร์นิเวศวิทยากับภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น**. 11(1) : 35-46.
- ธีระพงษ์ วงษ์นา. (2560). **พลวัตการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานทุนทางสังคมในชุมชนคลองทะเล จังหวัดพังงา**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นพชัย ฟองอิสสระ. (2559). “รูปแบบการสร้างเครือข่ายทางสังคมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ กลุ่มชาติพันธุ์ อาข่า บ้านสองแควพัฒนา เทศบาล ตำบลแม่ยาว อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 7(2) : 15-41.
- นพรัตน์ ละมุล. (2554). **เราก็คือเจ้าของแผ่นดิน...ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมดอยยาว ดอยผาหม่น**. เชียงราย : บ้านเกิดเมืองนอน.
- นราธร สายเส็ง. (2560). “ความฝันกับมุมมองเชิงพื้นที่”. **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ประจำปี พ.ศ. 2560 เรื่อง “มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในศตวรรษที่ 21” คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล**. กรุงเทพฯ : สามลดา.
- นวรรตน์ นิธิชัยอนันต์ และ นภาพรรณ พัฒนฉัตรชัย. (2561). “การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าวบ้านโจรก”. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย**. 13(46) : 101-111.
- นวรรตน์ บุญภิลละ. (2559). “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวผู้ไท กรณีศึกษา บ้านนาโยง ตำบลนาโยง อำเภอสรีธัญ จังหวัดอุดรธานี”. **วารสารพื้นถิ่นโขงซิมูล**. 2(2) : 137-156.
- นันทิดา จันทร์ศิริ. (2557). “การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ”. **สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์**. 1(5) : 145-153.
- นัสเซอร์ ยีหะมะ. (2561). “สันติวิธีเชิงรุก : กรณีศึกษาเครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย”. **วารสารพัฒนาสังคม**. 20(2) : 101-115.
- นิตินันท์ พันทวี. (2544). **การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). “พลเมืองร่วมกำหนดทางเลือกสังคมไทย”. **พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ**. (อนุชาติ พวงสำลี : บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.

- นิลวดี พรหมพักพิง, มณีมัย ทองอยู่ และวิญญู จรรย์พันธ์. (2557). “การช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองระหว่างรัฐและท้องถิ่น กรณีศึกษาหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ในภาคอีสาน”. **วารสารกลุ่มแม่น้ำโขง**. 10(2) : 131-157.
- เนตรดาว ยิ่งอุบล. (2544). **คนชายขอบกับกระบวนการสร้างเวทีต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากร**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัณฑิตา ชำนาญกิจ. (2556). **การประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านห้วยสะพานสามัคคี ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2551). **การพัฒนาสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน ในการพัฒนาและการใช้ทุนทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนระยะที่ 1**. รายงานการวิจัย. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เบญจมาศ สุริยวงศ์ และวรวรรณ ศรียาภัย. (2562). “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏจากเรื่องเล่ากลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย”. **วารสารมนุษยสังคมสาร (มสส.)**. 17(3) : 99-117.
- บุญเพิ่ม สอนภักดีและคณะ. (2559). “รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดเทศบาล”. **วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร**. 18(4) : 99-113.
- ปกรณ ศิริประกอบ. (2562). **3พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์ : แนวคิด ทฤษฎีและการนำไปใช้ปฏิบัติจริง**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐมพร ศรีมันตะ. (2559). **สหัชชาบ้านกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานของประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2546). “ความรู้และมายาคติเกี่ยวกับชาติพันธุ์ม้ง” ใน **ชาติพันธุ์และมายาคติ**. (ชูพินิจ เกษมณี และคณะ : บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (รสพ.)
- _____. (2548). **การค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์ม้ง**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปองปราณ สุนทรเสถียร. (2563). “อคติทางชาติพันธุ์ต่อสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในสังคมไทยที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์พันทิป”. **วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย**. 15(1) : 26-47.

- ปัทมาพร เอี่ยมสังวาลย์. (2554). **ความเชื่อเรื่องผีกับการรักษาความเจ็บป่วยของชาวม้ง : กรณีศึกษาหมู่บ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาณิสรา เทียนอ่อน และประภาส ปันตบแต่ง. (2558). “การเคลื่อนไหวของเครือข่ายประชาชนในลุ่มน้ำแม่กลองในการต่อต้านนโยบายการบริหารจัดการน้ำของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร”. **วารสารสหวิทยาการวิจัย**. 4(4) : 25-35.
- ปิยลักษณ์ โพธิวิวัฒน์ และยุภาพร ยุภาศ. (2559). **กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของผีอีสาน**. รายงานการวิจัย. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ปิยะมาศ ทับถมกุล และเพียงกมล มานะรัตน์. (2561). “ปัญหาและอุปสรรคของการสร้างเครือข่ายของการปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาห้วยตองแหวด อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วารสารการบริหารการปกครอง**. 7(2) : 502-541.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2563). **การจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ : ผ่านนโยบายประชารัฐ**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- พนา ใจตรง และกนกวรรณ มะโนรัมย์. (2557). “พลวัตการเคลื่อนไหวและการต่อสู้เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 5(2) : 81-111.
- พรชัย ปรีชาปัญญา และวารินทร์ จิระสุขทวีกุล. (2544). “ภูมิปัญญากะเหรี่ยงกับความยั่งยืนของระบบนิเวศป่าไม้ต้นน้ำและวนเกษตร”. **วารสารวิชาการป่าไม้**. 3(1) : 281-290.
- พฤกษ์ เกาถวิล. (2542). **พลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า : กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พวงแก้ว เรื่องไพศาล. (2535). **พัฒนาการหมู่บ้านผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- พระมหา สุทธิชัย อากาศโร (อบอุ้น). (2547). **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- พลเดช ปิ่นประทีป. (2556). **การสร้างและบริหารเครือข่ายในยุคปัจจุบัน**. สถาบันชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา (เอกสารออนไลน์). www.ldi.or.th. (สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2564).
- พัชรี กล่อมเมือง. (2562). “คนชายขอบ : ชาวไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี**. 8(2) : 1-10.

- พิตรพิบูล ไชยเมือง. (2557). “รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการบริหารจัดการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู”. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา. อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- พิสิษฐ์ บุญถนอม. (2563). แนวทางการดำเนินงานเพื่อสร้างความสำเร็จในการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. นครปฐม :
- ไพรัช ธีระชัยมัทธี และคณะ. (2555). การพัฒนาวิทยากรเครือข่ายภาคประชาชนในรูปแบบ “อาสาสมัคร สขร.ชุมชน”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของทางราชการ.
- ไพสิฐ พาณิชย์กุล และคณะ. (2560). สิทธิชุมชนของชาวกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร่มุขเวียนในพื้นที่ยุทธศาสตร์ การแก้ไขปัญหาข้อพิพาทกรณีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- มนัสวี ศักดิ์วัลลัฏกุล. (2558). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดความล่าช้าในขั้นตอนการปฏิบัติงานในระบบรับและนำส่งของสำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสาธารณะ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มานิช ชุ่มเมืองปัก. (2560). การผลิตสื่อทางเลือกโดยชุมชนชาวไทยเชื้อสายปกากะญอ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- มุกิตา เจริญสุข. (2562). แนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไมตรี อินตรียะ. (2560). “ทุนทางสังคม”. วารสารนาคบุตรปริทัศน์. 9(2) : 14-25.
- ระวีวรรณ โอบารรัตน์มณี. (2560). “พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษากลุ่มไทใหญ่ในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และกลุ่มกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละจังหวัดตาก”. วารสารสิ่งแวดล้อมสร้างสรรค์วินิจฉัย. 16(1) : 1-16.
- เลahl้า ตรีเอกานุกุล. (2552). “พื้นที่ทางสังคมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่าในจังหวัดเชียงราย”. ในชาติพันธุ์สัมพันธ์ลุ่มน้ำโขง : มองพลวัตผ่านมุขวิชาการท้องถิ่น. (มาฆะ ชิตตะสังคะ และชาญคณิต อารณ์ : บรรณาธิการ). เชียงใหม่ : สันติภาพพรินตติ้ง.
- เลาฬั้ง บัณฑิตเทอดสกุล. (2564). ปัญหาที่ดินทำกินของคนชายขอบจากคำสั่ง “ทวงคืนผืนป่า” เรื่องพื้นฐานที่พรรคการเมืองต้องเหลียวแล. (เอกสารออนไลน์). www.iLaw.or.th (สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2564).

- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เด็อนตุลา.
- วาสนา ละอองปลิว. (2546). **ความเป็นคนชายขอบและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนพลัดถิ่น : กรณีศึกษาชาวตาระอั้งในอำเภอเชียงดาว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิชัย จ้าวเจริญ. (2547). **ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของบ้านม้ง ป่าเกี๊ยะ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วุฒินันท์ แท่นนิล. (2551). **การสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นคนชายขอบของคนพลัดถิ่นชุมชนกะเหรี่ยงท้อถิ่น ตำบลป่าคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ส.ศิริชัย นาคอุดม, ธนภฤต ยอดอุดม และเพียงพิศ ศรีประเสริฐ. (2563). “ทุนทางสังคม : ความได้เปรียบเชิงการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน”. **วารสารนักบริหาร**. 40(1) : 115-124.
- สมใจ สังข์แสดมภ์. (2556). “การปฏิรูประบบราชการไทย : มิติการปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจและโครงสร้างส่วนราชการ”. **การบริหารการปกครองสาธารณะ : การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21**. (อัมพร อารังลักษณ์ : บรรณาธิการ). ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สร้อยญา จุฑานิล. (2556). **การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. วิทยานิพนธ์ ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สฤกษ์ดี ผาอาจ. (2560). **การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนต่างศาสนา : กรณีศึกษาชุมชนตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สายไหม ไชยศิริรินทร์. (2561). “ทุนทางสังคมในกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชน บ้านมันแกว อำเภอ กุดรัง จังหวัดมหาสารคาม”. **วารสารชุมชนวิจัย**. 12(พิเศษ) : 142-154.
- สิทธิเดช วงศ์ปรัชญา. (2550). **ชนกลุ่มน้อยชาวไทยภูเขากับความมั่นคงของชาติ : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุทธิสุนทร ชัยขวัญ. (2544). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการควบคุมกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงของข้าราชการตำรวจกองกำกับการป้องกันและปราบปรามจรจัด**. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคม วิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สินาด ตรีวรรณไชย. (2005). **ทุนทางสังคม : ความหมายและความสำคัญประเทศไทย.** (เอกสารออนไลน์). www.prachathai.com (สืบค้นเมื่อ 16 มิถุนายน 2564).
- สุรัชย์ หวันแก้ว. (2550). **คนชายขอบ : จากความคิดสู่ความจริง.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : แอคทีฟ พรินต์ติ้ง.
- สุรศักดิ์ บุญเทียน. (2564). “การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง : กรณีศึกษาบ้านเจดีย์โคะ ตำบลมทาววัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก”. **วารสาร มจร.การพัฒนาสังคม.** 6(1) : 1-13.
- เสาวนีย์ น้านวล. (2554). **ผู้หญิงม้งชายขอบ : การเปิดพื้นที่และการเพิ่มพลังต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในบริบทข้ามถิ่น.** วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2557). **การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย.** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **เครือข่าย.** กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เหนือขวัญ บัวเผื่อน. (2560). “วัฒนธรรมการสืบทอดภาษาของชาวไทยเชื้อสายจีน ดอยแม่สลอง จังหวัดเชียงราย”. **วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี.** 11(3) : 282-285.
- อดิศร ภูสาระ. (2564). **การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน : กรณีบ้านร่มฟ้าหลวง อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย.** รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- อภิญาญา แซ่ฮ้ง. (2563). “การแสดง Qeej (เข่ง) จากอดีตสู่ปัจจุบัน : กรณีศึกษาชนเผ่าม้งในอำเภอพบพระ จังหวัดตาก”. **วารสารพิภูล.** 18(2) : 15-31.
- อภิญาญา ดิสสะมาน และชาติรี นนทศักดิ์. (2563). “นวัตกรรมสันติวิธี : วิจัยฐานข้อมูลแผนที่ความขัดแย้ง”. **วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน.** 11(2) : 223-240.
- อภิษฎา ศรีเรืองดง, จิตาภา เร่งมีศรีสุข และพระครู สังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริบุญโญ (กัตติยง). (2558). **การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของเทศบาลนครนทบุรี.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อรัญญา ศิริผล. (2544). **ฝืนกับคนม้ง : พลวัตความหลากหลายและซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ.** วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุสรณ์ ลิมมณี. (2558). **รัฐสังคมและการเปลี่ยนแปลงการพิจารณาเชิงอำนาจ นโยบายและเครือข่ายความสัมพันธ์.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.

- อัญชลี หาญฤทธิ์. (2552). “สิทธิชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กับการใช้อำนาจผ่านเส้นแผนที่” ใน **ชาติพันธุ์สัมพันธ์ลุ่มน้ำโขง : มองพลวัตผ่านมุขวิชาการท้องถิ่น**. (มาฆะ ชิตตะสังคะ และชาญคณิต อวารณ์ : บรรณาธิการ). เชียงใหม่ : สันติภาพ แพ็คพรีน.
- อัมพร อารังลักษณ์. (2556). **การบริหารการปกครองสาธารณะ : การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาทิตย์ บุคคาตวง. (2554). **ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อาหมัดอัลฮารี มูแกม. (2559). **ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของคนกลุ่มชาติพันธุ์ เขมรบนพื้นที่บ้านจารย์ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์**. การวิจัยเฉพาะเรื่องประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอกพร รักความสุข. (2560). **การวิจัยเชิงคุณภาพ : หลักการและแนวปฏิบัติ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เด็อนตุลา.
- เอมอร ชลพิไลวงศ์. (2545). **การสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนใต้ในเขตไชน่าทาวน์**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวาริชวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอี่ยมพร ทิพย์เดช, สนม ครุฑเมือง และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ. (2561). “มายาคติในนิทานพื้นบ้านล้านนา”. **พินเนศวร์สาร**. 14(1) : 85-101.
- ไอยรา สังขะ. (2553). **ปฏิบัติการอารยะขัดขืนของขบวนการต่อต้านเขื่อนราศีไศล**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

เรื่อง การจัดการเครือข่ายโดยใช้ทุนทางสังคมของคนชายขอบ : เครือข่ายรักษ์ป่าและ
สิ่งแวดล้อม ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลและชุมชน

- ชื่อ.....ตระกูลแซ่.....อายุ.....
ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน.....
ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งทางสังคม.....ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด
 พื้นฐาน วิชาชีพ ปริญญาตรี สาขา.....
- โครงสร้างของชุมชน
จำนวนประชากร.....คน จำนวนครัวเรือน.....ครัวเรือน
พื้นที่ตั้งบ้านเรือน (ประมาณ).....ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร (ประมาณ).....ไร่
พื้นที่ป่าชุมชน (ประมาณ).....ไร่

ส่วนที่ 2 ทุนทางสังคมของคนชายขอบ

- ทุนมนุษย์
 - 1) ลักษณะเด่นของความเป็นกลุ่มชนเผ่า
- ทุนองค์กร
 - 1) ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน
 - 2) เหตุผลในการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปัจจุบัน
- ทุนปัญญาวัฒนธรรม
 - 1) การนับความสัมพันธ์เครือญาติ/กลุ่มตระกูลแซ่ของชนเผ่า
 - 2) วิธีการธำรงอัตลักษณ์ของชนเผ่า
- ทุนทรัพยากรธรรมชาติ
 - 1) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ส่วนที่ 3 ความเป็นคนชายขอบ

- 1) ความเป็นกลุ่มชนเผ่าทำให้เกิดการแปลกแยกออกจากคนส่วนใหญ่อย่างไร
- 2) การถูกจำกัดการเข้าถึงทรัพยากร

ส่วนที่ 4 การจัดการเครือข่าย

1. การก่อตัวของเครือข่ายเกิดจากอะไร
2. การจัดระบบของเครือข่ายใช้วิธีการใด เหตุใดจึงจัดระบบด้วยวิธีนั้น
3. วิธีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายและองค์กรหน่วยงานภายนอกเครือข่าย
4. กิจกรรมสำคัญของเครือข่าย คืออะไร ผลที่ได้รับคืออะไร
5. การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันของเครือข่ายใช้วิธีการใด
6. การธำรงรักษาเครือข่าย ใช้วิธีการใด
7. ผลการดำเนินการของเครือข่ายคืออะไร ท่านพึงพอใจในผลการดำเนินการเพียงใด
8. ปัญหา อุปสรรคการทำงานของเครือข่ายคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีการใด

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

โครงการวิจัยเรื่อง : การจัดการเครือข่ายบนพื้นฐานทุนทางสังคมคนชายขอบ : เครือข่ายรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม
ดอยยาว-ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า

ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดิศร ภูสาระ

เอกสารที่พิจารณา :

1. แบบเสนอเพื่อขอรับพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	ฉบับลงวันที่	29	เดือนมิถุนายน	พ.ศ.	2564
2. โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์	ฉบับลงวันที่	29	เดือนมิถุนายน	พ.ศ.	2564
3. แบบคำชี้แจงอาสาสมัคร	ฉบับลงวันที่	29	เดือนมิถุนายน	พ.ศ.	2564
4. แบบยินยอมอาสาสมัคร	ฉบับลงวันที่	29	เดือนมิถุนายน	พ.ศ.	2564
5. แบบสอบถาม	ฉบับลงวันที่	29	เดือนมิถุนายน	พ.ศ.	2564
6. ประวัติผู้วิจัย					
7. ใบผ่านการอบรมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์					

ได้รับการพิจารณาและผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โดยยึดหลักเกณฑ์ตามคำประกาศเฮลซิงกิ (Declaration of Helsinki) มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากลตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยได้ โดยให้ส่งรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัยทุก 6 เดือน แจ้งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ในกรณี que แก้ไขเปลี่ยนแปลงโครงการวิจัยหรือหยุดโครงการก่อนกำหนด รายงานเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่ร้ายแรงหรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด รายงานข้อมูลข่าวสารที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ควรได้รับระหว่างดำเนินการวิจัย และส่งรายงานฉบับสมบูรณ์เมื่อเสร็จสิ้นโครงการวิจัย

อดิศร ภูสาระ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดิศร เนาวนนท์)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เลขที่ใบรับรอง : HE-194-2564

วันที่รับรอง : 29 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564

วันที่หมดอายุ : 29 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565